

Participácia detí a mládeže v Slovenskej republike
Hodnotenie politiky
Rada Európy
2012
(pracovný preklad)

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky vyvinulo maximálne úsilie v záujme zabezpečenia toho, aby všetky informácie uverejnené v dokumente zodpovedali originálu v anglickom jazyku, avšak vyhradzuje si právo vykonať dodatočné zmeny a opravy v pracovnom preklade.

[Hodnotiaca správa v anglickom jazyku](#)

Obsah

Metodológia použitá v hodnotení politiky participácie detí a mládeže.....	11
Prieskum názorov detí a ich skúsenosti s participáciou v Slovenskej republike.....	13
Výsledky stretnutí detských cieľových skupín.....	29
Prípadové štúdie mesta Banskej Bystrice a mesta Gelnica	43
Analýza legislatívy a politík týkajúcich sa participácie detí a mládeže	50
Implementácia práva byť vypočutý v rôznych prostrediach a situáciách	76
Rodina.....	76
Náhradná starostlivosť.....	85
Starostlivosť o zdravie.....	89
Vzdelanie a škola.....	94
Hra, rekreácia, športy a kultúrne aktivity	104
V prípadoch násilia.....	108
Súdne a správne konania	114
Verejný život a občianska spoločnosť	122
Závery.....	128
PRÍLOHA I: Metodológia hodnotenia politiky v oblasti participácie detí a mládeže	131
PRÍLOHA II: Online dotazník	140
PRÍLOHA III: Pracovné metódy cieľovej skupiny.....	146
PRÍLOHA IV: Národný hodnotiaci tím	152

Predslov

“Bud’te empatickí a predstavte si, že ste v našej koži. Určite ste aj Vy chceli zmeniť niektoré veci, keď ste boli malí.”

Bola to práve skupina detí zo Slovenskej republiky, ktorá prišlo s touto myšlienkou, keď skupina expertov Rady Európy pripravovala naše nové odporúčanie k participácii. Myslím si, že myšlienka týchto detí presne vystihuje podstatu participácie detí a mládeže: empatia a rešpekt voči každému jednotlivcovi, nech už je akokoľvek mladý alebo mladá. Hodnotenie politik participácie detí a mládeže na Slovensku obsahuje množstvo významných odkazov pre dospelých, či už sú to rodičia, učitelia, zdravotníci, sociálni pracovníci alebo tvorcovia politik. Nie je to náhoda, že jedno z odporúčaní v tejto správe sa snaží začať proces zvyšovania povedomia dospelých o výhodách participácie detí.

Zistenia a výsledky tohto hodnotenia politik potvrdzujú, že Rada Európy je na správnej ceste v súvislosti s legislatívnymi normami, ktoré v uplynulých rokoch pripravila. Právo dieťaťa na vypočutie a prihliadanie k jeho názoru je ústrednou požiadavkou všetkých nedávno vytvorených dohôrov a odporúčaní Rady Európy týkajúcich sa práv detí. Sme hrdí na to, že môžeme povedať, že tieto normy v súčasnosti pokrývajú všetky dôležité oblasti života detí: rodinu (Odporúčanie Rec (2006)19 o politike na podporu pozitívneho rodičovstva), zdravotnú starostlivosť a sociálne služby (Usmernenia o zdravotnej starostlivosti zameranej na deti a Odporúčanie CM/Rec (2011)12 o právach detí a o sociálnych službách zameraných na deti a rodiny), vzdelávací sektor (Charta o výchove pre demokratické občianstvo a ľudské práva) a spravodlivosť (Usmernenia pre spravodlivosť zameranú na deti).

Som presvedčená, že tieto normy budú slúžiť ako vynikajúce usmernenia pre tých, ktorí chcú zlepšiť spôsob, akým sú názory detí a mládeže brané do úvahy dospelými, ktorí ich obklopujú. Hodnotenie politik Slovenskej republiky ukazuje, že je to náročná úloha, ale súčasne odhaľuje príklady dobrej praxe a progresívnej legislatívy. Pri čítaní správy je možné priam cítiť optimizmus detí a dospelých v tejto krajine, rovnako ako ich motiváciu zlepšiť spôsoby vzájomnej interakcie a budovania spoločnej budúcnosti.

Chcela by som poďakovať slovenským úradom za to, že sa dobrovoľne zúčastnili tohto hodnotenia politik, najmä však Spoločnému sekretariátu výborov na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Moje poďakovanie patrí aj autorke správy, Mieke Schuurmanovej a všetkým ľuďom, ktorí sa zúčastnili tohto procesu: členom Európskeho hodnotiaceho tímu, hodnotiacemu tímu v Slovenskej republike a skupine detí, ktoré sa zúčastnili jednotlivých stretnutí a národného prieskumu.

V neposlednom rade by som chcela poďakovať Pavle Geschwandtnerovej a Michalovi Brichtovi, dvom mladým ľuďom, ktorí prišli v júni 2011 do Štrasburgu a radili Rade Európy pri koncipovaní odporúčania o participácii detí a mládeže a ktorí nám dali do pozornosti v úvode spomenutý citát: „Bud’te empatickí a predstavte si, že ste v našej koži. Určite ste aj Vy chceli zmeniť niektoré veci, keď ste boli malí“. Je to naozaj tak; uvedomenie si vlastného detstva je pre dospelých dôležité, keď chcú lepšie pochopiť deti. Alebo ako povedal nemecký autor detských kníh: „Iba tí, ktorí vyrastú a zachovávajú si srdce dieťaťa, sú naozaj ľudia.“

Maud de Boer-Buquicchio
Námestníčka generálneho tajomníka Rady Európy

Zhrnutie

„Participácia detí je veľmi dôležitá. Každý by mal mať právo vyjadriť svoj názor.“

„Mali by sme byť zapojení do vecí, ktoré sa nás týkajú.“

Tieto citáty predstavujú želania detí a mládeže zo Slovenska, ktoré majú vôľu participovať, vyjadriť svoje názory na záležitosti, ktoré sa ich týkajú, a chcú, aby ich názory boli vypočuté. V Slovenskej republike existuje veľa príkladov dobrej praxe, ktoré umožňujú, aby názory a hlasy detí a mládeže boli vypočuté, vrátane rodín, škôl a množstva inštitúcií poskytujúcich alternatívnu starostlivosť. Je však potrebné prísť s istými zmenami, ktoré zabezpečia, že participácia detí a mládeže bude plne zabezpečená v slovenskej spoločnosti.

Participácia detí a mládeže je garantovaná článkom 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa, ktorý hovorí, že deti majú právo byť vypočuté a ich názory majú byť brané vážne. Výbor OSN pre práva dieťaťa prijal Všeobecný komentár k implementácii tohto článku a poskytol presné pokyny týkajúce sa oblastí, v ktorých majú deti právo na participáciu. Hodnotenie politik o participácii detí a mládeže Slovenskej republiky bolo založené práve na týchto usmerneniach.

Hodnotenie bolo vypracované za podpory Európskeho hodnotiaceho tímu zloženého z európskych odborníkov a predstaviteľov Rady Európy a tímu zloženého z predstaviteľov hodnotenej krajiny a skupiny šiestich detí. Skupina týchto detí sa zúčastnila stretnutia slovenského tímu, na ktorom diskutovali o ich vstupe do procesu, a na národnom rokovaní, na ktorom sa diskutovalo o návrhu hodnotiacej správy. V tejto súvislosti sa konal aj elektronický prieskum, ktorého sa zúčastnilo viac ako 6 000 detí zo Slovenska vo veku od 7 do 17 rokov. V marci 2011 sa uskutočnil diskusný deň, ktorého sa zúčastnila vybraná skupina detí vo veku od 9 do 18 rokov. Táto skupina detí rozprávala o svojich skúsenostiach a každodenných aktivitách, ktorých sa zúčastňujú. Rozprávali sa o tom, či dospelí v školách, zdravotníckych zariadeniach, v rodine, v inštitúciách náhradnej starostlivosti, vo verejnom živote a v médiách počúvajú ich názory počas týchto každodenných aktivít. V súvislosti s prípadmi, keď mali deti pocit, že dospelí neberú ich názory vážne, rozprávali sa o možných príčinách a navrhovali riešenia na zlepšenie tejto situácie. V nadväznosti na tieto skutočnosti boli vykonané dve prípadové štúdiá na úrovni miestnej samosprávy v Banskej Bystrici, samospráve na strednom Slovensku a Gelnici, malom meste na východe Slovenska.

V Slovenskej republike sa legislatíva zameriava na garantovanie práva dieťaťa na vypočutie jeho názoru najmä v súdnych prípadoch a v kontexte zdravotnej starostlivosti. Aj napriek tomu však deti, ktoré sa zúčastnili hodnotenia uviedli, že podľa ich názoru neboli dostatočne vypočuté alebo ich názory neboli brané vážne, no závažnejšie je, že mnoho detí uviedlo, že nevedia čo majú urobiť, aby ich názory boli vypočuté. Podobný záver by bolo možné odvodiť aj v prípade dospelých na Slovensku: väčšina z nich si nie je vedomá práv dieťaťa, resp. práva dieťaťa byť vypočuté a brané vážne. Kľúčovým záverom hodnotenia politik na Slovensku teda je, že je potrebné zvýšiť povedomie ako dospelých, tak aj detí a mládeže o tom, že deti a mládež majú právo na participáciu, ako je uvedené v článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa.

Je teda potrebné urobiť isté zmeny v zmýšľaní občanov Slovenska, vrátane rodičov, odborníkov pracujúcich s deťmi a pre deti, zástupcov miestnej, regionálnej a národnej vlády, ale samozrejme aj v zmýšľaní samotných detí a mládeže. Na to, aby sa táto zmena v kultúre Slovenska udiala, je potrebné zorganizovať kampaň zvyšujúcu povedomie občanov. Preto navrhujeme postupný proces zlepšovania participácie detí a mládeže na Slovensku.

Odporúčame, aby tento proces začal prieskumom medzi dospelými, ktorý by sa zamerával na ich vnímanie participácie detí a mládeže, podobne ako sa uskutočnil prieskum medzi deťmi za účelom tohto hodnotenia politík. Výsledky prieskumu by naznačili, aký postup treba zvoliť pri zvyšovaní povedomia dospelých.

Druhým krokom je samotné organizovanie kampane zvyšujúcej povedomie, vrátane jasnej a výstižnej definície participácie detí a čo vlastne znamená v praxi. Táto kampaň by mala zahrnúť ľudí, ktorí priamo pracujú s deťmi a mládežou. V tejto kampani je dôležité ukázať pozitívne výsledky a úspechy dosiahnuté pri prekonávaní súčasných predsudkov týkajúcich sa detskej participácie.

Tretím krokom je školenie o participácii detí zamerané na odborníkov pracujúcich s deťmi a mládežou. Je potrebné vypracovať metodológiu školenia. V ideálnom prípade by sa školenie malo zamerať najprv na rodiny a školy, keďže toto sú miesta, kde deti trávajú najviac času. Ľudia pracujúci v súdnictve a zdravotníctve by mali byť lepšie vyškolení, keďže z prieskumu mienky detí za účelom tohto hodnotenia politík vyplynulo, že títo ľudia zlyhávajú v správnom spôsobe komunikácie s deťmi.

Štvrtým krokom je zabezpečenie rovnakej participácie pre všetky deti. V praxi sa stáva, že deti patriace k rôznym menšinám, ako napr. rómskej (9,17% populácie) alebo maďarskej (9,7% populácie)¹, prípadne deti so zdravotným postihnutím, sa nepodieľajú na participácii v rovnakej miere ako iné slovenské deti. Na Slovensku prevažuje názor, že v štruktúrach, kde sa predpokladá účasť detí a mládeže (hlavne vzdelávací systém), majú všetky deti rovnaké možnosti na participáciu. Skutočnosť je však iná, a to v tom, že deti si spomedzi samých seba vyberú tých výrečnejších, ktorí prejavia svoj názor, ale len málokedy sú medzi nimi deti patriace k menšinám alebo deti so zdravotným postihnutím. Veľa detí s určitými vzdelávacími ťažkosťami, vrátane detí patriacich k rómskej menšine alebo zdravotne postihnutých detí, navštevuje „špeciálne školy“. Nie je však jasné, či tieto školy majú svoje školské rady alebo iné orgány, ktoré by zabezpečili participáciu detí.

Piatym krokom je prijatie právnych noriem, ktoré by zabezpečili vytvorenie formálnych konzultačných orgánov pre deti a mládež zabezpečujúcich sledovanie týchto právnych noriem. Právne normy tvoria základ, ktorý umožní deťom a mládeži zúčastňovať sa na rozhodujúcich procesoch, hlavne vo všetkých typoch škôl a inštitúcií poskytujúcich starostlivosť na úrovni miestnej a regionálnej samosprávy a národnej vlády. V nadväznosti na celý tento prístup je potrebné podporovať iniciatívy detí, mládeže a dospelých pracujúcich s deťmi. Na Slovensku v tejto súvislosti existuje mnoho príkladov dobrej praxe, ako napr. prieskumy verejnej mienky vytvorené a vykonávané samotnými deťmi v školách, v školských kluboch alebo v rámci vlastnej iniciatívy učiteľov.

¹ Štatistiky vychádzajú z prílohy k Európskemu rámcu pre Národné stratégie integrácie Rómov do roku 2020 prijatých Komisiou v mesiaci apríl 2011, COM (2011) 173 final, a vzťahujú sa na rok 2010. Podľa oficiálnych údajov o sčítaní obyvateľstva z roku 2001, je rómskeho pôvodu len 1,7% populácie Slovenska

Národný akčný plán pre deti na roky 2009-2012, ktorý zahŕňa množstvo opatrení na podporu a implementáciu práv detí uvedených v Dohovore OSN o právach dieťaťa a ochota konzultovať s deťmi implementáciu a monitorovanie tohto Akčného plánu, predstavuje pozitívny krok vpred.

Slovenský verejný ochranca práv (ombudsman) je veľmi aktívny pri presadzovaní a ochrane práv detí, vrátane poradenstva pre deti a mládež. V nadväznosti na záverečné odporúčania Výboru OSN pre práva dieťaťa odporúčame, aby bol vytvorený aj úrad samostatného ombudsmana pre deti a nezávislý mechanizmus monitorovania implementácie Dohovoru OSN o právach dieťaťa.

V nadväznosti na vyššie spomenuté skutočnosti je dôležité zabezpečiť, aby vláda a samospráva konzultovala s deťmi a mládežou všetky legislatívne opatrenia, politiky a akčné plány, ktoré sa ich priamo týkajú.

V závere je potrebné spomenúť, že v Slovenskej republike existuje niekoľko pozitívnych príkladov pokroku a dobrej praxe v súvislosti s participáciou detí a mládeže v rozhodovacích procesoch. Je však potrebné urobiť množstvo konštruktívnej práce a zmeniť postoj slovenskej spoločnosti voči deťom a mládeži tak, aby boli názory detí a mládeže vypočuté, brané vážne a aby bolo zabezpečené právo detí a mládeže na participáciu.

Východiská hodnotenia

Hodnotenie vychádza z Rámca procesu hodnotení politik pre hodnotenia Rady Európy o participácii detí a mládeže 2010-2011².

Článok 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa stanovuje:

- “1. *Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, musia zabezpečiť dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo slobodne sa vyjadrovať o všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom detí musí venovať primeraná pozornosť zodpovedajúca ich veku a úrovni.*
2. *Za týmto účelom sa dieťaťu musí predovšetkým poskytnúť možnosť, aby bolo vypočuté v každom súdnom alebo administratívnom pojednávaní, ktoré sa ho dotýka, a to buď priamo alebo prostredníctvom zástupcu alebo jeho príslušného orgánu, a spôsobom, ktorý je v súlade s pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva.”*

Ciele hodnotenia

Všeobecným cieľom hodnotenia je

- a) poskytnúť členským štátom analýzu rozsahu, v akom legislatíva a politiky v ich krajinách dodržiava práva stanovené v Dohovore OSN o právach dieťaťa týkajúce sa participácie detí a mládeže a ich vplyvu na rozhodovanie,
- b) poskytnúť členským štátom rady a odporúčania, ktoré im pomôžu s implementáciou medzinárodných a vnútroštátnych ustanovení o participácii detí a mládeže do praxe,
- c) prispieť k vypracovaniu komparatívneho rámca v oblasti participácie detí a mládeže v jednotlivých členských štátoch a identifikácii „parametrov“ participácie.

Výsledky procesu hodnotenia prispedia k

- vytvoreniu celoeurópskych usmernení o zaradení participácie detí a mládeže do rôznych úrovní rozhodovania,
- príprave vzdelávacích a školiacich nástrojov pre oblasť participácie detí a mládeže.

Očakávané výsledky

Na úrovni členských štátov:

- nezávislé rozpoznanie pozitívneho vývoja a známkov zmien,
- rady ako posilniť legislatívne a politické rámce upravujúce participáciu detí a mládeže, doložené rámcom Dohovoru OSN o právach dieťaťa a pozitívnymi zmenami v iných členských štátoch,
- zvyšovanie informovanosti a povedomia o práve detí a mládeže na vypočutie a vážne prihliadanie k ich názorom,
- pozitívny príspevok k prípravám vlády na pravidelné hodnotenia Výboru OSN pre práva dieťaťa.

Na úrovni Rady Európy:

² Pozri Rámec procesu hodnotení politik pre hodnotenia Rady Európy o participácii detí a mládeže 2010-2011 (Konečná verzia z marca 2010).

- príprava ukazovateľov kvality vychádzajúcich z výsledkov hodnotení a existujúcich nástrojov (dohovorov a odporúčaní),
- pracovné metódy, ktoré v plnej miere zahŕňajú deti a mládež do analýzy politík na vnútroštátnej a európskej úrovni,
- príprava komparatívneho rámca identifikujúceho rôzne parametre participácie v hodnotených krajinách.

Oblasti

Hodnotenie sa zameria na participáciu detí a mládeže v nasledujúcich oblastiach:

- rodina
- náhradná starostlivosť
- zdravotná starostlivosť
- vzdelávanie a školstvo (vrátane vzdelávania v materských školách a predškolských zariadeniach)
- mimoškolská činnosť (šport, umenie, odpočinok, vplyv na verejné priestory)
- prípady násilia
- súdne a administratívne konania (vrátane trestného a imigračného konania)
- verejný život a občianska spoločnosť (politické aktivity, zapojenie sa do demokratického procesu na miestnej a celoštátnej úrovni, organizácie a činnosti vedené deťmi a mládežou)
- deti v médiách

Oblasti boli v súčasnom hodnotení mierne pozmenené tak, aby zodpovedali **Všeobecnému komentáru Výboru OSN č. 12** o implementácii článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa, práve dieťaťa na participáciu.

Stručné informácie o Slovenskej republike

Slovenská republika (krátky názov: **Slovensko**) je vnútrozemský štát v strednej Európe. Na západe hraničí s Českou republikou a Rakúskom, na severe s Poľskom, na východe s Ukrajinou a na juhu s Maďarskom. Hlavným a najväčším mestom je Bratislava, druhým najväčším mestom sú Košice.

Slovensko je hornatá krajina, pozdĺž polovice krajiny sa na severe rozprestierajú Karpaty. Medzi najvyššie štíty patria vrcholce Tatier. Na severe, blízko poľskej hranice, sa rozprestierajú Vysoké Tatry, ktoré ukrývajú mnoho malebných plies a dolín, spolu s najvyšším zemepisným bodom Slovenska.

V priebehu dejín bolo Slovensko súčasťou Československa. Dnešné Slovensko získalo nezávislosť 1. januára 1993, po pokojnom rozdelení Československa.

Slovensko je vysokoprijmová vyspelá ekonomika s jednou z najrýchlejších úrovní rastu v Európskej únii a OECD. V roku 2004 krajina vstúpila do Európskej únie a 1. januára 2009 sa stala členom Eurozóny.

Slovensko je parlamentnou demokraciou, republikou so systémom viacerých politických strán. Hlavou štátu je prezident, volený priamou voľbou na päťročné obdobie, s veľmi obmedzenými právomocami. Najväčšie exekutívne právomoci má predseda vlády, premiér, ktorý je obvykle vodcom víťaznej politickej strany, musí však zostaviť väčšinovú koalíciu v parlamente. Predsedu vlády menuje prezident. Ostatných členov vlády menuje prezident na základe odporúčania predsedu vlády.

Jednokomorový parlament (Národná rada Slovenskej republiky) sa skladá z 250 členov. Poslanci sú volení na štvorročné obdobie na základe proporčného zastúpenia. Najvyšším súdnym orgánom Slovenska je Ústavný súd Slovenskej republiky, ktorý rozhoduje o ústavných otázkach. Trinástich členov súdu menuje prezident zo zoznamu kandidátov nominovaných parlamentom.

Obyvateľstvo

Slovenská republika má 5 424 925 obyvateľov (údaj z roku 2009), z ktorých **20% (1 103 452) tvoria deti vo veku 0-18 rokov** (31.12.2010). Pomer pohlaví v Slovenskej republike je 51,5% žien a 48,5% mužov, ale vo vekovej skupine 0-18 rokov je tento pomer opačný: 51% chlapcov a 49% dievčat.³ Väčšinu obyvateľstva tvoria etnický Slováci. Najpočetnejšou národnostnou menšinou sú Maďari (9,7%), za nimi nasledujú Rómovia (9,17%)⁴. Miera imigrácie na Slovensko je jedna z najnižších z Európskej únie.

Úradným jazykom Slovenskej republiky je *slovenčina*, v južných regiónoch sa bežne používa aj maďarčina a v niektorých okresoch na severovýchode krajiny sa hovorí po rusky.

³ Štatistický úrad Slovenskej republiky

⁴ Štatistiky vychádzajú z prílohy k Európskemu rámcu pre Národné stratégie integrácie Rómov do roku 2020 prijatých Komisiou v mesiaci apríl 2011, COM (2011) 173 final, a vzťahujú sa na rok 2010. Podľa oficiálnych údajov o sčítaní obyvateľstva z roku 2001, je rómskeho pôvodu len 1,7% populácie Slovenska

Menšinové jazyky sa môžu používať v úradnom styku v obciach, kde podiel menšinového obyvateľstva dosahuje zákonom stanovenú hranicu 20%.

Slovenské školstvo

Deti začínajú povinnú školskú dochádzku vo veku 6 rokov. Povinná školská dochádzka je na Slovensku bezplatná a trvá desať rokov. Súčasťou vzdelávacieho systému sú štátne, súkromné a cirkevné školy.

Existujú tu štyri stupne vzdelania:

- **predškolská výchova**, ktorá nie je povinná. Deti môžu navštevovať predškolské zariadenia do veku 6 rokov.
- **základné školy**: deti začínajú navštevovať základnú školu v roku, kedy dosiahnu vek 6 rokov. Štandardná základná škola trvá 9 rokov, ale od roku 1990 môžu žiaci po piatom ročníku základnej školy nastúpiť do „8-ročných gymnázií“ (stredných škôl trvajúcich 8 rokov, ktoré sú rozšírené o ročníky druhého stupňa základných škôl). Základné školstvo sa formálne rozdeľuje na dva stupne. Druhý stupeň charakterizujú v porovnaní s prvým stupňom veľké zmeny v skladbe predmetov:
 - **prvý stupeň základnej školy**: vek 6 až 10 rokov, je základom pre ďalšie štúdium
 - **druhý stupeň základnej školy**: vek 10 až 15 rokov, tento stupeň môžu žiaci absolvovať buď na základnej škole alebo na 8-ročnom gymnáziu
- **stredné školy**: pred vstupom na strednú školu (vrátane 8-ročného gymnázia) musia uchádzači absolvovať prijímacie pohovory. Stredné školy obvykle trvajú štyri roky (navštevujú ich žiaci vo veku 16 až 19 rokov). Gymnázium môže trvať aj 8 rokov (do veku 18 rokov), podľa toho, koľko rokov žiak strávil na základnej škole. Existujú štyri typy stredných škôl:
 - **všeobecno-vzdelávacie** (neodborné) **gymnázium**, do angličtiny sa prekladá aj výrazom *grammar school* alebo *high school*: 4 až 8-ročné, pre **vekové skupiny 16 až 19 rokov (gymnázium) alebo 10 až 18 rokov (8-ročné gymnázium)**; pripravuje študentov na vysokoškolské vzdelávanie.
 - rôzne **odborné školy** (navštevované študentmi, ktorí sa zaujímajú o umenie, remeslá alebo školy vychovávajúce pracovníkov pre špecializované spoločnosti):
 - stredné odborné školy – obvykle navštevované vekovou skupinou 16 až 19 rokov, pripravujú študentov na vysokoškolské vzdelávanie
 - stredné učňovské školy – obvykle navštevované vekovou skupinou 16 až 19 rokov, praktická výchova
 - združené stredné školy – obvykle navštevované vekovou skupinou 16 až 19 rokov, zriedkavé

Gymnázia (stredné školy) sú zväčša považované za „prestížne“ školy, pretože explicitne pripravujú svojich študentov na ďalšie vysokoškolské vzdelávanie a pretože sú zvyčajne vysoko selektívne – dostanú sa na nich iba najlepší žiaci základných škôl.

- Po strednej škole môžu študenti pokračovať vo vysokoškolskom vzdelávaní na niektorej z **univerzít**.

Metodológia použitá v hodnotení politiky participácie detí a mládeže

(Príloha I obsahuje úplné znenie použitej metodológie)

Zadáateľom hodnotenia politiky participácie detí a mládeže, ktoré sa má uskutočniť v Slovenskej republike, je Rada Európy a nadväzuje na projekt uskutočnený v pilotnej krajine, Fínsku, kde bola metodológia analýzy participácie detí a mládeže otestovaná. Výrazom „detí“ sa v ďalších častiach správy označujú deti a mládež do veku 18 rokov života, ako je definované Dohovorom OSN o právach dieťaťa.

Rada Európy vymenovala **Európsky hodnotiaci tím** spolu s Európskym konzultantom, tromi členskými štátmi ad hoc poradnej skupiny pre participáciu detí, zástupcom mládežníckej mimovládnej organizácie, slovenského národného koordinátora a dvoch zástupcov sekretariátu Rady Európy. Európsky hodnotiaci tím podporuje Európskeho konzultanta pri poskytovaní poradenstva o hodnotiacej správe.

Slovenský sekretariát výboru ministrov pre deti vytvoril **hodnotiaci tím krajiny** so sídlom na sekretariáte výboru ministrov, ktorého činnosť koordinuje Slovenský národný koordinátor. Hodnotiaci tím krajiny bol zložený zo zástupcov slovenských ministerstiev, Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky, mimovládnych organizácií zaoberajúcich sa právami detí a mládeže, poradného orgánu vlády pre rómske spoločenstvá, slovenského ombudsmana (verejného ochrancu práv), Združenia miest a obcí Slovenska, Združenia samosprávnych krajov, Rady mládeže Slovenska, expertov Štatistického úradu SR, Slovenského strediska pre ľudské práva, Informačného centra Rady Európy a Úradu podpredsedu vlády pre ľudské práva a menšiny SR a reflexnej skupiny šiestich detí (úplný zoznam sa nachádza v prílohe V). Skupina reprezentuje škálu rôznych pozadí a zastúpení, rôzne oblasti záujmu a priorít týkajúcich sa práv a participácie detí. Bola zdrojom veľkej sily a inšpirácie v priebehu hodnotenia, do ktorého jednotliví členovia vložili svoje odborné poznatky a expertízu v oblasti participácie detí a mnohých ďalších aspektov slovenskej spoločnosti.

Celý proces začal stretnutím hodnotiaceho tímu krajiny 28. januára 2011 v Slovenskom inštitúte mládeže (IUVENTA) v Bratislave, kde Európsky konzultant predstavil **metodológiu**. Metodológia vychádzala zo **Všeobecného komentára Výboru OSN č.12** o implementácii čl. 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa, konkrétne o práve detí na participáciu. Zodpovedali sa vznesené otázky a hodnotiaci tím krajiny si rozdelil úlohy, pričom metodológia poslúžila ako základ pre **zber informácií a odpovedí na otázky vznesené v metodológii**. Následne bola vytvorená pracovná skupina zložená z členov hodnotiaceho tímu krajiny, vrátane zástupcov rôznych mimovládnych organizácií, ktorej úlohou bolo vybrať deti do reflexnej skupiny.

Pracovná skupina hodnotiaceho tímu krajiny vybrala **šesť detí do reflexnej skupiny**. Deti boli vo veku od 9 do 17 rokov a pochádzali z rôznych prostredí, vrátane detí zo znevýhodnených skupín, detí so zdravotným postihnutím, rómskeho pôvodu, detí z náhradnej starostlivosti. I keď skupina nie je reprezentatívnou vzorkou všetkých detí v Slovenskej republike, sú v nej v najširšej možnej miere zastúpené rôzne vekové skupiny, je rodovo vyvážená a sú v nej deti z rôznym prostredí. Reflexná skupina detí bola súčasťou tímu krajiny. Skupina sa stretla raz s ďalšími deviatimi deťmi cieľovej skupiny počas jednodňovej

diskusie (pozri nižšie), ktorá sa uskutočnila počas druhého stretnutia hodnotiaceho tímu krajiny a vypočutia návrhu hodnotiacej správy dňa 31. mája v Bratislave.

Dňa 25. februára 2011 bol usporiadaný **diskusný deň s deťmi z cieľových skupín**, na ktorom sa zúčastnilo pätnásť detí a mladých ľudí vo veku 9 -18 rokov, vrátane detí z reflexnej skupiny. Ústrednou témou stretnutia bol „kaleidoskop zážitkov“, nástroj poskytnutý jedným z členov ad hoc poradnej skupiny pre participáciu detí, Danielom Stoecklinom. Počas stretnutia deti rozprávali o svojich životných skúsenostiach a činnostiach, na ktorých sa zúčastňujú a týmto spôsobom sa diskutovalo o možnosti participácie detí na rôznych aspektoch týchto činností, na ktorých sa zúčastňujú a o tom či majú pocit, že dospelí zapojení do týchto činností brali ohľad na ich názor. Deti boli požiadané, aby navrhli pre dospelých aj pre seba, ako zlepšiť participáciu detí a mládeže a ako dosiahnuť, aby ich dospelí brali vážne. Po všeobecnej diskusii boli deti rozdelené do menších skupín, kde diskutovali o participácii detí v špecifických situáciách a kde sa rozmýšľalo nad možnými riešeniami vedúcimi k zlepšeniu ich práva na vypočutie a prihliadanie na ich postoje a názory. Deti sa vyslovili, že stretnutie cieľovej skupiny bolo pre nich veľmi pozitívnym zážitkom

Celý proces koordinoval národný koordinátor, ktorý organizoval aj **druhé stretnutie hodnotiaceho tímu krajiny**, dňa 21. marca 2011, kde sa diskutovalo o výsledkoch konzultácií v rámci krajiny, stretnutia cieľovej skupiny detí a prieskumu, a kde sa zúčastnení zaoberali aj závermi vyplývajúcimi z týchto diskusií. Formát druhého stretnutia hodnotiaceho tímu krajiny bol veľmi podobný prvému, s tou výnimkou, že sa na ňom zúčastnili aj **deti z reflexnej skupiny**. Deti na stretnutie pripravil ich facilitátor a národný koordinátor počas hodinového koordinačného stretnutia a ich rodičov a opatrovníkov e-mailom vopred informovali o programe stretnutia. Hodnotiacemu tímu boli ešte pred stretnutím zaslané usmernenia ako čo najlepšie deťom pomôcť v ich participácii. Stretnutie sa začalo úvodným zhromaždením, kde sa účastníci predstavili a deťom porozprávali o práci ich organizácií v deťom zrozumiteľnom jazyku. Deti sa zapojili do diskusií už od samého začiatku stretnutia a boli schopné diskutovať a odvážne oponovať dospelým. „*Celé podujatie vďaka tomu ožilo a skutočne napĺňalo svoj účel*“ vyjadril sa jeden z dospelých účastníkov. Deti predstavili výsledky diskusií cieľovej skupiny a jeden z facilitátorov pripravil powerpointovú prezentáciu stretnutia cieľovej skupiny. O výsledkoch sa diskutovalo a deti museli obhajovať svoje názory, ktoré sa niektorí dospelí snažili sponchybnovať. „*Diskusia bola veľmi živá a mnohým zúčastneným skutočne otvorila oči*“ povedal jeden z dospelých účastníkov.

Národný koordinátor uskutočnil **prípadové štúdie v dvoch mestách**. Jednu prípadovú štúdiu uskutočnil v kľúčovom meste stredného Slovenska, v Banskej Bystrici, a jednu v Gelnici, v malom meste v Košickom kraji na východnom Slovensku. Cieľovej skupine zloženej zo zástupcov miest, škôl a samotných detí boli predložené otázky obsiahnuté v metodológii.

Počas prvých troch marcových týždňov sa uskutočnil aj **online prieskum**, na ktorom sa zúčastnilo viac ako šesť tisíc detí z celého Slovenska. Prieskum deťom kládol otázky o ich skúsenostiach s participáciou v rôznych prostrediach a situáciách. Niektoré kraje na Slovensku mali v čase prieskumu jaré prázdniny a preto nie sú odpovede detí rovnomerne distribuované na celom území krajiny, i keď prieskumu sa zúčastnili deti zo všetkých krajov.

Na vypočutí za účasti hodnotiaceho tímu krajiny, reflexnej skupiny detí a Európskeho hodnotiaceho tímu, dňa 31. mája v Bratislava, sa diskutovalo o **návrhu hodnotiacej správy**.

Vypočutie zahŕňalo diskusiu o správe na plenárnom zasadnutí, na ktorom sa všetky zúčastnené strany, vrátane detí a mládeže, aktívne podieľali.

Prieskum názorov detí a ich skúsenosti s participáciou v Slovenskej republike

Od 1.-18. marca 2011 sa v Slovenskej republike uskutočnil elektronický prieskum mienky detí, ktorého cieľom bolo prispieť k hodnoteniu politiky Rady Európy o participácii detí a mládeže v Slovenskej republike. Otázky prieskumu vychádzali z prieskumu uskutočneného vo Fínsku pre hodnotenie fínskej politiky o participácii detí a mládeže. Úvod bol spracovaný formou ústretovejšou k deťom a formulácia niekoľkých otázok bola prispôbená situácii na Slovensku.

Prieskum otestovali deti, ktoré sa zúčastnili na diskusiách cieľových skupín. Cieľom prieskumu bolo preskúmať rozsah, v akom majú deti v Slovenskej republike pocit, že dospelí berú vážne ich názory a že môžu ovplyvňovať veci, ktoré sa ich dotýkajú.

Online prieskum bol distribuovaný niekoľkými cestami: sekretariát Výboru ministrov pre deti vyzval národný hodnotiaci tím, aby využil svoju sieť spolupracujúcich orgánov a v ich rámci prieskum distribuoval. Distribúcia sa uskutočnila rôznymi formami a kreatívnymi spôsobmi (vrátane Facebooku), napr. UNICEF opakovane zasielala rovnakú správu ako pripomienku nadchádzajúceho prieskumu. Ako najefektívnejšia sa ukázala distribúcia, ktorú si zvolilo **Združenie miest a obcí** (mestá, ktoré sú hlavnými zriaďovateľmi škôl, distribuovali prieskumy do škôl spadajúcich pod ich právomoc), **Združenie samosprávnych krajov** (zvolilo rovnaký postup na úrovni stredných škôl). Zároveň na distribúciu využili aj sieť spolupracujúcich krajských školských správ a Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré prieskum posunulo svojou cestou detským domovom, kde distribúciu zabezpečovali ich riaditelia, pedagógovia alebo psychológovia. **Vysoká návratnosť zo škôl** nebola výsledkom distribúcie prostredníctvom Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu, ale **odzvy primátorov jednotlivých miest a krajských školských správ**.

Cieľom bolo dosiahnuť, aby na prieskum odpovedalo minimálne 0,25% všetkých slovenských detí (2400 detí). Toto percento sa podarilo vysoko presiahnuť. **Na on-line dotazník odpovedalo viac než šesť tisíc slovenských detí vo veku 7-17 rokov**. Deti sa zúčastňovali na prieskume na základe náhodného výberu a preto nie sú reprezentatívnou vzorkou pre Slovenskú republiku. Niekoľko všeobecných otázok o osobných informáciách však dokazuje, že deti pochádzali zo všetkých častí Slovenska.

Prieskum bol **rodovo vyvážený**, i keď na dotazník odpovedalo o niečo viac dievčat, než chlapcov (56,4% dievčat oproti 43,6% chlapcov), čo neodráža rodové rozdelenie krajiny, keďže tu žije viac chlapcov vo veku 6-17 rokov než dievčat. Na Slovensku žije spolu 1 029 600 detí vo veku 0 – 17 rokov, z toho 49% dievčat a 51% chlapcov.

Prieskum bol **vyvážený aj z hľadiska kultúrnych prostredí**. Väčšina detí pochádzala zo slovenského prostredia a ich materčinou bola slovenčina (91,4), 4,4% detí bolo z maďarského prostredia a 2,6% tvorili rómske deti. Väčšina detí sa narodila v Slovenskej republike (98,2%); iba 1% respondentov sa narodilo v inej európskej krajine a 0,5% sa narodilo mimo

Európy. Na Slovensku sa narodilo o niečo nižšie percento matiek (96%) a otcov (94,3%) respondentov. Tieto počty detí sú reprezentatívne pre slovenské obyvateľstvo, ktoré zahŕňa približne 9,7% obyvateľov maďarskej národnosti (oficiálne údaje zo sčítania obyvateľstva v roku 2001) a podobný počet obyvateľstva hlásiaceho sa k rómskej národnosti: 9,17%.⁵

Deti vo veku 6-17 rokov v ôsmich slovenských krajoch rozdelené podľa pohlavia⁶

Kraj	Chlapci	Dievčatá	Počet detí spolu	Percento všetkých respondentov
Trnavský kraj	33,763	31,981	65,744	20,7% (1217)
Žilinský kraj	49,126	46,804	95,930	12,9% (793)
Nitriansky kraj	41,910	39,714	81,624	11,45% (704)
Trenčiansky kraj	35,276	33,570	68,846	11,07% (681)
Prešovský kraj	64,315	60,860	125,175	9,92% (610)
Banskobystrický kraj	41,307	39,515	80,822	5,07% (312)
Bratislavský kraj	30,989	29,875	60,864	5,02% (309)
Košický kraj	56,562	53,646	110,208	4,40% (271)
Spolu	353,248	335,965	689,213	100% (6151)

Administratívne je Slovensko rozdelené na osem krajov nesúcich názov svojho krajského mesta. Kraje sú od roku 2002 do určitej miery nezávislé. Počet chlapcov a dievčat vo veku 6-17 rokov (respondenti prieskumu boli v podobnom veku 7-17 rokov) žijúcich v jednotlivých krajoch uvádza tabuľka vyššie. Niektoré kraje mali v porovnaní s počtom detských obyvateľov relatívne vysokú mieru odpovedí, iné zas relatívne nízku. Spôsobili to sčasti jarne prázdniny, ktoré v tom čase prebiehali v rôznych krajoch Slovenska, vrátane Prešovského a Košického kraja.

1. Bratislavský kraj
2. Trnavský kraj
3. Trenčiansky kraj
4. Nitriansky kraj
5. Žilinský kraj
6. Banskobystrický kraj
7. Prešovský kraj
8. Košický kraj

Deti odpovedali aj na otázku ako sa dozvedeli o dotazníku, pričom sa väčšina vyjadrila, že im o dotazníku povedali učitelia v škole (86,9%):

„O prieskume nám povedal (prieskum nám dal) učiteľ informatiky a ja som sa rozhodol ho vyplniť“ (písomná odpoveď jedného z detí, ktoré vyplnilo dotazník).

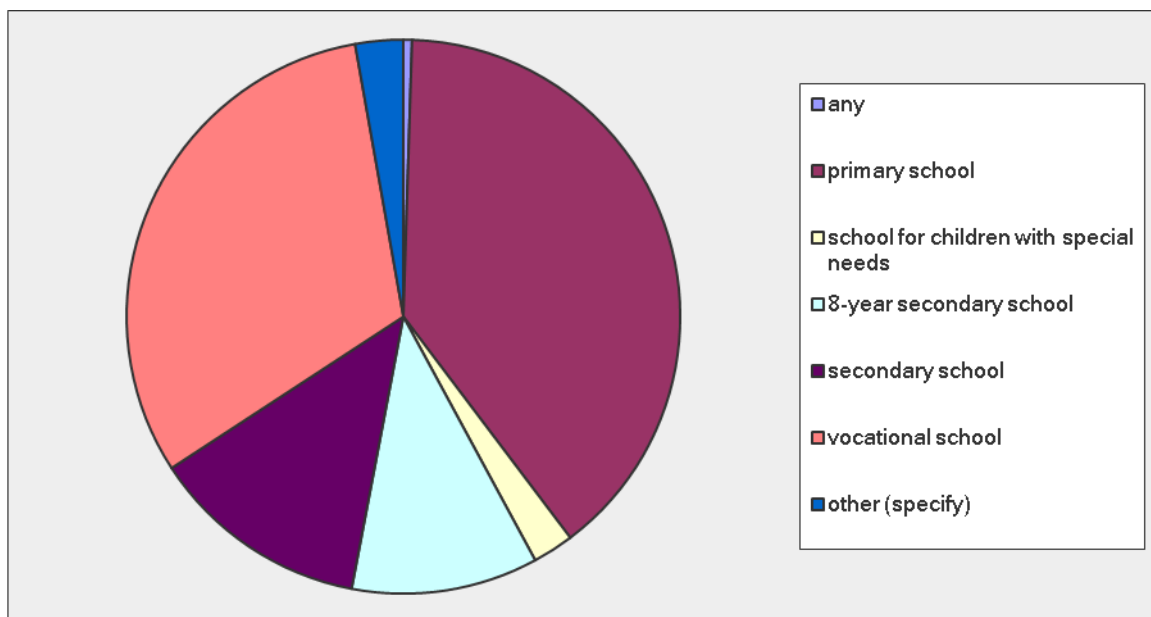
⁵ Štatistiky vychádzajú z prílohy k Európskemu rámcu pre Národné stratégie integrácie Rómov do roku 2020 prijatých Komisiou v mesiaci apríl 2011, COM (2011) 173 final, a vzťahujú sa na rok 2010. Podľa oficiálnych údajov o sčítaní obyvateľstva z roku 2001, je rómskeho pôvodu len 1,7% populácie Slovenska

⁶ Podľa údajov Štatistického úradu SR

Malá skupina detí sa o prieskume dozvedela od priateľov na internete (4,6%) alebo od priateľov v škole (1,1%).

Väčšina detí bola schopná dotazník vyplniť bez akejkoľvek pomoci (90,5%), 9,5% detí potrebovalo pri vyplňaní pomoc.

Deti, ktoré vyplňali dotazník navštevovali **rôzne typy škôl** (pozri časť Stručné informácie o Slovenskej republike):

Legenda:

any-ktorékoľvek, *primary school*-základná škola, *school for children with special needs* – škola pre deti so špeciálnymi potrebami, *8-year secondary school*- 8-ročné gymnázium, *secondary school* – stredná škola, *vocational school* – odborná stredná škola/učilište, *other (specify)*-iné (konkretizujte)

Čo sa týka vekových skupín, ako dokazuje obrázok 1, na prieskume sa zúčastnili všetky vekové skupiny. **Vyššie vekové skupiny však boli viditeľne nadpriemerne zastúpené**, 45,4% detí bolo vo veku 16-17 rokov v porovnaní s 5,7% 7-9 ročných a 10,5% 10-11 ročných.

Myslia si deti, že ich dospelí počúvajú?

Detí sme sa opýtali „Ako často podľa vás dospelí počúvajú a berú vážne názory detí a mládeže?“

Takmer 40% detí uviedlo, že dospelí počúvajú, čo im hovoria, „niekedy“ a takmer 30% odpovedalo, že dospelí ich nepočúvajú „takmer nikdy“ a ich názory úplne prehliadajú. Iba pätina detí sa vyjadrila, že dospelí počúvajú ich názory „väčšinou“ alebo „vždy“.

Majú deti pocit, že ich názory berú dospelí vážne?

Detí sme sa opýtali „Ako často máte pocit, že rodičia, opatrovníci, učitelia, lekári a zdravotníci, vychovávateľia v rezidenčných inštitúciách (napr. v detských domovoch, krízových centrách), právnici, sudcovia a príslušníci polície, médiá a vláda, si ich vypočujú a berú vážne vaše názory?“

Obrázok 2.1 ukazuje, že **viac než polovica detí má pocit, že ich názory berú vážne „väčšinou“ alebo „vždy“ lekári a zdravotníci, rodičia a opatrovníci.** Na rozdiel od toho, majú deti pocit, že **vláda prihliada ich názory s najmenšou pravdepodobnosťou alebo nikdy.** **Pri učiteľoch poskytli deti zmiešané odpovede,** asi tretina je presvedčená, že ich počúvajú „vždy“ alebo „väčšinou“, tretina „niekedy“ a tretina „takmer nikdy“ alebo „nikdy“.

Obrázok 2.1 Ako často podľa teba dospelí počúvajú a berú vážne tvoje názory?

	Vždy	Väčšinou	Niekedy	Takmer nikdy	Nikdy	Nie som si istý/á	Neviem, kto to je	Toto sa ma netýka	Počet odpovedí
Rodičia a opatrovníci	16,7 %	37,%	27,7%	12,3%	2,6%	1,9 %	0,3%	1,1%	6 126
Učitelia	8,1%	24,%	32,0%	23,0%	8,6%	2,8 %	0,4%	0,6%	6 044
Lekári a zdravotníci	23,8 %	30,%	19,4%	12,6%	5,2%	5,7 %	0,2%	2,7%	5 980
Vychovávateľia v rezidenčných inštitúciách	12,7 %	17,%	12,8%	8,0%	3,9%	5,3 %	1,5%	37,9 %	5 985
Právnici, sudcovia	11,1 %	16,%	14,6%	16,2%	11,0 %)	5,6 %	0,9%	24,5 %	6 039

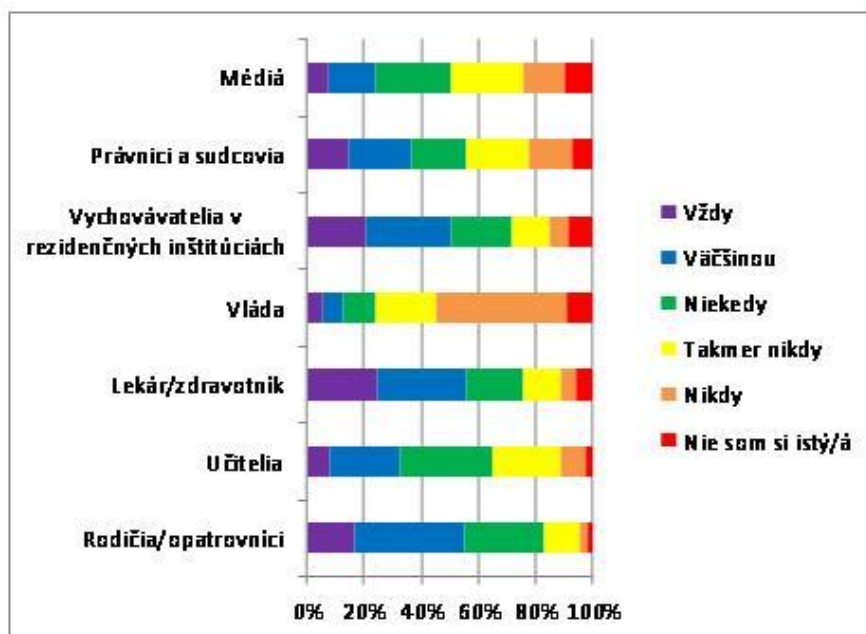
Obrázok 2.1 Ako často podľa teba dospelí počúvajú a berú vážne tvoje názory?

a príslušníci i polície										
Médiá (TV, rádio, internet, tlač...)	5,7%	12,%	20,6%	19,1%	11,2 %	7,4 %	1,0%	22,4 %	5 930	
Vláda	3,7%	5,2%	7,8%	15,3%	32,1 %	6,3 %	1,9%	27,6 %	6 033	

Čo sa týka reakcií na vychovávateľov v rezidenčných inštitúciách, právnikov, sudcov, príslušníkov polície a médií, tabuľka uvádza mierne skreslený obraz, pretože relatívne vysoké percento detí odpovedalo, že sa ich otázka netýka. Nikdy neprišli do styku s vychovávateľmi, právnikmi, sudcami alebo príslušníkmi polície, či médiami.

Respondenti, ktorí odpovedali na túto otázku však uviedli, že väčšina vychovávateľov v rezidenčných inštitúciách brala ich názory vážne „väčšinou“ alebo „vždy“, zatiaľ čo médiá na nich prihliadali „niekedy“ alebo „takmer nikdy“. Pri právnikoch, sudcoch a príslušníkoch polície boli odpovede zmiešané. Rovnaký počet detí odpovedal, že títo zástupcovia práva brali ich názory vážne „väčšinou“ alebo „niekedy“, či „takmer nikdy“.

Obrázok 2.2 – Ako často máš pocit, že dospelí počúvajú a berú vážne tvoje názory?

Vážne prijímanie názorov detí rodičmi a opatrovníkmi

Obrázky 2.1 a 2.2 ukazujú, že viac než polovica detí (54,2%) odpovedala, že rodičia a opatrovníci ich názory berú vážne „väčšinou“ alebo „vždy“. Viac než štvrtina detí (27,7%) odpovedala, že ich rodičia a opatrovníci berú ich názory vážne iba „niekedy“. Viac než jedno z desiatich detí nie je vážne vypočuté „takmer nikdy“ (12,6%) alebo „nikdy“ (5,2%). To znamená, že v rodinnom prostredí, v ktorom by sa dieťa normálne malo cítiť bezpečne a vypočuté, sa relatívne často stáva, že na názory detí sa neprihliada s vážnosťou.

Vážne prijímanie názorov učiteľmi

Obrázok 2.2 ukazuje, že takmer tretina detí (32%) si myslí, že učiteľ berie ich názory vážne „niekedy“. Asi tretina je presvedčená, že učiteľ im načúva „väčšinou“ alebo „vždy“ (32,6%) a tretina zastáva názor, že učiteľ „takmer nikdy“ alebo „nikdy“ na ich názory neprihliada (31,6%). Je to veľmi zmiešaný obraz a veľmi závisí od pripravenosti jednotlivých učiteľov načúvať deťom a brať vážne ich názory.

Odporúčanie: Viac sa venujte školeniu **rodičov, opatrovníkov a učiteľov** o tom, ako počúvať deti a ako vážne brať ich názory.

Vážne prijímanie názorov detí lekármi a zdravotníkmi

Obrázok 2.1 a 2.2 ukazuje, že viac než polovica lekárov a zdravotníkov (54,2%) berie názory detí „vždy“ alebo „väčšinu času“ vážne. Asi jedno z piatich detí je presvedčené, že lekári a zdravotníci ich počúvajú a berú vážne ich názory iba „niekedy“ a 17,8% si myslí, že ich nepočúvajú „takmer nikdy“ alebo „nikdy“. I keď je skutočnosť, že väčšina lekárov a zdravotníkov názory detí počúva a berie ich vážne pozitívnym trendom, je treba venovať pozornosť tomu, že ešte stále sa významná skupina detí cíti, že ich zdravotníci počúvajú iba niekedy alebo vôbec. Táto otázka presne nevymedzuje, či je rozdiel medzi lekármi v nemocniciach, zdravotníkmi v školách a všeobecnými lekármi.

Odporúčanie: Zabezpečte, aby **všetci lekári a zdravotníci** prihliadali na záujmy dieťa a pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti a **poskytnite im zaškolenie o tejto problematike**.

Prijímanie názorov detí zo strany vlády

Obrázok 2.2 ukazuje, že väčšina detí, ktoré odpovedali na túto otázku je presvedčená, že vláda Slovenskej republiky „nikdy“ vážne neprihliada na ich názory. Pomerne veľká skupina odpovedala, že na ich názory sa neprihliada „takmer nikdy“ alebo iba „niekedy“. Je potrebné venovať pozornosť faktu, že viac než jedno zo štyroch detí (27,6%) sa vyjadrilo, že táto otázka sa ho netýka. Zjavne cítia, že vláda nie je orgánom, ktorý prijíma opatrenia a politiky s vplyvom na deti.

Odporúčanie: **Vláda aj samosprávy musia deti informovať** o svojej práci, jej vplyve na deti a mládež a zapojiť deti do svojho rozhodovacieho procesu.

Vážne prijímanie názorov detí vychovávateľmi v rezidenčných inštitúciách

Obrázok 2.2 ukazuje, že väčšina detí, ktoré boli schopné odpovedať na túto otázku (asi 60%) bola presvedčená, že vychovávateľia v rezidenčných inštitúciách berú ich názory vážne „vždy“ alebo „väčšinou“. Pomerne veľký počet detí odpovedalo tiež, že k ich názorom sa

prihliada „niekedy“. Malá skupina detí odpovedala, že k ich názorom sa vážne neprihliada „takmer nikdy“ alebo „nikdy“. Skupina detí, ktoré neboli na túto otázku schopné odpovedať (37,9%), je skupinou, ktorá nemá žiadne skúsenosti s takýmito inštitúciami.

Odporúčanie:

Je potrebné, aby sa **rezidenčné inštitúcie**, ktoré prihliadajú na názory detí a berú ich vážne, **podelili o svoje skúsenosti a osvedčenú prax** s ostatnými inštitúciami podobného typu.

Zvážte možnosť legalizácie zakladania rád mládeže v rezidenčných inštitúciách v Slovenskej republike, ktoré by poskytlí deťom a mládeži žijúcim v týchto inštitúciách oficiálny spôsob vyjadrenia ich názorov na ich životné prostredie a na politiky inštitúcie.

Vážne prijímanie názorov detí právnikmi, sudcami a príslušníkmi polície

Približne štvrtina detí (24,5%) nebola schopná odpovedať na túto otázku, čo znamená, že neprišli do styku so sudcami, právnikmi ani príslušníkmi polície.

Odpovede na túto otázku boli rovnomerne distribuované medzi všetky možnosti. Podobný počet detí (asi tretina tých, ktoré boli schopné odpovedať), ktoré sa vyjadrili, že právnici, sudcovia a príslušníci polície „vždy“ alebo „väčšinou“ počúvali ich názory a brali ich vážne, bol podobný ako počet tých, ktoré mali pocit, že ich títo zástupcovia zákona „takmer nikdy“ alebo „nikdy“ nepočúvali a nebrali vážne. Niekde uprostred bola skupina detí, ktoré odpovedali, že ich zástupcovia zákona počúvajú a berú vážne „niekedy“. Vzhľadom na skutočnosť, že počet detí, ktoré odpovedali, že ich zástupcovia zákona nepočúvajú a neberú vážne „takmer nikdy“ alebo „nikdy“, je tento počet vysoký, ak zvážime, že sa nestáva denne, aby deti a mladí ľudia prišli do styku s právníkom, sudcom alebo policajtom. Títo zástupcovia zákona by mali prinajmenšom poznať a byť informovaní o právach dieťaťa, vrátane práva na vypočutie a vážne prihliadanie k jeho názorom.

V tomto ohľade je potrebné lepšie implementovať článok 12.2 Dohovoru OSN o právach dieťaťa, ktorý stanovuje, že „... dieťaťu sa musí predovšetkým poskytnúť možnosť, aby bolo vypočuté v každom súdnom alebo administratívnom pojednávaní, ktoré sa ho dotýka...“. Tu je potrebné sa odvolať aj na **Usmernenia Rady Európy pre vytvorenie súdnicstva priateľského k deťom**, ktorých cieľom je zlepšiť prístup k deťom a zaobchádzanie s nimi v súdnictve. Usmernenia riešia postoj a názory dieťaťa vo všetkých štádiách súdnych a mimosúdnych postupov a presadzujú právo dieťaťa na informácie, zastúpenie a participáciu.

Odporúčanie: Je potrebné implementovať Usmernenia Rady Európy pre vytvorenie súdnicstva priateľského k deťom a zabezpečiť školenie právnikov a policajných príslušníkov o právach detí, vrátane ich práva na vypočutie a vážne prihliadanie k ich názorom.

Prijímanie názorov detí v médiách

Obrázok 2.1 naznačuje, že takmer štvrtina detí (22,4%) je presvedčená, že otázka, či ich názory berú médiá vážne alebo nie, sa ich netýka. Obrázok 2.2 ukazuje, že približne štvrtina detí, ktoré boli schopné na otázku odpovedať, sa vyjadrilo, že médiá „vždy“ alebo „väčšinou“ berú ich názory vážne. **Väčšia skupina detí ale odpovedala, že médiá berú vážne ich**

názory iba „niekedy“ a ešte väčšia odpovedala, že médiá si „takmer nikdy“ alebo „nikdy“ ich názory nevypočuli.

Odporúčanie: Je treba vyvinúť väčšie úsilie a zabezpečiť, aby médiá predstavovali pozitívny obraz detí, **poučiť pracovníkov a spolupracovníkov médií** o tom, ako robiť rozhovory a prezentovať deti a mladých ľudí tak, aby zároveň brali vážne ich názory.

Majú deti pocit, že môžu ovplyvniť rozhodnutia v rôznych prostrediach?

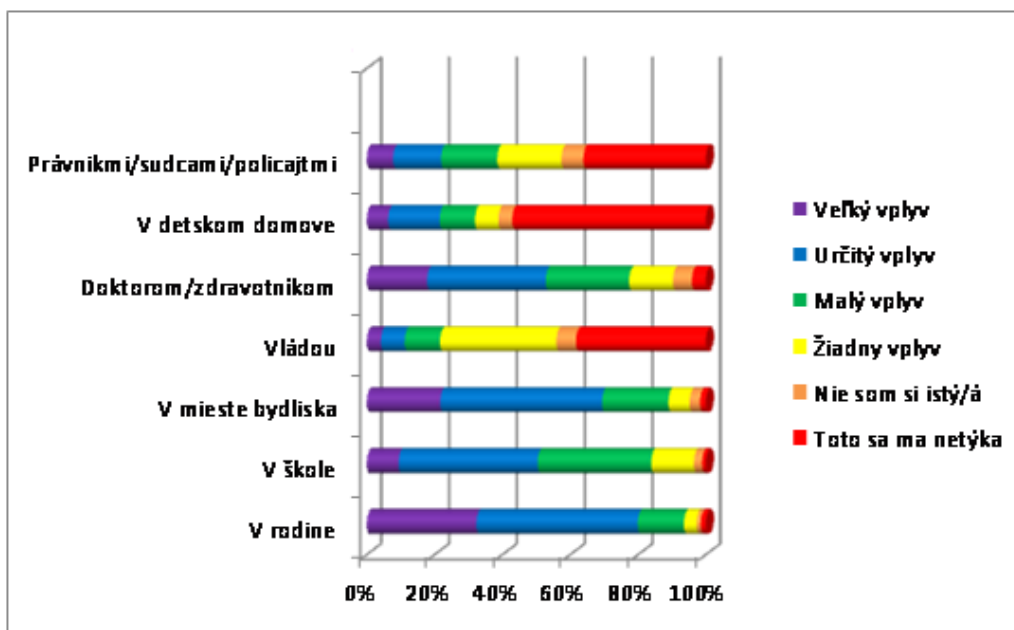
Spýtali sme sa detí aký vplyv majú podľa svojho názoru na rozhodnutia prijímané v rodine, ich škole, v oblasti, kde bývajú, u lekára/zdravotníka, vo svojej inštitúcii rezidenčnej starostlivosti, u právnikov, sudcov a policajtov a vo vláde.

	Veľký vplyv	Určitý vplyv	Malý vplyv	Žiadny vplyv
V rodine	32,4%	47,7%	13,6%	3,8%
V škole	9,4%	41,0%	33,5%	12,6%
V oblasti, kde bývaš	21,7%	47,7%	19,6%	6,2%
U tvojho lekára alebo zdravotníka	17,8%	35,0%	24,6%	12,9%
V tvojej rezidenčnej inštitúcii (tzn. v pestúnskom domove, v krízovom centre atď.)	6,3%	15,2%	10,4%	6,9%
U právnika, sudcu a príslušníkov polície	7,8%	14,1%	16,6%	18,9%
Vo vláde	4,2%	7,0%	10,4%	34,3%

Tabuľky 3.1 a 3.2 ukazujú, že **deti majú väčšinou pocit, že majú vplyv najmä na rozhodnutia prijímané v ich rodine, v oblasti, kde bývajú a u ich lekára/zdravotníka.** Asi štyridsať percent detí má pocit, že má „určitý vplyv“ a tretina detí (33,5%) „malý vplyv“ na rozhodnutia prijímané v ich školách. Tento stav poukazuje na skutočnosť, že veľká väčšina detí má pocit, že im do určitej miery načúvajú v ich školách, ale podľa nich nemajú veľký vplyv. Na rozdiel od predchádzajúceho, deti vyjadrili pocit, že na **rozhodnutia vlády majú iba „malý“ alebo „žiadny“ vplyv.**

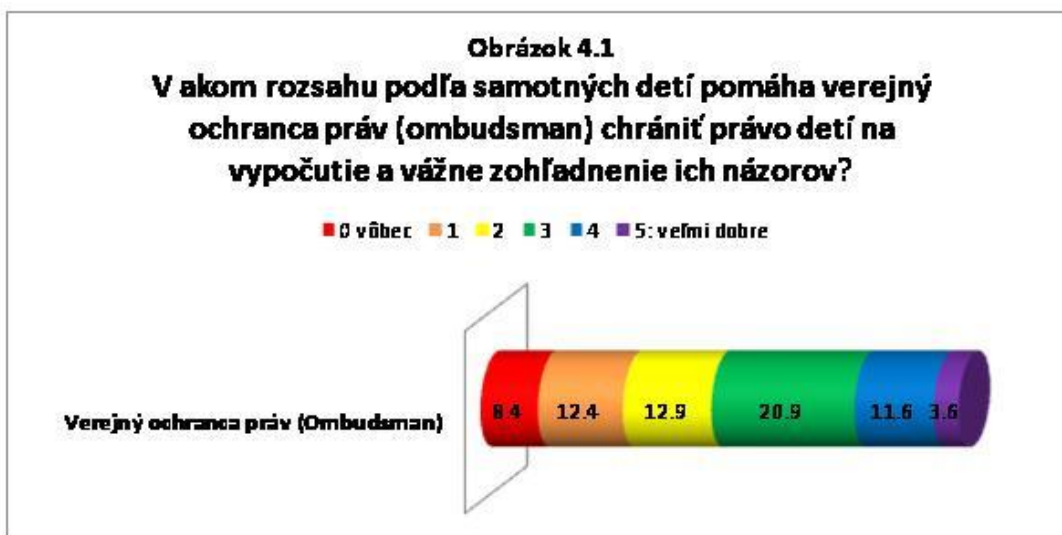
Viac než polovica detí žijúcich v inštitúciách rezidenčnej starostlivosti má pocit, že má „určitý vplyv“ alebo „veľký vplyv“ na rozhodovanie inštitúcie. Z detí, ktoré prišli do styku so sudcami, právnikmi alebo policajnými príslušníkmi, mala viac než tretina pocit, že nemajú „žiadny vplyv“, na rozhodnutia prijímané týmito zástupcami zákona. V súvislosti s dvoma poslednými skupinami je potrebné poznamenať, že veľká skupina detí odpovedala, že sa ich táto otázka netýka.

Obrázok 3.2 Aký vplyv máš, podľa svojho názoru, na rozhodnutia prijímané v rôznych prostrediach?

Aké orgány pomáhajú chrániť právo detí a mládeže na vypočutie a vážne prijímanie ich názorov?

Pýtali sme sa detí, aké orgány pomáhajú chrániť právo detí a mládeže na vypočutie a vážne zváženie ich názorov. Na stupnici od **vôbec**, **veľmi málo**, **dost' málo**, **dobre** a **veľmi dobre** označovali, ako podľa ich názoru orgán chránil ich právo na vypočutie. Mohli označiť aj možnosť **nie som si istý/á, kto to je** alebo **neviem, kto to je**.⁷

⁷ Jedna z otázok prieskumu sa pýtala „do akej miery máte pocit, že detský parlament na Slovensku pomáha chrániť právo detí na vypočutie a zohľadnenie ich názorov?“. Keďže žiadna takáto národná inštitúcia na Slovensku neexistuje, deti, ktoré na túto otázku odpovedali, si ju mohli zmýliť s podobnou inštitúciou, napr. na miestnej alebo regionálnej úrovni. Z tohto dôvodu sme nepovažovali za relevantné, aby odpovede na túto otázku boli uvedené v správe.

- Nie som si istý/á: 11,3%
- Nevie, čo/kto to je: 18,9%

Obrázok 4.1 ukazuje, že približne polovica detí si myslí, že slovenský ombudsman, verejný ochranca práv, chráni práva detí a mládeže na vypočutie a vážne zváženie ich názorov „dost' dobre“ až „veľmi dobre“ (stupnica 3-5). Pomerne veľká skupina detí má však pocit, že ombudsman robí iba „dost' málo“ alebo „veľmi málo“, resp. „nič“ na ochranu ich práva na vypočutie a vážne zváženie ich názorov (stupnica 3-1). Za povšimnutie stojí, že takmer jedno z piatich detí vôbec nevie, kto ombudsman je.

Odporúčania:

- Odporúčame, aby boli deti lepšie informované o práci ombudsmana v oblasti ochrany práv detí.
- Je potrebné zvážiť, či by nebolo vhodné vymenovať osobitného ombudsmana pre deti, ktorý by bol nezávislý a ktorého úlohou by bolo počúvať názory detí a mládeže a vážne sa nimi zaoberať.

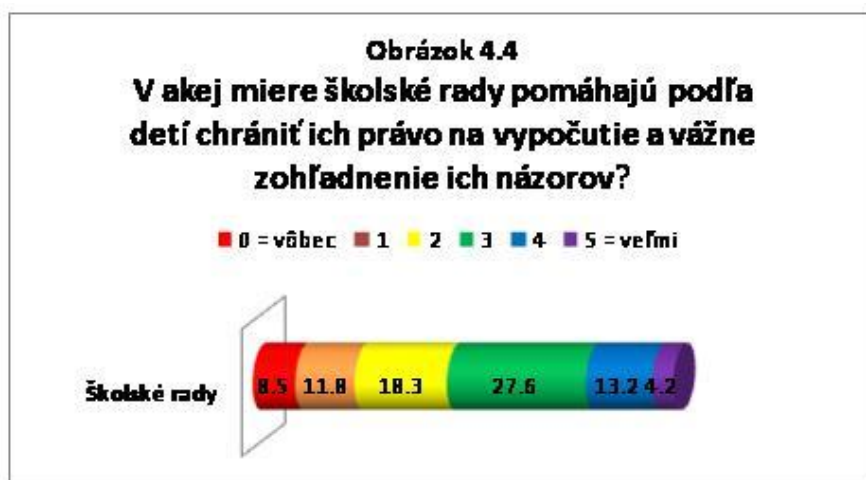
- Nie som si istý/á: 11,1%
- Nevie, čo/kto to je: 19,6%

Obrázok 4.2 ukazuje, že väčšina detí si myslí, že Slovenský detský parlament „celkom dobre“, „dobre“ až „veľmi dobre“ zaručuje vypočutie a vážne prihliadanie na názory detí. Pomerne veľká skupina detí však odpovedala „skôr málo“, resp. „vôbec nič“. Je zarážajúce, že aj keď detský parlament na miestnej úrovni by mal obhajovať záujmy detí a mať k deťom blízko, takmer 20% detí o existencii tejto inštitúcie vôbec nevedelo. Dôvodom by mohla byť skutočnosť, že nie všetky územné celky majú podobnú inštitúciu zriadenú a teda neexistujú údaje o ich zložení. Ďalším dôvodom by mohlo byť to, že detský parlament nemá žiadny skutočný vplyv na chod samosprávy (viď časť venovanú verejnému životu a občianskej spoločnosti).

Odporúčania:

Je potrebné založiť miestne detské parlamenty vo všetkých obciach na Slovensku. Ak sú obce príliš malé, tak na úrovni regiónu. Parlamenty by mali mať jednoznačne vymedzenú úlohu, by sa mohli zapájať do rozhodovacieho procesu v obci o záležitostiach, ktoré sú pre deti v danej obci relevantné.

O činnostiach, rozhodnutiach a vplyve na miestne rozhodnutia miestnych detských parlamentov je treba informovať všetky deti žijúce v danej obci.

- Nie som si istý/á: 8,2%
- Neviem, čo/kto to je: 8,1%

Obrázok 4.4 ukazuje, že veľká skupina detí (40,8%) má pocit, že školské rady „dosť dobre“ až „veľmi dobre“ chránia práva detí na vypočutie a vážne zohľadnenie ich názorov. Avšak ďalšia pomerne veľká skupina detí, takmer tretina respondentov (32,8%), je presvedčená, že školské rady robia „dosť málo“ až „veľmi málo“ pre zaručenie ich práv na vypočutie a vážne zohľadnenie ich názorov.

Odporúčania:

S ohľadom na skutočnosť, že deti dobre poznajú školské rady, odporúčame posilniť a zlepšiť ich fungovanie. Je potrebné, aby sa školy podelili o príklady dobre fungujúcich školských rád so školami, kde rady riadne nefungujú a zabezpečili, aby deti vedeli, že ich zastupujú demokraticky zvolené školské orgány.

Deti, ktoré sa zúčastňujú na školských radách, aj miestne školské orgány, je potrebné vyškoliť.

- Nie som si istý/á: 10,3%
- Neviem, čo/kto to je: 16,7%

Obrázok 4.5 ukazuje, že veľká skupina detí (36,1%) má pocit, že Rada mládeže „dosť dobre“ až „veľmi dobre“ prihliada na ich názory. O niečo menšia skupina má pocit, že rada mládeže robí „dosť málo“ až „veľmi málo“ (24%) pre ochranu ich práv na vypočutie a vážne zohľadnenie ich názorov. Pomerne veľká skupina detí (16,7%) vôbec nevie, čo rada mládeže robí. Možným vysvetlením je, že Rada mládeže Slovenska je zastrešujúcou organizáciou, ktorá združuje detské a mládežnícke občianske organizácie. Možno deti a mládež lepšie poznajú prácu členských organizácií Rady mládeže Slovenska.

Odporúčanie:

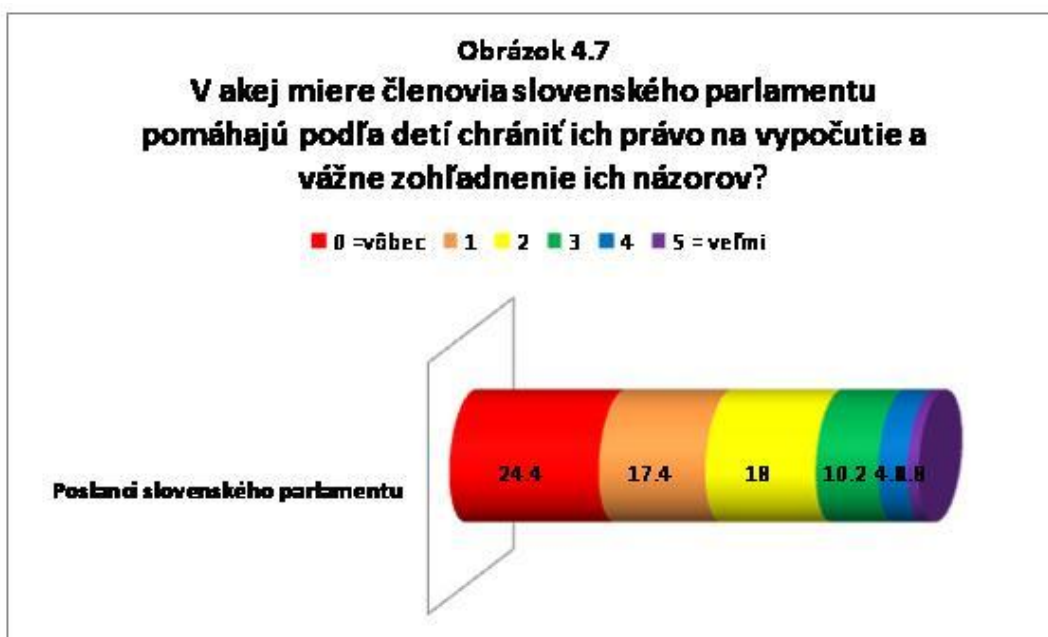
Je potrebné lepšie informovať deti o práci Rady mládeže Slovenska a jej úlohe pri podporovaní participácie a pozitívnom vplyve na prostredie, kde vyrastajú mladí ľudia a ktoré formuje ich osobnosť.⁸

⁸ Poslaním Rady mládeže Slovenska je: „... podieľať sa na všestrannom, slobodnom a demokratickom rozvoji detí a mládeže. Spoluvytváraním a zlepšovaním podmienok pre prácu detských a mládežníckych organizácií sa snažíme pomáhať pri dosahovaní ich cieľov a pozitívne ovplyvňovať prostredie, v ktorom mladý človek rastie a formuje svoju osobnosť.“

- Nie som si istý/á: 12,9%
- Nevie, čo/kto to je: 9,9%

Obrázok 4.6 ukazuje, že **jedno z piatich detí (21%) má pocit, že slovenský parlament nerobí „vôbec nič“ pre ochranu ich práv na vypočutie a vážne zohľadnenie ich názorov.** Ďalšia veľká skupina opýtaných detí (36,7%) sa vyjadrila, že slovenský parlament robí „veľmi málo“ až „dosť málo“ pre vypočutie a vážne zohľadnenie ich názorov. Z uvedeného vyplýva, že slovenský parlament sa blízko nedotýka životných skúseností a zážitkov detí a ešte musí prejsť dlhú cestu, aby zabezpečil, že deti budú informované o jeho práci a vplyve na ich život.

- Nie som si istý/á: 13,1%
- Nevie, čo/kto to je: 10,3%

Obrázok 4.7 ukazuje podobné výsledky pre členov slovenského parlamentu ako pre slovenský parlament, i keď percento detí, ktoré majú pocit, že slovenskí poslanci nerobia „vôbec nič“ na ochranu ich práv na vypočutie a vážne zohľadnenie ich názorov, je dokonca ešte o niečo vyššie (24,4%).

Odporúčanie:

Slovenskí poslanci musia viac investovať do kontaktov so svojimi mladými spoluobčanmi a vysvetľovať im ich prácu a jej vplyv na životy detí a mládeže a zároveň si vypočuť ich názory, napr. prostredníctvom kontaktov s radami mládeže, detskými parlamentmi a občianskou spoločnosťou.

- Nie som si istý/á: 8,2%
- Neviem, čo/kto to je: 8,6%

Obrázok 4.8 ukazuje, že veľká skupina detí je presvedčená, že detské linky pomoci si počínajú „dobre“ až „veľmi dobre“ (42,4%), ďalšia skupina (19,5%) je presvedčená, že sa im darí „celkom dobre“ zabezpečiť, aby deti boli vypočuté a vážne sa prihliadalo na ich názory, čo naznačuje aj horná časť stupnice (3-5). Výsledky prieskumu ukazujú, že veľká väčšina slovenských detí vie o existencii detských liniek pomoci v Slovenskej republike. Z týchto výsledkov by sa dalo vyvodiť, že linky pomoci si počínajú veľmi dobre pri načúvaní deťom, keď sa tieto na nich obrátia, a že im poskytujú riadne poradenstvo. Na Slovensku existuje škála rôznych detských liniek pomoci, medzi inými aj detská linka záchranu, ktorá funguje non-stop na jednotnom európskom telefónnom čísle 116111, detská linka pre nezvestné deti, 116000. Tieto linky fungujú v spolupráci s UNICEF (pozri časť Prípady násillia). Aj keď sa deti priamo nezúčastňujú na príprave a vývoji podoby detských liniek pomoci, v rámci týchto liniek sa objavujú aj nové projekty ako napr. internetová linka pomoci a program prevencie šikanovania na školách – CHIPS – ktoré sú tiež súčasťou detskej linky pomoci a boli

vytvorené na základe požiadaviek a želaní detí, ktoré v rôznych diskusiách hovorili o ich problémoch a skúsenostiach (napr. šikanovanie na internete a sociálnych sieťach).

Záverečné poznámky

Ak porovnáme rôzne orgány a organizácie zohrávajúce úlohu pri presadzovaní práv dieťaťa na vypočutie a vážne zohľadnenie jeho názorov, môžeme konštatovať, že podľa detí **toto právo najviac presadzujú detské linky pomoci.**

Medzi orgány, ktoré dosiahli **priemerné známky**, patria **verejný ochranca práv (ombudsman), detský parlament, miestny detský parlament, školské rady a rady mládeže.** Tieto orgány, s výnimkou školských rád, ale nepozná takmer jedno z piatich detí. Z tohto dôvodu odporúčame, aby sa viac sústredili na rozšírenie povedomia detí a mládeže o ich práci a vplyve na ich život.

Čo sa týka fungovania školských rád, odporúčame, aby sa školy podelili o príklady dobre fungujúcich školských rád so školami, kde rady riadne nefungujú a zabezpečili, aby deti vedeli, že ich zastupujú demokraticky zvolené školské orgány. Okrem toho je potrebné, aby deti, ktoré zasadať v školských radách a vedenie škôl, vrátane učiteľov, boli zaškolení o problematike participácie detí.

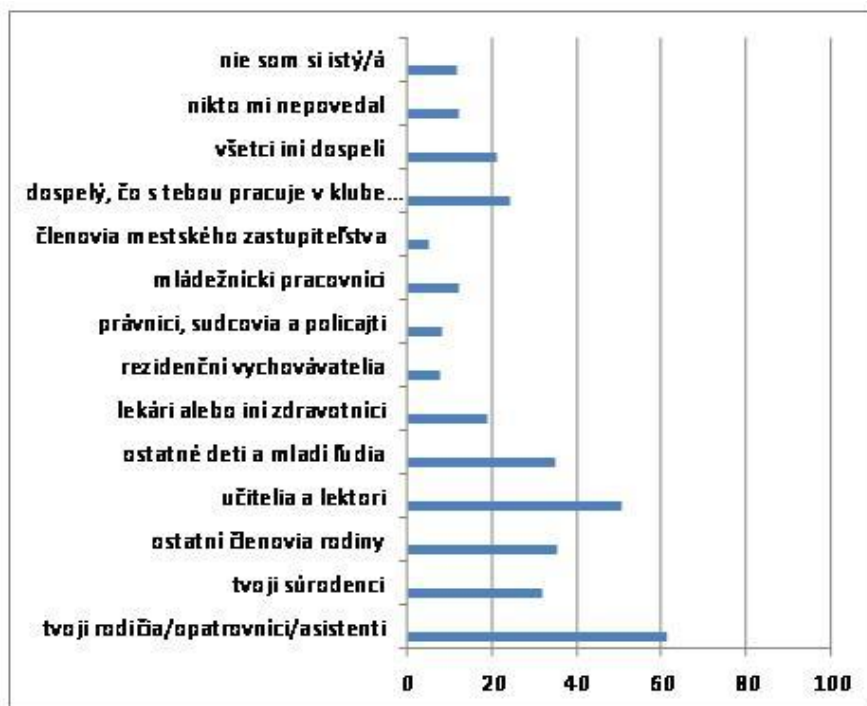
Podľa detí, ktoré odpovedali na prieskum sa na spodok stupnice dostal **slovenský parlament a jeho poslanci.** Veľká skupina detí má pocit, že tieto orgány nerobia „vôbec nič“ pre podporu ich práva na vypočutie a vážne zohľadnenie ich názorov. Slovenský parlament a jeho členovia musia nadviazať kontakt s mladými slovenskými občanmi, informovať ich o svojej práci a počúvať ich názory.

Sú deti informované o svojom práve na vypočutie a vážne prihliadanie na ich názory?

Článok 42 Dohovoru OSN o právach dieťaťa stanovuje, že všetky deti musia byť informované o svojich právach. Toto zahŕňa aj informovanie o tom, že majú právo slobodne vyjadrovať svoje názory a ich názorom sa musí prikladať riadna váha vo všetkých záležitostiach, ktoré majú vplyv na ich život, ako zakotvuje článok 12.

S cieľom stanoviť rozsah, v akom je toto právo plnené, sme sa detí opýtali „informovali vás niektorí z nasledujúcich ľudí o tom, že máte právo byť vypočutí a právo na vážne zohľadnenie vášho názoru?“. Väčšina detí (87,8%) odpovedala, že o svojom práve na vypočutie sú informované, ale jedno z desiatich detí sa vyjadrilo, že ho o tomto jeho práve nikto neinformoval.

Tabuľka 5: Povedal ti niekto z nasledujúcich ľudí, že máš právo na vypočutie a vážne prihliadnutie na tvoje názory?

Obrázok 5 ukazuje, že deti s najväčšou pravdepodobnosťou informujú o ich práve na vypočutie a vážne prihliadnutie na ich názory rodičia, opatrovníci a asistenti⁹, učitelia a lektori alebo iné deti a mladí ľudia. Malú skupinu detí (12,2%) o ich práve na vypočutie a vážne prihliadnutie na ich názory neinformoval žiadny dospelý.

⁹ Asistenti sú odborníci alebo vyškolení pracovníci, ktorí poskytujú asistenciu postihnutému dieťaťu (alebo inej osobe) doma alebo v škole (napr. v špecializovaných školách).

Výsledky stretnutí detských cieľových skupín

V sobotu, 25. februára 2011, sa v Bratislave v čajovni ÚNIK, deťom veľmi naklonenom mieste, stretlo **pätnásť detí, sedem chlapcov a osem dievčat vo veku 9 až 18 rokov** z Bratislavy a miest a obcí vzdialených do 100 – 150 km severovýchodne a juhovýchodne od Bratislavy, aby diskutovalo o tom, čo pre nich znamená participácia detí a mladých ľudí v ich každodennom živote. Skupina zahŕňala aj „reflexnú skupinu detí“, ktorá sa zúčastnila na celom konzultačnom procese slovenského hodnotenia o participácii detí a mládeže.

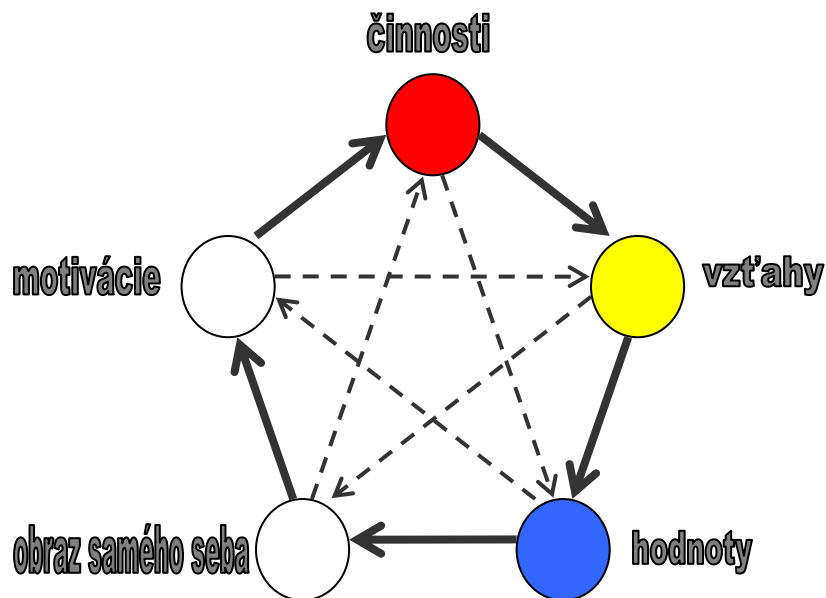
Pre stretnutie boli pripravené usmernenia a program (pozri prílohu III) podľa pilotného projektu odskúšaného v Fínsku, ktoré vychádzali z metódy „kaleidoskopu skúseností“ a techniky World Café (riadenej skupinovej výmeny myšlienok a nápadov). Cieľ dňa stretnutia a program predstavila facilitátorka Tatiana Čárová. Po úvode sa deti sami vzájomne predstavili a zahrali sa hru na prelomenie počiatočného ostychu (ice-breaker) a team-buildingovú aktivitu.

Potom sa deti dohodli o **základných pravidlách**, ktoré sa budú dodržiavať po celý deň, aby nadobudli pocit bezpečia a ochotne sa zúčastňovali na diskusiách počas dňa. „Zmluva“ obsahovala päť princípov, ktorých dodržiavanie každý potvrdil podpísaním plagátu so „Zmluvou“:

- 1) Každý bude pozorne počúvať, keď niekto iný rozpráva, a nebudeme sa navzájom prerušovať
- 2) Každý má právo nevyjadriť sa a nezapojiť sa, ak sa na to necíti dostatočne pripravený alebo schopný
- 3) Všetky názory budú rovnocenné – neexistuje žiadny zlý ani hlúpy názor, vysoko si ceníme rozmanitosť názorov
- 4) Mobilné telefóny musia mať po celý deň vypnutý zvuk
- 5) Vynasnažíme sa byť prítomní a aktívni počas všetkých programových blokov

V priebehu STRETNUTIA 1, sme deti požiadali, aby vyjadrili akékoľvek **myšlienky, ktoré podľa nich zodpovedajú 5 oblastiam Kaleidoskopu zážitkov: činnosti**, do ktorých sa zapájajú; **vztáhy**, ktoré sa spájajú s týmito činnosťami; **hodnoty**, ktoré môžu byť dôvodom, prečo niektorí ľudia nerešpektujú ich názory; svoj **vlastný obraz**, ktorý vyjadruje pocity dieťaťa viažuce sa k spomínanej situácii; **motivácie**, ktoré vyjadrujú nádej detí na zmenu vecí, ktoré ich znepokojujú, alebo ľudí, ktorí nerešpektujú ich názory.

Systém aktéra (Kaleidoskop zážitkov)

Počas STRETNUTIA 2 a 3 sa deti **rozdělili do menších skupín a diskutovali o konkrétnych situáciách**, v prvom kole o rodine, vzdelávaní, mimoškolskej činnosti, verejnom živote/občianskej spoločnosti a v druhom o zdravotníctve, náhradnej starostlivosti, súdnych a administratívnych konaniach a deťoch v médiách. Diskutovali o možnosti účasti v týchto prostrediach a rozmýšľali o možných riešeniach, ktoré by podporili ich právo na vypočutie a vážne zohľadnenie ich názorov.

ČINNOSTI

Činnosti uskutočňované deťmi a mladými ľuďmi

Deti sme požiadali, aby sa rýchlo zamysleli nad otázkami začlenenými do metodológie Kaleidoskopu počas plenárneho stretnutia (brainstorming). Vymenovali širokú škálu činností, na ktorých sa zúčastňovali, vrátane:

Škola: návšteva školy, učenie, prispievanie do školského časopisu.

Priatelia a príbuzní: trávenie času s rodinou, stretávanie sa s priateľmi.

Dobrovoľné činnosti: účasť na schôdkach Slovenského červeného kríža, darovanie krvi, dobrovoľná práca s deťmi, dobrovoľná práca v preventívnych programoch, prechádzky so psami pre mimovládnu organizáciu Sloboda Zvierat.

Jedlo, spánok

Hudba: spev, hra v orchestri.

Záľuby: prechádzka so psom, čítanie.

Zábava: chodenie na diskotéky, zábava, účasť na večierkoch, robenie graffiti.

Športy: futbal, tenis, účasť na futbalových tréningoch a zápasoch, biliard a poker, korčuľovanie.

Počítač: trávenie čas na Facebooku, hranie počítačových hier.

Participačné činnosti: účasť na žiackej školskej rade.

Práca: žiacke zamestnania.

Toto cvičenie pomohlo deťom zamyslieť sa nad širokou škálou činností, bez toho, aby sa príliš sústredili na „participačné činnosti“. Malo im to pomôcť v ďalšej etape (vzťahy), v ktorej odhaľovali priamu súvislosť medzi participáciou a proximitou.

VZŤAHY

Osoby, s ktorými sú deti v kontakte počas ich aktivít

Druhou úlohou bolo podobne rýchlym spôsobom pospomínať si na osoby, s ktorými deti a mladí ľudia boli v kontakte, s ktorými sa rozprávali a ktorých si spájali s týmito činnosťami.

Osoby, ktoré prejavili najmenej tolerancie k názorom detí a mladých ľudí pri rozhodovaní, sú zaradené do stĺpca vpravo.

Deti spomenuli, okrem iných, aj tieto osoby:

• mama	➤ čašníci
• rodina	➤ Boh
• príbuzní	➤ predseda združenia
• vzdialenejšia rodina	➤ rodičia
• najlepší priatelia	➤ spolužiaci
• chlapec, s ktorým chodím	➤ učitelia
• priatelia	➤ riaditeľ školy
• dievčatá	➤ starí ľudia v autobusoch
• hráči z tímu	➤ tréner
• lekári	➤ policajti
• vrátnik v škole	➤ spolubývajúci
• verejnosť	➤ nepriatelia
• predavač v Roof Top	

Prvá analýza osôb, s ktorými sú deti v kontakte odhalila, že pri načúvaní najviac zlyhávajú pracovníci v školách, vrátane riaditeľa školy, a spolužiaci, ale i tréneri, starší ľudia a policajti. V tomto zozname sa objavujú aj rodičia, i keď iné deti sa zas vyjadrili, že rodina, príbuzní a ich mama ich názory počúvajú. Neprekvapuje, že deťom načúvajú ich priatelia, ale počúvajú ich aj lekári, čašníci, predavači a na zozname sa objavuje aj Boh. Na druhom stretnutí, ktoré sa uskutočnilo systémom diskusie World Café, sa deti zmienili o niekoľkých oblastiach činností a vzťahov spomínaných v prvom kole a diskutovali o nich hlbšie.

HODNOTY

Deti a mladí ľudia sa snažia odhaliť dôvody, prečo vyššie spomenutí ľudia nepočúvajú ich názory:

Jedným z kľúčových spomínaných dôvodov je **vekový rozdiel**, deti sú príliš malé na to, aby ich dospelí brali vážne. Tento postoj vychádza z predsudkov dospelých o deťoch a z ich vzdelanostnej úrovne, ktoré majú za následok, že si necenia názor detí. Preto dospelí **nepovažujú deti za rovnocenných partnerov** vo svojich debatách a sú presvedčení, že vedia všetko lepšie.

- „Pretože som starší“; „Pretože som mladší“; „Pretože si myslia, že sme iba DETI!“

- „Učitelia nás nerešpektujú, pretože si myslia, že mladí nikdy nedokončia, čo začnú.“
- „Pretože si myslia, že nie som zodpovedný, vyspelý a jednoducho nie som AKO oni...“
- „Pretože si myslia, že mám zlé známky, dosť nespím, som príliš mladý a stretávam sa so zlou partiou.“
- „Pretože to sami všetko už zažili...“
- „Pretože sa o mňa strachujú.“
- „Pretože chce, aby som bol lepší.“

Ďalším dôvodom je podozrenie, že zdôrazňovanie práva dieťaťa na participáciu **podkope autoritu dospelého**.

- „Pocit nadradenosti, ignorovanie, arogancia a povznesenosť“
- „Možno preto, že aj ja ich často nerešpektujem.“
- „Pretože to nie je správne.“

Tretím dôvodom je, že dospelí nemajú **zručnosti, čas alebo majú iné problémy**, ktoré im bránia načúvať deťom.

- „Stres a nejaké menšie problémy“; „Stres, alkohol a drogy“
- „Pretože nevedia ...“
- „Pretože majú svoj vlastný program...“

OBRAZ SEBA SAMÉHO

Ako sa deti a mladí ľudia cítia, keď ich niekto nevypočuje?

Účastníci vyjadrovali ako sa cítia pri veciach, o ktorých sa diskutovalo, prostredníctvom kresieb. **Všetky kresby zobrazovali mrzuté tváre, často v sprievode otáznikov a iných náznakov prekvapenia.** Dve tváre sa usmievali, dosť drzým spôsobom.

MOTIVÁCIE

Výsledky diskusií detskej cieľovej skupiny

Deti vyslovili návrhy v odpovedi na nasledujúce otázky: „Čo by sa s tým malo urobiť? Čo s tým môžem urobiť ja? Čo myslíte, že by sa malo urobiť?“

Niektoré návrhy odzrkadľovali **chuť detí diskutovať o veciach a ich odvahu vysloviť vlastný názor** „...vysvetliť im, čo považujú za zlé a porozprávať sa o tom – bez hádok!“ „...malo by sa to zlepšiť: Mal by som im povedať, čo mi chýba, aby to mohli zmeniť.“

Ďalšie návrhy boli sčasti sebakritické a **deti sa zaväzovali, že sa budú lepšie správať, ale na oplátku očakávali lepšie správanie, dôveru a empatiu aj od dospelých:** „Mali by nás počúvať s porozumením a ja by som mal dokázať, že som zodpovedný“ a „Riešenie konfliktov bez hádok“.

Niekoľko detí nevidelo žiadne riešenie, čo vyjadrili buď pasivitou „Budem ticho, až kým nebudem mať 22.“ alebo nástojili na svojom vlastnom správaní „Nezmeniť sa. Ísť hlavou proti múru.“ a „Púšťať si hudbu v slúchadlách čo najhlasnejšie.“

STRETNUTIA 2 a 3: Diskusie o práve na participáciu detí v rôznych prostrediach

Počas stretnutia 2 a 3 sa deti rozdelili do štyroch malých skupín a diskutovali v každom kole o konkrétnych situáciách, v prvom kole o rodine, vzdelávaní, mimoškolskej činnosti, verejnom živote/občianskej spoločnosti a v druhom o zdravotníctve, náhradnej starostlivosti, súdnych a administratívnych konaniach a deťoch v médiách.

Rodina

Dynamika skupinovej diskusie o rodine závisela od kladených otázok. **Mnohé prítomné deti pochádzali z neúplných rodín alebo náhradnej starostlivosti, čo významne ovplyvnilo plynulosť diskusie v skupinách.** Niekoľko detí nechcelo odpovedať na otázky podrobne a vyjadrilo svoje názory iba veľmi stručne.

Čo sa týka úrovne participácie v rodine, **väčšina účastníkov sa zhodla na tom, že komunikujú so svojimi rodinami doma, ale najmä o každodenných veciach bez veľkého priestoru na slobodné vyjadrovanie vlastných názorov.** Niektoré deti museli vyvinúť veľkú snahu, ak chceli, aby ich rodičia vypočuli: „*Moja mama vždy verí všetkým okrem mňa*“. Ďalšie zas tvrdili, že v ich rodine je tradíciou sadnúť si za kuchynský stôl a pravidelne sa s rodičmi rozprávať: „*U nás v rodine je to vzájomné. Počúvame jeden druhého.*“

Názory detí, ktoré najviac ovplyvňujú prijímanie rozhodnutí v rodine sa väčšinou týkajú záležitostí dieťaťa – napríklad rozhodovanie o záľubách dieťaťa, zápise do športového klubu alebo výbere školy. Menej akceptované a v niektorých prípadoch úplne odmietané sú názory detí na otázky týkajúce sa celej rodiny. V týchto prípadoch majú rodičia tendenciu presadzovať vlastné názory a plány bez konzultácie s deťmi. Jedna účastníčka sa vyjadrila, že v priebehu času, ako dospieva, pozoruje zmenu postoja svojich rodičov k akceptovaniu jej názorov, pretože lepšie chápe hodnoty jej rodičov a oni zas lepšie chápu ju. „*Moji rodičia vidia, že veci teraz vnímam inak – napríklad teraz si uvedomujem, že mi zakazovali chodiť na diskotéky, pretože sa o mňa báli. Teraz chápem, prečo mi to vtedy nechceli dovoliť. Berú ma už ako dospelú a viac rešpektujú moje názory, pretože aj ja ich teraz už lepšie chápem...*“

Vzdelávanie a škola

Vo všeobecnosti všetky skupinové diskusie o tejto téme boli veľmi dynamické a intenzívne, pretože deti mali veľa čo povedať a na čo sa sťažovať. **Všetky vnímajú školu skôr ako nepružnú než otvorenú, najmä z hľadiska prispôsobovania učebných osnov a obsahu vyučovacieho procesu ich prániam a potrebám.** „*Učitelia pripravujú svoje hodiny a školské programy bez našej účasti – počas letných prázdnin.*“

Ochotu reagovať na potreby detí prejavujú väčšinou iba individuálni učitelia. **Väčšina učiteľov nemá záujem meniť spôsob svojho vyučovania,** ale vždy sa nájdu aj učitelia, ktorí sú ochotní prispôbiť svoj štýl potrebám žiakov a vyučovať zaujímavo. „*Niektorí sa snažia spríjemniť svoje hodiny, ale je veľa takých, ktorí iba presadzujú svoju autoritu.*“

Niektoré deti navštevujúce iné než bežné štátne školy vyjadrili názor, že tieto veci závisia aj od typu školy. Žiačka alternatívnej školy Montessori sa vyjadrila, že jej učitelia sú veľmi

priateľskí a majú veľký priestor na voľbu štruktúry svojich hodín. Učitelia majú špeciálne výučbové materiály a používajú alternatívne metódy výučby, aby si udržali záujem detí vo vzdelávacom procese. Naopak žiacka strednej evanjelickej školy pripustila, že školu nemá rada, pretože je veľmi prísna a konzervatívna. Učitelia sa vôbec nezaujímajú o názory detí.

Deti sa vyjadrili, že rešpektovanie ich názorov v školách zo strany učiteľov a vedenia často závisí od obľúbenosti žiaka alebo triedy. „Niektorí učitelia sú veľmi zaujatí. Sú alergickí na niektorých žiakov.“ Niektorí učitelia zaujato reagujú aj na triedy ako celok: „Akcia vyvoláva reakciu – ich prístup závisí na triede, či sú v nej nejaké problematické deti alebo nie.“

Riaditeľov škôl deti vo všeobecnosti považujú za menej prístupných než ich zástupcov alebo triednych učiteľov. Deti sa na nich obracajú najmä pri problémoch s ich učiteľmi alebo pri iných problémoch. Tri z detí mali skúsenosť s organizovaním **petičného protestu proti niektorým zo svojich učiteľov**, ktorých považovali za hrozných. **Riaditelia školy si ich názory vypočuli, pretože zastupovali väčšiu skupinu.**

Vo väčšine škôl účastníkov diskusie fungovali žiacke rady. Dve menšie deti nevedeli o žiackej rade vo svojej základnej škole alebo ju nemali a rovnako na tom boli aj dvaja starší žiaci zo strednej evanjelickej školy a strednej priemyslovej školy.

Deti mali často problém s definovaním **všeobecnej funkcie žiackej rady**, keď boli o definíciu požiadané. Štyri z detí boli aktívne zapojené do svojich žiackych rád, ale vyjadrili sa, že ich funkcia je viac menej iba formálna. **Keď potrebovali niečo vyriešiť, radšej to prediskutovali priamo so svojim triednym učiteľom, ktorý im obvykle pomohol lepšie,** než keby sa problém snažili riešiť sami. **Ukázalo sa, že faktorom úspechu iniciatív detí boli charaktery jednotlivých učiteľov.**

Starší žiaci často považovali zasadnutia žiackych rád za príliš dlhé a nudné, najmä v školách, na ktorých fungujú spoločne základné a stredné školy, kde sa dlhé hodiny museli venovať počúvaniu špecifických problémov mladších žiakov. „*Niekedy urobím viac, keď idem rovno za riaditeľom, než keby som vec predniesol žiacke rade. Je veľmi ťažké pracovať s takou veľkou vekovo zmiešanou skupinou. Najmladší žiaci často rozmýšľajú veľmi nerealisticky.*“

Sú tu aj ďalšie faktory, ktoré odrádzajú žiakov od aktívnej účasti v žiackej rade. Napríklad, **vedenie škôl aktívnych žiakov vôbec nepodporuje**, i keď vyskytli sa aj prípady, kedy im poskytlo priestory a informuje všetkých žiakov o ich činnosti. „*Naša žiacka rada funguje ok, ale reakcia vedenia je úplne mimo: žiadne ocenenie, ochota pomôcť, dokonca nás odrádzajú od organizovania podujatí. Z rady som odišiel, pretože som už toho mal plné zuby.*“

Ďalší žiaci pripustili, že **nedostatok motivácie súvisí aj s ich osobným postojom** - nechcú byť aktívni takýmto spôsobom a boli iba zvolení ako zástupcovia svojich tried. Dvaja starší žiaci sa podelili o svoje **negatívne pocity súvisiace s ich rodičmi, ktoré považovali za dôvod ich nedostatočnej motivácie**. „*Rodičia majú na nás veľký vplyv. Človeka zabolí, keď sa snaží niečo robiť, ale oni to prehliadajú a nikdy neocenia nič, čo robí.*“ „*Moja mama mi vždy hovorí, že som výtržník a že sa mi to aj tak nepodarí.*“

Niektoré deti vyjadrili spokojnosť so svojimi žiackymi radami, podľa ich názoru fungovali bez problémov a s veľmi dobrými výsledkami: „*Robíme veľa aktivít pre žiakov.*“

Keď mám nejaký nápad a spoločne sa o ňom dohodneme, ideme za riaditeľom a uskutočnime ho.“ Okrem tejto motivácie, najaktívnejší žiaci povedali, že často od vedenia školy dostanú aj určité výhody za úsilie reprezentovať školu a niekedy môžu vynechať vyučovaciu hodinu.

Práva detí a ľudské práva sú témou, ktorú dobre poznajú najmä žiaci základných škôl. **Učia sa o nich v 7. ročníku v rámci občianskej výchovy.** Vo výučbe žiakov stredných škôl, s výnimkou stredných zdravotníckych škôl, sa často vyskytuje vzdelávanie o otázkach ľudských práv. Spomenuli, že sa s touto problematikou stretávajú najmä na workshopoch a prednáškach mimovládnych organizácií alebo externých lektorov. Jedno dievča si spomenulo, že v jej škole prednášal o ľudských právach aj bývalý predseda vlády, v súčasnosti líder opozície. Niektoré školy sa zapájajú do celonárodnej súťaže – **Olympiády ľudských práv**, na ktorej sa pravidelne zúčastňoval aj jeden z účastníkov. Aktívne zapojenie školy do tejto oblasti navrhol jeden z učiteľov.

O otázkach **aktívneho občianstva a demokracie** sa podľa detí **v školách vôbec nediskutuje.**

Mimoškolská činnosť

Skupinové diskusie o tejto téme boli veľmi dynamické a deti vyslovili mnoho inšpirujúcich myšlienok. **Všetci sa zhodli na tom, že z ich osobnej skúsenosti môžu povedať, že k ich názorom sa síce niekedy prihliada, ale väčšinou sú prehliadané.** Oblasť, kde cítia, že by mali mať slovo o zriaďovaní aktivít a zariadení, je škola „*Mali by sme mať právo vyjadriť svoj názor, pretože sa to robí PRE nás.*“

Majú pocit, že keďže v škole trávia dosť času a preto by mali mať možnosť vyjadriť sa napríklad k novým poobedňajším kurzom alebo k rekonštrukcii ihrísk. Majú pocit, pokiaľ si riaditeľ, ktorý podľa názoru detí rozhoduje o vzhľade nových školských zariadení, nevypočuje ich názory, požiadavky a potreby detí nebudú nikdy splnené. **Väčšina detí sa nikto nikdy nespýtal na ich názor na školské aktivity alebo na ihriská v ich školách.**

Väčšina detí sa zhodla na tom, že by sa mal medzi **žiakmi urobiť prieskum mienky detí, keď sa niečo v škole organizuje.** Zmienili sa aj o jednom pozitívnom príklade školy, kde sa takéto prieskumy organizujú. Staršie deti, stredoškoláci, položili otázku, či by sa nemal stanoviť vekový limit pre mladšie deti a ich účasť na prieskumoch. Konštatovali, že žiaci základných škôl sú často príliš malí, aby sa zúčastňovali takýchto prieskumov. „*Staršie deti vedia, čo je dobré aj pre mladšie.*“ Deti sa sťažovali, že rešpekt dospelých sa často viaže na ich vek – čím sú mladšie, tým ich dospelí rešpektujú menej – stojí však za povšimnutie, že rovnaké kritériá uplatňovali aj ony samé, keď diskutovali o účasti mladších detí na prieskumoch. Po diskusii **upravili svoju mienku a navrhli, aby sa na podobných prieskumoch zúčastňovala reprezentatívna cieľová skupina vo veku 10 – 18 rokov.**

Deti diskutovali o tom, že žiaci by sa mohli priamo zapájať do budovania mimoškolských zariadení, ktoré by ich ešte viac pripútali k škole a začlenili do školského života a možno by fungovali aj ako team-building: „*Deti by mohli pomôcť pri ich stavbe a navrhovaní, napríklad by niektoré z nich mohli vymaľovať.*“

Deti sa vyjadrili, že **by potrebovali, aby vedenie školy vytvorilo platformu, kde by sa žiaci mohli spoločne stretnúť po škole a prediskutovať školské aktivity.** Mohla by to byť jedna neformálne upravená trieda v škole, čajovňa alebo knižnica.

Keď sme sa spýtali na **deti so špeciálnymi potrebami** a ich vplyv na proces rozhodovania o takýchto otázkach, väčšina detí nevedela odpovedať, pretože sa s deťmi so špeciálnymi potrebami často nestretáva. I keď sa na stretnutí nezúčastnil žiadny zástupca detí so špeciálnymi potrebami, cieľová skupina sa zhodla, že pre deti so špeciálnymi potrebami musí byť veľmi ťažké dosiahnuť, aby ich rešpektovali v procese rozhodovania, najmä z nasledujúcich dôvodov:

- „*Zas je to o peniazoch. Zariadenia sú často prístupné iba pre bohatšie rodiny.*“ „*Všetko závisí od financií.*“ „*Kto má peniaze, má právo rozhodovať.*“
- „*Všetci ich vnímajú ako iných – ako deti, aj keď sú už dospelí a môžu dobre vyjadriť, čo presne chcú a potrebujú.*“
- „*Možno ich zastupuje združenie, ktoré nemá schopných lídrov. Nevedia lobbovať za práva detí so špeciálnymi potrebami.*“

Niektoré deti vyjadrili záujem o spoznanie názorov detí so špeciálnymi potrebami na tieto otázky. Diskutujúci upozornili aj na **problém pozitívnej diskriminácie**: „*Požiadavky ľudí s postihnutím sú často rešpektované viac, než požiadavky iných. Sú menšinou a menšina dostáva viac výhod.*“ „**Mala by vládnúť rovnosť. Nič by sa nemalo preháňať.**“

Možnosť detí navrhnuť a **vytvoriť si vlastné aktivity a školský klub v školách** boli väčšinou hodnotené pozitívne. **Mnohé školy dávajú svojim žiakom takéto možnosti**, ale aj tu ich realizácia závisí od ochoty učiteľov. Niektoré deti sa sťažovali, že aj ak sa im podarí získať podporu vedenia školy, situáciu komplikujú žiaci, ktorí nemajú záujem tráviť v škole viac času, než je nevyhnutné, ani vtedy, ak by sa venovali zábavným činnostiam. **Nezáujem zo strany žiakov je pre organizátorov demotivujúcim faktorom.**

Verejný život a občianska spoločnosť

V diskusiách o tejto téme deti prejavili všeobecne veľmi **pesimistický a negatívny postoj**. **Neveria, že by mohli mať slovo vo verejnom živote alebo na úrovni občianskej spoločnosti.** Niektoré z nich už osobne zažili, že miestne orgány a zastupiteľstvá prehládajú ich názory. Jeden chlapec dokonca spomenul, že dost' dávno pomohol s predložením sťažnosti, kde predkladatelia upozorňovali supermarket na znečisťovanie životného prostredia chemickými roztokmi, ale doteraz sa nič nevyriešilo.

Vo všeobecnosti majú deti veľmi intenzívny pocit, že zastupiteľstvá sa veľmi málo starajú o životy občanov slovenským miest a ešte menej o tých, čo bývajú na predmestiach a na vidieku. Deti prejavili najviac obáv **o ekologický stav ich domácich miest, najmä v súvislosti s dopravnými zápchami a dopravou**, znečistením a špinou, nefunkčnosťou oddychových zariadení, ktoré sú buď špinavé alebo zavreté. Preto majú pocit, že okrem pohostinstiev a barov sa nemajú kde stretávať. Strediská pre voľnočasové aktivity sú často veľmi tematické a štruktúrované, čo v deťoch vyvoláva pocit, že tam nemôžu ísť a robiť, čo by chceli.

Deti vyjadrili veľmi malú nádej na zmenu: stavajú sa skepticky k sľubom politikov, ktoré sa po voľbách nikdy nerealizujú, sú presvedčené, že jediný spôsob ako niečo ovplyvniť je mať známosti v zastupiteľstve, pretože byrokratickou cestou sa nevyrieši nič. Niektoré deti sa zmienili aj o nízkej úrovni záujmu občanov zúčastňovať sa na verejných stretnutiach, kde sa

diskutuje o rôznych problémoch verejného života. Na záver sa účastníci zhodli, že **najefektívnejšími nástrojmi aktívneho občianstva je pre mladých ľudí dobrovoľníctvo a tímová práca.** „*Ak chcete niečo zmeniť, nemôžete to robiť sám. Je potrebné pridať sa k ľuďom, ktorí chcú to isté, pretože ako skupina majú väčšiu moc a väčšie šance, že ich zodpovedné orgány vypočujú.*“

Deti boli schopné vymenovať niektoré mládežnícke organizácie, ktoré založili a viedli mladí ľudia, ale myslia si, že všetky bojujú s nedostatkom **finančných prostriedkov.** Napriek tomu **majú deti tendenciu týmto organizáciám dôverovať viac než rade mládeže a detským parlamentom,** pretože majú pocit, že v rade a parlamentoch sa ich hlasy strácajú a nikdy sa nič nevyrieši. „*V mimovládnych organizáciách alebo združeniach môžete komunikovať so zodpovednými ľuďmi priamo. V parlamente je cesta k demokracii ťažká.*“ Nakoniec sa deti zhodli ešte na tom, že úroveň rešpektu voči ich názorom sa v jednotlivých organizáciách líši. Napriek tomu mali pocit, že **ak človek chce zlepšiť svoje šance na vypočutie, je rozumné vstúpiť do organizácie.**

Zdravotníctvo

Táto téma vyprovokovala u detí pomerne živú diskusiu. Okrem žiakov strednej zdravotníckej školy, **všetky deti pripustili, že veľmi nerozumejú tomu, čo hovoria lekári počas vyšetrení a** majú pocit, že nie sú dostatočne informované, najmä ak ich sprevádzajú rodičia. Takmer **nikto z nich nevedel, že majú právo nazrieť do vlastných zdravotných záznamov a to aj bez súhlasu rodičov.**

Deti považujú sa príjemnejší a ústretovejší prístup rodinných lekárov než špecialistov. Opäť to závisí od jednotlivých lekárov, ale väčšina nie je ochotná rozprávať sa so svojimi pacientmi zrozumiteľne, najmä ak sú to deti. Najmladšie deti sa vyjadrili, že lekári s nimi zaobchádzajú láskavo – ako s malými deťmi. Nedostali žiadne informácie a ničomu nerozumeli, ale dúfali, že rozumeli aspoň ich rodičia. „*Vyšetrujú NÁS, ale hovoria všetko našim matkám.*“

Pozitívny príklad uviedlo jedno z dievčat s veľmi dobrou skúsenosťou u alternatívneho lekára – homeopata, ktorý bol veľmi zrozumiteľný a vysvetlil jej každý krok jej lekárskeho ošetrenia. Jeden mladší chlapec s vyjadril, že si pravidelne kontroluje svoje zdravotné záznamy u lekára (je aktívny futbalový hráč).

O existencii dotazníkov pre zhodnotenie zaobchádzania a osobného postoja lekárov a ostatných zdravotníkov vedeli iba žiaci zdravotníckej školy, ktorí boli na praxi v nemocnici. „*Už som pomáhala s roznášaním takýchto dotazníkov v nemocnici, takže viem, že existujú. Ale ich vyplnenie nie je povinné a nikdy som nevidela, že by ich niekto vyplňal. Okrem toho nie sú anonymné – zdravotná sestra vidí, kto do nich čo napíše.*“

Okrem vyplňovania dotazníkov deti nevidia žiadny iný spôsob, akým by mohli zmeniť to, čo považujú v zdravotníctve za nesprávne a zlé, ako napríklad dlhé čakanie alebo neprofesionálnych lekárov. Predpokladali, že by sa dalo sťažovať – vedeniu nemocnice alebo nejakému orgánu dohľadu, ale pravdepodobne by nikdy tak ďaleko nezašli. Skôr by zmenili lekára. „*Ísť proti prúdu je ako búchať hlavou o múr. Vždy ti vrátia úder.*“

Náhradná starostlivosť

Väčšina z prítomných detí nebola nikdy umiestnená do náhradnej starostlivosti a preto nemala veľa informácií o tom, ako deti v inštitúciách náhradnej starostlivosti žijú. Jedno dieťa v náhradnej starostlivosti spomenulo, že jeho opatrovníci sa ho niekedy pýtajú na jeho potreby a na to, čo by chcel robiť cez pracovnú prax. Ďalšie dieťa v náhradnej starostlivosti sa podelilo o svoje skúsenosti s poobedňajšími klubmi – kde sa deti a rodičia stretávali oddelene: rodičia sa rozprávajú o problémoch a deti sa spoločne hrajú, zdalo sa mu to v poriadku. „*Nepýtajú sa nás ako žijeme, pretože to vedia.*“

Mnohé deti nepoznali systém náhradnej starostlivosti na Slovensku a pripustili, že nepoznajú veľa detí, ktoré v náhradnej starostlivosti žijú. Vo všeobecnosti boli presvedčené, že nemajú moc ani možnosti, aby ovplyvnili životy detí v náhradnej starostlivosti a systém náhradnej starostlivosti na Slovensku. Deti v náhradnej starostlivosti sa vyjadrili, že ak nastanú problémy, zvyčajne ich preberajú so svojim hlavným vychovávateľom v ich domovskej inštitúcii, s kurátorom alebo riaditeľom školy, ktorú navštevujú.

Súdne a administratívne konania

Téma súdnych a administratívnych konaní vzbudila medzi deťmi neočakávane živú diskusiu o tom, ako s nimi zaobchádzajú úradníci, správne orgány a ich zástupcovia. Mnohé deti boli ochotné sa podeliť o svoje osobné skúsenosti a to aj napriek ich často osobnému a niekedy kontroverznému, charakteru. Veľmi sa otvorili, ale kvôli obmedzenému času sa nestihli s facilitátorom a ostatnými deťmi v skupine o všetko podeliť.

Iba niekoľko detí **osobne zažilo účasť na súdnom konaní**, ale všetky potvrdili, že **nerozumeli z konania ani slovo**. „*Iba prečítali kopu čísiel paragrafov, ktoré vôbec nepoznám a preto som nemal ani potuchy o čom hovorili.*“ Jeden z chlapcov bol zatknutý za spolupáchateľstvo, ale už od začiatku sa k nemu polícia správala slušne. Dokonca mu ponúkli niečo na jedenie a potom ho zaviezli domov. Počas výsluchu ho pobavil postup policajtov, ktorí „*boli smiešni, pretože sa hrali na dobrého a zlého policajta. Bolo to také jasné a dobre som sa zabával.*“ Všeobecne sa vyjadril, že výsluch bol veľmi dlhý a únavný a zbytočne veľa sa na ňom všetko opakovalo. Jedno z dievčat vyjadrilo svoju ľútosť, že nemohlo byť prítomné **na rozvodovom konaní svojich rodičov**, pretože si mysleli, že je dostatočne vyspelá a nezávislá, aby nebola súčasťou konania - **cítila sa vyčlenená**.

I keď väčšina detí nikdy na súdnom konaní nebola, niektoré pocítili jeho vplyv: jedno z detí muselo **veľmi dlho čakať na výsledky rozvodu svojich rodičov**, a jedno z dievčat dokonca muselo stráviť počas posúdenia nároku jej matky na opatrovníctvo istý čas v náhradnej starostlivosti: „*Musela som čakať takmer rok, kým sme mohli byť opäť spolu.*“ Dopad súdneho konania je vždy konkrétny a hmatateľný – či už príde skôr alebo neskôr. Deti mali pocit, že ich v týchto procesoch nepovažujú za dostatočne dôležité a že ich rodičia s nimi nechcú o týchto veciach diskutovať, aby ich chránili.

Deti sme sa pýtali aj na **prípady násillia**. Deti poznali také formy násillia ako šikanovanie, zneužívanie detí doma, policajné násillie pri zatýkaní detí, psychické týranie. **Šikanovanie** je podľa ich názoru najbežnejšou formou, zatiaľ čo najťažšie dokázateľné je psychické týranie. Boli presvedčené, že **dieťaťu, ktoré nahlási fyzické týranie nikto neuverí**.

Jedno z dievčat osobne zažilo šikanovanie a jeden z chlapcov bol svedkom fyzického týrania svojho kamaráta jeho rodičmi. Prípadoch musela riešiť polícia. Deti považujú fyzické trestanie detí za nesprávne, ale niektoré sa vyjadrili, že deti by niekedy mali byť mierne potrestané z výchovných dôvodov, ak nič iné nezaberá.

Nevedeli, čo by robili, keby sa niektorý z ich priateľov stal obeťou násillia. Boli presvedčené, že deti iba zriedkakedy niečo také povedia svojim kamarátom, pretože sa hanbia a obávajú sa odvety zo strany násillníka. **Uprednostnili by anonymné ohlásenie napríklad cez telefonickú „Linku dôvery“ alebo políciu.**

Deti v médiách

Tému o deťoch v médiách považovali deti za pomerne kontroverznú. Mladšie deti sa k téme veľmi nevyjadrovali, názory starších sa však dost od seba líšili. **Niektoré boli presvedčené, že názory mládeže sú v médiách zastúpené dostatočne, ďalšie mali úplne opačný názor.** Prvá skupina detí tvrdila, že televízia vysielala niektoré druhy programov, ktoré odrážajú názory detí. Druhá sa vyjadrila, že „naša spoločnosť zanedbáva zastúpenie detí v médiách.“ Niektoré deti mali pocit, že médiá prezentovali viac aktivity mladých ľudí než ich názory a túto situáciu by bolo treba zmeniť. „Reportáž o prvom dni v škole po prázdninách je typickou rýchlou kompenzáciou, ktorá slúži predovšetkým na vyplnenie programových medzier v televíznych správach.“ Výsledkom je, že si dospelí myslia, že deti nemajú žiadne problémy. „Aké problémy by sme MY mohli mať?“ „Ale každý má svoje vlastné problémy...“

Na druhej strane, niektoré deti nástojili na svojom názore, že médiá majú tendenciu prezentovať deti, ktoré potrebujú pomoc a deti so závažnými problémami. Dôvodom toho je podľa ich názoru skutočnosť, že ľudia sa vo všeobecnosti nemajú záujem pozerať na iných šťastných ľudí. Uprednostňujú príbehy o mladých ľuďoch s vážnymi problémami (ako napr. o zdravotne postihnutých deťoch), čomu následne zodpovedá aj ponuka médií a niektorých populárnych televíznych programov. Jedno z detí vyhlásilo, že hlavným cieľom médií je dosiahnuť vysokú sledovanosť a nie prezentovať názor detí. Ľuďom v médiách je v postate jedno, čo ukazujú, pokiaľ im to prinesie popularitu.

Deti sa vyjadrili, že by **chceli mať viac programov so zameraním na detské témy – ako napr. programy o škole a vzdelávaní.** Rady by mali aj viac **rozprávkových programov a programov zameraných na deti.** „Ako dlho by ale prežila na Slovensku čisto detská stanica?“

Možnosť prispieť k zmene úlohy médií v poskytovaní programov zameraných na deti a programov, o ktoré deti majú záujem, sa účastníkom javila ako veľmi malá až neexistujúca.

Hodnotenie konzultačného dňa

Spätnú väzbu ku konzultačnému dňu sme získavali od detí a mládeže hravou formou a bola veľmi pozitívna. Všetky deti ocenili svoju účasť na podujatí a vyjadrili spokojnosť s organizačnou stránkou aj programom podujatia.

Jednotlivé pripomienky k organizačnej stránke sa týkali väčšinou želaní detí, aby sa konzultácie nabudúce konali mimo školských prázdnin. Deti ohodnotili prácu organizačného tímu aj facilitátorov ako veľmi uspokojivú. Boli spokojné s ich prístupom a so skutočnosťou,

že diskusie boli vedené veľmi neformálnym spôsobom. Niektoré diskusie boli prerušené bez dokončenia kvôli časovému limitu, čo sa deťom nepáčilo, boli by radšej, keby tieto diskusie boli trvali trochu dlhšie.

Počas prestávok v programe mali deti možnosť dobrovoľne sa zapojiť do pilotného testovania online prieskumu o participácii detí a mládeže. Dobrovoľníci mohli vyjadriť svoje názory na prieskum vyplnením online dotazníka a poskytnutím vysoko cenenej spätnej väzby jeho tvorcom, vďaka ktorej sa im podarilo dosiahnuť čo najvyššiu ústretovosť dotazníka k jeho užívateľom.

O celom programe dňa sa deti vyjadrili, že bol pre nich **uspokojujúci a zábavný**. Zvlášť vyzdvihli dobre vyváženú kombináciu aktívnych energizujúcich častí s pokojnými skupinovými diskusiami, ktorá spôsobila, že im deň veľmi rýchlo ubehol.

Celkovo je možné konštatovať, že **úroveň participácie detí na stretnutí bola veľmi vysoká**. O niektorých témach sme predpokladali, že budú problematické, ale ukázalo sa, že deti ich za také nepovažovali. **Atmosféra v skupine bola veľmi bezpečná a intímna** už od začiatku podujatia, od skončenia zoznamovacej hry.

Ďalšou časťou programu, ktorá významne prispela k vytvoreniu príjemnej atmosféry, bol krátky blok **Zmluva**, počas ktorého mohli deti navrhnúť princípy alebo pravidlá, ktoré sa budú dodržiavať po celý deň, aby sa celá skupina cítila príjemne. Tieto princípy sa podarilo úspešne dodržať v priebehu celého programu, čo veľmi pomohlo ako deťom tak i facilitátorom. I keď deti mali právo nehovoriť o veciach, o ktorých im nebolo príjemné hovoriť, všetky sa zapojili veľmi aktívne a bez váhania takmer do všetkých diskusií.

Záver vychádzajúce z výsledkov stretnutia detskej cieľovej skupiny

Deti a mladí ľudia v priebehu stretnutia cieľovej skupiny vymenovali mnohé činnosti a vzťahy, v ktorých sa v priebehu týchto činností ocitajú. Podľa detí patria medzi **osoby najtolerantnejšie k názorom detí a mládeže pri rozhodovaní najmä rodinní príslušníci, príbuzní, priatelia, spoluhráči a lekári**. Na rozdiel od týchto, deti medzi **najnetolerantnejšie osoby a osoby, ktoré ich berú najmenej vážne zaradili učiteľov, riaditeľov škôl, ale i spolužiakov a ich rodičov**.

Deti ako **klúčové dôvody toho, prečo dospelí nepočúvajú ich názory**, vymenovali **vekový rozdiel**, pre ktorý ich dospelí nie sú schopní brať vážne a nevnímajú ich ako rovnocenných partnerov vo svojich rozhovoroch. Medzi ďalšími dôvodmi sa objavila obava, že účasť dieťaťa by mohla **podkopať autoritu dospelých** alebo že dospelí nie sú schopní, nemajú čas alebo majú iné **problémy, ako napr. stres**, ktoré im bránia počúvať deti. Deti vyjadrili svoje pocity kresbami zobrazujúcimi väčšinou mrzuté tváre.

Medzi **riešeniami, ktoré deti predniesli** na zlepšenie načúvania deťom a vážneho prijímania ich názorov, sa objavili jednak riešenia pre ne samé: mali by **mat' odvalu** presadiť si vypočutie ich názorov bez hádok. Ďalšie návrhy boli sčasti sebakritické a deti sa zavazovali, že sa budú lepšie správať, ale na oplátku očakávali lepšie správanie, dôveru a empatiu aj od dospelých. **Ďalšia skupina detí bola pesimistickejšia** a nevidela riešenie, podľa jej názoru nič nepomôže zmeniť postoje dospelých.

Keď sa diskutovalo o účasti detí na rozhodovaní v rôznych prostrediach, vyšlo najavo, že deti vo všeobecnosti **rodina** počúva, keď hovoria o každodenných záležitostiach, ale ak ide o vážnejšie záležitosti, deti do nich nedostanú možnosť zasahovať. Zároveň sme zistili, že pre deti z neúplných rodín alebo deti v náhradnej starostlivosti je zložité vyjadriť svoj názor na túto otázku.

V súvislosti so **vzdelávaním a školou**, všetky deti vyjadrili pocit, že pri príprave učebných osnov a zostavovaní obsahu vzdelávacieho procesu ich školy nepočúvajú. To, či dieťa bolo vypočuté záviselo vo veľkej miere od jednotlivých učiteľov. K podobnému záveru sme dospeli aj v diskusii o fungovaní školských rád, ktoré deti považujú skôr za formálnu inštitúciu bez veľkého vplyvu na rozhodnutia prijímané v školách. Deti mali pocit, že svoje problémy vyriešia lepšie rozhovorom s jednotlivými učiteľmi. Školským radám sa často nedostáva podpory od vedenia školy a deti nie sú motivované stať sa ich členmi. Napriek tomu sa niekoľko detí vyjadrilo, že stretnutia školskej rady mávajú aj dobré výsledky.

Všetky deti sa učia o právach dieťaťa a ľudských právach v škole, ale v školách sa nevyučuje nič o aktívnom občianstve a demokracii.

V súvislosti s **mimoškolskými činnosťami** vyjadrila väčšina detí pocit, že sa ich nikdy nikto nepýta na ich názor na mimoškolské činnosti a na ihriská v školách. Deti predniesli návrh na zlepšenie situácie prostredníctvom organizovania prieskumov mienky medzi deťmi v školách o mimoškolských činnostiach alebo vytvorenia platformy, kde by sa žiaci mohli po škole stretávať a diskutovať o mimoškolských činnostiach. Niekoľko „starších“ detí malo pocit, že je zložité zapojiť mladšie deti, žiakov základných škôl, do školských rád a prieskumov, pretože ešte nechápu a nevedia, čo je pre nich dobré. Deti sa dotkli aj problému, že na mimoškolských činnostiach sa pre nedostatok záujmu nezúčastňuje dosť detí.

V súvislosti **so zapojením detí so špeciálnymi potrebami** do rozhodovacieho procesu niektoré deti vnímajú ako problém pozitívnu diskrimináciu tejto skupiny a majú pocit, že so všetkými by sa malo zaobchádzať rovnako.

Deti majú pocit, že nemajú žiadne slovo v záležitostiach **verejného života a žiadny vplyv na rozhodnutia prijímané obcami a mestami**. V zmenu veľmi nedúfajú, ale napriek tomu vnímajú dôležitosť občianskej spoločnosti a pociťujú viac dôvery k organizáciám vedeným mladými ľuďmi, než k radám mládeže a žiackym parlamentom. Deťom sa javí ako logické, že ak sa pridajú k takejto organizácii, budú mať väčšiu šancu, že ich niekto vypočuje: dobrovoľníctvo a tímovú prácu považujú za najvýznamnejšie nástroje aktívneho občianstva mládeže.

V oblasti **zdravotníctva** väčšina detí nerozumie o čom rozprávajú lekári počas ich vyšetrení a nikto z nich nevedel, že má právo nahliadnuť do svojich zdravotných záznamov.

Deti mali toho veľa čo povedať **k zaobchádzaniu s nimi v styku s úradníkmi, administratívnymi a súdnymi pracovníkmi**. Vo všeobecnosti, ak deti zažili súdne konanie, nerozumeli ničomu, čo sa tam hovorilo. V iných prípadoch, napr. keď sa rozvádzali ich rodičia, sa cítili vylúčené z rozvodového procesu alebo museli veľmi dlho čakať na jeho výsledky. Pri otázke o **násilí** mali deti pocit, že by im nikto neveril, keby nahlásili prípad fyzického násillia a preto by uprednostnili anonymné ohlásenie, napr. prostredníctvom **bezplatných telefonických liniek pomoci** alebo anonymným ohlásením polícii.

Pri diskusii o **úlohe médií** sme sa dopracovali k zmiešaným výsledkom – niektoré deti mali pocit, že ich názory boli prezentované dobre a dostatočne, iné zas vyjadrili úplne opačný názor. Vyjadrili sa, že by v televízii uvítali viac programov o témach dôležitých pre deti, ale zároveň mali pocit, že nemôžu veľmi ovplyvniť zmenu úlohy médií.

Odporúčania vyplývajúce z výsledkov konzultácií s cieľovou skupinou:

- **Deti musia dostať informácie o tom, ako dosiahnuť, aby boli vypočuté. Školy, obce a mestá ako aj štátne orgány musia vyvinúť snahu a pričiniť sa o to, aby deti boli vypočuté.** Je to možné dosiahnuť prostredníctvom rôznych foriem participácie, napr. v školách, organizovaním **prieskumov mienky žiakov alebo tvorbou platforiem pre žiakov**, na ktorých bude možné s nimi komunikovať o mimoškolských aktivitách. V spolupráci so školskými radami by mohli byť organizované **nové formy participácie**. Ak sa bude s deťmi konzultovať, budú cítiť väčšiu účasť na rozhodovacom procese, mať pocit vlastníctva činností a týmto spôsobom budú motivované k účasti na nich.
- **Je potrebné poskytovať školenia osobám, ktoré pracujú s deťmi a mládežou**, vrátane rodičov, učiteľov, lekárov, úradníkov, miestnych a štátnych rozhodujúcich pracovníkov, o tom, ako počúvať deti a vážne zohľadňovať ich názory.
- Existujúce školské rady, rady mládeže a žiacke parlamenty by mali získať väčší vplyv a nebyť iba formálnymi inštitúciami. Je to možné dosiahnuť **výmenou osvedčených postupov s dobre fungujúcimi školskými radami, radami mládeže a žiackymi parlamentmi** a poskytovaním školení konzultačným orgánom.
- Pri výbere detí do školských rád, platforiem a prieskumov mienky je potrebné zohľadniť ich vek: **školské rady, platformy a prieskumy musia byť vytvorené tak, aby boli vhodné pre rozličné vekové skupiny detí.**
- **Je potrebné zlepšiť fungovanie rád mládeže a žiackych parlamentov** a zabezpečiť, aby sa z nich stali orgány, ktoré sprostredkujú cestu k aktívnemu občianstvu detí a mládeže.
- **Je potrebné zabezpečiť, aby všetky školy mali školské rady a aby ich úlohy bralo vážne vedenie školy a učitelia, poskytovať školenia deťom**, aby boli motivované a pripravené na účasť v školských radách a zabezpečiť, aby **deti rôznych vekových skupín vážne prijímali svoje vzájomné názory.**
- **Je potrebné zabezpečiť poskytovanie výchovy k aktívnemu občianstvu a demokracii v školách.**
- Je potrebné zabezpečiť, aby sa **organizáciám občianskej spoločnosti, ktoré vedú deti a mladí ľudia**, dostalo podpory a ony mohli vykonávať svoju prácu.
- Je potrebné, aby sa deťom dostalo viac **prístupných informácií** pri lekárskom ošetrení a na súdoch sa používali postupy priateľskejšie voči deťom, ak sú deti účastníkmi konaní, aby bol vypočutý ich názor, dostalo sa im vysvetlenia, v zrozumiteľnom jazyku, a aby boli procesy podľa možnosti čo najkratšie.

Prípadové štúdie mesta Banskej Bystrice a mesta Gelnica

Národný koordinátor uskutočnil prípadové štúdie v dvoch mestách. Jednu prípadovú štúdiu uskutočnil v kľúčovom meste stredného Slovenska, v Banskej Bystrici, a jednu v Gelnici, v malom meste v Košickom kraji na východnom Slovensku. Cieľovej skupine zloženej zo zástupcov miest, škôl a samotných detí boli predložené otázky obsiahnuté v metodológii na skupinovú diskusiu, ktorá trvala dve a pol hodiny. I keď dve prípadové štúdie nie sú reprezentatívnym obrazom všetkých slovenských obcí, aspoň naznačujú ako funguje participácia detí a mládeže v dvoch veľmi odlišných obciach a na tomto základe je možné vyvodit' určité predbežné závery o participácii detí a mládeže v slovenských mestách. (Usmernenia a vznesené otázky sa nachádzajú v prílohe IV)

Prípadové štúdie boli vyhodnocované nasledovne: Boli deťom poskytnuté informácie o miestnych službách? Aké štruktúry participácie detí a mládeže v meste existujú? Aké sú ich výsledky? Majú deti možnosť zúčastniť sa na rovnocennom základe? Poskytuje sa školenie o participácii detí? Dostáva sa podpory aktivitám zameraným na participáciu detí detských/mládežníckych združení a organizácií občianskej spoločnosti? Sú deti schopné participovať na vzdelávaní, v škole aj v súvislosti s rozhodnutiami mesta? Akým spôsobom sú deti zainteresované do rozhodnutí mesta, ktoré sa týkajú hier, rekreačných, športových a kultúrnych aktivít?

Prípadová štúdia mesta Banská Bystrica

Stretnutie zo zástupcami mesta Banská Bystrica sa uskutočnilo 16. marca 2011. Zúčastnili sa na ňom vedúci odboru školstva, vedúci oddelenia sociálnej a krízovej intervencie, prednosta II. Detskej kliniky, Detskej fakultnej nemocnice s poliklinikou, koordinátor krízového centra, komunitného centra KOMPas a dvaja členovia komory parlamentu mládeže vo veku 17 a 18 rokov.

I keď dvaja mladí ľudia neprešli pred stretnutím prípravou, v plnom rozsahu sa zúčastnili na diskusii.

Banská Bystrica sa nachádza na strednom Slovensku a má 78 722 obyvateľov (k 31.12.2010), z ktorých je približne 18% detí. Väčšina obyvateľov je slovenskej národnosti.¹⁰ Mesto registruje niekoľko detí z ulice, ktoré sú považované za prejav fenoménu detí zneužívaných na žobranie. Tieto deti sú umiestňované do krízových centier alebo do náhradných ubytovacích zariadení pre dospelých s deťmi.

Mesto Banská Bystrica prevádzkuje niekoľko zariadení pre deti, vrátane detskej fakultnej nemocnice a dvoch detských domovov, kde je umiestnených spolu 46 detí. Okrem toho má aj zariadenia pre krízovú intervenciu, vrátane zariadení pre rodiny s deťmi. Mesto má dočasné ubytovacie zariadenie pre mladých dospelých, Tymián, ktoré bolo založené v 2006 ako reakcia na problém s ubytovaním mladých ľudí odchádzajúcich po dosiahnutí plnoletosti z detských domovov.

¹⁰ Mesto neregistruje počet cudzincov, príslušníkov etnických menšín ani utečencov a považuje ho za zanedbateľný.

Deťom nie sú poskytované takmer žiadne informácie o miestnych službách

Zástupcovia parlamentu mládeže nevedia, kde sa dajú nájsť miestne informačné služby. Čo sa týka komunikačných možností, preferujú používanie Facebooku, školských webových stránok a plagátov a upozornili aj na rastúcu popularitu tlačových médií medzi mládežou. Mesto poskytuje veľa informácií o svojich službách, ktoré sa sústreďia predovšetkým na riešenie krízových situácií, kde je potrebná intervencia, ale majú iba veľmi málo aktivít a programov zameraných na „bezproblémovú“ mládež. Tieto informácie neponúkajú vo forme zrozumiteľnej deťom. Absenciu informácií o aktivitách mesta pre mládež, vrátane informácií o voľnočasových aktivitách, vnímali zástupcovia mládeže ako kritickú.

Školenie zamerané na participáciu detí

Na úrovni mesta **neposkytuje Banská Bystrica žiadne školenia zamerané na participáciu detí** pre žiadne zo spomínaných profesií, vrátane sociálnych pracovníkov, učiteľov, lekárov a zdravotníkov a úradníkov pracujúcich pre mesto. Bolo však spomenuté, že balík právnych informácií, vrátane informácií o Dohovore OSN o právach dieťaťa, je súčasťou tréningových projektov so zameraním na sociálnu prácu a pedagogiku o krízovej intervencii alebo súčasťou etických kódexov. Toto však sa však nedá považovať za nepretržité školenie. Účastníci stretnutia dospeli k záveru, že by bol **záujem o špecializované školenia tohto druhu, najmä v radoch odborníkov, ktorí sú v prvom kontakte s deťmi.**

Štruktúry participácie detí a mládeže

V meste funguje **stredoškolská komora mládežníckeho parlamentu** (veková skupina 15 – 18 rokov), ktorá má štatút občianskeho združenia. Členstvo v mládežníckom parlamente je dobrovoľné, časť zástupcov (predsedov) je ale volená školskými radami stredných škôl mesta. Mládežnícky parlament má 20 členov, z ktorých ôsmi, resp. deväť sú aktívnymi členmi. Mládežnícky parlament sa prekvapujúco stretáva pomerne často, asi raz za týždeň. Pôvodne mládežnícky parlament fungoval v priestoroch mestského úradu, ale teraz sa stretáva skôr „vonku“. Je treba podotknúť, že zriaďovateľom stredných škôl je kraj, nie mesto.

Svojich zástupcov si mládežnícky parlament vybral sám formou rovesníckej aktivity: asi päť zástupcov prednieslo svoje prezentácie na stredných školách o činnostiach mládežníckeho parlamentu. Napriek tomu, že podujatie bolo podľa zástupcu odboru školstva veľmi dobre pripravené, stretlo sa s minimálnou odozvou. Dôvodom pre veľmi slabú aktívnu účasť mládeže bola podľa zástupcov mládežníckeho parlamentu neochota mladých vziať na seba zodpovednosť za organizovanie plánovaných aktivít spolu so skutočnosťou, že aktivita ako „práca navyše“ nie je dostatočne ocenená. Nepodporujú ich učitelia ani nezískavajú žiadne vecné výhody za svoju prácu, ktoré by mohli poslúžiť ako stimul na podporu účasti ďalších mladých ľudí. Zástupcovia mládežníckeho parlamentu navrhli, že je potrebné viac zviditeľniť aktívnych členov, čo by mohlo na oplátku zapôsobiť ako magnet, čo pritiahne ďalších členov. Podľa zástupcov mládežníckeho parlamentu majú všetky deti, vrátane detí s postihnutím a znevýhodnených detí, rovnaké možnosti zapojiť sa do mládežníckeho parlamentu.

Aktivity mládežníckeho parlamentu sa **nesústreďia na participáciu a ovplyvňovanie miestnych politík, ale na organizáciu rozsiahlych mimoškolských aktivít.** Mládežníci si sami volia tému, o ktorej chcú diskutovať. Keď dostali mládežnícki zástupcovia otázku, či

nemajú záujem ovplyvňovať miestne politiky, reagovali „*vlastne neviem, na koho by som sa mal obrátiť, vôbec na to nemôžem prísť.*“ Medzi mestom a mládežníckym parlamentom úplne chýbajú komunikačné kanály. Prístup zdola nahor by v tomto ohľade nemohol fungovať najmä kvôli „osamotenosti“ mládežníckeho parlamentu.

Zástupcovia mládeže majú pocit, že aby mohli organizovať také mimoškolské aktivity, aké chcú organizovať, museli by na to získať finančnú podporu mesta.

Služby priateľské voči deťom navrhnuté deťmi a pre deti

V Banskej Bystrici funguje nízkoprahové denné centrum pre deti a rodinu – komunitné centrum KOMPAS, kde približne **90% aktivít a programu tvoria priamo deti, ktorým sú určené.** Vnútorňý poriadok správania medzi dospelými a deťmi sa tvorí prostredníctvom diskusie a prijíma hlasovaním. Poriadok správania je záväzný pre všetkých účastníkov a jeho dodržiavanie potvrdzujú svojim podpisom.

Komunitné centrum je otvoreným zariadením, ktoré organizuje aktivity pre rôzne vekové skupiny do 12 rokov a nad 12 rokov. Ranné aktivity sa spravidla organizujú pre deti s rodičmi a poobedie patrí záujmovým aktivitám pre deti. Medzi obľúbené patria: „tanečný klub“ a „športový klub“. Od založenia komunitného centra KOMPAS v júli 2010 do decembra 2010 ho navštívilo 5 475 klientov.

Komunitné centrum KOMPAS je ukážkou úspešnej aktivity, ale deti tu neboli zapojené do prípravy a rozvoja sociálnych služieb ústretových voči nim. Vychádzajúc z doterajších skúseností vyjadril koordinátor komunitného centra **silnú podporu tejto metóde fungovania a organizácie činnosti centra.**

V rezidenčných detských domovoch v Banskej Bystrici nebol vytvorený žiadny mechanizmus, ktorý by umožňoval zakladanie a účasť detí v detských radách.

Zdravotníctvo

Mladí ľudia, ktorí sa zúčastnili na skupinových diskusiách, mali pozitívne skúsenosti s lekármi, ktorí s nimi komunikovali primerane ich vekovej úrovni a duševnej vyspelosti. Čerpajúc z vlastných skúseností, sa zástupca detskej kliniky vyjadril, že sú to **skôr rodičia (často matky), kto sa pasuje do pozície „hovorca“ dieťaťa** a pokúša sa ignorovať skutočnosť, že lekár komunikuje priamo s dieťaťom a pokúša sa získať informácie o jeho subjektívnom vnímaní stavu. Zástupca detskej kliniky jednoznačne potvrdil, že dieťa, ak naznačí takúto potrebu zdravotníkovi, má možnosť prediskutovať ošetrovanie dôverne, bez prítomnosti jeho zákonného zástupcu. Je to štandardný postup najmä pri podozrení zo zneužívania alebo zanedbávania dieťaťa.

V súvislosti s účasťou dieťaťa na pediatrickom výskume a klinických pokusoch sú implementačné podmienky nastavené veľmi prísne a podrobne, lekár sa s rodičmi aj s dieťaťom stretne osobitne a podrobne im vysvetlí okolnosti výskumu. Je nevyhnutné, aby dieťa s účasťou vyjadrilo svoj súhlas a to aj vtedy, ak ešte nie je schopné sa podpísať. Na žiadosti urobí značku na znak toho, že chápe všetko, čo mu bolo povedané.

Poskytovanie lekárskej starostlivosti vo všetkých základných školách zabezpečuje „školský zdravotná sestra“. Dospelí účastníci diskusie upozornili na potrebu vymenovania školských psychológov v školách, ale zástupcovia mládežníckeho parlamentu toto považovali za zbytočné. Slovenská legislatíva umožňuje škole zamestnať psychológa, čo sa však z finančných dôvodov deje v praxi iba zriedkavo. Mládežnícki zástupcovia mali pocit, že **prijateľnejšou alternatívou by bolo zriadenie neformálnejších a anonymných štruktúr alebo diskrétnejších poradenských štruktúr, kam by mohli prísť bez predchádzajúceho odporúčania** od lekára alebo školy. Ako negatívny vnímali nedostatok informácií o prístupe k psychologickým a poradenským službám. Je však treba poznamenať, že mesto Banská Bystrica uverejňuje na svojej webovej stránke v časti pre rodinu veľmi transparentné informácie o rôznych typoch zariadení a inštitúcií, ktoré sa zaoberajú riešením špecifických životných situácií. K týmto informáciám sa však zástupcovia mládežníckeho parlamentu zatiaľ nedostali.

Školské rady

Školské rady, v ktorých sú zastúpení žiaci, rodičia a učitelia, sú v istom rozsahu schopné ovplyvniť skladbu školských vzdelávacích programov. Účastníci sa však vyjadrili, že cestou školských rád sa často pretláčajú iné záležitosti než úprava školských vzdelávacích programov.

Slovenský zákon stanovuje, že na základných a stredných školách musia byť zriadené školské rady. **Nie všetky školy v Banskej Bystrici školské rady majú** a tam, kde ich majú sú považované za **neefektívne a viac-menej formálne**. Jedna mládežníčka sa vyjadrila, že by školskú radu na svojej strednej škole uvítala, pretože u nich nie je.

„Ak by sme uspeli v dosiahnutí istých vecí participáciou s školskej rade, ďalšie deti by nás v participácii nasledovali.“

Citát dieťaťa zo Slovenska vyslovený počas národnej prezentácie hodnotiacej správy, Bratislava, 31. máj 2011.

Príkladom vplyvu na miestnu vzdelávaciu politiku bola miestna Komisia pre mládež, školstvo a šport (poradný orgán), ktorá zvykla prizývať zástupcov mládežníckeho parlamentu na svoje stretnutia. **Ich participáciu sa však nepodarilo realizovať na úrovni vplyvu na rozhodovací proces, ale iba na úrovni poskytovania informácií z „prvej ruky“**. Pre participáciu mládežníkov nebol vytvorený žiadny priestor a namiesto aktívnej účasti sa dostali do pozície pasívnych príjemcov informácií.

Prispievanie k miestnym aktivitám pre deti a mládež

V súvislosti s miestnymi politikami v oblasti hry, rekreácie, športu a kultúrnych aktivít, boli deti konzultované iba v niekoľkých **ad hoc** prípadoch, napr. pri letnom hudobnom festivale a o vytvorení priestoru pre skateboardistov a bicyklistov. Jeden zo zástupcov mládežníckeho parlamentu sa zúčastnil stretnutia o **návrhu Akčného plánu pre mládež**. Mládežníckym zástupcom bol poskytnutý text návrhu až v čase stretnutia, ale napriek tomu predostreli niekoľko návrhov. Nevedeli však, či k nim vôbec niekto prihliadne a ak áno, tak v ako rozsahu. Spoločne s prítomnými zástupcami miestneho zastupiteľstva podporili **názor, podľa ktorého by sa deti a mládež mali na procese zúčastňovať už od úplného začiatku**.

Prípadová štúdia mesta Gelnica

Stretnutie so zástupcami z Gelnice sa konalo 27. apríla 2011. Zúčastnila sa na ňom primátorka Gelnice, úradník zodpovedný za školy, riaditeľ centra voľného času, učiteľ základnej školy, traja žiaci základnej školy vo veku 10 – 15 rokov a jeden študent 8-ročného gymnázia vo veku 17 rokov.

Deti neboli na stretnutie pripravené a mali problém pochopiť podstatu detskej participácie.

Gelnica leží na východe Slovenska v hornatom kraji. Má 6241 obyvateľov (k 31.12.2010), z ktorých je 22,76% detí vo veku 0-19 rokov. I keď mesto je známe vysokým zastúpením rómskeho obyvateľstva, oficiálne štatistiky tento stav neodrážajú, pretože veľký počet Rómov sa hlási k slovenskej národnosti.

S ohľadom na veľkosť mesta sa tu nenachádza toľko zariadení ako vo väčších mestách. Funguje tu materská škola a základná škola, stredné školy a centrá voľného času.

V priebehu diskusie sa zistilo, že jednotliví **účastníci chápu výraz „participácia“ rôzne**, väčšinou ako fyzickú prítomnosť detí. Dostalo sa im vysvetlenia, že termín sa používa v omnoho širšom kontexte a znamená, že participujúca osoba je vypočutá, jej názory sa zohľadňujú a berú vážne.

Informácie o miestnych službách poskytujúcich školy

Deti, ktoré sa diskusie zúčastnili, mali záujem najmä o voľnočasové a kultúrne aktivity: zistili, že ich hlavným zdrojom informácií je škola. Túto skutočnosť potvrdili aj mestskí úradníci, ktorí využívajú školy ako distribučné informačné kanály. Na informovanie sa používa aj miestny rozhlas, najmä kvôli hornatému terénu, na ktorom sa mesto rozkladá.

Pre postihnuté deti tu existuje špeciálny „klub pre deti s postihnutím“, ktorý organizuje besedy s lekármi-špecialistami a funguje v priestoroch mestského úradu. Besied sa zúčastňujú deti spolu s dospelými.

Mesto Gelnica **neponúka** odborníkom pracujúcim s deťmi **žiadne školenia o detskej participácii**.

V Gelnici **neexistujú žiadne štruktúry participácie detí a mládeže na úrovni mesta**, deti nie sú konzultované pri žiadnych mestských aktivitách ani politikách, ktoré sa ich dotýkajú. Vysvetľovať by to mohlo to, že mesto je relatívne malé. Deti ale majú možnosť použiť „**diskrétné schránky**“ alebo „**schránky dôvery**“, kam môžu vkladať svoje sťažnosti alebo anonymné správy. Takéto schránky sa používajú aj v školách.

Školské rady

Na dvoch stredných školách v Gelnici boli vytvorené školské rady, ale na základnej škole sú volení iba predsedovia triedy. Školské rady na stredných školách sú zložené zo **zvolených predsedov tried**. Kritériá voľby zástupcu často závisia od toho, či je žiak výrečnou osobou a dokáže prezentovať záujmy žiakov vedeniu školy. Deti mali pocit, že funkcia predsedu triedy by mohla byť zrušená, pretože predsedovia nemali žiadnu zvláštnu právomoc

a fungovali ich ako poslovia medzi deťmi a vedením školy. Deti sa vyjadrili, že všetky deti majú **rovnakú možnosť** zúčastniť sa na školskej rade, pretože všetky deti si môžu zvoliť zástupcu svojich tried. Školské rady diskutujú iba o **témach, ktoré zvolia ich učitelia**.

Činnosti školskej rady sa zameriavajú väčšinou na organizáciu „tradičných“ každoročných aktivít, najmä kultúrneho charakteru. Na rozhodovacom procese na miestnej úrovni sa nezúčastňujú. Aj keď sme deti niekoľkokrát ponúkli, aby sa vyjadrili, či by mali záujem zúčastniť sa rozhodovacích procesov, zostali ticho. Iba najstaršia účastníčka bola ochotná pripustiť, že i keď je predsedníčkou školskej rady, nikdy neuvažovala nad tým, že by mala možnosť ovplyvniť beh udalostí na miestnej úrovni. Zistili sme, že deti vlastne nikdy neuvažovali o možnosti ovplyvňovať miestne rozhodnutia a pevne sa pridržali svojich tradičných úloh bez ich spochybňovania. Vyzerá to tak, že deti si vďaka diskusii uvedomili, že by sa im mohli otvoriť nové možnosti, na druhej strane však prítomní dospelí zaujali ešte defenzívnejšie pozície.

Zástupcovia mestského úradu pristupovali k myšlienke zainteresovania detí a mládeže do procesu plánovania školských vzdelávacích programov s veľkým odporom a skepsou. Považovali pričlenenie detí do procesu za zbytočné, argumentujúc, že deti (najmä malé) nie sú schopné pochopiť komplexnosť školského vzdelávacieho programu a preto nie je nutné vytvárať im priestor na ich účasť. Vyzeralo to tak, že do doby diskusie zástupcovia mestského úradu rozmýšľali nad participáciou detí iba z hľadiska ich vplyvu na zmenu obsahovej stránky, a nie formy procesu (napr. zavedenia vzdelávacích procesov ústretovejších k deťom, tvorivé spôsoby vyučovania atď.). Diskusia jednoznačne naznačila, **že je potrebné urobiť viac v oblasti školenia a zvyšovania informovanosti medzi dospelými** o koncepcii vnímania dieťaťa ako jedinca plne schopného participovať na rozhodnutiach, ktoré ho ovplyvňujú, a nie len ako ich pasívneho príjemcu.

Náhradná starostlivosť

Jedno z prítomných detí, dievča, **žilo v detskom domove**. Dievča vysvetlilo, že u nich v domove sa všetky deti (10) vždy raz za mesiac stretnú v tzv. „komunite“ **a diskutujú spolu o veciach, ktoré sa týkajú ich pobytu v detskom domove**. Môžu voľne navrhnúť tému diskusie a povedať svoje názory vychovávateľovi, ktorý ich potom referuje riaditeľovi domova. Deti majú aj priamy prístup k riaditeľovi a môžu sa s ním voľne porozprávať. V domove však neexistujú žiadne orgány, ktoré by ich zastupovali. Témy, o ktorých diskutujú sa dotýkajú ich každodenného života, napr. „sťažnosti na jedlo v jedálni“.

Odporúčania vyplývajúce z prípadových štúdií miest:

- **Je potrebné zvýšiť informovanosť o participácii detí a mladých ľudí medzi deťmi a mládežou samotnou ako aj medzi dospelými** a vysvetľovať čo participácia znamená – „*počúvanie názorov detí a ich vážne zohľadňovanie*“.
- **Je potrebné poskytovať deťom a mládeži miestne informácie o záležitostiach, ktoré sú pre nich dôležité, detsky prístupným spôsobom** a komunikačnými cestami, ktoré deti a mladí ľudia používajú. Medzi takéto informácie patria aj informácie o bezplatných poradenských službách na miestnej úrovni.
- Miestne úrady musia **sprostredkovať odborníkom pracujúcim s deťmi a pre deti**

v ich meste školenia o participácii detí a mládeže na nepretržitom základe.

- Miestne úrady musia podporovať zakladanie miestnych rád mládeže a/alebo detských parlamentov. Musia sa stretávať s miestnymi mládežníckymi parlamentmi a zainteresovať ich do procesu rozhodovania na úrovni mesta a krajov. Toto by sa dalo uskutočniť napr. prizvaním zástupcov detí a mládeže na stretnutia organizované príslušnými úradmi. Pre rozvoj prístupu zdola nahor je **prvým dôležitým krokom nadviazanie dialógu medzi mládežníckym parlamentom a ďalšími deťmi a mladými ľuďmi a miestnymi poslancami o tom, ako by bolo možné zorganizovať participáciu detí a mládeže** na miestnych rozhodnutiach, programoch a politikách, s prihliadnutím na skutočnosť, že deti by mali byť zainteresované do rozhodovacieho procesu už od jeho prvopočiatku. Ďalším krokom je zaručiť **participáciu mladších vekových skupín** v mládežníckych alebo detských parlamentoch na miestnej úrovni.
- Je potrebné, aby dobrovoľnícku **prácu zástupcov miestnych mládežníckych parlamentov** zameranú na organizovanie mimoškolských aktivít **podporili učitelia a mládežnícki pracovníci** a zviditeľnili ich prácu ďalším mladým ľuďom.
- **Je potrebné podeliť sa a šíriť príklady dobrej praxe**, akými je napr. komunitné centrum KOMPAS v Banskej Bystrici, kde aktivity tvoria priamo deti, s ďalšími komunitnými a mládežníckymi centrami.
- Slovenská vláda by mala zvážiť prijatie právnych predpisov, ktoré by zakotvili povinnosť zakladať **rady detí a mládeže alebo „komunity“ vo všetkých inštitúciách rezidenčnej starostlivosti.**
- V každej základnej a strednej škole musí byť vytvorená **školská rada**, ktorá bude mať skutočný vplyv na školské politiky a nebude iba formálnou inštitúciou.

Analýza legislatívy a politik týkajúcich sa participácie detí a mládeže

Táto časť hodnotenia poskytuje analýzu právneho a politického rámca pre participáciu detí a mládeže v Slovenskej republike a jej cieľom je reagovať na otázky vznesené vo všeobecnom komentári k čl.12 Výboru OSN pre práva dieťaťa o participácii detí. Táto časť začína právnou a politickou analýzou participácie detí a mládeže v Slovenskej republike, vrátane práva dieťaťa na informácie a úlohy médií. Druhá časť analýzy sa zameriava na uplatňovanie práva byť vypočutý v rôznych prostrediach a situáciách, vrátane rodiny, náhradnej starostlivosti, zdravotnej starostlivosti, vzdelania a školy, zábavy, rekreácie, športových a kultúrnych aktivít; prípadov násilia; súdneho a správneho konania, verejného života a občianskej spoločnosti.

Úvod do právneho a politického rámca pre participáciu detí a mládeže v Slovenskej republike

“Každý občan má svoj vlastný názor. Niektoré deti majú lepšie názory ako dospelí.”

Citát jedného slovenského dieťaťa, ktoré sa zúčastnilo stretnutia v cieľovej skupine

V Slovenskej republike bol podpísaný Dohovor OSN o právach dieťaťa (UNCRC) v mene bývalej Československej federatívnej republiky ("ČSFR") dňa 30. septembra 1990. Jeho text bol schválený Federálnym parlamentom ČSFR a následne ratifikovaný prezidentom ČSFR. Dohovor nadobudol platnosť 6. februára 1991. V dôsledku nástupníctva po bývalej Československej federatívnej republike, Slovenská republika sa stala zmluvnou stranou Dohovoru UNCRC dňa 28. mája 1993, so spätným účinkom od 1. januára 1993. Slovenská republika nevykonala žiadne obmedzujúce vyhlásenia ani nemala výhrady k článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC).

Dohovor UNCRC nie je priamo zakotvený v Ústave Slovenskej republiky, ale v slovenskom práve, UNCRC môže byť zaradený, pokiaľ ide o obsah, ako medzinárodný dohovor o ľudských právach a slobodách, ktorý podľa článku 7 § 5 ústavy, má prednosť pred vnútroštátnymi právnymi predpismi.

Ústava Slovenskej republiky zaručuje osobitnú ochranu deťom a mladistvým v článku 41, § 1. Článok 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa je zohľadnený ustanovením v článku 43, § 1 zákona č. 36/2005 Zb. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov¹¹ (ďalej len "Zákon o rodine"), a na procesnej úrovni, ustanovením článku 100, § 3 Občianskeho súdneho poriadku.

Ústava Slovenskej republiky zaručuje všetkým osobám právo na vyjadrenie názorov, slobodu prejavu, atď. Hoci tento článok sa netýka osobitne detí, mohlo by sa to považovať za samozrejmé, že aj deti sú tu zahrnuté.

¹¹ Citácia "o zmene a doplnení niektorých zákonov" je štandardná legislatívna citácia používaná na označenie skutočnosti, že zákon v názve bol zmenený a zároveň táto zmena zahŕňa odkazy na iné zákony, ktoré nemusia byť nevyhnutne v priamej spojitosti so základným zákonom v znení neskorších predpisov (tu Zákona o rodine).

Zodpovednosť za implementáciu článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC)

Na splnenie implementácie Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC), Slovenská republika je povinná predkladať pravidelné správy Výboru OSN pre práva dieťaťa, vrátane správy o opatreniach na vykonávanie práv uznaných v Dohovore a správy o pokroku dosiahnutom pri vykonávaní týchto práv. Dňa 8. júna 2007 Výbor OSN pre práva dieťaťa schválil svoje Záverečné odporúčania pre druhú periodickú správu Slovenského republiky, pričom bod 12 identifikoval zriadenie orgánu pre koordináciu práv detí – **Radu ministrov pre deti a mládež** - ako jednu z priorít Výboru OSN pre práva dieťaťa.

V roku 2006, vláda Slovenskej republiky zriadila Výbor ministrov pre deti, zameraný na koordináciu a finalizáciu integrálneho a efektívneho systému účinnej ochrany práv a záujmov detí v súlade s Dohovorom OSN o právach dieťaťa (UNCRC) a v súlade so stratégiou Európskej únie smerom k efektívnemu zabezpečeniu práv detí v rámci svojich vnútroštátnych aj zahraničných politických koncepcií.

V roku 2009, vláda Slovenskej republiky, uznesením č. 94, schválila vznik Výboru ministrov pre deti. Výbor pri výkone svojej činnosti berie do úvahy všetky články Dohovoru OSN o právach dieťaťa, vrátane článku 12.

Výbor ministrov pre deti, ako vnútroštátny orgán pre koordináciu politik na ochranu práv detí, bol založený za účelom vyriešenia zásadných otázok v oblasti práv detí a výkonu týchto práv. Okrem toho môže iniciovať opatrenia v záujme harmonizácie právneho systému Slovenskej republiky s Dohovorom OSN o právach dieťaťa (UNCRC), hodnotiť stav vykonávania práv detí v činnostiach príslušných orgánov verejnej moci, a identifikovať hlavné nedostatky pri vykonávaní práv detí v oblasti právnych predpisov, ako aj v praxi. Výbor ministrov pre deti pripravuje, na základe získaných a analyzovaných poznatkov, návrhy na opatrenia zamerané na zlepšenie uplatňovania práv detí.

V marci 2011, vláda Slovenskej republiky iniciovala rozsiahlu reformu verejných poradných orgánov, ktorá znížila ich pôvodný počet z 26 na 3. Úlohy poradných orgánov, ktoré do tej doby pôsobili v oblasti ľudských práv, boli integrované do jediného novozriadeného poradného orgánu vlády - **Rady vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť**. Poradné orgány, ktoré do tej doby, konali nezávisle, boli transformované do podoby výborov novovytvorenej Rady, čím bol **Výbor ministrov pre deti nahradený Výborom pre deti a mládež**.

Rada vlády je stály profesionálny, poradenský, koordinačný a konzultačný orgán vlády Slovenskej republiky v oblasti ochrany základných ľudských práv a slobôd, politických a občianskych práv, práv národnostných menšín a etnických skupín, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, práv ochrany životného prostredia a práv kultúrneho dedičstva, **práv dieťaťa a práva presadzovať najlepší záujem dieťaťa** a presadzovať princíp rovnakého zaobchádzania a rovnosti, vrátane rodovej rovnosti.

V rámci svojej činnosti Rada sleduje dodržiavanie Ústavy Slovenskej republiky, Charty základných práv a slobôd, medzinárodných dohôd o ľudských právach a slobodách záväzných pre Slovenskú republiku, všeobecne záväzných právnych aktov Európskej únie, a ďalších právnych predpisov upravujúcich ochranu a dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd.

Rada koná v záujme zvýšenie všeobecného povedomia v oblasti ľudských práv, podmienok pre ich dodržiavanie a opatrení na ich presadzovanie. Rada zdôrazňuje dodržiavanie odporúčaní nezávislých inštitúcií v oblasti ľudských práv, odborných orgánov a medzinárodných organizácií, ako je OSN, Rada Európy a Európska únia.

Predsedom Rady je podpredseda vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny. Podpredsedovia Rady sú podpredseda vlády a minister práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a minister spravodlivosti Slovenskej republiky.

Reforma je zameraná na racionalizáciu inštitucionálnych mechanizmov na ochranu a podporu ľudských práv na Slovensku, a na zvýšenie účinnosti. Koncepcia ochrany a podpory ľudských práv vyžaduje nielen aktívny prístup a podporu zo strany vlády a štátu, ale tiež jej **prierezové zohľadňovanie** pri tvorbe všeobecne záväzných právnych predpisov, s prihliadnutím na osoby, ktoré vyžadujú zvýšenú ochranu, vrátane detí, zdravotne postihnutých osôb a národnostných menšín. Reforma predpokladá, že ochrana ľudských práv získala vyššiu úroveň v programe slovenských orgánov štátnej správy.¹²

Národný akčný plán pre deti na roky 2009-2012

Slovenská politika na ochranu práv detí je začlenená do Národného akčného plánu pre deti na roky 2009-2012. Plán vychádza nielen z Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC), ale aj zo Záverečných odporúčaní Výboru OSN pre práva dieťaťa pre prvú a druhú správu Slovenskej republiky Výboru OSN.

Základným cieľom Národného akčného plánu pre deti, je zabezpečenie pokroku smerom k ochrane práv detí uznávaných Dohovorom OSN o právach dieťaťa (UNCRC) a pokroku v ich uplatňovaní.

Strategické zámery Slovenskej republiky v tomto smere sú:

1. Koordinácia a sledovanie oblastí záujmu v súlade s Dohovorom OSN o právach dieťaťa (UNCRC)
2. Prijatie a realizácia legislatívnych a nelegislatívnych opatrení na dosiahnutie pokroku v oblasti ochrany práv dieťaťa.
3. Zlepšenie odbornej prípravy a odborných znalostí odborníkov pracujúcich s deťmi.

Národný akčný plán pre deti sa zameriava na dosiahnutie týchto základných cieľov pri vykonávaní práv detí:

- zabrániť porušovaniu práv detí a odstrániť nedostatky v spoločnosti, pokiaľ ide o dodržiavanie ustanovení Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC)
- vytváranie a posilňovanie systémov ochrany v inštitúciách, ktoré vykonávajú činnosti vo vzťahu k deťom
- podporovanie rodičovskej starostlivosti o deti

Národný akčný plán pre deti je rozdelený do nasledujúcich **tematických kategórií**:

1. Koordinácia politických koncepcií a nezávislých mechanizmov na ochranu práv dieťaťa
2. **Prierezové úlohy a opatrenia a konkrétne úlohy a opatrenia, ktoré zahŕňajú uplatňovanie článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC)**

¹² Sekretariát Výboru ministrov pre deti

3. Vzdelanie, výchova, voľný čas a kultúrne aktivity
4. Deti a rodina, rodinné prostredie a náhradná starostlivosť
5. Zdravie, zdravotná starostlivosť a výživa detí
6. Sociálne a iné opatrenia na zvýšenie životnej úrovne detí a ich rodín
7. Osobitné opatrenia ochrany.

Vyššie uvedená úloha zahŕňa nielen lehoty na jej splnenie a jej odpovedajúce povinnosti, ale aj metódu, ktorá má byť použitá. Zahnuté sú finančné zdroje na jej realizáciu, s výnimkou úloh súvisiacich s koordináciou politických koncepcií a nezávislých mechanizmov na ochranu práv dieťaťa. Národný akčný plán pre deti je predmetom každoročného hodnotenia a aktualizácie.

Vykonávanie článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa je zaradené do kategórie týkajúcej sa prierezových (všeobecných) úloh a opatrení, ako aj konkrétnych úloh a opatrení. Táto kategória zahŕňa pridelenie finančných prostriedkov, zhromažďovanie údajov, šírenie informácií o dohovore, zlepšenie informovanosti o právach detí a spoluprácu s občianskou spoločnosťou, fyzický trest, nediskrimináciu a najlepšie záujmy dieťaťa.

Konkrétne bod 2.7 Národného akčného plánu sa týka rešpektovania názoru dieťaťa, a umožňuje zavedenie osobitných opatrení, programov a projektov na podporu skutočnej implementácie rešpektovania názorov dieťaťa v praxi (v rodine, v škole a spoločnosti, ako aj v inštitúciách a v správnych a súdnych konaniach). Okrem toho, inštruuje sekretariát Výboru ministrov pre deti, aby vytvoril organizačné a technické podmienky pre poskytovanie relevantných informácií deťom, ktoré sa aktívne vyjadrujú v oblasti politických koncepcií, ktoré sa ich týkajú, tlmočenie názorov detí.

Jednou z foriem (a nevyhnutnými predpokladmi) implementácie tejto úlohy v praxi je projekt "Hodnotenie politických koncepcií v oblasti participácie detí a mládeže", v ktorom sekretariát Výboru ministrov pre deti pôsobí vo funkcii národného koordinátora.¹³

Národný akčný plán bol vypracovaný za účasti širokého spektra odborníkov z rôznych odborov, vrátane zodpovedných ministerstiev, verejného ochrancu práv, slovenských obcí, miestnych úradov a ďalších odborníkov. **Avšak pri návrhu a vývoji plánu sa nekonzultovalo so žiadnymi deťmi.**

Implementácia akčného plánu predpokladá účasť detí na plnení úloh Akčného plánu a zahŕňa úlohy, ktoré majú **preskúmať názory detí, poskytovanie relevantných informácií pre deti**, aby sa deti v budúcnosti mohli aktívne zapojiť do vývoja politických koncepcií, ktoré sa ich týkajú a **vyjadriť sa k nim**. Jedná sa o pozitívny vývoj, a každoročné hodnotenie Národného akčného plánu skúma, či tieto záväzky boli splnené.

Bolo navrhnuté vytvorenie špecifických štruktúr, ako je členstvo jedného zástupcu detí alebo kolektívu detí a mládeže, v rámci novo vytvoreného Výboru pre deti a mládež (ktorý prevzal funkciu po predošlom Výbore ministrov pre deti). Toto sa udialo v rámci prípravy a diskusií o zákonných predpisoch ustanovujúcich aktivitu tohto orgánu.¹⁴ Bolo dohodnuté, že výbor začne svoju činnosť prácou na mechanizme participácie detí (ktorý bude mať priamy vplyv na

¹³ Slovenský národný akčný plán pre deti na roky 2009-2012

¹⁴ V súvislosti s bodom 2.7 Národného akčného plánu pre deti

formuláciu ďalších politík) v čo najskorších fázach svojho pôsobenia. Pri navrhovaní tohto mechanizmu by mal výbor spolupracovať s deťmi a mládežou a v zmysle tejto spolupráce navrhne novely príslušných právnych noriem. Týmto spôsobom sa zabezpečí participácia detí a mládeže na príprave mechanizmu už od počiatku a deti tak budú môcť priamo ovplyvniť jeho smerovanie.

Právny a politický rámec pre participáciu detí a mládeže v Slovenskej republike

Nasledovné právne normy upravujú účasť detí a mládeže vo vzťahu k rodine, v občianskoprávnom konaní a v trestnom konaní:

- **Zákon o rodine** (článok 43, § 1)
- **Občiansky súdny poriadok** (článok 100, § 3; článok 176, atď.)
- **Trestný poriadok** (článok 49, článok 135).

S ohľadom na **zákon o rodine**, v prípade, ak boli porušené detské práva v rámci rodiny, všetky subjekty zúčastňujúce sa na riešení konfliktnej situácie v rodine dieťaťa, vrátane policajtov, úradníkov prokurátorov, orgánov sociálno-právnej ochrany, lekárov, koordinujú ich spoluprácu. Článok 43, § 1 uvádza, že **maloleté dieťa má právo vyjadriť svoj názor slobodne vo všetkých záležitostiach týkajúcich sa dieťaťa**, vrátane konania o rozhodnutiach, ktoré ovplyvňujú maloleté dieťa, s prihliadnutím na jeho vek a duševný rozvoj.

Pokiaľ ide o **občiansky súdny poriadok**, keď maloleté dieťa je schopné samostatne vyjadriť svoj názor, súd musí vziať jeho názor do úvahy, s ohľadom na jeho vek a duševný rozvoj.

Trestný poriadok upravuje, že svedkovia v trestných prípadoch mladší ako 15 rokov môžu byť vypočutí len v prítomnosti pedagóga, inej osoby so skúsenosťami s výchovou mladých ľudí alebo znalca. Tiež upravuje osobitné opatrenia na ochranu svedkov mladších ako 15 rokov, kedy prípad zahŕňa trestný čin spáchaný proti blízkej alebo zverenej osobe.

Zákon č. 305/2005 Zb. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov zo dňa 1. septembra 2005 obsahuje množstvo cieľov na dôslednú ochranu práv a záujmov detí. Obsahuje ustanovenia o pomoci a podpore detí a rodín, na zabezpečenie primeraného náhradného prostredia pre deti v prípadoch, keď ich výchova nie je dosiahnutá v ich prirodzených rodinách; na účinnú prevenciu a odstránenie príčin vedúcich k rozvoju duševných porúch, fyzického alebo sociálneho rozvoja jednotlivca, skupín a väčších spoločenských celkov. Zároveň táto právna úprava vymedzuje kompetencie štátu, upravuje jurisdikcie samospráv a posilňuje činnosť mimovládnych organizácií.

Podľa článku 2 toho istého zákona, sú opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vykonávané pre dieťa s trvalým alebo dočasným pobytom na území Slovenskej republiky, ktoré má povolenie na dočasný pobyt, povolenie na trvalý pobyt alebo povolenie na tolerovaný pobyt¹⁵⁾ (ďalej len "miesto obvyklého pobytu"); **"maloletí bez sprievodu" a mladiství podľa osobitných právnych predpisov.**

Práva ustanovené v tomto zákone sú rovnako zaručené všetkým osobám, v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania, ktorá je uvedená v osobitných právnych predpisoch,

15) Zákon č. 48/2002 Zb. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov .

zákoně o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon). Ide o dôležitý zákon pokiaľ ide o všetky slovenské deti, ktoré majú právo na participáciu bez diskriminácie.

Podľa **zásady rovnakého zaobchádzania**, zakázaná je **diskriminácia na základe** pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rodinného stavu a rodinného postavenia, farby pleti, jazyka, politických názorov alebo iných názorov, aktivity v odboroch, národného pôvodu alebo sociálneho pôvodu, postihnutia, **veku**, majetku, rodu alebo iného postavenia.

Právo dieťaťa vyjadriť svoje názory, jeho sloboda prejavu, svedomia a náboženského vyznania sú odsúhlasené v niekoľkých právnych predpisoch. Dieťa schopné formulovať svoje vlastné názory, má právo slobodne vyjadrovať svoje názory vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho týkajú. Treba si náležite všímať názory detí zodpovedajúce veku a duševnému rozvoju dieťaťa. **Názory detí sú posudzované orgánmi sociálnoprávnej ochrany a kurately.**

Zákon č. 305/2005 Zb. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a zákon č. 36/2005 Zb. o rodine, a zákon č. 576/2004 Zb. o zdravotnej starostlivosti sú zásadné dokumenty, ktoré upravujú povinnosť, že deti musia byť vypočuté vo veciach, ktoré sa ich týkajú, zohľadňujúc ich mentálnu a vôľovú vyspelosť.¹⁶

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, a úrady práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len "**orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately**"), Centrum pre medzinárodnú právnu ochranu detí a mládeže, obec, vyšší územný celok, právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorej bola udelená akreditácia podľa tohto zákona (ďalej len "akreditovaný subjekt") a subjekty vykonávajúce opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podľa tohto zákona sú povinné zabezpečiť predchádzanie ohrozeniu alebo porušenia práv dieťaťa. Všetky tieto orgány poskytujú ochranu a starostlivosť o dieťa ako vyžaduje jeho blaho a ochrana jeho oprávnených záujmov, pri rešpektovaní jeho práv a s ohľadom na práva a povinnosti jeho rodičov, adoptívnych rodičov, kurátora, opatrovníka. Všetky osoby sú povinné upozorniť orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na porušovanie práv dieťaťa.¹⁷⁾

Názory detí sú podporované a rešpektované do určitej miery v slovenskej spoločnosti: existujú parlamenty detí, študentské školské rady, spolupracovníci ombudsmanov a rôzne projekty týkajúce sa integrácie detí do spoločnosti. Avšak, napriek pozitívnemu trendu, tieto kategórie často fungujú len formálne, vzhľadom k chýbajúcim zručnostiam detí i dospelých, nemajú skúsenosti v oblasti spolupráce s rôznymi partnermi, chýba im vzájomná úcta a rešpektovanie stanovísk druhých. Tieto aktivity sú tiež často zničené kvôli závislosti na iniciatívach učiteľa:

¹⁶ Tieto ustanovenia sú v súlade s článkom 4.3 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím: Pri vytváraní a uplatňovaní zákonodarstva a politiky zameraných na vykonávanie tohto dohovoru a pri rozhodovaní o otázkach týkajúcich sa osôb so zdravotným postihnutím štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto dohovoru, budú dôkladne konzultovať s osobami so zdravotným postihnutím vrátane detí so zdravotným postihnutím a budú s nimi aktívne spolupracovať prostredníctvom ich reprezentatívnych organizácií.

17) Vid' viac informácií v časti "Alternatívna starostlivosť".

"... (aj keď), deti majú nejaké nápady, tieto sa nepoužijú; parlament ukončil činnosť, pretože to nikto neorganizoval ... "(citácia dievčaťa navštevujúceho základnú školu).¹⁸

Napriek tomu v posledných rokoch sa na Slovensku veľa vykonalo smerom k vytváraniu podmienok pre vykonávanie práv dieťaťa. **Prijaté boli mnohé významné politické, sociálne a právne dokumenty.** Jedná sa o implementáciu týchto dokumentov, ich integráciu so skutočným životom konkrétnych detí, čo predstavuje najvyšší stupeň dôležitosti. Tejto úlohe čelia všetci dospelí, vrátane rodičov, vychovávateľov, sociálnych a komunitných pracovníkov. Musia sa naučiť aktívne počúvať, analyzovať a riešiť problémy, vyjadrovať empatiu, spolupracovať.

Ročný monitoring: hodnotenie účinnosti zákonov a predpisov

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, je zodpovedné za sociálnoprávnu ochranu detí a spravuje sociálnu kuratelu detí a spracováva koncepcie ústavnej starostlivosti. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny realizuje ročné monitorovanie príslušných výkonov štátnej správy, pričom využíva výsledky monitorovania, výsledky z praktickej aplikácie, vlastné prešetrovania a spracované štátne štatistiky a predkladá svoju výročnú správu Ministerstvu sociálnych vecí a rodiny. Výročná správa o monitorovaní uplatňovania opatrení v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, okrem iného opisuje opatrenia, ktoré boli uznané ako problematické pri ich praktickej aplikácii.

Nie sú dostupné žiadne informácie o tom, či sú pravidelne vyhodnocované zákony týkajúce sa občianskoprávných a trestných konaní a či umožňujú deťom účasť na týchto konaniach.

Odporúčanie: treba vytvoriť lepšie postupy hodnotenia pre všetky zákony a predpisy ustanovujúce opatrenia pre účasť detí.

Osobitné právne rozsudky

Existujú príklady rozhodnutí slovenského súdu, ktoré sa týkajú potreby vykonávať právo dieťaťa na vypočutie.¹⁹

Príkladom súdneho prípadu je, rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky č. SR 2Cdo 193/2007, ktoré stanovilo, že "keď je účastník konania maloleté dieťa, môže súd, ak je dieťa schopné samostatne formulovať svoje názory s ohľadom na jeho vek a duševný rozvoj, zistiť tieto názory nielen výsluchom v konaní, ale tiež prostredníctvom príslušného orgánu sociálnoprávnej ochrany detí. Súd môže zvoliť spôsob zistenia názorov dieťaťa v konaní. "

Nezávislé inštitúcie na ochranu práv detí

Ombudsman, ako nezávislý orgán, podieľa sa na ochrane základných práv a slobôd fyzických osôb a právnických osôb. Všetky osoby, ktoré majú podozrenie, že ich základné práva a slobody boli v rozpore s právnym poriadkom alebo princípmi demokratického a právneho

18) Novovznikajúce potreby detí na Slovensku - NEN štúdie;
http://www.nds.sk/docs/NEN-An_exploratory_study.pdf

¹⁹ Ministerstvo spravodlivosti poskytuje širokej verejnosti prístup do systému JASPI (Jednotný automatizovaný systém právnych informácií), prostredníctvom svojich internetových stránok. Systém umožňuje získať nielen právne predpisy, ale tiež súdne rozhodnutia.

štátu, porušené v súvislosti s rozhodnutím, konaním alebo nekonaním orgánu verejnej správy, sa môžu obrátiť na ombudsmana. Článok 11 zákona č. 564/2001 Zb. o verejnom ochrancovi práv (ombudsmanovi) v znení neskorších predpisov, upravuje, že **ombudsman chráni tiež práva detí.**

Výbor OSN pre práva dieťaťa vo svojich záverečných pripomienkach k druhej periodickej správe Slovenskej republiky z 8. júna 2007, uvítal, okrem iného, snahy slovenského Úradu ombudsmana v oblasti ochrany práv detí, a ďalej odporúčal urýchliť vytvorenie nezávislého mechanizmu na monitorovanie implementácie Dohovoru OSN o právach dieťaťa, ktorý by bol oprávnený prijímať a prešetrovať sťažnosti predložené deťmi, a koordinoval by svoje činnosti s ďalšími zainteresovanými orgánmi. Ďalej upozornil, že takýto mechanizmus alebo inštitúcia by mala mať k dispozícii potrebné ľudské a materiálne zdroje.

Súčasne **Výbor OSN odporučil vytvoriť Radu ministrov pre deti a mládež**, ktorá by koordinovala činnosť, programy a politiky vzťahujúce sa na ochranu práv detí. Následné prijatie Národného akčného plánu pre deti na roky 2009-2012 bolo vykonané v spolupráci s úradom ombudsmana.

Ombudsman predložil svoj **návrh programu na implementáciu Dohovoru OSN o právach dieťaťa Národnej rade Slovenskej republiky**, ako súčasť správy o svojej činnosti za rok 2004. V roku 2009 **vláda Slovenskej republiky** uložila podpredsedovi vlády pre vedomostnú spoločnosť, európske záležitosti, ľudské práva a menšiny a podpredsedovi vlády a ministrom spravodlivosti, aby vypracovali návrh na zriadenie inštitútu ombudsmana pre deti v súlade s Dohovorom OSN o právach dieťaťa (UNCRC). Odporúčalo sa, aby ombudsman spolupracoval pri plnení tejto úlohy.

Následne, ombudsman rozpracoval svoj návrh plánu na zvýšenie legislatívnej účinnosti aktivít ombudsmana, v spojení so svojimi rozšírenými súdnymi príslušnosťami s cieľom zahrnúť oblasť ochrany práv detí. Potom bol požiadaný o vypracovanie návrhu na zmenu a doplnenie potrebných právnych predpisov upravujúcich činnosť ombudsmana. Tento návrh predložil zohľadňujúc všeobecný komentár č. 2 (2002) o úlohách nezávislých národných inštitúcií pre ľudské práva pri presadzovaní a ochrane práv dieťaťa. **Jeho návrh** vychádzal z medzinárodných skúseností a poznatkov získaných v priebehu spracovania návrhov uplatniteľných na deti, **vrátane tých, ktoré predložili deti v Slovenskej republike.**

Správa ombudsmana z marca roku 2010 zdôraznila pripravenosť úradu ombudsmana na plnenie svojich úloh ako nezávislého mechanizmu smerujúceho k vykonávaniu Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC).

V Národnom akčnom pláne pre deti na roky 2009-2012 sa uvádza, že úlohy presadzovať práva detí má vykonávať nezávislý právny subjekt - **Slovenské národné stredisko pre ľudské práva**. V rámci akčného plánu, ministerstvo spravodlivosti, podporované pracovnou skupinou²⁰, dospelo k záveru, že **riešenie zriadiť novú samostatnú inštitúciu v podobe**

²⁰ Pracovná skupina bola vytvorená sekciou Úradu vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny. Jej členovia boli zástupcovia tohto úradu, sekretariátu Ministerskej rady pre deti, Úradu ombudsmana, Slovenského národného strediska pre ľudské práva, Úradu generálneho prokurátora SR, Ministerstva spravodlivosti SR, Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstva školstva SR, UNICEF Slovensko, Rady mládeže Slovenska, a Vysokého komisára OSN pre utečencov na Slovensku.

ochrancu práv detí by bol zrejme kontraproduktívny krok. Zistili, že existencia dvoch špecializovaných inštitúcií na ochranu práv detí by bola nesystémová a kontraproduktívna. Bolo treba nájsť riešenie v rámci týchto oboch inštitúcií. Ombudsman pre práva a Slovenské národné stredisko pre ľudské práva vyjadrili záujem o pozíciu ombudsmana detských práv. Obidve pripravili návrh pre začlenenie inštitúcie na ochranu práv detí do existujúcej úpravy. **Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny je za návrh úpravy mandátu ombudsmana.** Motivované je nasledovnými dôvodmi:

- **Zdôvodnenie:** jasne nezávislé postavenie v Slovenskej republike, rozsiahle existujúce právomoci, vrátane práv dieťaťa, dostupnosť, medzinárodné postavenie ombudsmana.
- **Potrebné kroky:** rozšírenie právomocí v zákone o ombudsmanovi a umožniť tak vykonanie kompletnej a samostatnej agendy verejnej ochrany práv detí; regulovať samostatnú jednotku, vrátane úpravy pre riadenie zo strany menovanej osoby, zabezpečiť špeciálny personál vhodný pre dané úlohy a samostatný rozpočet (samostatné financovanie).
- **Riziká:** dopad na štátny rozpočet, zmena Ústavy SR”.

V súvislosti s vyššie uvedeným, Legislatívna rada vlády Slovenskej republiky okamžite požiadala o jeho stanovisko k potrebnej záležitosti zmeny Ústavy SR. V júni 2010 Legislatívna rada vydala vyhlásenie, podľa ktorého zmena Ústavy nie je vhodná ani potrebná, pretože jej súčasné znenie tiež umožňuje ombudsmanovi ochranu práv detí.

Úloha C.6 nariadenia Slovenskej vlády č. 94/2009, pripraviť analýzu zriadenia úradu ombudsmana pre práva dieťaťa do 30. júna 2010 nemohla byť objektívne splnená z vyššie uvedených dôvodov. Splnenie tejto úlohy bolo odložené, na žiadosť podpredsedu vlády do **30. júna 2011.**

Sekcia pre ľudské práva a národnostné menšiny, so sídlom v kancelárii slovenského podpredsedu vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť, zistila, že splnenie zásad stanovených vo Všeobecnom komentári č. 2 a v zásadách z Paríža bude vyžadovať zásadnú transformáciu tejto sekcie, a uznala, že časti funkcie nezávislej inštitúcie vykonávajúcej verejnú ochranu práv detí boli v skutočnosti splnené inštitúciou ombudsmana.

V júli 2010, nová predsedníčka vlády neformálne informovala Sekciu pre ľudské práva a národnostné menšiny o svojom rozhodnutí vyriešiť tento problém rozhodnutím vlády, čím by sa právomocí týkajúce sa verejnej ochrany práv detí udelili konkrétnej inštitúcii. Túto požiadavku je potrebné chápať z hľadiska aktivít Slovenskej republiky v Rade OSN pre ľudské práva, kde zastupuje iniciatívu na vytvorenie komunikačného postupu pre UNCRC, ktorý sa má zhmotniť v ďalšom Opčnom protokole k Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC). Malo by to dôsledky pre vytváranie národných inštitúcií pre ľudské práva, poverených podporou a ochranou práv dieťaťa. Slovenská vláda sa preto domnieva, že súčasná situácia by mala byť urýchlene vyriešená.

V tomto zmysle Sekcia pre ľudské práva požadovala rokovania s ministerstvom spravodlivosti vo februári 2011 za účelom dosiahnutia konsenzu a aby odporučila vláde zriadenie nezávislej inštitúcie s úlohou chrániť práva detí.

Na záver, po prezretí niekoľkých návrhov, vrátane zapojenia ombudsmana, a nezhodách medzi rôznymi ministerstvami, predsedníčka vlády prijala rozhodnutie preniesť kompetencie

súvisiace s ochranou práv detí na konkrétnu inštitúciu. Je potrebné uskutočniť rokovania medzi jednotlivými ministerstvami, aby sa dospelo k dohode.

Odporúčanie:

- Odporúča sa vykonať odporúčanie Výboru OSN pre práva dieťaťa zriadiť nezávislú inštitúciu ombudsmana pre deti a právom sa zdá, že najlepšie bude, ak terajší úrad ombudsmana bude vykonávať túto funkciu vo svojom úrade s ohľadom na skúsenosti, ktoré už má s ochranou a presadzovaním práv detí.

Slovenský ombudsman (Verejný ochranca práv) sa podieľa na aktivitách súvisiacich s participáciou detí

Od roku 2008, sa úrad ombudsmana podieľal na projekte spolupráce detí s ombudsmanom („projekt detský ombudsman“). Kolektívy detí v školách, detských domovov a iných zariadeniach pre deti, ktoré sa zúčastnili projektu, si volili "detských ombudsmanov" spomedzi seba. Ich úlohou je pomáhať svojim vrstovníkom, v rámci možnosti, s riešením problémov, ktoré sa vyskytli a/alebo priamo sprostredkovať ombudsmanovi problémy, ktorých riešenie si vyžaduje intervencie zo strany príslušných orgánov.

Projekt zahŕňal pravidelné stretnutia 'detských ombudsmanov' s ombudsmanom ako aj s inými skúsenými odborníkmi, najmä v oblasti vzdelávania, psychológie a psychiatrie. V roku 2010 sa konalo 1. júna stretnutie detských ombudsmanov, a to pri príležitosti Medzinárodného dňa detí. Na tomto stretnutí sa prerokovala realizácia projektu ombudsman pre deti a všeobecné problémy detí. Zúčastnili sa ho učitelia a členovia tímu, ktorý pripravoval projekt zavedenia integrovaného systému prevencie sociálno-patologických prípadov u detí a mladistvých v obvode Ružinov v Bratislave.

V roku 2010 Úrad ombudsmana pripravil a predložil antológiu príspevkov na detskej konferencii s názvom "Práva detí očami detí", ktorá sa konala na konci roku 2009 s deťmi v úlohách hlavných lektorov.²¹ Ako Úrad ombudsmana, tak aj 'detskí ombudsmani' boli zapojení do aktivít Európskej siete ombudsmanov detí (ENOC) a nadnárodného projektu ENYA (Elektronické fórum pre mladých spolupracovníkov ombudsmanských inštitúcií), ktorého cieľom je vytvorenie širšieho rámca pre deti na vyjadrenie a presadzovanie ich názorov na medzinárodnej úrovni. Úrad ombudsmana v roku 2010 pokračoval v prevádzkovaní svojho **portálu na webovej stránke, ktorého cieľom je oboznámiť, v zrozumiteľnej podobe, deti so svojimi právami a s mandátom ombudsmana a sprostredkovať kontakty na organizácie poskytujúce pomoc deťom.** Zároveň tento portál ponúka deťom možnosť klásť otázky anonymne alebo písať o svojich problémoch; odpovede a rady právnikov a externých spolupracovníkov Úradu ombudsmana sú k dispozícii v stĺpci "Naše rady". Niekoľko stovák detí využilo túto možnosť v roku 2010, s použitím tohto stĺpca, aby signalizovali, okrem iného, rodinné problémy, problémy týkajúce sa výživného, školské problémy, prípady prenasledovania a / alebo nezhody s pedagógmi.

²¹ Antológia je k dispozícii na internetovej stránke ombudsmana (<http://www.vop.gov.sk/zborniky>), na webovej stránke na adrese www.detskyombudsman.sk, a bola tiež distribuovaná vo vytlačenej podobe medzi 'detskými ombudsmanmi'.

Ombudsman **spolupracuje so školami a zariadeniami pre deti a mladistvých**. Stretnutia a diskusie s deťmi a mládežou, ako aj s pedagógmi, boli organizované od roku 2004 v rámci projektu "ombudsman pre deti a mládež". Jednalo sa o diskusie detí s ombudsmanom o jeho postavení v právnom systéme Slovenskej republiky, o špecifických problémoch v spoločnosti, a deťom boli poskytnuté informácie o ich základných slobodách a právach.

V roku 2010 ombudsman a jeho kolegovia v úrade **vzdelávali pedagógov, žiakov základných škôl a stredných škôl a vysokoškolských študentov** v rámci 13 diskusií organizovaných v rôznych regiónoch Slovenska. Okrem toho podieľali sa na niekoľkých ďalších akciách zameraných na otázky ľudských práv spojené s deťmi a dospelými, napríklad Olympijské hry pre ľudské práva, "Účasť mládeže na živote spoločnosti, mesta, kraja" konferencia mládeže, projekt "Mládež bez predsudkov" a ďalšie. Ombudsman sa spolu s ďalšími, zúčastnil 6. ročníka celoštátneho stretnutia s názvom **Model Európskeho parlamentu**, ktoré sa konalo v Národnej rade Slovenskej republiky za účasti 46 študentov stredných škôl z 8 regiónov Slovenska, simulujúceho zasadnutie Európskeho parlamentu. Cieľom tohto projektu bolo naučiť študentov politickej kultúre, zlepšiť ich schopnosti komunikácie a argumentácie a hľadať riešenia problémov, ktoré má na starosti Európsky parlament.

Úrad ombudsmana organizuje **každoročné stretnutia so skupinami žiakov základných škôl a študentov stredných škôl** pri príležitosti Medzinárodného dňa detí, venované osobitným právam detí a dni otvorených dverí pri príležitosti Medzinárodného dňa ľudských práv. Niekoľko školských kolektívov navštívilo priestory Úradu ombudsmana počas dní otvorených dverí v roku 2010.

Úrad ombudsmana, ktorého cieľom je zvýšiť právne povedomie verejnosti, vydáva informačné materiály určené pre základné právne problémy a informačný bulletin ombudsmana, ktorý je k dispozícii v elektronickej podobe na internetovej stránke ombudsmana.²²

• **Na záver**, ombudsman organizoval množstvo aktivít pre účasť detí a mládeže a zapájal deti do rozhodovacieho procesu a vzdelával ich v oblasti detských práv. Nie je jasné, aký je dosah týchto činností pre deti samotné: získajú sebadôveru a odvahu participovať? Nie je celkom jasné či ich účasť má vplyv na politické koncepcie a činnosti zamerané na deti.

Školenia pre profesionálov pracujúcich s deťmi a pre deti

Školenie so zreteľom na článok 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC) a praktické aspekty práv dieťaťa na účasť **nie sú systematicky poskytované profesionálom pracujúcim s deťmi a pre deti**, vrátane právnikov, sudcov, policajtov, sociálnych pracovníkov, pracovníkov s mládežou, psychológov, opatrovateľov, ústavných a väzenských pracovníkov, učiteľov na všetkých úrovniach vzdelávacieho systému, lekárov, sestier a ďalších zdravotníckych odborníkov, úradníkov a verejných činiteľov, štátnych prokurátorov a azylových úradníkov. **Školenie v oblasti práv detí vo všeobecnosti, je poskytované niekoľkým skupinám**, ako sú právnici a policajní úradníci, zdravotníci, pracovníci ústavnej

²² www.vop.gov.sk

starostlivosti, štátni úradníci a učitelia. Ale špeciálne školenie o tom, ako načúvať deťom a brať ich názory vážne, je sotva poskytované.

IUVENTA (Slovenský inštitút mládeže) zorganizoval niekoľko školení v priebehu rokov 2008 - 2010 o informačnej problematike detí a mladistvých. Konkrétne, organizované boli kurzy pre vzdelávanie koordinátorov študentských rád na školách, s **hlavným cieľom podporovať účasť a demokraciu na školách**. Tridsať kurzov a seminárov, ktorých sa zúčastnilo viac ako 420 účastníkov, sa konalo v rokoch 2008 a 2010.

Ďalší vzdelávací projekt, "partnerstvo", bol zaujímavý pre zamestnancov samosprávy, ktorých kompetencie zahŕňali mladých ľudí, smerujúci k vytvoreniu funkčného partnerstva medzi samosprávou, organizáciami a mladými ľuďmi v danom meste, obci či regióne. Uskutočnilo sa viac ako 20 vzdelávacích kurzov a seminárov organizovaných v priebehu obdobia rokov 2008 - 2010, pre 570 účastníkov.

IUVENTA má jasnú predstavu o **počte vzdelávacích podujatí organizovaných mimovládnyimi organizáciami**, a to za podpory programov ADAM z Ministerstva školstva, vedy, výskumu a telovýchovy SR, ale zameranie týchto aktivít **nemôže byť diferencované tematicky**. Pred voľbami do Európskeho parlamentu v roku 2009, inštitút IUVENTA poskytol informácie o nízkych vekových skupinách vo voľbách a zastupiteľskej demokracii a zorganizoval 9 informačných stretnutí a seminárov vo všetkých slovenských regiónoch, na ktorých sa zúčastnilo viac ako 400 účastníkov.

Zákon č. 548/2003 Zb. o **Justičnej akadémii zriadil Justičnú akadémiu ako inštitúciu pre vzdelávanie sudcov, prokurátorov a súdnych úradníkov**. Sudcovia a prokurátori sa zúčastňujú na vzdelávacích aktivitách na základe dobrovoľnosti. Nezávislosť tejto inštitúcie vzdelávania je jedným zo základných záruk nezávislosti súdneho systému. **Študijné plány pravidelne zahŕňajú odborné semináre týkajúce sa rodinného práva, vrátane ochrany práv detí**. Rozvoj ľudských zdrojov - oddelenie divízie Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky - organizuje **každoročné semináre k danej problematike, v spolupráci so zástupcami spoločnosti priateľov detí v detských domovoch "Úsmev ako dar"**, a za účasti zástupcov rôznych profesijných skupín, rovnako ako sudcov riešiacich agendy týkajúce sa maloletých detí.

Zamestnanci úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, sú vo svojich funkciách ako **štátni zamestnanci, povinní dodržiavať platné právne predpisy Slovenskej republiky**. Tieto zahŕňajú napríklad zákon č. 36/2005 Zb. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. **Článok 43 tohto zákona stanovuje, že každé maloleté dieťa schopné samostatne vyjadriť svoje názory a zároveň s ohľadom na jeho vek a duševný rozvoj, má právo slobodne sa vyjadriť vo všetkých záležitostiach týkajúcich sa dieťaťa**. Maloleté dieťa má právo byť vypočuté v konaní vedenom za účelom rozhodnutia záležitostí týkajúcich sa maloletého dieťaťa. Treba si náležite všimnúť názory detí zodpovedajúce veku a duševnému rozvoju dieťaťa. S tým súvisí, že **všetci noví zamestnanci sú informovaní o znení tohto článku 43, ktorý priamo súvisí s článkom 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa**. Zamestnanci sú tiež pravidelne upozorňovaní na svoju povinnosť plniť tento článok na seminároch a počas výkladu nových právnych predpisov v priamej súvislosti s týmto článkom. Kontrolóri organizujú pravidelné semináre na svojich oddeleniach, kde sa rozoberá, okrem iných aktuálnych tém, tiež vyššie uvedená téma. Avšak, neexistuje **žiadne osobitné školenie poskytované k článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa**.

Podobne, **zamestnanci detských domovov** sú povinní plniť princípy vyjadrené v článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa. **Každý nový zamestnanec získa školenie v oblasti platnej slovenskej legislatívy** v súvislosti s výkonom svojho povolania, vrátane dodržiavania ustanovení článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC).

Ak vezmeme do úvahy charakteristiky práce **úradov vykonávajúcich trestné stíhanie** s deťmi, je vzdelávanie prokurátorov vysoko odborne zamerané. Účasť na príslušných seminároch sa obmedzuje na prokurátorov a erudovaných odborníkov pre prácu s deťmi. Nariadenie č. 6/2008 generálneho prokurátora Slovenskej republiky zaviedlo na všetkých úrovniach úradov vykonávajúcich trestné stíhanie (okresné, krajské, úrad generálneho prokurátora), aby boli **osobitní prokurátori** špecializovaní v oblasti trestnej činnosti mladistvých a trestných činoch spáchaných na deťoch. Pri výbere prokurátorov zohľadnené boli ich odborné znalosti a životné skúsenosti a skúsenosti s výchovou mladých ľudí. Špecializovaný prokurátor je povinný podrobiť sa príslušnému vzdelávaniu a pravidelne sa zúčastňuje systematického odborného vzdelávania, vykonávaného úradmi pre trestné stíhanie a Justičnou akadémiou. Okrem profesijného vzdelávania vykonávaného Justičnou akadémiou, Úrad generálneho prokurátora kladie veľký dôraz na interné rezortné školiace kurzy, ktoré sa konajú každoročne pre všetkých špecializovaných prokurátorov v Slovenskej republike.

Príkladom školenia poskytovaného pre úradníkov vykonávajúcich trestné stíhanie je seminár, ktorý sa konal v novembri 2009 na Krpáčove vo vzdelávacom a rehabilitačnom centre prokuratúry SR špecializovaný na kriminalitu mládeže a trestné činy páchané na deťoch, ktorý sa zameriaval na tému "Procesné postavenie mladistvých páchatel'ov v súdnom konaní, zákonnosť procesu pri predkladaní dôkazov v prípadoch trestných činov páchaných mladistvými, a prípadoch, zameraných na ochranu rodiny a mládeže ". JUDr. Darina Švabyová, vedúca odboru násilnej kriminality a všeobecnej kriminality úradu generálneho prokurátora SR ("GP SR") zdôraznila vo svojom príspevku, že **dieťa je vždy obeťou, bez ohľadu na jeho postavenie v trestnom súdnom konaní** (bez ohľadu na to, či je obvinený alebo poškodený). Tento seminár bol zameraný viac na opatrenia na ochranu dieťaťa, než na ich právo na participáciu a mať svoje názory.

Ďalší seminár sa uskutočnil v septembri 2010 pre prokurátorov špecializovaných na kriminalitu mládeže a trestné činy spáchané na deťoch a bol zameraný na tému "Svedecká výpoveď v trestnom konaní, predloženom v súvislosti s vybranými trestnými činnosťami proti slobode a ľudskej dôstojnosti a proti rodine a deťom, zameraná na uplatnenie osobitných ustanovení vedúcich k ochrane maloletých obetí a svedkov, a psychologické aspekty procesných úkonov nimi vykonaných. Predložená bola **téma "Výsluch maloletých svedkov z hľadiska trestného práva"**, ako aj **téma "Psychologické aspekty výsluchu maloletých svedkov a obetí trestných činov"**, a vykonanie procesných úkonov s nimi. Psychológovia prezentovali svoje vedomosti a skúsenosti, **s dôrazom predovšetkým na otázky komunikácie týkajúce sa detí** (fyzický kontext, kultúrny kontext, sociálno-psychologické súvislosti, kontext týkajúci sa času), reakcia prokurátora na správanie sa dieťaťa v priebehu rozhovoru a jeho výpoveď, hodnotenie jeho vnímania a iné dôležité okolnosti, sprevádzajúce predovšetkým svedectvo týraného dieťaťa.

Seminár organizovaný pre špecializovaných prokurátorov v marci 2011 bol zameraný na vybrané problémy trestnej činnosti, ktoré vyžadujú ochranu rodiny a mladých ľudí. Seminár bol zameraný predovšetkým na výrobu, distribúciu a prechovávanie **detskej pornografie na**

počítači. Program zahŕňal informácie poskytnuté prokurátorom o projekte Rady Európy - **hodnotenie politiky účasti detí a mládeže a dohodnutý kontinuálny spôsob plnenia úloh orgánov vykonávajúcich trestné stíhanie**, v súlade s Národným akčným plánom pre deti na roky 2009 - 2012.

Neexistujú **žiadne špeciálne školenia prokurátorov, ktoré by sa konali v súčasnosti pre ich špecializáciu na kriminalitu mládeže a trestné činy spáchané na deťoch**; avšak informácie o svojej pracovnej náplni môžu získať od svojich priamych nadriadených.

Činnosti prokurátorov sú systematicky kontrolované a riadené Úradom generálneho prokurátora. Okrem usmerňovania a všeobecných pokynov vzťahujúcich sa na prácu s deťmi a mladistvými, vykonávajú sa **hodnotenia činností prokurátorov s cieľom odstrániť nedostatky a zabezpečiť, a to nielen mladistvým páchatelom, ale aj dotknutým maloletým deťom, plné využitie ich práv, vrátane práva na vypočutie s ohľadom na ich vek a úroveň.**

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky neorganizuje samostatné školiace kurzy na tému článku 12 Dohovor OSN o právach dieťaťa (UNCRC). Avšak, tento článok je súčasťou trestného práva a ďalších právnych noriem a tieto sú začlenené do predmetov vyučovaných na Policajnej akadémii v Bratislave a tiež **v špecializovaných policajných kurzoch.** Avšak, tieto školenia sú poskytované pre právo a ochranu detí vo všeobecnosti a nie výlučne pre dohovory o ľudských právach.

Podobne, študenti kurzov kriminológie a viktimológie (zaoberá sa obeťami trestných činov) v študijnom odbore "ujmy pôsobené obetiam" získavajú informácie o právach dieťaťa, v súvislosti so sekundárnou viktimizáciou spôsobenou vyšetrovaním, stíhaním a adjudikátornými orgánmi v dôsledku nevhodných procesov a výberu **nevhodných metód pri vyšetrovaní obetí (vrátane maloletých a mladistvých).**

Študenti v rámci predmetu "Základy väzenskej psychológie a pedagogiky" sú informovaní o článku 29 Dohovoru OSN o právach dieťaťa na tému "Ciele a zložky výchovy a vzdelávacieho procesu" a na tému "Vzdelávanie a rehabilitácie vo väzenských zariadeniach - vzdelávanie mladistvých odsúdených".

Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity sa zaoberá najmä sociálnou prácou v teréne určenou pre sociálne vylúčené komunity, zahŕňajúce predovšetkým okrajové rómske komunity. **Školenia pre sociálnych pracovníkov pracujúcich v teréne** sa konali s finančnou pomocou sociálneho rozvojového fondu. Dohovor OSN o právach dieťaťa, a to konkrétne jeho článok 12, nie je výslovne označený ako taký v schválenom syllabuse akreditovaného vzdelávania, a preto **nebol začlenený do tohto vzdelávania.** ”

Minimálna školiaca úroveň v špeciálnom **študijnom programe v pediatrii**, zahŕňa samostatnú kategóriu vzdelávanie lekárov v oblasti práv dieťaťa, zatiaľ čo je zároveň zahrnutá v základnom odbornom študijnom programe, spájajúcom všetky vedľajšie špecializované študijné programy pre vzdelávanie lekárov poskytujúcich zdravotnú starostlivosť deťom a mladistvým.

Podobne je získanie **vedomostí v oblasti práv dieťaťa začlenené do študijného programu určeného pre výkon povolania zdravotných sestier, pôrodných asistentiek a asistentov**

zdravotnej starostlivosti, a do iných študijných programov, napr. tiež komunitné ošetrovatel'stvo.

Takže, z legislatívneho hľadiska, vzdelávanie o Dohovore OSN o právach dieťaťa (UNCRC) bolo zahrnuté do študijných programoch určených pre profesionálov zdravotnej starostlivosti, ale poznamenalo sa, že tieto dokumenty nie sú dostatočne známe všetkým účastníkom. Vzdelávanie profesionálnych zdravotníkov formou systematického vzdelávania - ktoré je garantované príslušnými profesijnými združeniami - sa zdá byť vhodným spôsobom na odstránenie týchto nedostatkov.

V roku 2009 sa Ministerstvo zdravotníctva podieľalo prostredníctvom Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky, na organizácii medzinárodnej konferencie "Podpora a ochrana zdravia detí a detských práv v pomocných profesiách." Konferencia bola zameraná na podmienky a možnosti pre podporu a ochranu práv detí v rodinách, v školách, v systéme obcí a v spoločnosti, s význačným dôrazom na vzdelávanie pracovníkov v pomocných profesiách.²³

Záver

Školenie k vykonávaniu článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC) pre profesionálov pracujúcich s deťmi a pre deti **nebolo dôsledne zabezpečené**. Keď sa poskytuje školenie, často je len vo všeobecnej rovine o právach dieťaťa a školenie je viac zamerané na to, ako riešiť otázky ochrany detí, napríklad keď je dieťa obeťou trestného činu, alebo skončí na súde, alebo v zdravotnej starostlivosti. Školenie je poskytované o slovenskom zákone, ktorý obsahuje ustanovenia na zabezpečenie, aby bolo dieťa vypočuté, ale to neznamená školenie 'ako' načúvať hlasom detí. Najväčšiu úlohu v príprave odborníkov v oblasti práv detí a práva na participáciu zohrávajú mimovládne organizácie, ale aj oficiálne inštitúcie, ako sú napríklad prokurátori a ministerstvá, ktoré poskytujú školenie o slovenskom práve, vrátane ustanovení o právach dieťaťa byť vypočutý.

Školenie v oblasti práv detí vo všeobecnosti pre odborníkov pracujúcich s deťmi a pre deti je **prvý pozitívny krok**. Treba uznať, že potom, ako Slovenská republika získala demokraciu, celá populácia sa musela naučiť demokracii a občianskej účasti. Ďalším krokom je teraz byť informovaní a vyškolení o tom, ako načúvať deťom a brať ich názory vážne.

Existujú aj **skupiny, ktoré nedostávajú žiadne školenie čo sa týka práv detí ani účasti detí, ako sú sociálni pracovníci pracujúci s rómskymi deťmi**. Avšak nezdá sa, že by tiež **učitelia a zamestnanci škôl a štátni úradníci na miestnej i národnej úrovni** zodpovední za politické koncepcie týkajúce sa detí, absolvovali nejaké školenie. V neposlednom rade deti uviedli, že **rodičia** často neberú ich názory vážne, alebo len v nepatrných domácich záležitostiach týkajúcich sa dieťaťa. Preto školenie alebo informácie o detských právach a článku 12 Dohovor OSN o právach dieťaťa (UNCRC) treba tiež poskytnúť rodičom.

Podľa **slovenských detí zúčastňujúcich sa stretnutia v cieľovej skupine**, potrebná je lepšia odborná príprava pre tých, ktorí pracujú s deťmi a pre deti a mladých ľudí, vrátane rodičov, učiteľov, lekárov, úradníkov a miestne a národné subjekty vykonávajúce rozhodnutia. Tieto

²³ Zdroj: Správa z roku 2009 o Národnom akčnom pláne pre deti na roky 2009-2012 v oblasti zdravotnej starostlivosti

deti a väčšina detí, ktoré sa zúčastnili prieskumu cítili, že odborníci, ako napríklad právni úradníci, pracovníci ústavnej starostlivosti a vládni úradníci len občas počúvajú ich názory alebo vôbec ich nepočúvajú a neberú ich názory vážne. Ale tiež rodičia, učitelia a lekári by mohli urobiť viac, aby sa názory detí brali vážne. Školenie o právach dieťaťa a práve na účasť je jedným z riešení, ktoré by mohlo zlepšiť túto situáciu.

Odporúča sa, aby vláda poskytovala štrukturálne školenie o právach detí a ich práve na participáciu pre všetkých profesionálov pracujúcich s deťmi a pre deti, ale mohli by sa organizovať informačné kampane aj pre širokú verejnosť, vrátane rodičov.

Právo na informácie týkajúce sa práva na participáciu

Právo na informácie (článok 17) je mimoriadne dôležité v súvislosti s článkom 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC). Deti potrebujú prístup k informáciám vo formátoch vhodných ich veku a schopnostiam vo všetkých otázkach, ktoré sa ich týkajú. To zahŕňa napríklad informácie o ich právach, vnútroštátnych právnych predpisoch, politike, miestnych službách, postupoch odvolania a vybavovania sťažností. V súlade s Dohovorom štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, by mali zahrnúť práva detí do školských osnov. Právo na informácie je do značnej miery predpokladom pre efektívnu realizáciu práva vyjadriť názory.

IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže - je správcom **grantového programu Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu na finančnú podporu aktivít detí a mladistvých**, ďalej len **program ADAM**, na roky 2008 - 2013. Program ADAM je zameraný na poskytovanie systematickej, cielenej a efektívnej pomoci deťom a mladistvým (ďalej len "mládež"), mimo oficiálneho vzdelávacieho procesu. To zahŕňa tieto prioritné oblasti: systematickú a pravidelnú prácu s mládežou, aktívne využívanie voľného času, **účasť mládeže na živote spoločnosti**, dobrovoľnícku činnosť mládeže, **informačnú a poradenskú činnosť pre mladých ľudí**, neformálne vzdelávanie mládeže, zlepšenie znalosti o situácii mládeže prostredníctvom výskumných a vzdelávacích pracovníkov s mladými ľuďmi, a mládežníckych lídrov.

Zároveň, IUVENTA je národným partnerom EURODESK európskej informačnej siete, na poskytovanie množstva tematických informácií o možnostiach pre mladých ľudí. Približne 2.500 konzultácií je každoročne poskytovaných prostredníctvom webovej stránky tejto organizácie, spolu s informáciami v rôznych oblastiach (napr. mobilita, štúdium, pobyty, práca, dobrovoľnícka činnosť a sociálne začlenenie). Organizované sú vzdelávacie kurzy a rôzne tematické stretnutia, napríklad v roku 2009 sa konalo 70 stretnutí na tému **Aktívne občianstvo a štruktúrovaný dialóg**, ktorého sa zúčastnilo približne 2000 študentov základných a stredných škôl. Množstvo propagačných materiálov, informačných letákov a plagátov dosiahlo počet viac než 10 000 v roku 2009.

V roku 2009 IUVENTA podporovala UNICEF prieskum s názvom "**Deti o svojich právach - Slovensko 2009**"²⁴. Tento prieskum bol zameraný na posúdenie informovanosti detí o ľudských právach a právach detí a ich vykonávanie, a ich názory na telesný trest. Výskum ukázal, že **deti navštevujúce základné školy na Slovensku** v posledných troch rokoch sa veľmi zaujímajú o problematiku ľudských práv, majú určité vedomosti o ľudských právach a sú schopné vyjadriť svoje názory k danej téme. Avšak, **tieto deti nie sú spokojné s rozsahom**

²⁴ http://www.vyskummladeze.sk/images/stories/iuventa/DAVM_026/Sprava_UNICEF_final.pdf

a množstvom informácií, ktoré sú im poskytované. Ďalšími zistenými skutočnosťami je, že **viac ako polovica detí nie je informovaná o Dohovore OSN o právach dieťaťa.** Na druhej strane, **väčšina detí je informovaná o niektorých právach detí a je schopná uviesť niektoré z práv detí:** deti najčastejšie uvádzali právo na vzdelanie.

Ombudsman využíva v komunikácii s deťmi jazyk zrozumiteľný pre deti. Pri odpovedi na otázky detí, ombudsman používa jednoduchý, zrozumiteľný a neformálny jazyk. Osobná komunikácia s deťmi prebieha neformálnym a otvoreným spôsobom. Okrem toho, webový portál ombudsmana nepoužíva formálny jazyk, ale prístupnejší a menej formálny jazyk zrozumiteľný pre deti. Právnicki pracujúci v úrade ombudsmana a poskytujúci poradenstvo pre deti, cez ich webové stránky, oslovujú deti krstnými menami a podpisujú svoje rady tiež svojimi krstnými menami.

Právo na informácie v rámci súdneho konania

Dieťa sa môže zúčastniť súdnych trestných konaní ako svedok alebo ako obvinený. Do roku 1994 zákon nariaďoval, že **osoba mladšia ako pätnásť rokov, ktorá je vypočúvaná ako svedok, musí byť informovaná primerane svojmu veku.** Aj keď táto povinnosť vyšetrovacích orgánov, orgánov trestného stíhania a adjudikatívnych orgánov nebola výslovne prijatá v rekodifikovanom trestnom poriadku, v praxi sú zohľadňované jednotlivé vlastnosti vypočúvanej osoby, vrátane jej intelektuálnych, duševných a mravných schopností. Keď je vypočúvaná osoba mladšia ako pätnásť rokov, deje sa tak v prítomnosti vychovávateľa alebo inej osoby, ktorá má skúsenosti s výchovou mladých ľudí alebo menovaného znalca s cieľom prispieť k správnosti výsluchu.

Žiadne osobitné opatrenia týkajúce sa poskytovania informácií priateľských pre deti nie sú obsiahnuté v právnych konaniach pre deti vo veku 15-18 rokov, zdá sa, že sa s nimi zaobchádza podobne ako s dospelými.

Pokiaľ ide o **obvinenia maloletých,** platí článok 347, § 1 Trestného poriadku, ktorý určuje, že vyšetrovanie, skrátené vyšetrovanie a rozhodovania v konaniach proti maloletému musia byť zverené osobám, ktoré majú skúsenosti s prácou s mladými ľuďmi. To zahŕňa oznámenie v jazyku zrozumiteľnom pre ne. V tejto súvislosti Nariadenie č. IV / 1 GPt 122/05-39 Úradu generálneho prokurátora Slovenskej republiky zo dňa 20. apríla 2005, adresovaný všetkým okresným a krajským úradom vykonávajúcim trestné stíhanie v Slovenskej republike, rozhodol, že **vyšetrovateľ v konkrétnom prípade trestného konania uplatnil nesprávny postup.** Príslušný vyšetrovateľ **neinformoval maloletých svedkov primerane ich veku a neposkytol im príležitosť rozhodnúť sa, či si želajú svedčiť** proti žalovanému, ktorý bol ich otec. V dôsledku toho Úrad generálneho prokurátora nariadil všetkým prokurátorom, aby zabezpečili konzistentné a správne upovedomenie svedkov v predsúdnom konaní.

Ak páchatel' trestného činu, je osobou blízkou obeť (rodičia, t.j. štatutárni zástupcovia, ktorí inak vykonávajú práva dieťaťa, alebo jeho ďalší príbuzní), potom bude pre neho vymenovaný kurátor, ktorý bude brániť jeho práva a záujmy. V predsúdnych prípadoch, ktoré neznesú odklad, sudca v prípravnom konaní menuje kurátora pre maloletého poškodeného na návrh prokurátora. **Kuratela sa v takýchto prípadoch vykonáva predovšetkým prostredníctvom štátneho orgánu,** alebo menovaného zástupcu organizácie, ktorá pomáha poškodeným osobám

Podľa článku 49 trestného poriadku, súdne inštitúcie sú povinné **poskytnúť písomné informácie poškodeným, už v čase prvého kontaktu, o ich právach** v súdnom trestnom konaní a o organizáciách, poskytujúcich pomoc poškodeným osobám, vrátane služieb, ktoré im poskytujú.²⁵

V prípade opatrení sociálnej ochrany, je **funkcia kurátora v súdnom spore** vykonávaná úradom práce, sociálnych vecí a rodiny, vo svojom postavení ako orgán sociálnoprávnej ochrany detí v zmysle zákona č 305/2005 Zb. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Tento zákon **ustanovuje, pre dieťa, jeho rodičov alebo jednotlivca vykonávajúceho osobnú starostlivosť o dieťa, sociálne poradenstvo a pomoc** za účelom odstránenia alebo zmiernenia následkov konfliktu záujmov medzi rodičmi dieťaťa alebo jednotlivcom vykonávajúcim osobnú starostlivosť o dieťa na jednej strane, a dieťaťom alebo vzájomne medzi deťmi, na strane druhej. **Pri skúmaní názorov dieťaťa, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately poskytuje dieťaťu potrebnú pomoc v prostredí vhodnom alebo vytvorenom na daný účel.**

Vychádzajúc z vyššie uvedeného, **s maloletým sa nekonzultuje menovanie jeho kurátora, a to v prípadoch trestného činu ani v občianskoprávných veciach**, a je to plne chápané ako rozhodnutie štátu. Je dôležité, či je dieťa spokojné s výberom kurátora a preto by malo byť do jeho výberu priamo zapojené, keďže kurátor bude kľúčovým komunikačným partnerom pre dieťa. Avšak, pokiaľ ide o otázky sociálnoprávnej ochrany, názory dieťaťa sú preskúmané a dieťa pri tom dostane pomoc a to v prostredí priateľskom pre dieťa.

Osoby vykonávajúce **zdravotnú starostlivosť** zabezpečujú informácie o poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Tieto informácie musia byť poskytnuté pochopiteľne, ohľaduplne, bez vystavovania úzkosti, v dostatočnom časovom predstihu pre slobodné prijatie **rozhodnutia na základe informovaného súhlasu**. Je potrebné prispôbiť sa intelektuálnej a vôľovej vyspelosti a zdravotnému stavu osoby, ktorá má byť informovaná. Keď táto osoba je maloleté dieťa, **musia byť poskytnuté informácie spôsobom primerane vhodným pre stav duševného rozvoja dieťaťa**.²⁶

Jeden z legislatívnych dokumentov zabezpečujúci poskytovanie dostatočných informácií pre deti, ďalej len "Konceptia"²⁷ definuje ciele, princípy, prioritné oblasti jurisdikcie štátu, samosprávy a ďalšie subjekty vo vybraných segmentoch života detí a dospievajúcich.

Konkrétne, bod 1.3 "Konceptie" podporuje a zlepšuje život mladých ľudí, vrátane ich vzdelávania, **prístupu k informáciám**, bývania, zamestnanosti, **zdravia** a aktívneho trávenia voľného času. V dôsledku toho podpora účasti mladých ľudí na riadení spoločnosti a ich vzdelávanie smerom k aktívnemu občianstvu a vlastenectvu je najdôležitejším prvkom. Okrem toho, bod 4.5 sa zaoberá **otázkou účasti mladých ľudí na spoločenskom a politickom živote**, zatiaľ čo bod 4.6 diskutuje o oblasti **informačných a komunikačných technológií**.

Ďalším dokumentom vzťahujúcim sa k tejto oblasti, nazvaný "Konceptia informačných a poradenských činností pre mladých ľudí v Slovenskej republike"²⁸ z roku 2009, sa týka

²⁵ Úrad generálneho prokurátora SR.

²⁶ Ministerstvo zdravotníctva SR, viď viac informácií v časti ZDRAVOTNÁ STAROSTLIVOSŤ.

²⁷ http://www.iuventa.sk/files/documents/Legislativa/173-schvalena_koncepcia.doc

²⁸ http://www.iuventa.sk/files/documents/Legislativa/1157-KOncpcia_IPCM_Info.doc

rozvoja informačných služieb prostredníctvom odporúčaní ministrov pre regionálne a miestne samosprávy a Asociáciu informácií a poradenské centrá pre mladých ľudí v Slovenskej republike. Táto koncepcia opisuje súčasnú situáciu pri zabezpečení toho, aby mladým ľuďom boli poskytované informačné a poradenské služby, identifikuje výzvy na zlepšenia, a **zameriava sa na rastúcu dostupnosť informačných a poradenských služieb pre čo najširšie spektrum mladých ľudí v Slovenskej republike.**

Poskytovanie informácií zdravotne postihnutým deťom

Pre deti s postihnutím zraku, je nanajvýš dôležitý formát, v ktorom sú im poskytnuté informácie (napr. Braillovo písmo, väčšie fonty). Tieto formáty sú poskytované hlavne slovenskou knižnicou pre nevidiacich v Levoči, ktorá v spolupráci so špecializovanými školami, sa zaoberá publikáciou časopisov pre deti a dorast.²⁹

Informácie pre mentálne narušené deti používajú ľahko čitateľný štýl, zrozumiteľný pre tieto deti. Poskytujú sa prostredníctvom špeciálnych škôl a/alebo špecializovaných tried na základných školách, a mal by byť tiež zahrnutý do integrovaného vzdelávania. Podobné ľahko čitateľné informácie používa tiež Združenie pre pomoc mentálne narušeným v SR.³⁰

Rozsah prístupu k právnym dokumentom pre nevidiace deti či deti s postihnutím zraku nie je známy. Avšak, zvýšený prístup k elektronickým dokumentom vedie k rastúcemu prístupu týchto detí k informáciám v tejto oblasti, a tým k prehľbovaniu ich informovanosti. Problematika detí s postihnutím zraku nie je osobitne vyriešená v právnych predpisoch, existujú buď všeobecné právne predpisy vzťahujúce sa na všetky deti alebo právne predpisy pre zdravotne postihnuté deti. Možnosti nepočujúcich slovenských detí a mladistvých, aby predložili svoje názory sú podstatne obmedzené systémom komunikácie v posunkovej reči. Absencia sa pociťuje v legislatíve uznávajúcej posunkovú reč ako materinský jazyk takýchto detí a mladistvých. Nie sú k dispozícii žiadne informácie v oblasti legislatívnych práv nepočujúcich detí a mladistvých, pretože neexistuje nikto ani nie je určený čas pre poskytnutie im takýchto informácií. Okrem toho, tieto informácie by mali byť poskytované v posunkovej reči a s porozumením, to znamená, vysvetliť danú tému podrobne, popisom a obrazne, pomocou posunkového jazyka.³¹

... Byť hluchý a slepý, ako jedinečné postihnutie (ak to smiem popísať týmto spôsobom) je veľmi často spojené tiež s mentálnym postihnutím. Takéto deti sa môžu veľmi ťažko vyjadriť o problémoch, ktoré ich sprevádzajú v živote. Zodpovednosť za rozhodnutie, či zbaviť takéto postihnuté deti ich spôsobilosti na právne úkony, spočíva na ich rodičoch. Budem teraz hovoriť za seba, rozhodli sme sa nezbaviť našu dcéru tejto spôsobilosti (teraz takmer 25 ročná), a podľa informácií od členov nášho združenia (rodín), tieto konali rovnako. Pre nás to bol zdroj ohromného úspechu za to, že aj takéto postihnuté deti sú vychovateľné, ako dokázali v jedinej škole na Slovensku - v Červenici pod Dubníkom. Bolo skvelé sledovať, čo sa im podarilo s našimi deťmi.

Otec hluchého a slepého dieťa.

²⁹ Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska.

³⁰ Asociácia pre pomoc mentálne narušeným.

³¹ Únia nevidiacich a slabozrakých občanov Slovenska

Záver

Hoci mimovládne organizácie hrajú dôležitú úlohu v poskytovaní informácií pre deti a mladých ľudí prístupným spôsobom priateľským pre dieťa, deti odpovedali v prieskume, ktorý uskutočnila IUVENTA (mimovládna organizácia) a UNICEF, že **nie sú spokojné s rozsahom a informáciami, ktoré sú im poskytované v oblasti ľudských práv a práv detí**. Väčšina detí nebola informovaná o Dohovore OSN o právach dieťaťa (UNCRC), aj keď väčšina z nich vedela vymenovať niekoľko práv detí.

V právnych a súdnych konaniach právo detí mladších ako 15 rokov, byť informovaný v jazyku priateľskom pre dieťa a právo, aby ich názory boli brané vážne, v závislosti od ich veku a zrelosti je právne zaručené. **Pre deti vo veku 15-18 rokov, nebolo vykonané žiadne ustanovenie. Aj keď v praxi to nie je vždy dodržané**, ako tiež naznačili deti, s ktorými sa komunikovalo počas prieskumu, ktorý sa uskutočnil pre túto súhrnnú správu a tými, ktoré sa zúčastňujú konzultácie v cieľovej skupine. Uviedli, že oni nechápu nič, čo je uvedené v právnych postupoch, a často im nie je poskytnutá možnosť, aby vyjadrili svoje názory. Skutočnosť, že **toto štát monitoruje a môže rozhodnúť, že sú uplatňované protiprávne postupy, je pozitívny vývoj**.

Pokiaľ ide o sociálne opatrenia na ochranu detí, kurátor zastupujúci záujmy maloletého na súde je menovaný štátom. Táto osoba je zodpovedná za pomoc dieťaťu pri zisťovaní jeho názorov.

Úrad ombudsmana je v tejto súvislosti **pozitívnou výnimkou** a komunikuje s deťmi a mladými ľuďmi ústne aj písomne formou priateľskou pre dieťa.

Konkrétne **prístupné údaje pre zdravotne postihnuté deti** sú poskytované špecializovanými knižnicami alebo inštitúciami, vrátane škôl.

Diskusie v cieľovej skupine ukázali, že **lekári** spravidla neposkytujú zrozumiteľné informácie pre deti, aj keď slovenské právne predpisy to stanovujú.

Odporúčania:

- Odporúča sa, aby slovenská vláda zabezpečila, aby všetky deti boli informované a poučené o právach dieťaťa.
- Právni a zdravotnícki profesionáli majú byť lepšie poučení tak, aby používali jazyk priateľský pre dieťa v konaniach a pri vysvetľovaní deťom.
- Odporúča sa zmena zákona pokiaľ ide o práva detí v právnych a súdnych konaniach, uplatňovať právo na všetky deti podľa Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC): všetky tie, ktoré sú mladšie ako 18 rokov.
- Zabezpečiť, aby deti mali zo zákona právo možnosti vyjadriť sa k rozhodnutiu o ustanovení pre ne opatrovníka alebo kurátora pri súdnom spore.

Postoj k právu dieťaťa na vypočutie

S výnimkou špecifických dokumentov a niektorých administratívnych krokov, myšlienka účasti detí a dospelých na rozhodovaní, ktoré sa ich týkajú, ešte **nie je zakotvená vo všeobecnom postoji spoločnosti**. Avšak, aj keď - vzhľadom **k tradičným postojom spoločnosti voči deťom** - názorom dieťaťa sa prisudzuje len obmedzená váha, hlavne v rodinnom praktickom živote, situácia informovanosti o tomto práve sa postupne zlepšuje. Spoločnosť sa už učí, že dieťa má svoje práva, že jeho želania je potrebné rešpektovať a vypočuť, ale proces naučenia sa, ako správne nakladať s týmto právom, postupuje veľmi pomaly. Výsledky zo stretnutia v cieľovej skupine a prieskumu zameraného na toto preskúmanie potvrdili, že tradičné postoje spoločnosti prevládajú a rodičia počúvajú deti predovšetkým čo sa týka záležitostí každodenného života, ale nie, keď sa diskutuje o vážnejších problémoch.

Deti musia byť vedené smerom k vytvoreniu potrebného rámca preto, aby boli vypočuté. V spoločnosti sa veľmi často prejavuje skutočnosť, že ak názory dieťaťa nie sú totožné s názorom orgánu/úradu, máme tendenciu dávať dieťaťu kázanie kvôli jeho názoru. My dospelí nazeráme negatívne na názory detí odlišné od dospelých. Deti počas konzultácie v cieľovej skupine prišli s podobnými skúsenosťami a cítili, že dospelí ich nepočúvali kvôli **vekovému rozdielu, a preto, že ich nechápu ako rovnocenných partnerov**.

Avšak, uplatňovanie práv dieťaťa je v prvom rade podmienené vedomosťami samotných detí o týchto právach. Dieťa sa musí naučiť, že môže a malo by povedať svoje názory, či už v rámci rodiny, školy alebo spoločnosti. Podľa empirického výskumu UNICEF (v roku 2009 "Deti o svojich právach - Slovensko 2009"), je 90% celková úroveň informovanosti o právach detí (v posledných troch rokoch základnej školy), kde až jedna tretina všetkých detí vyjadrila názor, že počuli dost informácií o svojich právach; ďalších 55,5% detí počulo o svojich práva, ale nie dost. Viac ako 8% žiakov uviedlo, že nikdy nepočuli o svojich právach. Deti uviedli, že hlavne školy (34,4%) sú ich najdôležitejším zdrojom poznatkov o ich právach, po ktorých nasledovalo ich domáce prostredie (18,2%) a rozhlas / televízia (menej ako 14%). Výsledky prieskumu uskutočneného za účelom preskúmania podporujú názor, že väčšina detí sa dozvedela o svojom práve zúčastňovať sa prostredníctvom školy a svojich rodičov alebo opatrovníkov, ale tiež prostredníctvom iných detí a mladých ľudí.

Všeobecná informovanosť detí o ich právach súvisí s úrovňou vzdelania ich rodičov (absolventi stredných škôl s maturitou: 34%, oproti absolventom vysokých škôl: 47%), so štátnou príslušnosťou (rodičia slovenských detí: 34%, iných štátnych príslušností: 15%), s veľkosťou obce, rodovej príslušnosti (bolo menej chlapcov ako dievčat, ktoré počuli viac o svojich právach), alebo je spojená s triedami základnej školy, ktorú dieťa navštevovalo (informovanosť rástla s vekom).

Pokiaľ ide o dodržiavanie práv dieťaťa, u viac ako dvoch tretín všetkých detí prevládal názor, že tieto práva sú dodržiavané. Avšak drvivá väčšina detí vníma značné nedostatky v tomto dodržiavaní. Jedna pätina detí si myslí, že práva detí nie sú väčšinou dodržiavané v našej krajine. Nespokojnosť týkajúca sa dodržiavania práv rastie súbežne s úrovňou vzdelania rodičov (20% detí, ktorých rodičia majú základné vzdelanie, si myslelo, že práva detí sú úplne dodržiavané, oproti 7% detí z rodín, kde rodičia sú absolventi vysokých škôl). Miera nespokojnosti s dodržiavaním práv detí je až trikrát vyššia u detí maďarskej štátnej príslušnosti v porovnaní s deťmi, ktoré sú slovenskými štátnymi príslušníkmi.

Sebauvedomenie detí týkajúce sa ich práva zúčastňovať sa na rozhodovaní je veľmi pozitívny ukazovateľ. Deti stále viac vyjadrujú svoje právo byť vypočuté. **Prieskum UNICEF z roku 2009 ukázal, toto právo bolo ako štvrté najviac spontánne vyjadrené právo.** Zdá sa, že nedostatky v slovenskej legislatíve sa citlivo odrážajú aj u detí, pri žiadaní o záruku ich práva byť vypočuté pri rozhodovaní o veciach, ktoré sa ich týkajú. Tieto sa predovšetkým uplatňujú na súdy, oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí z úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, samosprávy a mnoho ďalších štátnych a verejných inštitúcií, ktoré by mali byť zodpovedné za výkon tohto práva. **V tejto oblasti, slovenské zákony nedostatočne vykonávali právo dieťaťa na participáciu.** Podľa tejto štúdie, 20,9% detí si myslelo, že **ich právo na vypočutie v dôležitých rozhodnutiach, ktoré sa ich týkajú,** bolo zaručené v slovenskom práve, ale **66,1% detí si myslelo, že toto právo nie je zaručené slovenskými zákonmi.**³²

Odporúčania:

- Zabezpečiť lepšie uplatňovanie slovenských zákonov, ktoré upravujú participáciu detí a ich právo, aby boli vypočuté.
- Poskytovať školenia pre deti i dospelých o tom, ako využiť svoje právo na participáciu.
- Zvyšovať informovanosť v slovenskej spoločnosti o právach dieťaťa na participáciu, najmä so zameraním sa na rodičov a dospelých, aby vedeli, že deti všetkých vekových kategórií majú právo byť vypočuté a ich názory treba brať vážne.

Postoj k právu dieťaťa na vypočutie v slovenských médiách

Až na zopár výnimiek, len verejné inštitúcie venujú časť svojich mediálnych kapacít právu dieťaťa na vypočutie. Prevažnej väčšine detských programov (hlavne v komerčných médiách), predstavujúcich rozprávky alebo seriálovú zábavu cudzieho pôvodu chýba akýkoľvek rozmer poskytujúci priestor pre deti na vyjadrenie svojich názorov. Dva slovenské kanály štátnej televízie vysielajú, dvakrát týždenne, celkovo štyri programy určené pre deti (rôzneho veku) a ich názory. Tieto programy sú výslovne postavené na princípe vypočutia detí s aktívnou rovnocennou účasťou, avšak samozrejme kompletná mediálna kapacita venovaná názorom detí nemôže byť za žiadnych okolností považovaná za postačujúcu alebo prierezovú, aby dostatočne umožnila deťom, aby vyjadrili svoje názory.

Právo dieťaťa na vypočutie je často interpretované chybné, hlavne v správach. S deťmi sa často zaobchádza necitlivo, čím sa menia na objekty medializovaného súcitu. Novinári nerešpektujú právo dieťaťa na súkromie a požiadanie o povolenie na zobrazenie dieťaťa je stále neštandardný postup. Deti sú zneužívané predovšetkým komerčnými médiami, kde sú menej prísne dodržiavané pravidlá ochrany duševného zdravia dieťaťa. Odpovede detí sú prísne preddefinované v scenári, a nie je poskytnutý dostatok času na prípravu, aby boli schopné pochopiť dôsledky svojho vystúpenia.

Televízia, tlačové médiá a internet jednoznačne slúžia ako forma vzdelávania dospelých o právach dieťaťa. Avšak, neexistencia alebo nedostatočné kontroly (televízia), prispieva k nevhodnej interpretácii a vykresleniu práv detí. Nové médiá, ako je internet, poskytujú deťom ideálny rámec pre vyjadrenie svojich názorov, ale zároveň vytvárajú nové nástrahy, ktorým sú deti vystavené.

³² UNICEF

Podľa slovenského prieskumu UNICEF v roku 2009, deti uviedli **médiá ako svoj tretí najväčší** (tlačové médiá 9%, TV a rádio 14%, internet 12%), **zdroj informácií o svojich právach**. Zároveň viac než polovica (53% tlačové médiá, televízia a rádio 37%, internet 51%) opýtaných detí nezískalo vôbec žiadne informácie z médií. To znamená, že väčšina detí je nespokojných s rozsahom informácií o svojich právach, ktoré im boli poskytnuté prostredníctvom médií. Význam médií a ich hodnotenie obsahu týkajúce sa práv dieťaťa je oveľa vyšší v malých obciach. Deti, ktoré sa zúčastnili prieskumu UNICEF, vyjadrili na jednej strane záujem o zlepšenie informácií o svojich právach, ale tiež, na strane druhej, želajú si, aby im médiá venovali väčšiu pozornosť.

Deti počas konzultácií v cieľovej skupine mali rozdielne názory na úlohu médií a ich prezentáciu svojich názorov, a najmä 'staršie' deti mali pevné názory na túto tému. Niektoré cítili, že médiá neprezentovali ich názory veľmi dobre, zatiaľ čo iné vyhlasovali pravý opak. V televízii má byť prezentovaných viac programov na témy relevantné pre deti. Deti cítili, že nemali veľký vplyv na zmenu úlohy médií.

"Program je navrhnutý tak, aby mal vysokú mieru sledovanosti bez premýšľania o deťoch."

Citácia dieťaťa na stretnutí v cieľovej skupine k účasti slovenských detí

Okrem toho, prieskum potvrdil dobre známe **skúsenosti slovenských detí s prezentáciou násilia v televízii a na internete**. Jedna tretina všetkých detí uviedla časté skúsenosti s násilím v televízii, a viac než 40% mali s tým skúsenosti občas. Potrebný je pokračujúci tlak smerujúci k zníženiu násilia vo vysielaní, treba hľadať efektívnejšie spôsoby sankčnej ako aj nesankčnej povahy, ako chrániť deti pred negatívnym vplyvom násilia prezentovaného v televízii.

Všeobecne sa dá povedať, že zobrazenia detí v médiách sú bezohľadné a dokonca sa prejavujú negatívne trendy v zobrazovaní dieťaťa, či už v televízii alebo v tlačových médiách. Deti sú v reklamách ako objekty na dosiahnutie komerčných cieľov. V roku 2009 Rada pre vysielanie a retransmisii uzavrela niekoľko monitorovacích aktivít a riešila sťažnosti týkajúce sa vysielaní v roku 2008.³³

Niekoľko legislatívnych zákonov v oblasti rozhlasového a televízneho vysielania a služieb audiovizuálnych médií upravuje ochranu detí a mladistvých, napríklad je zakázané zobrazovať nevhodnou formou maloleté deti vystavené telesnému alebo duševnému utrpeniu, a zobrazovať detskú pornografiu alebo pornografiu obsahujúcu patologické sexuálne praktiky.³⁴ Podobne, vysielatelia musia zabezpečiť, aby sa nevysielali programy potenciálne poškodzujúce fyzický, psychický alebo mravný vývoj detí a mladistvých, hlavne tie, ktoré obsahujú pornografiu a hrubé neopodstatnené násilie.

33 Zdroje: PhDr. Katarína Trlicová, odborný garant Linky detskej istoty, SV pre UNICEF, Glassnerová Magdaléna, dramaturg detského vysielania, Slovenská televízia, Guran P, Filadelfiová J., Záverečná správa: Deti o svojich právach - Slovensko 2009, SV výskum pre UNICEF, Zuzana Alnerová, SV pre UNICEF, Správa o situácii vysielania v SR a o činnosti v roku 2009 Rady pre vysielanie a retransmisiiu.

³⁴ Článok 19 zákona č. 308/2000 Zb. o vysielaní a retransmisii, a pozmeňujúcom zákone č.195/2000 Zb. o telekomunikáciách.

Programy potenciálne poškodzujúce fyzický, psychický alebo mravný vývoj detí a mladistvých alebo poškodzujúce ich duševné zdravie a emocionálny stav nesmú byť vysielané v čase medzi 6.00 h – 22.00 h.

Zriadené bolo **Centrum mediálnej výchovy** (1.januára 2011). Jedným z hlavných cieľov mediálnej výchovy je naučiť všetky vekové skupiny, aby prijali zodpovedný prístup k médiám a mediálnemu obsahu, naučiť sa používať nové komunikačné technológie a chrániť maloletých pred nelegálnym a nevhodným obsahom.

Záver je taký, že deti sú predovšetkým negatívne zobrazované v médiách, aj keď slovenské právne predpisy stanovujú niekoľko preventívnych a ochranných opatrení a monitorovanie a mechanizmus sťažností. Názory detí sú celkovo nie veľmi dobre prezentované v médiách.

Odporúčania:

- Odporúča sa, aby slovenská vláda uviedla **pozitívne kampane pre deti a mladých ľudí** a podporovala médiá, aby prijali **etické smernice** pre podávanie správ o deťoch a mládeži.
- Treba preskúmať možnosť pre deti a mladých ľudí ovplyvňovať médiá, napríklad zriadením mládežníckej mediálnej rady.
- **Využívať sociálne médiá**, často používané deťmi a mladými ľuďmi v dnešnej dobe, potrebné je ďalej preskúmať a podporovať rozvíjanie účasti detí a mladých ľudí a informovať ich o ich právach.

Medzery týkajúce sa analýzy vnútroštátnych právnych predpisov a politiky

„Myslím si, že participácia je pre deti dôležitá rovnako ako to, aby deti vedeli, že majú práva. Rovnako by to mali vedieť aj dospelí, lebo sa to priamo týka aj ich budúcnosti.“

Citát dieťaťa zo Slovenska na národnom čítaní návrhu hodnotiacej správy, 31. máj 2011

Slovenská legislatíva venuje pomerne značnú pozornosť právu detí byť vypočuté a aby boli vážne počúvané, najmä v súdnom konaní a zdravotných procesoch. Avšak, z konzultácií detí v cieľovej skupine a prieskumu detí je možné dospieť k záveru, že tieto nie sú riadne vykonávané. Slovenská vláda potrebuje viac investovať do sledovania dodržiavania týchto právnych predpisov a zapojenia tiež detí do tohto sledovania.

Národný akčný plán pre deti na roky 2009-2012 tiež poskytuje dobré možnosti pre deti a mladých ľudí účasti na implementácii akčného plánu, predpokladá a zahŕňa úlohy, ktoré majú skúmať názory detí a poskytovať relevantné informácie pre deti tak, aby sa deti v budúcnosti mohli aktívne zúčastniť a vyjadrovať sa k politikám, ktoré sa ich týkajú.

Avšak, nie je k dispozícii veľa právnych informácií o tom, či môžu byť vytvorené **formálne konzultačné orgány pre deti**, ako sú školské rady, miestne a / alebo národné rady mládeže a detské parlamenty. Školské rady sú upravené zákonom, ale neexistujú žiadne právne ustanovenia pre zriaďovanie miestnych alebo regionálnych rád mládeže.

Zdá sa, že kľúčovým problémom v Slovenskej republike je zriadenie **nezávislého ombudsmana pre deti**. Niekoľko rokov sa uskutočňovalo vypracovanie návrhov a diskusie medzi rôznymi ministerstvami a ombudsmanom, až nakoniec premiér nariadil, že teraz je

potrebné čo najrýchlejšie nájsť nejaké riešenie. Aj keď súčasný ombudsman (verejný ochranca práv) berie zodpovednosť za podporu a ochranu práv dieťaťa veľmi vážne, vrátane aktívneho zapojenia detí do jeho práce, Výbor OSN pre práva dieťaťa odporúča vytvorenie úradu samostatného nezávislého ombudsmana pre deti, ktorý by bol oprávnený prijímať a preskúmať podnety od detí a koordinovať svoje aktivity s ďalšími zainteresovanými orgánmi štátnej správy, ako bolo odporúčané Výborom OSN pre práva dieťaťa.

Kľúčovou otázkou v slovenskej spoločnosti je potreba zvýšiť informovanosť v prvom rade dospelých o právach detí a ich práve na účasť. Aj keď je to dôležité pre všetky deti, aj deti mladšie ako 18 majú byť informované o tomto práve, budú cítiť, že toto právo musí byť rešpektované 'práve teraz' a potom by sa mohli cítiť sklamané, keď to dospelí nerešpektujú. Je potrebné zabezpečiť, aby deti a mládež komunikovala s dospelými na princípe rovnosti, napríklad prostredníctvom zlepšovania participácie detí a mládeže na Slovensku.

Proces zlepšovania participácie detí a mládeže na Slovensku

Prvý krok zahŕňa výskum medzi dospelými o tom, ako vnímajú participáciu. Podobný výskum sa robil medzi slovenskými deťmi za účelom tohto hodnotenia.

Druhým krokom je začať osvetovú kampaň, ktorá by zahŕňala nasledovné aspekty:

- zapojiť do implementácie práv detí na Slovensku detského ombudsmana a všetky relevantné inštitúcie
- nominovať „veľvyslanca pre participáciu detí“, napr. známou osobnosť, ktorú poznajú predovšetkým deti
- spojiť kampaň s inými podujatiami zaoberajúcimi sa právami detí
- zapojiť médiá
- zapojiť siete a zoskupenia detí a mladých ľudí
- poukázať na výsledky, úspechy a hodnotu participácie napr. prostredníctvom príkladov dobrej praxe
- zamerať kampaň ako na participáciu jednotlivcov, tak aj na participáciu skupín.

Keď bude táto kampaň vytvorená, je dôležité, aby obsahovala definíciu participácie detí a čo presne znamená v praxi. Participáciu je potrebné jasne vysvetliť: „Deti majú právo to, aby ich názory boli vypočuté, aby boli brané vážne a aby boli schopné ovplyvniť rozhodnutia, ktoré sa ich týkajú“. Týmto sa postupne odbúrajú predsudky voči participácii detí a mládeže. Je potrebné si však uvedomiť, že participácia môže mať rôzny význam pre rôznych ľudí.

Pri vytváraní tejto kampane je potrebné sa zamerať na kampaň na miestnej úrovni, keďže táto je najbližšie k deťom a mladým ľuďom.

Tretím krokom je poskytovať odbornú prípravu profesionálom pracujúcim s deťmi a pre deti samotné, o tom ako deti a mladí ľudia môžu participovať, keďže participácia si vyžaduje zručnosti a výcvik.

Je potrebné formulovať metodológiu školení pre participáciu a detí a mládeže. Školenie môže byť navrhnuté pre zmiešané skupiny. Odporúčame, aby školenie začalo v zmiešanej skupine

odborníkov (pilotná skupina) a potom by sa v rámci hodnotenia zistilo, ktorú skupinu je možné vyškoliť najjednoduchšie. To by napr. mohli byť učitelia alebo zdravotníci, prípadne školské zdravotné sestry. V ideálnom prípade by sa školenie zameralo na školy a rodinu, keďže tu deti trávajú najviac svojho času. Mohla by sa, napr., vytvoriť platforma pre zamestnancov škôl a rodičov detí, v rámci ktorej by sa naučili ako počúvať deti a ako brať ich názory vážne. Toto sa už deje v „špeciálnych školách“ na Slovensku. Ďalšou skupinou, na ktorú by výcvik mohol byť smerovaný, sú „noví rodičia“ (dospelí, ktorí sa práve stali rodičmi) a študenti učiteľských smerov.

Štvrtým krokom je zabezpečiť rovnakú účasť všetkých detí v slovenskej spoločnosti, vrátane detí z menšín (napr. maďarská menšina), rómske deti, zdravotne postihnuté deti, deti zo sociálne vylúčených spoločností, atď.

Piatym krokom je zabezpečiť, aby sa legislatívne vytvorili konzultačné orgány a aby bol zabezpečený monitorovací mechanizmus. Na tento účel by mohli byť využité štandardy a postupy Rady Európy. Legislatívny rámec je základom pre vytvorenie mechanizmu participácie detí.

V súvislosti s vyššie spomenutými krokmi je nutné zabezpečiť, aby vláda na všetkých úrovniach komunikovala s deťmi a mládežou pri vytváraní legislatívy, politik a akčných plánov, ktoré sa týkajú detí. To zahŕňa úrady na miestnej a regionálnej úrovni, ale aj na úrovni orgánov národnej vlády.

Implementácia práva byť vypočutý v rôznych prostrediach a situáciách

Právo byť vypočutý musí byť implementované v rôznorodých prostrediach a situáciách, v ktorých deti vyrastajú, rozvíjajú sa a učia sa. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami dohovoru, majú k dispozícii rôzne spôsoby ovplyvňovania implementácie práva dieťaťa byť vypočutý na presadzovanie účasti detí.

Rodina

Rodina je primárnym miestom, kde deti vyrastajú, "kde môžu slobodne vyjadrovať svoje názory a byť brané vážne od útleho veku" (odsek 90 Všeobecného komentára č. 12). Štáty by mali **prostredníctvom právnych predpisov a politiky** podporovať rodičov, poručníkov a opatrovateľov detí, aby načúvali deťom a primerane zohľadňovali ich názory vo veciach, ktoré sa ich týkajú. Tieto štáty sú tiež podporované, aby presadzovali **programy vzdelávania rodičov**, ktoré sú založené na vzťahu vzájomného rešpektu medzi rodičmi a deťmi, podporovaní zapojenia detí do rozhodovania, zvážení dosahu prikladania dôležitosti názoru každého člena rodiny, adresovaní otázky porozumenia, podpore a rešpektovaní rozvíjajúcich sa schopností dieťaťa a poskytujú spôsoby riešenia konfliktov v rodine. Dôležitý aspekt rodinných vzťahov je zameranie sa na právo dieťaťa byť vypočutý.

Právne predpisy a politiky motivujúce rodičov, aby svoje deti počúvali a ich názory brali vážne

"Je zbytočné hovoriť niečo doma, kde nikto nepočúva. Iba som sa zastavil v polovici vety a radšej odišiel preč. "

Citát slovenského dieťaťa na stretnutí v cieľovej skupine

Podľa článku 7, § 5 Ústavy Slovenskej republiky, článok 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa (UNCRC) nie je výslovne premietnutý do Ústavy Slovenskej republiky. Avšak, v zmysle citovaného článku Ústavy Slovenskej republiky, Dohovor OSN o právach dieťaťa má prednosť pred zákonmi. Ústava Slovenskej republiky v článku 41, § 1, zaručuje osobitnú ochranu detí a mladistvých.

Zákon o rodine, článok 43, § 1 uvádza: "maloleté dieťa schopné samostatne vyjadriť svoj názor s ohľadom na svoj vek a duševnú vyspelosť, má právo sa vyjadrovať slobodne vo všetkých záležitostiach týkajúcich sa dieťaťa. Maloleté dieťa má právo byť vypočuté v konaní o rozhodnutiach záležitostí, ktoré sa vzťahujú na toto maloleté dieťa. Primeraná pozornosť musí byť venovaná stanovisku maloletého dieťaťa, odpovedajúcemu jeho veku a duševnej vyspelosti. "

V súlade s deklarovávaným hlavným cieľom nového Zákona o rodine bolo posilnené právne postavenie dieťaťa. **Prvá veta v § 1 je v prvom rade určená rodičom dieťaťa.** Vzhľadom k tomu, že je nevyhnutné venovať maximálnu starostlivosť výchove dieťaťa, pričom pri

rozhodovaní o ňom sa do úvahy berie jeho vek a duševná vyspelosť, musí sa tiež zväžiť stanovisko dieťaťa, ktoré má toto dieťa právo slobodne vyjadriť. Neprimerané potlačenie a/alebo zosmiešňovanie názorov dieťaťa spolu s autoritatívnym postojom rodičov bude v jeho ďalšom živote prijaté ako príklad, ktorý sa prejaví vo vnútorných pocitoch dieťaťa.

Neplnoletým osobám je podľa slovenských právnych predpisov daná možnosť vyjadrovať svoje názory: môžu slobodne vyjadrovať svoje názory vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ich týkajú.

Maloleté dieťa má právo byť vypočuté v konaní o záležitostiach týkajúcich sa dieťaťa, s ohľadom na jeho veku a rozumovú vyspelosť. To znamená, že rodičia, rovnako ako súdy a iné orgány, majú brať do úvahy názory dieťaťa po zhodnotení jeho intelektuálnej vyspelosti a veku. Uplatniteľné je osobitné ustanovenie v súvislosti s článkom 43, § 1, podľa ktorého **súhlas dieťaťa k jeho adopcii je nevyhnutný**, pokiaľ je schopné posúdiť jeho rozsah.

Podobne, **na zmenu mena a priezviska maloletého dieťa staršieho ako 15 rokov je potrebný jeho súhlas.** Rozhodnutie o náboženskej výchove dieťaťa staršieho ako 15 rokov je v rukách príslušného dieťaťa.³⁵

Absencia výchovy a nízke zapojenie sa rodičov pri výchove

Od polovice 19. storočia sa rodinný život na Slovensku zmenil; početné rodiny, vrátane rodičov, detí a starých rodičov už viac nežijú spoločne. Existuje stále viac a viac rozvodov, a najviac rodín s jedným rodičom sú rodiny s matkou. Rodičia sú celkom zamestnaní prácou a kariérou, a mučia sa myšlienkami, že musia znášať vzájomnú závislosť, odcudzenie alebo intoleranciu.

Keďže **čas je obmedzená komodita**, rodičia si ho musia rozdeliť medzi kariéru, zamestnanie, deti a pod. Dnes na Slovensku prevládajú záujmy v oblasti zamestnanosti a profesijnej kariéry v deľbe času, ktorý majú rodičia k dispozícii.

Rodičia sa pre seba a svoje deti snažia zabezpečiť všetko, čo považujú za súčasnú životnú úroveň, vrátane bývania, jedla, oblečenia, mobilného telefónu, počítača, dovolenky, financovania záujmov/koníčkov svojich detí. Dôsledkom toho je, že majú menej času na svoje deti. Neprítomnosť rodičov, či skôr ich neviditeľnosť, sa v rodine stáva dvojakým problémom:

- Fyzická neprítomnosť rodičov pri výchove (kvôli množstvu práce, práci mimo bydliska, práci v zahraničí, neúplnosti rodiny, ...)
- Emocionálna, psychická neprítomnosť rodičov (nie je čas, nízka kvalita času stráveného s deťmi, ...).

Migrujúci rodičia

Je bežné, že v súčasnosti pracujú obaja rodičia dlhé hodiny a deti sú často samy doma s televíziou alebo s počítačom ako spoločníkom. Otcovia, ale tiež stále viac matiek, hlavne z chudobných častí vo východnej časti Slovenska, kde nezamestnanosť môže byť až štyridsať percent, často dochádzajú za prácou do vzdialených miest alebo do iných krajín (Česká

³⁵ JUDr. Edmund Horváth, JUDr. Erik Varga: Zákon o rodine, Komentár; Iura Edition, 2006

republika, Rakúsko, Írsko, Anglicko, Nemecko) a ich osobný kontakt so svojimi deťmi sa stáva ešte menej častý. Dochádzanie nie je obmedzené len na matky dospelých detí, ale týka sa aj matiek dospievajúcich detí, a dokonca sa vyskytlo aj dochádzanie matiek detí v predškolskom veku. V čase neprítomnosti rodičov sú tieto deti v starostlivosti príbuzných, najčastejšie starých rodičov alebo občas pod dohľadom priateľov alebo starších súrodencov. Matky a otcovia často opúšťajú svoju rodinu na dva týždne až jeden mesiac. Dôsledky takéhoto nového javu zatiaľ nie sú jasné, ale niektorí experti upozorňujú, že jeho dopad na citový vývoj detí môže byť obrovský.³⁶

"V našej triede sú aspoň traja spolužiaci, ktorých rodičia pracujú v zahraničí a o ktorých sa starajú ich starí rodičia a preto sa môžu správať ako chcú. Stará mama im nemôže zakázať nič."

(Cieľová skupina - deti zo základnej školy P. Horova v Michalovciach).

Deti cítia potrebu zhovárať sa o svojom každodennom živote so spoľahlivou a blízkou osobou. Fyzická prítomnosť rodičov je pre to základným predpokladom. Avšak rodičia (najmä osamelé matky), ktorí sú sužovaní pracovnými povinnosťami potrebnými pre fungovanie rodiny, prichádzajú domov v stave vyčerpania, neschopní vyjadriť záujem o život a problémy svojich detí. *"Keď moji rodičia prídu domov z práce, tak sú unavení; iba si oddýchnu a idú spať. Povedia mi, "Zabav sa, zapni si televíziu". (Lukáš, 11).*

Väčšina rodičov v prieskume³⁷ vyjadrila potreby osobnej komunikácie s deťmi. Mnohí z nich zdôraznili snahu kompenzovať nedostatok osobného kontaktu zvýšenou komunikáciou prostredníctvom informačných/komunikačných technológií (ICT).

Toto sú slová starej mamy, ktorá sa stará o svoje vnúčatá³⁸:

"Moja dcéra sa snaží vychovávať svojich synov na diaľku, motivovať ich k štúdiu. Veľmi často s nimi komunikuje cez internet a web je učebná pomôcka pre trinásťročné dieťa. S deťmi je v kontakte každý víkend a medzitým, dvakrát alebo trikrát telefonicky počas týždňa."

V takýchto situáciách si **deti samy hľadajú spôsoby na vynútenie si pozornosti rodičov**. Niektoré z odpovedí detí na otázku - ako dosiahnuť pozornosť od svojich rodičov - sú uvedené nižšie:

- *"Byť problémové dieťa,..... keď nosím len dobré známky, nie je potrebné sa na nič opýtať. Iba keď robím problémy, potom sa pýtajú: "Ako bolo v škole? Neblbli ste?"*
- *"Byť menší, pretože sa vždy viac starajú o tých menších."*
- *"Školy by mali organizovať sedenia s rodičmi za účasti rodičov ako aj ich detí."*
- *"Možno by som mohol zorganizovať nejakú akciu, petíciu v mene zanedbávaných detí, alebo nejakú inú udalosť."³⁹*

³⁶ Novo vzniknuté potreby detí na Slovensku – NEN štúdia; Link EN: http://www.nds.sk/docs/NEN-An_exploratory_study.pdf

³⁷ Novo vzniknuté potreby detí na Slovensku – NEN štúdia; Link EN: http://www.nds.sk/docs/NEN-An_exploratory_study.pdf

³⁸ Andruchová J., Bútorová Z.: *Situácia žien v okrese Humenné v súvislosti s migráciou za prácou do zahraničia, 2006*

³⁹ Novo vzniknuté potreby detí na Slovensku – NEN štúdia; Link EN: http://www.nds.sk/docs/NEN-An_exploratory_study.pdf

Zvyšujúca sa miera rozvodovosti na Slovensku (53,96%) vystavuje stále viac detí skutočnosti, že jeden z rodičov chýba. Vplyv rozvodu na deti je odborníkom dobre známy.

Stres, nervozita, nespokojnosť sa objavujú v rastúcej miere u dospelých v rodinách, a prenášajú sa na deti, ktoré sú veľmi citlivé na emocionálny stav svojich rodičov. Nové situácie predstavujú nové nároky na deti. Učitelia pozorujú nárast počtu presťahovaní detí, často po rozvode svojich rodičov. Deti majú ťažkosti pri hľadaní nového prostredia, nového zázemia, nových priateľov. Ukazovatele ukazujú, že takéto deti, konfrontované s novými situáciami, sa dostávajú do konfliktov s okolím alebo sa stávajú obeťami obťažovania. Potreba integrovať tieto deti predstavuje nové výzvy pre ich rodičov, učiteľov, mimovládne organizácie a poradenské centrá.

Osamelosť detí, neprítomnosť spoľahlivej blízkej osoby sa týka čoraz viac a viac detí. Niektorí rodičia stále viac riešia svoje problémy nadmernou konzumáciou alkoholu, často sú v pohostinstvách spoločne s malým deťmi (často v predškolskom alebo školskom veku). Rozsah tohto javu možno len odhadovať. Na Slovensku nie je **zneužívanie alkoholu rodičmi** v žiadnom prípade nič nové. Avšak v spojení s **rastúcou nezamestnanosťou** mohlo by sa stať vážnym problémom v niektorých oblastiach "hladových dolinách", ako poukázali dedinskí učitelia. V takejto situácii deti strácajú podporu svojich väčšinou opitých rodičov, a učitelia – snažiaci sa riešiť problémy a potreby detí - strácajú spolupracujúceho partnera, niekedy sa snažia nahradiť rodičov.

Podľa respondentov rastúci počet rodičov dáva prednosť svojim vlastným záujmom pred záujmami svojich detí. Ochota rodičov sa obetovať je na ústupe.

Problém keď chýba rodič pri výchove detí bol tiež zdôraznený v projekte UNICEF prostredníctvom vzdelávacej kampane, v roku 2007 sa konali cyklistické preteky cez 16 slovenských miest označované ako "Venovať viac času svojim deťom."⁴⁰

Podporovanie zapájania sa rodičov pri výchove je veľmi aktuálna téma vzhľadom na ich ťažkú zastupiteľnosť, a to predovšetkým pri plnení emocionálnych potrieb detí. Určitú obmedzenú mieru možností ponúkajú informačno-komunikačné technológie (ICT). Avšak, niekoľko respondentov odporúča stanovenie si priorit: *"Riady môžu počkať, dieťa nepočká – vyrastie príliš rýchlo."* (FS – rodičia z Detvy).

Zamestnávateelia tu majú taktiež svoju úlohu, predovšetkým zameranie sa na zosúladenie pracovného a rodinného života. Sú aj pozitívne príklady zamestnávateľov poskytujúcich primeraný voľný čas zamestnancov a **niektoré spoločnosti organizovali pre zamestnancov diskusie o výchove detí.**

Nevyvážený charakter rodičovskej výchovy

Spôsob, ktorý uplatňujú rodičia pri výchove detí, vrátane ich spôsobu komunikácie, ovplyvňuje náklonnosť vzťahov medzi deťmi a dospelými, rozvoj dostatočnej sebaúcty dieťaťa ako funkčný základ partnerstva a šťastného osobného a pracovného života. Deťom často chýba pochopenie ich problémov rodičmi. Deti majú dojem, že ich rodičia nemajú radi,

⁴⁰ www.detimycas.sk

a môžu sa oplácať tým, že im odopierajú úctu a odporujú im. Takto, a to najmä v období dospievania, dieťa si môže zle vysvetliť nedostatok rodičovského záujmu, čo môže vyústiť do ignorovania rodičov a odmietania hodnôt, ku ktorým bolo dieťa vedené:

"Deti sú menej pozorné v škole; sústredujú sa na nedostatok maminho záujmu. Keď mi nevenuje žiadnu pozornosť, môžem byť vonku a nemusím sa učiť. Moji rovesníci sa mi môžu vysmievať, alebo ma dokonca obťažovať, pretože moji rodičia sa o mňa vôbec nezaujímajú. Potom niektoré ciele, ktoré rodičia vstúpajú do detí - vzdelanie, práca - strácajú význam ... " (Matúš, 14 rokov).

V súčasnej dobe sme svedkami **poklesu miery priamej komunikácie medzi deťmi a rodičmi**, skôr posielame SMS, pripneme správu na chladničku, sprostredkujeme ju po telefóne. *"Deťom chýba zhovorčivosť, myslím si, že približne 80% všetkých rodín sú veľmi nefunkčné, deti nemajú čas si pohovoriť s rodičmi; rodičia nemajú čas hovoriť so svojimi deťmi"* (cieľová skupina - pedagógovia na základnej škole Narnia v Bratislave - špecializovaný pedagóg).

Rodičia majú málo informácií o premenných potrebách svojich detí v závislosti od ich veku a temperamentu. Spoločnosť má určité prevládajúce stereotypy o tom, ako sa deti učia a čo by mali zvládnuť v akom veku. Takéto štandardizované požiadavky pre fungovanie detí sú súčasne zdrojom nedostatočného pochopenia ich potrieb, ich pocitov, že neboli pochopené, a hľadania iných zdrojov, ako sú ich rodičia.

Za ďalší dôvod, prečo deti obchádzajú (svojich blízkych) dospelých pri svojich problémoch, sa často považuje osobná nedospelosť **rodičov neschopných priznať si chyby** a považovanie všetkých nezávislých prejavov **myslenia svojich detí za neúctu k rodičovskej autorite**. Jediným riešením konfliktov v niektorých rodinách je často agresia, nadávanie a bitka: *„Náš otec rieši každý problém tým, že nás zbije On sa s nami nerozpráva.“* (cieľová skupina – rómske dieťa z Detvy).

Výchova detí je zredukovaná iba na otázky, príkazy, zákazy a odporúčania čo je potrebné urobiť. Deti reagujú strachom z reakcie rodičov, vyhýbaním sa komunikácii a/alebo zdieľaniu problémov s nimi. Informovanosť o príčinách a následkoch problémov zvyčajne chýba, rovnako ako aj poskytovanie otvorenej a konštruktívnej odozvy zo strany rodičov, dospelých; prevláda nekonštruktívna a zraňujúca kritika.

Penikanie rodinného súkromia do vonkajšieho prostredia, prostredníctvom médií a technológie

V súčasnosti majú takmer všetky slovenské deti prístup k počítaču. Moderné technológie umožňujú takmer neobmedzený prístup detí, často neznámy ich rodičom a bez ich sprievodu, k informáciám v rôznych oblastiach. "Takmer tretina slovenských detí uviedla, že sa ich rodičia nestarajú o to, čo robia na internete."⁴¹

Deti sú stále viac informované médiami a menej a menej formované svojimi rodičmi. Svoje problémy riešia na chate, v svojpomocných skupinách a podobných sieťach.

⁴¹ Gregussova, M., Kováčiková, D.: *Slovenské deti a riziko virtuálneho priestoru*, VUDPP, www.zodpovedne.sk

Jedná sa o počítač, ktorý je v mnohých aspektoch náhradou rodiča. "Dnes nemajú deti radosť z návratu domov, do intimity domova, ale tešia sa na voľný počítač," pozoruje psychológ. Zdá sa, že čoraz mladšie deti sú ohrozované kombináciou nedostatku času svojich rodičov a prístupom k novým technológiám. Odborníci sa zhodujú, že nové technológie by priniesli viac znalostí a výhod len vtedy, keby rodičia venovali viac času svojim deťom.

Slovenské deti opýtané v diskusii v cieľovej skupine a vykonaný prieskum potvrdili vyššie uvedené dôkazy, že **deti často nie sú schopné slobodne vyjadriť doma svoje názory**. Deťom sa na stretnutí v cieľovej skupine zdalo, že v otázkach každodenného života boli ich názory vzaté do úvahy, ale nie v iných záležitostiach. Trochu viac ako päťdesiat percent opýtaných detí v prieskume uviedlo, že ich rodičia počúvajú 'väčšinu času' alebo 'vždy', zatiaľ čo viac ako štvrtina odpovedala, že ich počúvajú iba 'niekedy' a viac ako 17% že 'sotva niekedy' alebo 'nikdy'. Avšak väčšina opýtaných detí malo pocit, že majú 'značný' až 'veľký' vplyv na rozhodovanie vo svojich rodinách.

Informujú rodičia svoje deti o právach dieťaťa?

Výskumný projekt s názvom "Vzdelávanie a uplatňovanie ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí z pohľadu rodičov" sa vykonal v roku 2009 prostredníctvom štandardizovanej metódy rozhovoru (pomocou dotazníka) pre **rodičov žiakov vo vybraných základných a stredných školách na celom území Slovenskej republiky**. Výsledné údaje boli spracované štatistickým programom. V súbore boli zastúpení tí rodičia žiakov základných a stredných škôl, ktorým žiaci dodali dotazníky a ktoré potom vyplnené vrátili organizátorovi prieskumu (ÚIPŠ). Po hodnotení úrovne práce v teréne a kontrole jednotlivých dotazníkov, 202 z nich bolo spracovaných. Stanovené výberové kritéria boli pohlavie, vek, dosiahnuté vzdelanie, pohlavie dieťaťa, typ školy, ktorú žiak navštevoval, rok, mesto/obec a veľkosť regiónu.

Výsledky výskumu potvrdili nasledovné:

- Zo súboru obsahujúceho 202 rodičov žiakov základných a stredných škôl **61,9% uviedlo, že hovorili so svojim dieťaťom o existencii práv dieťaťa**. 22,8% **neposkytlo** túto informáciu svojim deťom a 15,3% všetkých rodičov **nevedelo**, alebo si nedokázalo spomenúť, či hovorili o právach dieťaťa. **Otázka práv dieťaťa bola najčastejšie rozoberaná rodičmi detí vo veku 10 rokov**, s pribúdajúcim vekom dieťaťa tieto rozhovory klesali.
- **Porovnaním odpovedí rodičov základných a stredných škôl** sa zistilo, že rodičia žiakov základných škôl len sa o trochu vo väčšej miere zmienili o existencii práv dieťaťa než rodičia žiakov stredných škôl (63,8% ku 60,2%).
- Porovnanie výsledkov za roky **2006** a **2009** ukázalo, že rovnaké percento rodičov informovalo svoje deti o ľudských právach.
- Rodičia najčastejšie uviedli **informácie/oprávnenie poznať svoje práva** ako dôvod pre informovanie svojich detí (17,9%). Ďalšie časté dôvody pre poskytovanie informácií boli: **problémy v škole** (12,9%), **otázky kladené dieťaťom** (8,0%), **doba trvania, prostredie a ako súčasť výchovy a okolností** (jednotne 6,0%), objavenie sa informácie alebo odkaz na ňu v televízii **alebo médiách** (5,5%), 4,0% rodičov uviedli **problémy, ktoré sa prejavili v správaní dieťaťa**, 3,0% **boli informácie poskytnuté zo strany školy** a 1,0% zo všetkých rodičov informovalo dieťa, aby **bolo schopné sa brániť**. **Problémy v rodine** boli uvádzané len u jedného rodiča (0,5%). Približne každý tretí z opýtaných rodičov (34,3%) si nemohol spomenúť na dôvod.

- **Porovnanie odpovedí rodičov žiakov základných a stredných škôl** jasne ukazuje, že ich najčastejšie uvedeným dôvodom pre poskytnutie informácií o existencii práv dieťaťa je oprávnenie vedieť o právach.
- V oblasti ľudských práv, rodičia najčastejšie poskytli informácie o **práve na vzdelanie** (21,0%), **všeobecné informácie** (18,0%) a **práve na vlastný názor, slobodu prejavu a náboženskú slobodu** (13,0%). 11,5% všetkých rodičov poskytlo dieťaťu informácie o **práve na bezpečnosť a ochranu**, 10,5% o **práve na život a lásku**, 9,5% o **práve na dôstojný život a identitu** a 8,0% o **práve na rozvoj, rodinný život a starostlivosť**. Početnosť rodičov, ktorí poskytli informácie v oblasti ľudských práv zostávala pod hranicou 5%, informácie o **práve na zdravie a zdravotnú starostlivosť** (4,0%) a **práve na voľný čas a priateľov** (0,5%).
- **Druh informácií zo strany rodičov bol ovplyvnený ich úrovňou dosiahnutého vzdelania**, napríklad vyššie vzdelaní rodičia poskytli častejšie informácie o práve na vzdelanie, slobodu prejavu, náboženskej slobode, práve na prístup k informáciám a práve na všeobecné informácie v oblasti ľudských práv, zatiaľ čo v informáciách poskytnutých deťom rodičmi s nižším vzdelaním prevládali informácie v oblasti práva na ochranu, práva na identitu a dôstojnosť a práva na výchovu a rodinný život.⁴²

Porovnanie výsledkov konzultácie slovenských rodičov s prieskumom vykonaným so slovenskými deťmi, viac než 60% detí uviedlo, že ich rodičia alebo opatrovníci ich informovali o ich práve byť vypočutý a braný vážne. Rodičovský prieskum potvrdzuje, že viac než 60% rodičov povedalo deťom o ich právach vo všeobecnosti. Pri pohľade na zoznam práv, o ktorých sa rodičia so svojimi deťmi najčastejšie rozprávali, je právo vytvoriť si vlastný názor a právo na slobodu prejavu (v súvislosti s právom zúčastňovať sa) tretie, o ktorom rodičia svoje deti informovali (po práve na vzdelanie a práve na informácie).

Systém školského poradenstva

Vzdelávacie, psychické problémy a problémy so správaním u detí a mladých ľudí, ktoré vznikajú na školách, sú riešené s pomocou poskytovanou systémom výchovného poradenstva a prevencie. Túto činnosť vykonávajú predovšetkým špeciálne pedagogické a psychologické poradne, ktoré predstavujú zariadenia poskytujúce poradenské a preventívne služby v oblasti výchovy, psychológie a špeciálnej pedagogiky pre deti, ich zákonných zástupcov (vrátane rodičov) a zamestnancov škôl.

Tieto špeciálne poradenské strediská vykonali v školskom roku 2009/2010 celkom 20 035 konzultácií v rámci svojej profesionálnej metodologickej činnosti s rodičmi a so zákonnými zástupcami detí.⁴³ **K dispozícii nie sú žiadne informácie do akej miery poskytujú tieto školské poradenské systémy rodičom pomoc pri počúvaní názorov svojich detí a brání týchto názorov vážne.**

Vzdelávacie programy pre rodičov

Slovenská republika má niekoľko príkladov vzdelávacích programov pre rodičov, ktoré berú Dohovor OSN o právach dieťaťa (UNCRC) do úvahy.

⁴² Vypracoval: Ústav informácií a prognóz Ministerstva školstva.

⁴³ Vypracoval: Detský fond Slovenskej republiky, ústav informácií a prognóz Ministerstva školstva.

Prvým z nich je "CESTA" - **Centrum výchovy k rodičovským zručnostiam**, ktoré poskytuje služby rodinám, rodičom a deťom v dočasnej alebo dlhodobej nepriaznivej životnej situácii - materiálnej a sociálnej núdzi -, ktorú nie sú schopní riešiť sami vlastným úsilím. Medzi cieľové skupiny centra patria rodiny s deťmi do 18 rokov, žijúce na území Bratislavského samosprávneho kraja. Projekt CESTA vykonáva UNICEF Slovensko a podporuje rodičov okrem iného v ich riadení úloh spojených s rodičovstvom a vo vytvorení udržateľného prostredia pre výchovu a starostlivosť o dieťa. Pri tejto práci sa zohľadňuje Dohovor OSN o právach dieťaťa (UNCRC).⁴⁴

Ďalším príkladom sú **materské centrá** na Slovensku, ktoré sú založené formou občianskych združení (asi 70 centier vo všetkých slovenských regiónoch), ktorých činnosti sa vykonávajú na báze dobrovoľnosti, hlavne mamičkami na rodičovskej dovolenke. Ich práca zahŕňa vytvorenie bezpečného a pre deti priateľského prostredia na stretnutia rodičov detí do 3 rokov, prípravu **rôznych foriem vzdelávania a záujmových aktivít pre deti, rodičov, budúcich rodičov a širokú verejnosť** a organizovanie kultúrnych a/alebo športových podujatí.

V roku 2006 sa 26 materských centier (MC) na Slovensku zúčastnilo medzinárodnej kampane, v ktorej 480 rodičov diskutovalo o otázkach výchovy a jej celospoločenských aspektoch. Diskusia pokračovala v rokoch 2009 a 2010 s takmer 1500 zúčastnenými rodičmi a bola zameraná na identifikáciu potrieb pre rodičovskú výchovu a podporu rodičovských skúseností. Výsledky týchto diskusií boli použité na prípravu publikácie a metodiky pre **kurz s názvom "Ako porozumieť svojim deťom a sebe"**, ktorý bol akreditovaný Ministerstvom školstva SR. Od roku 2010 sa tento kurz ponúka v 15 materských centrách - akadémiách praktického rodičovstva. Očakáva sa, že do konca roku 2011 by asi 150 až 200 rodičov na celom Slovensku absolvovalo tieto kurzy.

Cieľom kurzu je pomôcť rodičom pri hľadaní pozitívnych spôsoboch výchovy tým, že pochopia správanie svojho dieťaťa a sebareflexiou; ponúknuť riešenia štandardných situácií pri výchove detí a tým zdôrazniť potrebu akceptovať ich ako partnerov. Jednou z ciest je rozvoj hodnôt deklarovaných v **"Desatore Akadémie praktického rodičovstva"**, ktoré zdôrazňuje **otvorene zmýšľajúce rodičovstvo, partnerstvo s dieťaťom**, hodnoty výchovy týkajúce sa komunity, ochranu životného prostredia a občiansku účasť.

Jedinečnosť rodičovského vzdelávania v materských a rodičovských centrách je v tom, že kurzy sú poskytované v neformálnych a nekomerčných priestoroch, vhodných aj pre malé deti, ktoré zostávajú v prítomnosti rodičov aj počas kurzov, prednášok a diskusií; **kurzy sú pod vedením mamičiek**, ktoré sú vyškolené na prácu s rodičovskými skupinami a kurzy sú založené na **iniciatívach "zdola"**, čo znamená, na skúsenostiach a potrebách súčasných slovenských rodičov.

Tretím príkladom kurzov dobrého rodičovského vzdelávania sú stretnutia **rady rodiny alebo konferencií rodinných skupín**, ktoré zahŕňajú nový prístup voči ohrozeným rodinám, ktoré v súčasnosti vykonáva SPDDD ('Úsmev ako dar' - mimovládna organizácia). Cieľom je zdieľať zodpovednosť za hľadanie riešení pre príslušnú rodinu formou stretnutí so širšou rodinou a jej priateľmi a vytvárať plány pre budúcnosť dieťaťa. V rámci konferencie rodinných skupín, **názory a želania detí a adolescentov majú vplyv na proces hľadania metód, ktoré by zaručili, že hlas dieťaťa je vypočutý a braný do úvahy.**

⁴⁴ www.unicef.sk

Úsmev ako dar vydal informačný leták, ktorý, v jazyku zrozumiteľnom pre deti, opisuje kurz konferencia rodinnej skupiny vrátane informácií o tom, koho požiadať o zvolanie tohto zasadnutia, kontaktné údaje koordinátora, koho z mojej rodiny, príbuzných a priateľov by som chcel pozvať na radu mojej rodiny; odborníkov, ktorí mi pomohli v minulosti a o ktorých si myslím, že mi pomôžu znova. V roku 2010 sa konalo 24 takýchto stretnutí za účasti v priemere 11 rodinných príslušníkov a 4 profesionálov na každé stretnutie. Stretnutia sa zriadili vtedy, keď bol vývoj dieťaťa v ohrození (napr. zneužívanie alkoholu, finančné problémy, atď.) ; pre vzdelávacie opatrenia a keď dieťa žilo v detskom domove a napríklad by sa vrátilo domov.⁴⁵

MIXáček je podprahové rodinné centrum podporujúce rodičovské zručnosti, určené pre rodičov a deti do 6 rokov a to predovšetkým pre tých, ktorí sa nachádzajú vo **vysoko rizikovom a asociálnom prostredí.** Je určené predovšetkým pre tých otcov a mamičky a/alebo iných príbuzných, ktorí majú problémy s komunikáciou vo svojom sociálnom prostredí, sú negatívne ovplyvnení rôznymi sociálno-patologickými javmi akými sú napríklad alkoholizmus, drogová závislosť, patologické hranie hazardných hier, prostitúcia, trestná činnosť, krutosť a často zanedbanie riadnej starostlivosti o dieťa, alebo ktorí potrebujú iný druh pomoci.

Centrum poskytuje komplexné služby pre cieľovú skupinu vo veciach výchovy a starostlivosti. Jeho aktivity sú zamerané na identifikáciu a oslovenie rodičov detí do 6 rokov, ktorí sa považujú za menej schopných zvládnuť úlohy výchovy a starostlivosti o svoje deti, ktorých rodičovské zručnosti sú málo rozvinuté, ktorí sa stali rodičmi vo veľmi mladom veku, alebo ktorí majú veľký počet detí. Ide o skupinu rodičov s deťmi, ktorí za normálnych okolností nevolajú do iných materských centier, ktorých deti sa nedokážu umiestniť do predškolských zariadení z dôvodu buď nedostatočného záujmu zo strany rodičov alebo nepriaznivej finančnej situácie. **Vzdelávanie v oblasti ľudských práv a podpora detí v ich úsilí naučiť sa využiť svoje právo byť vypočutý v konkrétnych sociálnych situáciách je neoddeliteľnou súčasťou vyššie opísaných činností.**⁴⁶

Veľmi aktívnu a rešpektovanou organizáciou v oblasti hľadania rodín pre deti z ústavnej starostlivosti a poradenstva pre budovanie rodín je mimovládna organizácia „Návrat“. Ich aktivity spočívajú v hľadaní nových adoptívnych a profesionálnych rodín, poskytujú školenia a podporu pre budúce adoptívne a profesionálne rodiny a skupiny detí. „Návrat“ poskytuje tiež školenia pre celé rodiny a individuálne konzultácie pre ohrozené rodiny prostredníctvom rôznych metód a nástrojov (vrátane finančných) za účelom obnovenia a zlepšenia podmienok nesprávne fungujúcich rodín. Pomoc je sústredená na deti prostredníctvom poskytovania pomoci celej rodine. Práva detí sú trvalou súčasťou týchto projektov a programov.

Záver a odporúčania:

Potrebné je udržiavať rovnováhu rodinného a pracovného života vrátane uspokojivého zamestnania rodičov v blízkosti ich domovov. Pre pracujúcich rodičov je náročné nájsť si dostatok času na vypočutie si svojich detí a aby mohli brať ich názory vážne. Deti majú veľmi obmedzené možnosti komunikácie s '**migrujúcimi rodičmi**', ktorí majú prácu vo

⁴⁵ www.usmev.sk

⁴⁶ www.usmev.sk

vzdialených oblastiach alebo dokonca v zahraničí a preto sú na dlhšiu dobu mimo domova. Ďalším faktorom, ktorý prispieva k tomuto javu, je zvyšujúca sa miera rozvodovosti, čo vedie k rastúcemu počtu rodín s jedným rodičom.

- Vytváranie **osvetových kampaní** s rodičmi na informovanie o práve dieťaťa byť vypočutý a práve, aby boli názory dieťaťa brané vážne napríklad v rodičovských kurzoch o výchove detí a v službách školského poradenstva.
- V Slovenskej republike sa už uskutočnilo **množstvo dobrých príkladov rodičovských kurzov o výchove** a to predovšetkým zo strany mimovládnych organizácií alebo iniciatív zdola nahor vrátane pre rodičov so 'zraniteľnými deťmi', v ktorých bolo tiež zahrnuté právo detí byť vypočutý a byť braný vážne. Tieto osvedčené postupy a iniciatívy je potrebné opakovať.
- **Zapojiť zamestnávateľov** do výučby rodičov o právach dieťaťa vrátane práva byť vypočutý.
- Podporovať a vychovávať rodičov, aby zapájali svoje deti do rozhodovania o migrácii rodičov za prácou.

Náhradná starostlivosť

Vo všetkých členských štátoch Rady Európy žije istá skupina detí z rôznych dôvodov v ústavnej starostlivosti. Môže ísť o náhradnú starostlivosť nahradzujúcu (dočasne) rodinu, justičné zariadenia pre mladistvých alebo o iné ústavy.

„Pokiaľ ide o alternatívne rodiny – hlavné je dosiahnuť šťastie dieťaťa.“

Citát slovenského dieťaťa zo stretnutia cieľovej skupiny

Právne predpisy týkajúce sa náhradnej starostlivosti vychádzajú zo „zákona o rodine“, v ktorom sú opísané ako niekoľko osobitne usporiadaných, prepojených a vzájomne sa podmieňujúcich opatrení, ktoré nahrádzajú osobnú starostlivosť poskytovanú rodičmi maloletého dieťaťa v prípadoch, keď ju rodičia nedokážu poskytnúť. Pri rozhodovaní o vybranej metóde náhradnej starostlivosti má súd vždy zohľadňovať záujmy maloletého dieťaťa.

Termín „náhradná starostlivosť“ pokrýva tieto oblasti:

- zverenia dieťaťa do osobnej starostlivosti fyzickej osoby inej než je rodič,
- pestúnska starostlivosť,
- ústavná starostlivosť.

Adopcia je regulovaná osobite v článku 2 časti 4 Zákona o rodine. § 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa sa rieši ustanovením § 43 odsek 1 Zákona o rodine. Procedurálne sa rieši ustanovením § 100 ods. 3 Občianskeho súdneho poriadku.⁴⁷

Osobná náhradná starostlivosť alebo pestúnska starostlivosť má prednosť pred ústavnou starostlivosťou. Osobná náhradná starostlivosť o deti sa obyčajne poskytuje príbuzným alebo iným blízkym osobám, ku ktorým si dieťa prirodzene vybuodovalo vzťah, čomu sa dáva

⁴⁷ Pozri odsek Právna a politická analýza.

prednosť pred celkom cudzím prostredím. Medzi príbuznými prevažujú prarodičia. Na rozdiel od pestúnskej starostlivosti, nie je potrebné zapísať tieto osoby do zoznamu záujemcov o zverenie dieťaťa a preto nie sú povinné pripravovať sa na náhradnú starostlivosť. Pestúnska starostlivosť sa obvykle týka cudzích ľudí, ktorí majú záujem poskytovať náhradnú starostlivosť.

Súd vymenuje opatrovníka, ktorý sa bude starať o východu maloletého dieťaťa, bude ho zastupovať a spravovať jeho majetok ak obaja jeho rodičia zomreli alebo boli pozbavení rodičovských práv a povinností, alebo ak bol výkon ich rodičovských práv a povinností pozastavený, alebo ak nemajú plnú spôsobilosť na právne úkony. Opatrovník nie je povinný starať sa o maloleté dieťa osobne. Ak sú rodičia maloletého dieťaťa nažive a ak to nie je v rozpore so záujmami maloletého, súd udelí opatrovníctvo predovšetkým osobe, ktorú navrhnu rodičia, ktorých výkon ich rodičovských práv a povinností bol pozastavený.

Legislatívne opatrenia na zabezpečenie participácie detí v náhradnej starostlivosti

Podľa článku 43 Zákona o rodine, maloleté dieťa schopné samostatne vyjadrovať svoje názory (berúc do úvahy jeho vek a stupeň duševného rozvoja) má právo vyjadrovať ku všetkým záležitostiam, ktoré sa ho týkajú. Zákon č 305/2005 Z.z. o sociálno-právnej ochrane detí stanovuje povinnosť zistiť pri sprostredkovaní náhradnej starostlivosti názor dieťaťa (príprava dieťaťa na náhradnú starostlivosť, zohľadnenie názorov dieťaťa, súhlas dieťaťa s adopciou). Ďalej ukladá povinnosť v plnej miere zohľadniť názory a rozhodnutia dieťaťa v súvislosti s rozdeľovaním vreckového v detskom domove atď. Orgán sociálnoprávnej ochrany detí pripraví dieťa na účasť na rozhodnutiach o náhradnej starostlivosti. Ak sa dieťa považuje za mladé, potom sa príprava nevyžaduje. Podľa Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny nie sú stanovené nijaké vekové hranice, ktoré by obmedzovali právo dieťaťa vyjadriť svoj názor a aj veľmi malé deti sú schopné svoj názor vyjadriť. Pri tomto je potrebné nechať si poradiť od znalca.

Článok 21 zákona č 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele stanovuje, že orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately musí **poskytnúť dieťaťu potrebnú odbornú pomoc** na uľahčenie priebehu zisťovania jeho názoru na vec. Ak dieťa zostalo po ukončení procesu prípravy dieťaťa nepripravené na sprostredkovanie náhradnej starostlivosti, potom sa v správe o príprave dieťaťa na náhradnú starostlivosť musia konkrétne uviesť príčiny tohto stavu. Osoba, ktorá je určená na prípravu dieťaťa na participáciu, musí byť na prípravu tohto dieťaťa osobitne akreditovaná. Výnimkou je súčasné zaradenie dieťaťa.

Poskytovanie informácií o náhradnej starostlivosti deťom

Dieťa priradené do detského domova musí byť o tejto situácii informované. Treba pri tom použiť primeranú metódu a zohľadniť jeho vek a stupeň duševného vývoja. Zamestnanci detského domova povzbudzujú dieťa, aby v rámci skupinových a individuálnych stretnutí vyjadrovalo svoje názory a zúčastňovalo sa na rozhodovacom procese. Deti majú tiež právo klásť otázky a dávať návrhy, ktoré potom budú podliehať zodpovedajúcemu riešeniu. Ich názory, pripomienky a podnety sa vyhodnotia a začlenia do plánov.

Dieťa umiestnené v detskom domove dostane informácie o jeho situácii a podieľa sa na rozhodovacom procese pokiaľ ide o udržiavanie kontaktov s jeho biologickou rodinou, jeho

prístup ku vhodnému vzdelaniu. Informácie dostane aj vtedy, keď detský domov opúšťa, či už aby sa vrátilo do svojho prirodzeného rodinného prostredia, alebo aby prešlo do iného prostredie náhradnej starostlivosti a bude informované aj o dosiahnutí dospelosti.

Jednotliví zamestnanci sú informovaní o nutnosti povzbudzovať dieťa a vytvoriť potrebný rámec na vyjadrenie jeho názorov. Detské domovy sú zodpovedné za dodržiavanie zásad rešpektovania názoru dieťaťa pri realizácii všetkých opatrení v detskom domove. Prieskum medzi deťmi uskutočnený na účely tohto hodnotenia potvrdzuje, že väčšina detí žijúcich v ústavnej starostlivosti (60%) sa domnieva, že pracovníci berú ich názory vážne „vždy“ alebo „väčšinou“. Stále je tu však ešte nemalá skupina detí, ktoré odpovedali, že ich počúvajú len „občas“ a malá skupina detí, ktoré odpovedali, že ich počúvajú len „veľmi zriedkavo“ alebo „vôbec nie“. To ukazuje, že v oblasti organizácií ústavnej starostlivosti bol nastavený pozitívny trend, no je potrebné vyškolit' všetkých zamestnancov, aby mohli byť vypočuté všetky deti.

Poradenské služby poskytované deťom v ústavnej starostlivosti

Keď je dieťa pripravené na náhradnú starostlivosť, psychológ pracujúci pre oddelenie psychologicko-poradenských služieb mu poskytne širokú škálu služieb, vrátane sociálneho poradenstva, všeobecných a objektívnych informácií o účinkoch náhradnej starostlivosti. Ďalej mu poskytne psychologickú starostlivosť, pri čom použije metódy primerané jeho veku a stupňu duševného vývoja. Sem patrí aj použitie materiálov, ktoré dieťa dobre prijíma, ako sú napríklad fotografie. Okrem toho sa stimuluje detská zvedavosť, aby tak dieťa kládlo otázky, ktoré ho zaujímajú. Pre dieťa sa vytvorí bezpečné prostredie, aby mohlo slobodne a spontánne vyjadriť svoje názory, želania, očakávania či nesúhlas s náhradnou starostlivosťou. Rozhovor o náhradnej starostlivosti s dieťaťom sa chápe skôr ako možnosť a nie ako čosi predpísané.

Je zaručené právo maloletého dieťaťa slobodne vyjadrovať svoje názory na náhradnú starostlivosť, pokiaľ dokáže tieto názory formulovať. Svoje názory môže vyjadriť každé dieťa v každom veku, ak to dokáže. Ak dieťa svoje názory vyjadriť nedokáže, môže ich vyjadriť odborník, ktorý s ním vedie rozhovor.

Deti sú zapojené do rozhodovania o výbere školy, účasti na náboženských obradoch, nákupe odevov, obuvi a potravín, o spoločnej tvorbe jedálneho lístka pre skupinu, o starostlivosti o vzhľad, účasti v záujmových skupinách podľa vlastného výberu, atď. Pracovníci detského domova sa starajú o účasť detí v podobe individuálnych rozhovorov, stretnutí komunity, v čase na hranie a počas bežných činností.

Vládne úrady, ktoré poskytujú poradenské a psychologické služby, boli v roku 2010 zainteresované do 131 prípadov účasti detí na ich príprave na náhradnú starostlivosť. V súvislosti s rozvodom a riešením situácie po rozvode sme sa opýtali detí na ich potreby v 1392 prípadoch.

Skôr než sa dieťa umiestni do zariadenia presadzujúceho rozhodnutia súdu, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately poskytne dieťaťu pomoc, aby mu uľahčilo odchod od rodiny. Dieťa dostane informácie o zariadení presadzujúcom rozhodnutia súdu, do ktorého bude umiestnené, o možnosti vziať si osobné veci, o jeho právach a povinnostiach v

zariadení presadzujúcim rozhodnutia súdu, ako aj o možnostiach udržiavať pravidelné osobné kontakty s jeho rodičmi či zákonným zástupcom.

Príslušný monitorujúci orgán: ombudsman

Deti umiestnené v detských domovoch pravidelne komunikujú s ombudsmanom, a to jednak osobne, jednak písomne. Pri tom vyjadrujú svoje názory na rôzne fázy svojho života.⁴⁸

„Detské parlamenty“ v detských domovoch

Jednou z foriem integrácie dieťaťa v detskom domove do činností domova podľa zásady rešpektovania jeho názoru je založenie takzvaného „detského parlamentu“. Takýto parlament sa skladá zo zástupcov detí v detských domovoch. Deti zvolia do parlamentu jedného alebo dvoch zástupcov. Momentálne existujú štyri detské parlamenty v štyroch slovenských regiónoch: V Banskej Bystrici, Nitre a Trnave je v tejto rade jeden zástupca z každého detského domova v regióne. V Trenčíne je regionálny „detský parlament“ a v rôznych detských domovoch sú založené „komunity“. V Prešove sa v detských domovoch konajú pravidelné stretnutia „komunity“. Fungovanie detského parlamentu môže významne prispieť k rozvoju a schopnosti zistiť ich názory v ich budúcom živote.

Jedno z detí, ktoré sa zúčastňujú na obecnej diskusii o prípadovej štúdii v Gelnici, rozprávalo o svojich skúsenostiach zo života v detskom domove a z účasti na stretnutí „komunity“ všetkých detí žijúcich v domove (celkom 10). Ich názory sa prezentujú riaditeľovi a témy súvisia s každodenným životom. Vyzerá to tak, že funkcia tejto „komunity“ je podobná „detským parlamentom“.

Je potrebné poznamenať, že na Slovensku existujú rôzne druhy detských domovov, napr. deti žijú v malých skupinách s ich opatrovateľmi roztrúsených po celej obci, alebo žijú v malých skupinách blízko seba, ale v osobitných bytoch, prípadne žijú v rámci jednej budovy. Tieto rozdielne spôsoby života neumožňujú vytvorenie „detských komunit“ alebo „detských parlamentov“, ale aj tak je potrebné podporovať participáciu detí na rozhodnutiach týkajúcich sa inštitucionálnej starostlivosti, ktorá im je poskytovaná.

Dôverné schránky

Takzvané žalovacie poštové schránky nainštalované v detských domovoch slúžia na to, aby deti do nich dávali poznámky, v ktorých vyjadrujú svoje stanovisko, nespokojnosť, či rôzne návrhy. To isté je možné aj v justičných ústavoch pre mladistvých. V justičných ústavoch (pre mladistvých) kontroluje túto schránku raz za tri mesiace verejný prokurátor a ich obsah sa archivuje. Miestne príslušný prokurátor preskúma, či boli sťažnosti, poznámky a návrhy osôb držaných v zariadení predložené priamo jemu. Keď robí prokurátor tento prieskum, zároveň hovorí so zadržanými osamote. Niektoré zariadenia sú vybavené poštovými schránkami určenými pre chovancov, aby mohli korešpondovať s prokurátorom a aby mu mohli, aj anonymne, predkladať sťažnosti týkajúce sa porušovania ich práv. Príklady: krízové centrum Nádej v Snine, krízové centrum v Humennom, detský domov Slon v Šarišských Michaľanoch, detské centrum na Požiarnickej ulici v Prešove, detský domov v Spišskej Belej, Štosi a Nižnej Kamenici a liečebné a vzdelávacie sanatórium v Košiciach – Barci. Tieto

⁴⁸ Pokiaľ ide o ďalšie informácie o role ombudsmana, pozri odsek o právnej a politickej analýze.

schránky sa počas vyšetrovania pravidelne kontrolujú. Iné justičné ústavy pre mladistvých majú dôverné schránky, ktorých obsah zaznamenávajú a spracúvajú zamestnanci príslušných ústavov. Ich prácu kontroluje prokurátor pri pravidelnej štvrtročnej kontrole.⁴⁹

Záverečné poznámky

Slovenská legislatíva zaručuje deťom všetkých vekových kategórií podiel na rozhodovaní, ktoré má vplyv na ich umiestnenie v náhradnej starostlivosti, a umožňuje deťom podieľať sa na rozhodnutiach prijatých v rezidenčnej starostlivosti. Participácia detí sa podporuje a psychológovia a pracovníci starostlivosti o deti im poskytujú informácie prijateľnou formou. Pracovníci starostlivosti o deti boli informovaní o tom, že je potrebné, aby pri svojej každodennej práci v ústave zohľadňovali názory detí.

Positívnym smerom vývoja sú detské komunity v detských domovoch a regionálne detské parlamenty zástupcov detských domovov v polovici regiónov Slovenskej republiky. Väčšina detí bývajúcich v rezidenčnej starostlivosti verí, že ústavy berú ich názory vážne.

Odporúčania:

- Zabezpečiť, aby vo všetkých ústavoch rezidenčnej starostlivosti boli zriadené detské komunity.
- Zabezpečiť, aby boli vo všetkých regiónoch Slovenskej republiky zriadené detské parlamenty zástupcov, podľa dobrej praxe z iných regiónov.
- Zabezpečiť, aby sa pracovníkom starostlivosti o deti poskytlo primerané školenie o tom, ako majú počúvať názory detí a že ich majú brať vážne.

Starostlivosť o zdravie

Dieťa má mať právo zúčastňovať sa na jednotlivých rozhodnutiach týkajúcich sa starostlivosti o zdravie a má právo byť zapojené do vypracovania koncepcie starostlivosti o zdravie i príslušných služieb.

„Chcel som ho (lekára) poprosiť, aby mi to zopakoval ako päťročnému decku. Ale neurobil som to.“

Citát slovenského dieťaťa zo stretnutia cieľovej skupiny

Legislatíva týkajúca sa prístupu k dôvernému lekárskeму poradenstvu

Podľa Všeobecného komentára č 12 o participácii detí, musí mať zmluvný štát právne alebo správne opatrenia, ktoré zabezpečia, aby mali deti prístup k dôvernému lekárskeému poradenstvu i bez súhlasu rodičov, bez ohľadu na vek, ak to vyžaduje bezpečnosť alebo blaho dieťaťa.

V slovenskom práve príloha 2 zákona č. 577/2004 o rozsahu lekárskej starostlivosti poskytuje deťom starším než 15 rokov poradenstvo, zatiaľ čo pre deti do 13 rokov sa poskytuje

⁴⁹ Táto časť je relevantná aj v súvislosti s otázkou o tom, aké mechanizmy sa používajú na nahlasovanie prípadov neprimeraného správania voči deťom v cieľovej skupine „Prípady násilia“.

poradenstvo rodičom, a to v súvislosti s preventívnymi lekáorskými vyšetreniami detí. Preventívne vyšetrenia sa robia od narodenia každé dva roky. Podľa Ministerstva zdravotníctva majú všetky deti právo žiadať o prehliadku a poradenstvo kedykoľvek to potrebujú. V praxi sa však ukázalo, že táto skutočnosť nie je známa deťom, ich rodičom a dokonca ani niektorým pediatrom a je teda nutné zaviesť adekvátny mechanizmus šírenia týchto informácií.

Deti môžu využiť poradenstvo ktoré im boli poskytnuté v konzultačných strediskách ochrany zdravia a podpory, a to bez prítomnosti rodičov. Ich činnosť je zameraná hlavne na znižovanie rizikových faktorov životného štýlu, ako je nevhodná výživa, fajčenie, nadmerné požívanie alkoholu, nijaká alebo nedostatočná fyzická činnosť, neprimerané metódy zvládania naakumulovaného stresu, zneužívanie liekov a omamných látok.

Slovenské právo neupravuje prístup detí (bez ohľadu na vek) k dôvernému lekáorskemu poradenstvu, i keď Ministerstvo zdravotníctva uvádza, že to je možné.

Vek súhlasu detí s lekáorským ošetrením

Podľa článku 6 zákona č 576/2004 Z.z. o lekáorskej starostlivosti sú osoby vykonávajúce zdravotnú starostlivosť povinné poskytovať informácie o účele, povahe, následkoch a rizikách poskytovanej zdravotnej starostlivosti každému, komu sa poskytuje lekáorská starostlivosť, vrátane dieťaťa alebo osoby, ktorá ho právne zastupuje.

Informovaný súhlas dieťaťa mladšieho než 18 rokov poskytuje jeho zákonný zástupca. Samotné dieťa sa podieľa na rozhodovaní v maximálnej možnej miere, nakoľko je toho schopné. V praxi to znamená, že dieťa v skutočnosti nebude vyšetrené a nedostane sa mu ani poradenstva bez vedomia jeho rodičov alebo zákonného zástupcu. V prípade, ak by dieťa chcelo využiť svoje právo na súkromie (čl. 16 Dohovoru OSN o právach dieťaťa) a nechcelo by, napríklad, hovoriť o sexuálnej aktivite, nebude právo na súkromie zaručené, keďže by bolo náročné vyvážiť ho so zodpovednosťou rodičov a v konečnom dôsledku negatívne ovplyvniť lekáorskú prax.

Osoby vykonávajúce zdravotnú starostlivosť sú povinné informovať dieťa v súvislosti s poskytnutím lekáorskej starostlivosti, pričom musí použiť metódy primerané stupňu jeho duševného vývoja. Sem patrí aj požiadavka na poskytnutie informácií zrozumiteľným spôsobom a bez zastrasovania. Je potrebné venovať tomuto dost' času na to, aby bolo dieťa primerane informované. To, či sú takéto informácie podávané dieťaťu v zrozumiteľnom jazyku, však záleží od konkrétneho zdravotníka. Preto odporúčame lepšie monitorovanie povinnosti informovať deti v im zrozumiteľnom jazyku.

Ak záujem dieťaťa vyžaduje informovaný súhlas ako podmienku poskytnutia zdravotnej starostlivosti a tento informovaný súhlas nedal zákonný zástupca (napríklad v dôsledku náboženských predsudkov), môže poskytovateľ lekáorskej starostlivosti podať návrh na súd. V takom prípade sa súdny súhlas poskytne obyčajne do 24 hodín. Tento súhlas má prednosť pred súhlasom zákonného zástupcu.

Podľa zákona o zdravotnej starostlivosti č. 576/2004 Z.z. sa údaje v zdravotníckej dokumentácii dieťaťa sprístupnia dieťaťu alebo jeho zákonnému zástupcovi. Rodič alebo opatrovník má právo vidieť zdravotnú dokumentáciu svojho dieťaťa mladšieho než 18 rokov,

takže súkromie dieťaťa nie je úplne chránené. Aj keď lekár neinformuje rodiča priamo, rodič má právo vidieť zdravotnú dokumentáciu. V prípade podozrenia na zneužívanie dieťaťa rodičom možno chrániť dieťa pomocou takzvanej „sociálnej hospitalizácie“, ak ju dieťa potrebuje, alebo prostredníctvom predbežného opatrenia podľa príslušných právnych predpisov.

Informácie o práve zúčastniť sa na pediatrickom výskume

Biomedicínsky výskum zahrňujúci dieťa možno vykonať v súlade s článkami 26 až 34 zákona č 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti, ktoré vyžadujú informovaný súhlas zákonného zástupcu dieťaťa, ktorý musí vyjadrovať predpokladanú vôľu maloletého dieťaťa zúčastniť sa výskumu. Maloleté dieťa musí vyjadriť želanie zúčastniť sa klinických skúšok, musí byť schopné tvoriť svoj vlastný názor na predmet príslušných klinických skúšok, musí byť schopné vyhodnotiť informácie, ktoré sa mu o výsledkoch týchto skúšok poskytnú, a musí byť si byť vedomé svojho práva odmietnuť účasť na klinických skúškach alebo kedykoľvek odstúpiť od účasti na klinických skúškach bez akýchkoľvek sankcií a dôsledkov. Biomedicínske skúšky možno kedykoľvek opustiť, bez akýchkoľvek následkov pre zúčastnené maloleté dieťa.

Zájmy neploletého majú vždy prednosť pred záujmami vedy a spoločnosti.

Prijímanie primeraných informácií o zdravotnej starostlivosti

“Lekári ma nenechali zvoliť si liečbu, len lieky – niektoré sú drahšie, iné lacnejšie.”

Citát slovenského dieťaťa zo stretnutia cieľovej skupiny

Slovenský zákon síce upravuje, že dieťa má byť oboznámené s poskytovaním zdravotnej starostlivosti vhodnou a zrozumiteľnou formou, no v praxi sa to nie vždy dodržiava. V niektorých prípadoch nie je lekárska rada dostatočne zrozumiteľná ani pre deti, ani dospelých.

Na stretnutí cieľovej skupiny deti pripustili, že veľmi nerozumeli tomu, čo im lekári hovorili pri vyšetrení a žiadne dieťa v cieľovej skupine nevedelo o tom, že má právo vidieť svoju zdravotnú dokumentáciu. Deti sa domnievali, že lekári obvykle informujú ich rodičov, ktorí sú na lekárskom vyšetrení prítomní a takto deti obchádzajú. Toto potvrdili aj účastníci prípadovej štúdie. Prieskum detí uskutočnený na účely tejto revízie potvrdzuje, že väčšina detí (54%) verí, že lekári a zdravotnícki pracovníci počúvajú ich názory a berú ich vážne. Stále však existuje značná skupina detí, ktoré sú toho názoru, že ich nikto nepočúva.

Zapojenie detí do plánovania a rozvoja zdravotných služieb

Na Slovensku má dieťa možnosť maximalizovať svoju účasť na rozhodovacom procese týkajúcom sa poskytovania zdravotnej starostlivosti. Zdá sa však, že praktický rámec podpory účasti detí je nedostatočný.

Na Slovensku sa uskutočnilo niekoľko národných a medzinárodných prieskumov s deťmi a mladistvými, ktoré sa týkajú ich fyzického rozvoja, zdravotnej uvedomelosti a správania súvisiaceho so zdravotnou starostlivosťou. Podľa ministra zdravotníctva sú všetky deti

rovnako schopné zúčastňovať sa na týchto prieskumoch, vrátane chorých detí a detí ležiacich v nemocnici. Nebol však o tom poskytnutý nijaký dôkaz. Výsledky týchto prieskumov sú východiskom plánovania služieb súvisiacich so zdravím a vývojom detí.

Deti sa zapojili do rôznych súťaží a iných činností zameraných na podporu zdravia, ktoré zorganizoval štát a mimovládne organizácie. Tu mohli vyjadriť svoj názor na zdravie a na otázky súvisiace so zdravím. Tieto činnosti sa priebežne vyhodnocujú a berú do úvahy. Príklady takýchto činností: „Správanie školopovinných detí v súvislosti so zdravím“ (Health Behaviour in School-Aged Children – HBSC) – medzinárodný prieskum, Národný program duševného zdravia, Národný program boja proti obezite, Národná akčný plán pre problémy s alkoholom a Akčný plán realizácie protidrogovej stratégie. Iným príkladom sú národné literárne súťaže, v ktorých žiaci stredných škôl majú písať eseje o zdraví, ako ho vidia, vrátane takých otázok, ako je zdravá strava, telesné cvičenie ako predpoklad zdravého životného štýlu, či tabak, alkohol a drogy ako nepriatelia zdravia.

Deti môžu podávať sťažnosti na zdravotníctvo Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou, no nevedie sa o tom nijaká osobitná evidencia. Aj dospelí môžu podávať sťažnosti v ich mene.⁵⁰

Odporúčame viesť záznamy o podaných podnetoch a sledovať legislatívu umožňujúcu podávanie týchto podnetov.

Poskytovanie zdravotníckych služieb vhodných pre deti

Deťom sa poskytuje zdravotná starostlivosť v špecializovaných ambulantných oddeleniach pre deti a mladistvých a ústavne na špecializovaných pracoviskách pre deti a mladistvých, ktoré spĺňajú podmienky na poskytovanie zdravotnej starostlivosti deťom.

Deťom poskytujú zdravotnú starostlivosť lekári špecializovaní na pediatriu a poskytujúci všeobecnú ambulantnú lekársku starostlivosť deťom a mladistvým, ako aj sestry, špecializované na pediatrickú ošetrovateľskú starostlivosť.

Keď má byť dieťaťu poskytnutá zdravotná starostlivosť vrátane hospitalizácie, potom má dieťa právo na to, aby ho sprevádzal rodič alebo zákonný zástupca dieťaťa počas celého trvania hospitalizácie. Nemocnica je povinná poskytnúť rodičovi/opatrovníkovi vhodné podmienky na to, aby zostal s dieťaťom v nemocnici, ako je napríklad systém rooming-in na pôrodnickom oddelení, kde je dieťa s matkou, alebo v pediatrických oddeleniach možno vytvoriť miestnosti pre matky s deťmi, kde budú najviac dve postele pre matky a dve postele pre novorodencov.

...Vzhľadom na špecifickosť zdravotných problémov je potrebné vytvoriť zariadenia viacerých typov. Každému by malo byť zrejmé, že čosi, čo sa v zariadení hodí pre mentálne postihnuté deti, nebude vhodné pre hluchoslepé deti a naopak. Pokiaľ ide o zdravotnú starostlivosť, naše deti majú presne tie isté podmienky ako „zdraví“ občania. Musí len nájsť špecialistov, ktorí sú ochotní a schopní poskytnúť našim deťom lekársku starostlivosť. Nevidím v tom veľký problém.... (výrok otca hluchoslepeho dieťaťa)⁵¹

⁵⁰ Zdroj: Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou

⁵¹ Tému spracovala Národná rada občanov so zdravotným postihnutím

Podpora zdravia detí žijúcich v sociálne vylúčených rómskych komunitách

V roku 2007 bolo k dispozícii 27 pracovníkov, ktorí poskytujú obecné zdravotnícke vzdelávanie v segregovaných a oddelených rómskych osadách a miestach zahŕňajúcich región so 130 000 obyvateľmi rómskeho pôvodu, vrátane Banskej Bystrice, v ktorej sa robila obecná prípadová štúdia. Počas konzultácie v Banskej Bystrici sa však rómske deti nespomenuli. Môže to byť spôsobené snahou neinformovať o tomto probléme. Tento program bol veľmi úspešný, ale z dôvodu nedostatku financií, ktoré zahŕňali najmä Európske komunitné fondy, program bol v roku 2009 zastavený a na celý región ostali len 3 vyškolení pracovníci.

Komunitní pracovníci zdravotníckej osvetu vystupujú ako sprostredkovatelia medzi obyvateľmi vylúčených a oddelených rómskych osád na jednej strane a lekármi, sestrami, pôrodnými asistentkami a profesionálmi verejného zdravotníctva na druhej strane. Činnosť týchto pracovníkov je zameraná v prvom rade na prácu s rodinami priamo v osadách, ale okrem toho aj organizujú konkrétne činnosti, ktorých sa zúčastňujú cieľové skupiny, ako napríklad deti a mladiství, ale činnosti v školách. Zdravotná osвета je zameraná na starostlivosť o vlastné zdravie jednotlivca, prevenciu infekčných chorôb, zodpovedné uzatváranie manželstiev, zodpovedná rodičovstvo, manipuláciu s potravinami, ochranu životného prostredia, prevenciu nehôd a zranení, zdravotnú starostlivosť a všeobecnú starostlivosť o deti.

Činnosti, ktoré vykonávajú komunitní pracovníci zdravotnej osvetu, ktoré sa týkajú detí vo vylúčených rómskych komunitách, zahŕňajú programy prevencie v súvislosti s osobnou hygienou a starostlivosťou, hygienou v materských školách a na základných školách, monitorovanie šírenia hepatitídy A, ako aj realizáciu preventívnych opatrení, prípravu žien na materstvo a stimulovanie šírenia vakcinácie detí.⁵²

Záverečné poznámky

Slovenské právo neupravuje prístup detí (bez ohľadu na vek) k dôvernému lekárskemu poradenstvu, i keď Ministerstvo zdravotníctva uvádza, že to je možné.

Informovaný súhlas slovenského dieťaťa mladšieho než 18 rokov s liečbou poskytujú rodičia alebo zákonný zástupca, no aj samotné dieťa sa podieľa na rozhodovaní v maximálnej možnej miere. Slovenské právo nezaručuje súkromie dieťaťa v súvislosti s prístupom k jeho zdravotnej dokumentácii, pretože rodičia majú právo vidieť zdravotnú dokumentáciu detí do 18 rokov.

Slovenské právo nariaďuje, že deti musia dostávať lekárskej a zdravotníckej informácie dostupných spôsobom prispôbeným dieťaťu, no dôkazy, ktoré poskytli samotné deti, ukazujú, že v praxi to tak nie je.

Národné i medzinárodné prieskumy ukazujú, že Slovenská republika zapája deti do plánovania zdravotníckych a lekárskejších služieb, čo je pozitívny smer. Otvorená zostáva otázka, či sa týchto prieskumov dokážu v plnej miere zúčastniť všetky deti, vrátane chorých, hospitalizovaných a detí so zdravotným postihnutím. Deti by mali byť zapojené nielen

⁵² Túto tému spracoval Úrad verejného zdravotníctva

prostredníctvom prieskumov, ale aj prostredníctvom priameho dialógu pri príprave a plánovaní zdravotníckych služieb.

Pre oddelené a vylúčené rómske komunity v Slovenskej republike existujú osobitné zdravotné predpisy, vrátane osobitných programov zameraných na deti, vo forme zintenzívnenej zdravotnej starostlivosti (očkovanie proti hepatitíde typu A v oblastiach, kde žijú sociálne znevýhodnené spoločnosti). Aj napriek tomu je však pozitívna diskriminácia proti predpisom Slovenskej republiky a osobitné projekty zamerané na rómske komunity financované z prostriedkov mimovládok a EÚ sú len dočasným riešením.

Odporúčania:

- Poskytnúť zdravotníckemu personálu a lekárom školenie o tom, ako podávať deťom primerané informácie o liečbe a ako počúvať a zohľadňovať ich názory.
- Zrevidovať legislatívu, týkajúcu sa veku potrebného na súhlas dieťaťa s liečebným zákrokom a zväžiť jeho zníženie.
- Zabezpečiť rovnováhu medzi právom dieťaťa na súkromie a právom rodičov nahliadnuť do zdravotnej dokumentácie dieťaťa.
- Legislatívne zabezpečiť, aby pediater poskytoval poradenstvo pre deti počas vykonávania preventívnej zdravotnej prehliadky už od 7 rokov veku.
- Zabezpečte, aby sa na národných a medzinárodných aktivitách v oblasti zdravotníctva a na prieskumoch mohli zúčastňovať aj ohrozené deti, vrátane chorých detí a detí so zdravotným postihnutím.
- Nájsť systematické riešenie pre založenie a financovanie vyškolených pracovníkov pre oblasť zdravotnej výchovy komunit (rómski pediatrickí asistenti)

Vzdelanie a škola

Rešpekt k právu dieťaťa na vypočutie v súvislosti so vzdelávaním má zásadný význam pre realizáciu práva na vzdelanie.

“Čím ste starší, tým viac vás úrady rešpektujú. Ale je zaujímavé, že učiteľ nám vždy vraví, že už sme dosť starí na to, aby sme sa pripravili na každú lekciu individuálne.”

Citát slovenského dieťaťa zo stretnutia cieľovej skupiny

Názory detí a rodičov zohľadnené pri plánovaní školských osnov

Slovenská republika má definovaný povinný obsah vzdelávania pre školy v štátnych vzdelávacích programoch (ŠVP), ktoré vydáva a publikuje Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu („Ministerstvo školstva“). Je východiskom pre vypracúvanie programov vzdelávania jednotlivých škôl pri čom sa zohľadňujú špecifické regionálne podmienky a potreby.⁵³

Školský vzdelávací program (ŠkVP) je základným dokumentom pre školu. Slúži ako usmernenie pre vzdelávanie a odbornú prípravu. Musí sa pripraviť podľa zásad a cieľov

⁵³ www.minedu.sk

vzdelávania a odbornej prípravy a musí byť v súlade s príslušným štátnym programom vzdelávania.

Súčasťou školského vzdelávacieho programu (ŠkVP) sú osnovy. v nich sa definujú ciele vzdelávania a odbornej prípravy, ako aj obsah a rozsah výučby konkrétnych predmetov na konkrétnej škole.⁵⁴

Štátny vzdelávací program (ŠVP) definuje všeobecné ciele pre školy, ako aj hlavné kompetencie pre vyvážený rozvoj osobnosti žiakov. Okrem toho definuje rámcový obsah vzdelávania.

Aj štátne vzdelávacie programy (ŠVP) aj školské vzdelávacie programy (ŠkVP) čerpajú z tých istých princípov vzdelávania a odbornej prípravy, ktoré sú uvedené v školskom zákone (zákon 245/2008 o vzdelávaní a odbornej príprave). Pri vzdelávaní a odbornej príprave, ako ich opisuje tento zákon, sa berú do úvahy práva detí, ich zákonných zástupcov, ako aj práva osôb, ktoré sa zúčastňujú na vyučovacom procese. Školské vzdelávacie programy (ŠkVP) sa vypracúvajú v spolupráci s vedením a pedagogickými pracovníkmi školy, so školskou radou, ktorá sa skladá zo zástupcov rodičov, pedagogických pracovníkov a delegovaných zástupcov zakladateľa. Rodičia majú zákonom zaručené právo byť volení do samosprávnych orgánov školskej rady, a prostredníctvom demokraticky zvolených zástupcov byť informovaní o všetkých činnostiach školy, ako aj o jej hospodárení.⁵⁵

Na stredných školách sú do školskej rady delegovaní aj žiaci. Stredné školy pri vytváraní školských vzdelávacích programov spolupracujú aj so záujmovými a profesijnými organizáciami. Škola musí informovať rodičov žiakov o podmienkach a metódach používaných v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy ich detí.

Štátna školská inšpekcia kontroluje, nakoľko školské vzdelávacie programy (ŠkVP) rešpektujú ciele a zásady vzdelávania a odbornej prípravy, ktoré sú zakotvené v školskom zákone. Na základe nálezov inšpekcie v rokoch 2008/2009 sa zistilo, že riaditelia škôl prediskutovali ďalšie výhľady základných škôl, kvalitatívne zmeny vo vzdelávaní a odbornej príprave žiakov a školské profily s pozvanými zástupcami školskej rady (65,74%), so zákonnými zástupcami žiakov (56,40%) a so zriaďovateľom školy (47,75%). Rozhovory s riaditeľmi stredných škôl ukázali, že prispôbovali školské profily skôr svojmu personálnemu stavu než záujmom žiakov a verejnosti.

Veľká väčšina gymnázií (91.66 %) a stredných odborných škôl (83.07 %) uverejnila svoje školské vzdelávacie programy na svojich webových stránkach a verejne prístupných nástenkách v priestoroch školy, prístupných žiakom.⁵⁶

Záverom možno konštatovať, že vo všeobecnosti sa s deťmi o školských vzdelávacích programoch (ŠkVP) nik neradí, s výnimkou stredných škôl, kde to robia cez zástupcov v školských radách. S rodičmi sa však o týchto programoch konzultuje. Je potrebné

⁵⁴ Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

⁵⁵ Spracoval: Ústav informácií a prognóz školstva, Humajová, Z., 2008, Rozdelenie kompetencií v systéme spravovania škôl. In: Vzdelávanie pre život: Reforma školstva v spoločenskom kontexte [online]. Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, 2008.

Dostupné na adrese: http://www.institute.sk/upload/pdf/Studia_Reforma_skolstva_v_spolocenskom_kontexte.pdf

⁵⁶ Vypracoval: Štátna školská inšpekcia

poznamenať, že na Slovensku sa pri plánovaní osnov a školských vzdelávacích programov (ŠkVP) stanovisko detí nevyžaduje. Jedinou výnimkou je voľba vopred stanovených predmetov, ako napríklad etika verzus náboženská výchova. Podľa prieskumu, ktorý uskutočnila UNICEF v roku 2009, viac než dve tretiny detskej populácie z posledných troch ročníkov základnej školy spolurozhodovali pri výbere týchto predmetov v škole (20.4% na základe vlastného rozhodnutia dieťaťa, 52% na základe spoločného rozhodnutia).

Mechanizmy participácie v škole

„Neviem, či máme školskú radu. Asi áno. Niekedy sa nás učitelia opýtajú, kto zastupuje našu triedu a nikto im na to neodpovie.“

Citát slovenského dieťaťa zo stretnutia cieľovej skupiny

Školské rady

Slovenský zákon č. 596/2003 Z.z. o štátnej správe v školstve a o školských samosprávach nariaďuje vytvorenie školských rád. Najmä článok 26 tohto zákona zavádza žiacku školskú radu. Opisuje ju ako orgán, ktorý reprezentuje žiakov strednej školy a zastupuje ich záujmy vo vzťahu k riaditeľovi a vedeniu školy. Zákon umožňuje, aby školskú samosprávu vykonávali školské rady (školské rady, obecná školská rada, územná školská rada) a žiacka školská rada. Školské rady môžu predkladať stanoviská k zásadným problémom, návrhom a opatreniam školy v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy, môžu sa podieľať na vývoji a dodržiavaní školského poriadku, môžu zastupovať žiakov voči riaditeľovi školy a vedeniu a môžu voliť svojich zástupcov v školskej rade.⁵⁷

Už v základných školách môžu žiaci vytvárať svoje vlastné žiacke školské rady, v ktorých môžu riešiť svoje problémy na úrovni školy a predkladať návrhy na zlepšenie vedenia školy, ktoré sa týkajú otázky vzdelávania na školách atď. Žiacke školské rady sú bežnejšie na stredných školách než na základných.⁵⁸

Školská rada poskytuje vyhlásenia o podstatných otázkach, navrhuje návrhy a opatrenia vzťahujúce sa na školu v oblasti výchovy a vzdelávania, podieľa sa na vytváraní a dodržiavaní školského poriadku, zastupuje študentov vo vzťahu k riaditeľovi a vedeniu školy, predkladá im názory a návrhy a reprezentuje študentov aj navonok. Volí a odvoláva zástupcov študentov v školskej rade.⁵⁹ V brožúrke „Tretia vlna – profesionálna podpora študentských školských rád“ je uvedené toto: „Prieskumy ukázali, že školské rady sú založené v dvoch tretinách stredných škôl. Nie všetky študentské samosprávy však fungujú a pracujú skutočne účinne“.

V školskej praxi sa školská rada často používa ako formálny nástroj na vyjadrenie názoru detí. Vedenie školy ho často považuje za jediný možný mechanizmus a neexistuje nijaký priestor pre súčinnosť žiakov inou formou. No existujú príklady škôl, v ktorých žiacke školské rady fungujú veľmi dobre, majú plnú podporu vedenia školy, študenti sú iniciatívni a priamo ovplyvňujú tvorbu školského prostredia.

⁵⁷ Popri žiackych/študentských školských radách, ktoré sú výlučne určené pre žiakov, existujú aj tzv. „školské rady“, ktoré sú zložené zo zamestnancov školy, rodičov, zástupcov miestnej samosprávy a zástupcov stredoškôľakov.

⁵⁸ Vypracoval: Ústav informácií a prognóz školstva

⁵⁹ IUVENTA, Oddelenie pre deti a mladistvých, slovenské Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu.

Hoci okrem školských rád existuje niekoľko ďalších mechanizmov, ktoré umožňujú a podporujú aktívnu účasť detí na tvorbe vzdelávacieho prostredia na slovenských školách, zvyčajne sú tieto mechanizmy úzko spojené s otvoreným prístupom konkrétnej školy. Tieto príklady možno nájsť len na alternatívnych školách a v prípadoch, kedy je vedenie školy naklonené netradičným a neformálnym formám fungovania školského prostredia.

Nové iniciatívy pochádzajú z radov mladej generácie učiteľov, detí samotných alebo ich rodičov, rovnako ako od mimovládnych organizácií a nadácií. Podľa prieskumu UNICEF z roku 2009 – Ako deti vidia svoje práva⁶⁰, len 14.7% opýtaných detí (siedmici a deviataci na základných školách) odpovedali, že počas posledných troch rokov zaznamenali pozitívnu zmenu v súvislosti s uplatňovaním práv detí na ich škole. Na druhom mieste bolo posilnenie práva dieťaťa na slobodné vyjadrovanie názorov. Prieskum ukázal, že podiel žiakov, ktorí vedľa uviesť pozitívne zmeny vo svojej škole, značne kolíše, v závislosti od typu školy, (výrazne viac v štátnych školách), veľkosti obce, (najväčšie zlepšenie v najmenších obciach), regiónu (najlepšie výsledky za Prešov a Košice) a triedy (viac zmien vo vyšších triedach). Prieskum ukázal, že v oblasti uplatňovania práv detí na slovenských školách je podiel pozitívnych zmien, ktoré zaznamenali deti za posledné tri roky, stále malý. Prieskum však ukázal, že tu existuje trend smerom k posilňovaniu práv detí a eliminácii nedostatkov v ich uplatňovaní, ktoré pretrvávali v minulosti.⁶¹

Deti, ktoré sa zúčastnili diskusie cieľovej skupiny, potvrdzujú hore uvedené dôkazy, že školské rady sú predovšetkým formálnymi orgánmi, ktoré len pramálo ovplyvnia otázky súvisiace so školou a vzdelávaním, ktoré sú pre ne relevantné. **Nemyslia si, že by dokázali prispievať k rozhodnutiam, ktoré sa na škole prijímú.** Staršie deti v cieľovej skupine sú toho názoru, že v školskej rade by nemali byť mladšie deti spolu so staršími, pretože to vedie k dlhším diskusiám. Riešením by mohli byť osobitné školské rady pre rôzne vekové skupiny, prinajmenšom základné a stredné školy.

“Vekové hranice v mládežníckych parlamentoch sú dôležité, pretože žiaci základných škôl nevedia vyjadriť svoj názor, kým nie sú v posledných ročníkoch. Vekový limit pre členov by mal byť od 12 rokov.”

Citát slovenského dieťaťa zo stretnutia cieľovej skupiny

V oblasti študentských parlamentov je niekoľko aktívnych organizácií, ako napr. SUŠKA (Stredoškolská študentská únia Slovenska) alebo Slovenský stredoškolský parlament. **Slovenský stredoškolský parlament** sa skladá zo zástupcov študentov stredných a vyšších stredných škôl. Cieľovou skupinou sú študenti a od roku 1991 tvoria hlavný predmet záujmu Slovenského stredoškolského parlamentu problémy a záujmy študentov. Slovenský stredoškolský parlament je rokuje s orgánmi štátnej správy a samosprávy s cieľom pomáhať študentom a vytvárať podmienky pre ich účasť na živote školy, mesta, obce, či regiónu. Na tento účel sa od roku 1990 budujú žiacke školské rady a od roku 1996 obecné mládežnícke parlamenty.

⁶⁰ Výsledky tohto prieskumu sú k dispozícii v slovenčine na adrese: <http://www.unicef.sk/sk/prava-deti/dohovor-o-pravach-dietata/vyskum-na-slovensku/>

⁶¹ Vypracoval: UNICEF

Hlavným projektom Slovenského stredoškolského parlamentu v roku 2007 bolo vytvorenie troch regionálnych stredoškolských parlamentov pri regionálnej samospráve. V minulom roku projekt pokračoval. Bol podporovaný a bola tu snaha dosiahnuť jeho realizáciu. V roku 2009 boli dva hlavné projekty: vytvorenie a realizácia Informačného centra pre mládež v Bratislave a internetového portálu pre všetky žiacke školské rady na Slovensku. Slovenské Ministerstvo školstva poskytlo finančnú podporu na vytvorenie internetového portálu www.ziackeskolskerady.sk a spolupracovalo formou poskytovania metodického vedenia.⁶²

Vyučovanie o ľudských právach a právach detí na školách

Vyučovanie o ľudských právach a právach detí na školách je súčasťou štátneho vzdelávacieho programu (ŠVP) pre základné vzdelávanie, nižšie a vyššie stredné vzdelávanie, gymnáziá a stredné odborné učilištia. Škola môže do svojho školského vzdelávacieho programu (ŠkVP) zaradiť nepovinné predmety o ľudské práva alebo multikultúrna výchova.⁶³ Deti na stretnutí cieľovej skupiny potvrdili, že sa o právach detí a ľudských právach dozvedeli v škole. Niektoré školy sa dokonca zapojili do olympiády ľudských práv a niekoľko desiatok škôl sa zúčastňuje na programoch UNICEFu orientovaných na deti, ktoré sa zameriavajú na implementáciu práv detí vo všetkých procesoch v škole v súlade s čl. 12 Dohovoru OSN o právach detí.

Je potrebné pripomenúť, že podľa prieskumu UNICEF v roku 2009 tvorila skupina detí, ktoré povedali, že boli o svojich právach primerane informované, len jednu tretinu všetkých detí (siedmici až deviataci) zatiaľ čo v inej skupine (55.5% detí) deti uviedli, že o svojich právach počuli len málo a v poslednej skupine (8%) deti o svojich právach nikdy nepočuli. Podľa odpovedí detí zostáva pre ne hlavným zdrojom informácií o ich právach škola (podiel 34.4%). Prieskum uskutočnený na účely tejto revízie potvrdzuje, že hlavným zdrojom informácií o práve detí byť vypočuté a brané vážne sú učitelia.

Prieskumy ukazujú, že približne štvrtina detí v posledných troch ročníkoch základnej školy je plne spokojná s vyučovaním práv detí. Hodnotenie detí sa však líšilo v závislosti od niekoľkých demografických faktorov: typ školy (štátne školy lepšie ako súkromné a cirkevné školy), národnosť (zreteľný rozdiel medzi deťmi slovenskej národnosti, ktoré oproti deťom iných národností dosiahli vyššie percento), ročník (len 23% siedmakov je spokojných s kvalitou a formou vyučovania, zatiaľ čo u deviatakov to je 31%) a región (najlepšie Košice a Trnava, najhoršie Banská Bystrica a Bratislava). Výsledky ukazujú, že s vyučovaním práv detí sa v posledných ročníkoch základnej školy stretlo mnoho detí. Toto vzdelávanie prichádza neskoro a vyučovacie metódy považuje veľká skupina detí za nevhodné. Okrem toho sme zaznamenali veľkú skupinu detí, ktoré sa v siedmom ročníku základnej školy s vyučovaním práv detí ešte nestretli (až tretina siedmakov). Na túto skutočnosť poukázal aj prieskum organizácií IUVENTA a NDS (Nadácia pre deti Slovenska) „Novo vznikajúce potreby detí na Slovensku“ z roku 2010, kde niektoré názory napovedali, že deti si boli lepšie vedomé svojich práv než svojej zodpovednosti, čo poukazuje na potrebu napraviť vyučovanie o právach detí, ktoré ešte stále nie je na slovenských školách štandardné.⁶⁴

Vzdelávanie v oblasti demokracie a aktívneho občianstva

⁶² Vypracoval: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, Úsek regionálnych škôl

⁶³ Spracoval: Ústav informácií a prognóz školstva

⁶⁴ Zdroj: Guráň P., Filadelfiová J.: Deti o svojich právach – Slovensko 2009, záverečná správa z výskumu, prieskum pre UNICEF Bratislava 2009

Vzdelávanie v oblasti demokracie a aktívneho občianstva je súčasťou štátneho vzdelávacieho programu (ŠVP) na nižších a vyšších stredných školách⁶⁵. No deti rôzneho veku, ktoré sa zúčastnili na zasadnutiach cieľovej skupiny, uviedli, že o týchto otázkach sa na ich škole nikdy nehovorilo. Prax sa od vzdelávacieho programu zjavne líši.

Od roku 1998 Slovensko organizuje jedinečnú (aj z hľadiska európskych štandardov) vzdelávaciu a aktivačnú súťaž študentov stredných škôl – Olympiádu ľudských práv. Projekt Olympiády ľudských práv začal zospodu, ako iniciatíva učiteľov a metodikov štúdia ľudskej spoločnosti a aktivistov ľudských práv. Dnes sú hlavnými organizátormi Ministerstvo školstva, IUVENTA a mimovládna organizácia OZ OLYMP. Súťaž sa organizuje pre mládež vo veku 16 – 19 rokov. Cieľom je, aby vyjadrili svoje názory na rešpektovanie ľudských práv a problémov v spoločnosti. Svoje názory majú obhájiť pred porotou. Do tejto súťaže sa každoročne zapájajú stovky škôl a tisícky študentov z celého Slovenska. Viac než 300 z nich sa zúčastní regionálnych kôl a 64 najlepších sa dostane do celoštátneho finále.⁶⁶

Občianska participácia žiakov

Medzinárodná štúdia občianskej náuky a výchovy k občianstvu (International Civic and Citizenship Education Study – ICCS 2009)⁶⁷ bola druhou štúdiou tohto typu, na ktorej sa Slovenská republika zúčastnila. Jej hlavným cieľom bolo získať obraz o úrovni občianskych vedomostí, zručnostiach, chápaní pojmov, postojov a očakávanej účasti mladých ľudí na živote spoločnosti, i o tom, či dôverujú demokratickým inštitúciám a procesom.

Štúdia ICCS 2009 skúmala na Slovensku vedomosti a názory žiakov ôsmeho ročníka základných škôl a štvrtého ročníka osemročných gymnázií, ako aj názory učiteľov a riaditeľov škôl. Na prieskume sa zúčastnilo 139, 3 163 žiakov a 2 084 učiteľov. Žiaci, učitelia a riaditelia škôl vyplňali rôzne sústavy dotazníkov.⁶⁸

Výsledky ukázali, že žiaci trávia pomerne málo času diskusiami o spoločenských udalostiach a politickom vývoji so svojimi rodičmi (48 % nikdy) a sotva kedy diskutujú o rôznych politických otázkach a svetových udalostiach so svojimi priateľmi (63.2 % nikdy).

Žiaci môžu preukázať svoj záujem o politiku svojou účasťou na nej, napríklad „účasťou v občianskych organizáciách, kluboch a skupinách“. Údaje uvedené nižšie sa vzťahujú na jednotlivé organizácie, u ktorých žiaci uviedli „nikdy som sa na jej činnosti nepodieľal“.

- Mládežnícke organizácie pridružené k politickej strane(93.9 %)
- Organizácie zaoberajúce sa ľudskými právami (87.4 %)
- Ekologické organizácie (80.4 %)
- Dobrovoľníci skupiny angažované v mieste bydliska(72.2 %)
- Organizácie získavajúce peniaze na charitatívne účely (73.2 %)
- Kultúrne organizácie pre etnické menšiny (89.6 %)

⁶⁵ Vypracoval: Ústav informácií a prognóz školstva

⁶⁶ Vypracoval: Viliam Figusch

⁶⁷Štava R.: IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement – Medzinárodná asociácia pre hodnotenie výsledkov vzdelávania). Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva, ktorý vypracoval prieskum.

⁶⁸ Predbežná správa NUCEM, ktorú vypracoval prof. L. Macháček, externý odborník

- Náboženská skupina alebo organizácia(67.2 %)
- Skupina mládeže orientovaná na konkrétnu vec(75.6 %)

Výsledky ukazujú, že žiaci sa príliš nezapájajú do činností ekologických, občianskych a najmä politických organizácií, ani do činností organizácií pre ľudské práva. Vo svojich 14 rokoch majú skúsenosti najmä s činnosťou cirkevných skupín, klubov, či komunit, čo na Slovensku neprekvapuje.

Posledná oblasť, ktorej sa týkali konzultácie so žiakmi, v ktorej môžu uskutočňovať participatívne občianstvo, sa týkala činností súvisiacich s ich účasťou na rozhodovaní v ich škole. Výsledky prieskumu ukazujú, že počas jedného roka:

- 61.1% žiakov sa zúčastnilo diskusie so spolužiakmi v škole o spoločných záujmoch
- 47.3% volilo predsedu triedy alebo vo voľbách na školského parlamentu
- 24.9% sa aktívne zúčastnilo v diskusii
- 25,3% sa dobrovoľne zúčastnilo na školských činnostiach súvisiacich s hudbou a divadlom
- 22,9% kandidovalo na predsedu triedy alebo zástupcu triedy v školskom parlamente
- 10.2 % sa zúčastnilo na rozhodovaní o spôsobe fungovania školy

Výsledky ukazujú, že existuje občiansky potenciál zapojenia žiakov do rozhodovacích činností v škole.

Účasť na týchto postupoch súvisiacich s „demokraciou“ v škole nevyhnutne neznamená, že sa skutočne sa zúčastnili na rozhodovacom procese o prevádzke školy. Aj tieto výsledky potvrdili, že formálna školská samospráva s účasťou žiakov nedáva žiakom automaticky pocit, že vo svojej vlastnej škole skutočne o niečom rozhodujú.

„Školská prostredie,, je tiež súčasťou kontextu, alebo faktorom občianskeho formovania žiaka. V nasledujúcich bodoch definujeme ukazovatele otvorenosti voči diskusii počas vyučovacích hodín a uvádzame percentuálnu hodnotu, ktorú im žiaci priradili.

- Učítelia povzbudzujú žiakov, aby vyjadrovali svoje názory (83.1 %).
- Žiaci dokážu s učiteľom otvorene nesúhlasiť (74.3 %),
- Učítelia predkladajú niekoľko názorov na veci, ktoré vysvetľujú v triede (71.1 %).
- Žiaci vyjadrujú v triede svoje názory aj vtedy, keď sa líšia od väčšinového názoru ostatných žiakov (69.8 %).
- Učítelia povzbudzujú žiakov, aby diskutovali o veciach s ľuďmi, ktorí na ne majú iný názor (50.7 %).
- Žiaci začínajú v triede diskutovať o aktuálnych politických udalostiach (29.3 %)

Prehľad jednotlivých aspektov ukazuje, že najmenej sa zohľadňujú názory žiakov pri tvorbe rozvrhu a najviac pri tvorbe triedneho poriadku.

Posledný rebríček v tejto oblasti s týka účasti žiakov na fungovaní školy špecifickou formou, cez spoločné akcie spolužiakov, pre ktoré môže školský parlament alebo žiacka školská rada fungovať ako zastrešujúca inštitúcia.

1. Keď žiaci v škole spolupracujú, dá sa dosiahnuť veľa pozitívnych zmien (93.4 %)

2. Keď žiaci vystupujú spoločne, môžu väčšmi ovplyvniť to, čo sa deje v škole (88,5 %).
3. Organizovanie skupín žiakov na účely vyjadrenia ich názoru môže uľahčiť riešenie problémov v škole (83,2 %).
4. Účasť žiakov na prevádzke školy môže túto prevádzku zlepšiť (-78,3 %).
5. Všetky školy majú mať školský parlament (-74,3 %).

Žiaci uznávajú, že spoločné úsilie má veľký význam pre pozitívnu zmenu v škole je účinnejší než čin jedného žiaka. Preto považujú za dôležité organizovanie žiakov do skupín, aby vyjadrili svoj spoločný názor na problémy v škole. To však neznamená, že by všetci žiaci spájali tieto spoločné problémy a ich spoločné riešenia so školským parlamentom alebo žiackou školskou radou. Túto inštitúciu rozhodne schvaľujú predovšetkým študenti gymnázií. Je zaujímavé, že študenti stredne veľkých obecných škôl zastávajú tento názor častejšie. Školský parlament má menej zástancov vo **veľkých mestách a v najmenších mestách**.⁶⁹

Konzultácie s deťmi o koncepcii vzdelávania

V rámci reformy školského systému na Slovensku sa konala široká diskusia odborných i laických združení a občianskych združení, do ktorej boli zapojené aj informačné centrá pre mládež a Slovenský stredoškolský parlament.⁷⁰

Participácia detí na ich prechode na školu nasledujúceho stupňa

Podmienky prechodu žiaka z jednej školy do druhej, ako aj prechodu z jedného stupňa školy na ďalší stupeň, čiže napríklad zo základnej školy na strednú, sú stanovené v Zákone o škole. Takýto prechod sa nemôže uskutočniť bez toho, aby o to rodič požiadal alebo s tým súhlasil, alebo na základe rozhodnutia riaditeľa školy v prípade, že žiak dosiahol príslušný vek.⁷¹

Žiaci mladší ako 18 rokov môžu vyjadriť svoj názor prostredníctvom svojho zákonného zástupcu. Do osobitnej školy sa žiak zapíše s informovaným súhlasom jeho zákonného zástupcu.⁷²

Zaradovanie rómskych i nerómskych detí do osobitných škôl sa robí, keď majú deti 6 rokov. Podľa Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity je v tomto veku veľmi nepravdepodobné, že by vyjadrili svoj názor na túto vec. Samozrejme, teoreticky je to možné a nik deťom toto právo neberie. No rozhodnutie o takomto zaradení je plne v moci zákonného zástupcu (ktorým je väčšinou rodič), ktorý rozhodne, kam sa dieťa umiestni. Zle vzdelaní rómski rodičia (ktorí sú s najväčšou pravdepodobnosťou sami absolventmi osobitnej základnej školy) sa často nechajú presvedčiť, aby dali dieťa do osobitnej školy, pretože to so sebou prináša isté výhody, ako sú napríklad materiálne výhody, menšia náročnosť vzdelávacieho procesu, čo vedie k lepším známkam, zemepisná blízkosť osobitných škôl. Osobitné školy sú určené pre deti s osobitnými potrebami v dôsledku lekárskej diagnózy (postihnuté deti) a pre deti, ktoré vyžadujú osobitnú pozornosť a z nejakého dôvodu nie sú integrované do bežných škôl. V praxi v niektorých regiónoch navštevujú tieto osobitné školy hlavne rómske deti, pretože tieto školy sú bližšie k ich bydlisku. Tieto školy sa však

⁶⁹ Zdroj: Štava E., Macháček L.: Základná informácia o výsledkoch IEA ICCS 2009, Mládež a spoločnosť č. 4, 2010

⁷⁰ Vypracoval: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, Úsek regionálnych škôl

⁷¹ Zdroj: Štátna školská inšpekcia

⁷² Vypracoval: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, Úsek regionálnych škôl

nepovažujú za školy „len pre rómske deti“. Vo vyšších ročníkoch osobitných škôl sa deti dlhodobo dosahujúce nadpriemerné výsledky môžu zaradiť do bežnej školy. Ak o to dieťa požiada, tak o tom opäť rozhodujú príslušné orgány (učiteľ, riaditeľ, psychológ a nakoniec rodič). Nakoniec toto zohľadnia príslušné orgány a rozhodnú.⁷³

Školenie učiteľov o účasti detí na vzdelávaní

Slovenské Ministerstvo školstva prostredníctvom organizácie, ktorá je ním priamo riadená (Metodicko-pedagogické centrum), a jej regionálnych úradov prispieva k ďalšiemu školeniu pedagogických pracovníkov. Téma zvyšovania povedomia o právach dieťaťa, účasti detí v oblasti vzdelávania, spolupráca s občianskou spoločnosťou a otázky ľudských práv boli integrované do všetkých vzdelávania a odbornej prípravy.

Nálezy Štátnej školskej inšpekcie počas inšpekcií na základných školách v roku 2009/2010 ukazujú, že vedenie škôl podporovalo školenie učiteľov, pomocou ktorého si učitelia zvyšovali odbornosť, aby mohli vyučovať ďalší predmet.

Informácie o právach detí, ktoré boli poskytnuté súčasným a budúcim učiteľom, majú naďalej čisto informatívny charakter⁷⁴, pri čom sa nedostatočne zdôrazňuje rozvoj praktických zručností učiteľov v oblasti skutočného uplatňovania práva dieťaťa na účasť. Preto požiadavka prípravy učiteľov na účasť detí na vzdelávaní nie je ešte na Slovensku splnená.⁷⁵

Participácia detí na mimoškolskej výchove a činnosti

Nálezy Štátnej školskej inšpekcie ukazujú, že školy vytvorili priaznivé podmienky pre zapojenie žiakov do mimoškolských činností, a to tým, že ponúkajú rôzne mimoškolské činnosti a projekty. Napríklad žiaci predškolského vyučovania (materské školy) navštevujú záujmové činnosti. Takmer všetky základné a stredné školy zapájajú svojich žiakov do národných i medzinárodných projektov alebo do svojich vlastných projektov, ktorý podporujú napríklad environmentálne vzdelávanie, alebo ktoré posilňujú pozitívne postoje žiakov ku škole a jej bezprostrednému okoliu. O mimoškolskú činnosť sa zaujímajú žiaci zo znevýhodneného prostredia, ktorí navštevujú základné a stredné školy.

Centrá voľného času zariadili neformálne školenie pre nezamestnanú mládež.⁷⁶ Školský zákon uvádza, že centrá voľného času majú zabezpečiť vzdelávanie a školenie, voľnočasové a rekreačné činnosti pre deti, rodičov a iné osoby do 30 rokov počas voľného času.

Záverečné poznámky

Školské rady existujú vo väčšine stredných škôl na Slovensku, no nie na všetkých stupňoch škôl v rovnakom rozsahu. Okrem toho ešte nie všetky školy majú školskú radu. Tam, kde školská rada existuje, je často formálna, bez skutočnej rozhodovacej právomoci – aspoň tak to vnímajú žiaci na školách. Potrebné sú školské rady pre rôzne vekové skupiny. Podľa názoru samotných detí sa tu nemajú miešať staršie deti s mladšími.

⁷³ Vypracoval: Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity

⁷⁴ Existuje niekoľko výnimiek, kedy bolo učiteľom poskytnuté školenie o právach detí prostredníctvom mimovládnych organizácií alebo UNICEFu.

⁷⁵ Vypracoval: UNICEF

⁷⁶ Zdroj: Štátna školská inšpekcia

Žiaci nemajú žiadny alebo takmer žiadny vplyv na vzdelávacie programy a osnovy v škole, to je ponechané na školské rady, riaditeľov škôl, učiteľov a rodičov.

Žiaci uznávajú, že spoločná participácia detí v školách zlepšuje chod školy, no nie všetci toto spájajú so zapojením do školskej rady alebo školského parlamentu. Pre toto možno nájsť ďalšie kreatívne riešenia, predovšetkým z iniciatívy samotných žiakov.

Zdá sa, že slovenské orgány v školstve považujú vzdelávanie v oblasti práv detí za kľúčové, no v praxi to deti pociťujú tak, že toto vzdelávanie prichádza príliš neskoro alebo neprimeraným spôsobom. Zdá sa, že vyučovanie v oblasti demokracie a aktívneho občianstva v slovenskom vzdelávacom systéme viac-menej chýba, a to napriek tomu, že je súčasťou štátneho vzdelávacieho programu (ŠVP). Okrem toho samotní učitelia nie sú správne vyškolení v tom, ako majú pri učení prakticky uplatňovať práva detí, vrátane práva na účasť. Pozitívnou výnimkou je tu organizovanie jedinečnej Olympiády ľudských práv, ktorá vznikla na základe iniciatívy učiteľov zdola.

Odporúčania:

- Na školách všetkých typov je potrebné založiť žiacke školské rady. Ich činnosť sa má kombinovať vo formálnych poradných orgánoch a v orgánoch orientovaných na menej formálne spôsoby v otázkach súvisiacich so školou a vzdelávaním. Školské rady majú mať hmatateľný vplyv na otázky vzdelávania v škole.
- Podporovať žiakov na školách v rámci spoločných iniciatív, ako sú akcie či vykonávanie prieskumov, ktorých cieľom je zlepšiť fungovanie školy - prístup zdola nahor. Súčasne informovať žiakov o účele školských rád a naučiť ich, ako možno tieto formálnejšie formy účasti zamestnancov využiť na prospech žiakov a potrieb školy.
- Je potrebné vyškoliť učiteľov o tom, ako prevádzkovať školské rady a ako sa na nich môžu zúčastňovať žiaci, čo majú urobiť, aby ich názory boli vypočuté a brané vážne v rámci každodenných aktivít v škole.
- Ako vyplýva z diskusií v rámci konzultácií s cieľovou skupinou, je potrebné mať osobitné školské rady pre rôzne vekové skupiny.
- Stredoškolské parlamenty je potrebné založiť vo všetkých regiónoch Slovenska.
- Zabezpečiť výučbu zameranú na ľudské práva a práva detí na všetkých stupňoch školského systému a to tak, že základom má byť UNCRC⁷⁷.
- Zabezpečiť, aby boli učitelia v rámci sústavného vzdelávania a na školách pripravujúcich učiteľov vyškolení a aby sa oboznámili s Dohovorom OSN o právach dieťaťa (United Nations Convention on the Rights of the Child – UNCRC), vrátane práva na to, aby ho vypočuli a brali vážne.
- Odporúča sa, aby aj veľmi malé deti a ohrozené deti, vrátane zdravotne postihnutých detí a rómskych detí, mali možnosť vyjadriť svoje názory na to, ktorú školu by chceli navštevovať, a pokiaľ možno by mali mať možnosť zúčastniť hlavného prúdu vzdelávania.
- Podporovať participáciu jednotlivých žiakov a týmto spôsobom posilniť systém participácie v celom školskom prostredí.
- Dovoľiť stredoškólakom vybrať si predmety, na ktoré by sa chceli zamerať.

⁷⁷ Existuje mnoho materiálov organizácie UNICEF a mimovládnych organizácií, ktoré uľahčia túto výučbu.

Hra, rekreácia, športy a kultúrne aktivity

Deti majú právo na hru, odpočinok a fyzické a kultúrne aktivity pre ich rozvoj a socializáciu.

“Obec by mala mať záujem o mladých ľudí. Môžeme si vybrať medzi rôznymi druhmi športu a umenia, ale to nestačí.”

Citát slovenského dieťaťa zo stretnutia cieľovej skupiny

Kultúrne aktivity týkajúce sa detí

Národné osvetové centrum v rámci starostlivosti o deti a mládež, s cieľom zaplniť ich voľný čas kultúrnou činnosťou, poskytuje usmerňovanie kultúrnym organizáciám v súvislosti s podporou metód účasti v oblasti kultúrnej verejnej osvetu. V roku 2009 zorganizovalo seminár na tému Rozvoj komunity a účasť občanov. Tento seminár bol určený regionálnym pracovníkom, pracujúcim s deťmi a mládežou.

Okrem iného mal za cieľ využiť participatívne prístupy v oblasti kultúrnej osvetu verejnosti a práce s komunitou a vyškoliť pracovníkov regionálnych verejných osvetových stredísk vo využívaní participatívnych prístupov.

Národné osvetové centrum zariadilo, aby účastníci poskytli po akcii spätnú väzbu, v rámci ktorej uviedli svoje potreby, záujmy a iné formy činnosti. Táto zásada sa uplatňovala aj vo vzťahu k deťom a aktivitám pre deti. Takto získané informácie, vrátane skutočného záujmu o konkrétny typ alebo formu aktivít, tvoria vstup pre ďalšiu prácu Národného osvetového centra a zohľadňujú sa pri príprave Ďalších kultúrnych činností, vrátane účasti detí.

Voľnočasové aktivity pre deti zahŕňali široké portfólio hier, ktoré rozvíjajú detskú pamäť, vrátane fyzického cvičenia zručností, komunikácie a spolupráce medzi deťmi.

V záujme vyplnenia voľného času detí systematickou činnosťou boli vytvorené programy, ktoré ponúkajú deťom širokú škálu voľnočasových aktivít v rôznych typoch zariadení. Okrem toho sa realizujú takzvané príležitostné činnosti (neformálne programy).

Systémové aktivity zahŕňajú voľnočasové aktivity (v oblasti kultúry a umenia), vzdelávanie a odbornú prípravu detí a mládeže v tejto oblasti. Organizujú sa národné festivaly a súťaže na úrovni miestnej, okresnej a regionálnej úrovni, určené pre deti a mládež.

Pri osobitných príležitostiach sa organizujú príležitostné aktivity. Spravidla ich organizuje mesto alebo obec, kultúrne centrá, či dobrovoľné združenia občanov takzvaného tretieho sektora, Príklad: Medzinárodný deň detí, začiatok a koniec školského roka, miestne pamätňé dni.

Ďalšou formou účasti detí na kultúrnych aktivitách je ich priame zapojenie do prípravy, realizácie a hodnotenia kultúrnych akcií pre deti. Tu sú nielen účastníkmi, ale aj spoluorganizátormi, spoluautormi, ba i členmi poroty.

Například na festivale „Zlatá priadka“ sa deti podieľajú na tvorbe festivalovej znelky. Pri otváraní a zatváraní podujatia deti hrajú na Orffových nástrojoch a pôsobia aj ako prednášajúci. Každý deň v popoludňajších hodinách zasadá detská porota, aby vyhodnotila podujatie. Tohto hodnotenie sa zúčastňujú výlučne deti, bez dospelých vodcov a režisérov.⁷⁸

V obecnej prípadovej štúdií v Banskej Bystrici sa v miestnom obecnom stredisku zaviedli pre deti služby, ktoré boli pre ne vhodné a ktoré sami navrhli. Okrem toho nebola na Slovensku vyvinutá kultúra zapájania detí do rozhodovania obcí o detských ihriskách a ich prístupnosti.

“My by sme mali rozhodovať o tom, ako má vyzerat’ ihrisko!”

Citát slovenského dieťaťa zo stretnutia cieľovej skupiny

Konzultovanie s deťmi z menšinových skupín o „kultúrnych“ aktivitách

Keď Národné osvetové centrum spolupracuje s ktoroukoľvek menšinou, platia všeobecné pravidlá. To znamená, že sa požaduje spätná väzba od účastníkov tvorivých dielní. Národné osvetové centrum pracuje najmä s deťmi z národných menšín, vrátane rómskej, ako aj s rôznymi menšinami postihnutých detí. Aj ony majú, rovnako ako ostatné deti, možnosť vyjadriť svoj názor na kultúrne aktivity, ktoré organizuje Národné osvetové centrum v spolupráci obecnými úradmi, dobrovoľníckymi organizáciami tretieho sektora, ako aj so štátnymi profesijnými organizáciami.

Konzultovanie s veľmi malými deťmi a deťmi so zdravotným postihnutím

Pokiaľ ide o Úniu nevidiacich a slabozrakých Slovenska a Slovenský zväz telesne postihnutých, tieto organizácie neboli informované o tom, že prebehli konzultácie s deťmi s osobitnými potrebami o voľnočasových činnostiach, ani o konštrukcii či dostupnosti ihrísk.

Podobná spolupráca ako s menšinami existuje s duševne postihnutými deťmi. Národné osvetové centrum dlhodobo spolupracuje s folklórnou skupinou Javorček, Bratislava. V tejto skupine sú aj duševne postihnutí tanečníci a hudobníci. Javorček má pobočku pre deti. Návčik tam prebiehal 2 roky. Sú tam štyri dievčatá a dvaja chlapci vo veku do 7 rokov. V spolupráci s folklórnou skupinou Lipou vystúpila na národnom Folklórnom festivale Východná.⁷⁹

„Voľnočasové aktivity pre deti so zdravotným postihnutím sú veľmi dobre organizované. Pripravujú ich osobitné školy. Okrem osobitných škôl zabezpečujú tieto činnosti občianske združenia, no len čiastočne alebo príležitostne. Keď sme v škole budovali multifunkčné ihrisko, informovali sme deti o tomto projekte a o tom, čo sa chystáme robiť a deti prispeli svojimi nápadi. Deti vyjadrovali svoje názory na školský vzdelávací program (ŠkVP) a na voľnočasové aktivity v diskusiách a pri neformálnej komunikácii s pedagogickými pracovníkmi. Informácie o aktivitách, ktoré plánujú mimoškolské organizácie, sú vystavené na nástenkách. Nemáme v škole školský klub. Nemáme v škole deti migrantov.“

Riaditeľ základnej internátnej školy pre sluchovo postihnutých žiakov.⁸⁰

⁷⁸ Zdroj: Národné osvetové centrum

⁷⁹ Vypracoval: Národné osvetové centrum

⁸⁰ Vypracoval: Národná rada pre občanov so zdravotným postihnutím

Konzultovanie o miestnych aktivitách práce s mládežou

Pokiaľ ide o príležitostné a systematické kultúrne aktivity, ktoré organizuje Národné osvetové centrum, tak sem patria aj štandardné hry určené na zabavenie detí a mládeže. Na základe týchto hier deti a mládež tvoria „budúce programy“ podľa svojho záujmu a reakciu na predchádzajúcu spätnú väzbu od detí, keď vyhodnocovali svoju činnosť.

Informácie sa šíria štandardnými spôsobmi, osobným stykom, rodičia detí veľmi malých a starších detí sú informovaní obecným rozhlasom, používajú sa plagáty, letáky, oznámenia školským rozhlasom, prostredníctvom učiteľov a všetkých dostupných celoštátnych, regionálnych a miestnych médií (v závislosti od povahy a rozsahu podujatia), a využíva sa aj Internet.

Konzultácie zamerané na získanie spätnej väzby sa konajú spontánne. Zúčastneným deťom a mládeži sa kladú priame otázky a zisťuje sa ich názor na úspešnosť jednotlivých aktivít, na kvalitu programov, napríklad čo by sa dalo urobiť lepšie a čo by deti chceli k tejto aktivite ešte pridať. Niekedy sa získanie názorov detí a mládeže používa dotazníková metóda. Keď napríklad Národné osvetové centrum organizovalo svetoznámy folklórny festival vo Východnej, použil sa dotazník na získanie viacerých ukazovateľov kvality. Toto sa týkalo aj programov detí a mládeže, pretože viac než 35% účastníkov festivalu tvoria deti a mládež. Na získanie spätnej väzby sa okrem toho používajú priame rozhovory s deťmi alebo sa organizujú tvorivé dielne, v ktorých sa deti môžu vyjadriť pomocou umeleckých diel, ktoré prezentujú podľa svojich možností a schopností.

V roku 2009 sa uskutočnila štúdia „ON-LINE GENERATION“ (Generácia on-line). Bola venovaná informačnej, komunikačnej a digitálnej účasti mládeže na informačnej spoločnosti.⁸¹ Hlavné zistenia štúdie ukazujú, že nové médiá zohrávajú kľúčovú úlohu v každodennom, živote mladých ľudí a že ich používajú predovšetkým na zábavu, vzájomnú komunikáciu a, v menšej miere, na rôzne neorganizované formy digitálnej účasti. Dávajú prednosť vizuálnym a zvukovým informáciám, aby boli v neustálom kontakte so svojimi rovesníkmi, majú záujem o účasť v záujmových združeniach (ako je hip-hop, techno, Emo, graffiti).

Viac než polovica zúčastnených mladých ľudí má záujem aj o praktické informácie, ktoré sa bezprostredne týkajú ich každodenného života.

Štúdia obsahuje tieto odporúčania: eliminovať takzvanú digitálnu priepasť medzi jednotlivcami a skupinami s prístupom k najnovším technológiám a tými, ktorí pochádzajú zo sociálne menej podnetného prostredia, podporovať účasť pomocou digitálnych foriem, podporovať mladých ľudí pri tvorbe ich vlastných médií a využívať takto ich vlastnú tvorivosť, prezentovať on-line informácie určené pre mladých ľudí.

Správa o mládeži 2010

⁸¹ <http://www.vyskummladeze.sk/index.php?option=content&task=view&id=113>

Správa o mládeži 2010⁸² mapuje súčasné životné podmienky mladých ľudí, poskytuje informácie o ich životnej situácii a identifikuje aktuálne úlohy v osobitných koncepčných oblastiach, ktoré súvisia s mládežou. Medzi pokryté témy patrí aj voľný čas a kultúra mládeže.

Mladí ľudia majú v priemere 4 hodiny voľného času denne. Najväčšia časť (až 7 hodín denne) z toho pripadá na nezamestnaných mladých ľudí. Väčšinu svojho voľného času trávia mladí ľudia doma alebo s priateľmi. O možnostiach trávenia voľného času sa dozvedajú najviac od priateľov a z Internetu. U mladších vekových kategórií má pri rozhodovaní o spôsobe trávenia voľného času veľkú váhu názor rodičov. Naň sa organizácie príliš nezameriavajú. Staršia mládež dáva prednosť individuálnemu a neorganizovanému tráveniu voľného času. Často sa stáva, že organizované voľnočasové aktivity neodrážajú primeraným spôsobom potreby mladých ľudí, v dôsledku čoho nie sú pre nich atraktívne. V prípade mladších detí sú často pridrahé. Pretrváva nedostatok užšej spolupráce medzi školami a školskými zariadeniami a mládežníckymi organizáciami, ktoré by sa navzájom dopĺňali pri aktívnom ovplyvňovaní mladých ľudí. Okrem toho je potrebné zabezpečiť rozmer otvorenosti a použiť také metódy práce s mládežou, ktoré pritiaľnu aj tých mladých ľudí, ktorí majú záujem o činnosti, no neželajú si byť „organizovaní“.

Ministerstvo kultúry zorganizovalo program kultúrnych poukážok pre žiakov základných a stredných škôl a pre pedagogických pracovníkov s cieľom zabezpečiť dostupnosť kultúrnych podujatí a motivovať k častejšiemu navštevovaniu rôznych kultúrnych inštitúcií.⁸³

Záverečné poznámky

V Slovenskej republike neexistuje kultúra zapájania detí a mládeže do rozhodovania obcí o ihriskách a ich dostupnosti. Národné osvetové centrum organizuje voľnočasové aktivity a kultúrne podujatia pre deti a mládež, pri čom konzultuje s mládežou a keď sa zúčastnili aktivít, tak ich žiada o spätnú väzbu. Deti z menšinových skupín a deti s osobitnými potrebami sú tiež zapojené do konzultácií o zábavných a kultúrnych aktivitách, ktoré sa pre ne poriadajú.

V Správe o mládeži 2010 je uvedený záver, že organizované voľnočasové aktivity nespĺňajú primeraným spôsobom potreby mladých ľudí a že je potrebná užšia spolupráca medzi školami a mládežníckymi organizáciami pri organizovaní aktivít. Deti a mládež, ktorí sa zúčastnili reflexnej skupiny, naznačili, že existuje dostatočné množstvo príležitostí na voľnočasové aktivity a že mali možnosť informovať organizátorov ako o ich pozitívnych, tak aj negatívnych postrehoch súvisiacich s ponúkanými aktivitami.

Odporúčania predložené počas druhého stretnutia hodnotiaceho tímu krajiny:

- treba vypracovať mechanizmy konzultácií nielen s ohľadom na činnosti, ale tiež s ohľadom na budovanie infraštruktúry pre ich realizáciu
- je potrebné podporovať nielen prístup k informáciám (dostatočné informácie o činnosti), ale je potrebná pomoc aj z hľadiska fyzickej dostupnosti (odstránenie prekážok / sluchové, zrakové, mentálne postihnutie a iné)

⁸² http://www.iuventa.sk/files/documents/legislativa/sprava_omladezi2010_final.pdf

⁸³ IUVENTA

- je potrebné podporovať mimovládne organizácie v príprave voľnočasových aktivít, najmä na miestnej úrovni

V prípadoch násilia

UNCRC stanovuje právo dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násilia. Členské štáty sú zodpovedná za zabezpečenie tohto práva pre každé dieťa. Štúdia OSN o násilí na deťoch, ktorú vypracoval Paulo Sérgio Pinheiro, vo svojich záveroch uvádza, že „deti majú právo vyjadrovať svoje názory, a na to, aby boli tieto názory zohľadňované pri realizácii koncepcií a programov“, a že „je potrebné podporovať a povzbudzovať detské organizácie a iniciatívy vedené deťmi zamerané na riešenie násilia a riadené najlepšimi záujmami dieťaťa“.

Zákaz všetkých foriem násilia páchaného na deťoch

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva uviedlo vo svojej správe o dodržiavaní práv dieťaťa v Slovenskej republike za rok 2009, že väčšina slovenských právnych noriem odráža medzinárodné záväzky na ochranu detí pred všetkými formami násilia, vrátane boja proti domácemu násiliu, najmä pokiaľ ide o ochranu proti zneužívaniu detí v rodine.

Zákon o rodine reaguje na články 16 a 19 Dohovoru OSN o právach dieťaťa ustanovením § 30 ods. 3: „Rodičia majú právo používať vhodné výchovné prostriedky takým spôsobom, aby nedošlo k poškodeniu zdravia, dôstojnosti, duševného, fyzického, ani emocionálneho vývoja dieťaťa.“ Vhodnosť použitia výchovných prostriedkov sa považuje za veľmi dôležitú. Jej porušenie so sebou prináša dôsledky vyplývajúce z Trestného zákonníka i zo Zákona o rodine, vrátane pozbavenia rodičovských práv a povinností.

Slovenská legislatíva venuje pomerne podrobnú pozornosť ochrane dieťaťa pred zneužitím. V zákone 305/2005 o sociálnoprávnej ochrane detí sa uvádza: „Pri vykonávaní opatrení podľa tohto zákona je zakázané používať všetky formy telesných trestov na dieťaťu a iné hrubé alebo ponižujúce formy zaobchádzania a formy trestania dieťaťa, ktoré mu spôsobujú alebo môžu spôsobiť fyzickú ujmu alebo psychickú ujmu.“ Každý je povinný upozorniť orgán sociálnoprávnej ochrany detí na porušovanie práv dieťaťa. Dieťa má právo požiadať o pomoc pri ochrane svojich práv orgán sociálnoprávnej ochrany detí.⁸⁴ Úrady sú povinné poskytnúť dieťaťu s okamžitú pomoc pri ochrane jeho života a zdravia. To platí vtedy, keď dieťa, vzhľadom k svoj vek a zrelosť, nemôže požiadať o pomoc samé, ale robí to cez tretiu stranu. Dieťa môže požiadať o pomoc aj bez vedomia rodičov či osoby, ktorá sa o dieťa osobne stará.⁸⁵ Poskytovateľ zdravotnej starostlivosti je povinný oznámiť polícii podozrenie zo zanedbávania, týrania alebo zneužívania. Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou vedie štatistické záznamy z nemocnice o diagnostikovaní zneužívania a zanedbávania detí.⁸⁶

Ak došlo k násiliu alebo hrozbe násilia voči dieťaťu, môže občianske právo obmedziť právo na užívanie spolumajiteľa spoločného majetku manželov, alebo nájomníka bytu (domu), alebo ho môže úplne vylúčiť z používania bytu (domu).

⁸⁴ Národný akčný plán pre deti 2009-2012

⁸⁵ Vypracoval: UNICEF

⁸⁶ Vypracoval: Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky

Výskyt domáceho násillia, zneužívania a týrania, vrátane telesných trestov, sledujú pracovníci oddelenia všeobecnej kriminality súdu a úradov kriminálnej polície krajských a okresných riaditeľstiev policajného zboru.⁸⁷

Trestný zákon rieši násillie na deťoch v rodine v § 208 (Týranie blízkej osoby a zverenej osoby). Pri spáchaní trestného činu spôsobenia škody na zdraví dieťaťa sa trvanie trestu odňatia slobody zvyšuje. Patria sem aj otázky, ako je zanedbávanie neoprávnené zadržiavanie jedla, odpočinku alebo spánku a problematika núteného žobrania.⁸⁸

Zákaz telesných trestov v školskom prostredí

Podľa školského zákona vychádza výchova a vzdelávanie (okrem iného) zo zásady zákazu používania všetkých foriem telesných trestov a sankcií v oblasti vzdelávania.⁸⁹ No slovenská štúdia o porušovaní ľudských práv v školskom prostredí uskutočnená v roku 2009 zistila, že 7,5% opýtaných detí ešte stále uvádza, že učitelia bežne používajú telesné tresty.

Národný akčný plán pre deti 2009-2012

Slovenská republika zahrnula do svojho národného akčného plánu pre deti na roky 2009 – 2012 cieľ zaviesť ochranu práv detí, vrátane ochrany pred násillím. Ako už bolo uvedené už v časti o právnej a politickej analýze, úlohy Národného akčného plánu pre deti na nadchádzajúce obdobie boli formulované bez účasti detí. Akčný plán však nielen predpokladá participáciu detí pri plnení úloh akčného plánu, ale obsahuje najmä úlohy zamerané na vytváranie priestoru na skúmanie názorov detí, poskytovanie relevantných informácií a deťom, aby tak v budúcnosti umožnili deťom aktívne prispievať a vyjadrovať názory na koncepcie, ktoré sa ich týkajú.“

Otázky týkajúce sa násillia, ktoré sú súčasťou Národného akčného plánu, zahŕňajú opatrenia na zákaz telesných trestov detí a sledovanie kvality novo zavedenej linky pomoci 116111.

Pedagogickým a nepedagogickým pracovníkom pracujúcim v oblasti školstva, voľnočasových a kultúrnych aktivít sa poskytuje školenie, aby boli schopní identifikovať syndróm CAN (Child Abuse and Neglect – týranie a zanedbávanie detí), i to, keď sú deti obeťami trestných činovtýrania, zneužívania atď. Súčasťou týchto školení je napríklad aj projekt „Prečo som rád na svete“, zameraný na prevenciu drogových závislostí u detí a mládeže, ale aj odborné semináre a workshopy v rámci občianskej výchovy na tému diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, ochrany práv dieťaťa, detí z menšín a zdravotne postihnutých detí. osobitné školenie sa poskytuje aj sociálnym pracovníkom, ktorí realizujú opatrenia pre zneužívané a zanedbávané deti. V súvislosti s Národným programom pre deti a dospievajúcu mládež v Slovenskej republike na roky 2008 – 2015 bola vypracovaná praktická príručka pre lekárov prvého kontaktu, sociálnych pracovníkov, učiteľov, a ďalšie príslušné profesie, ktorá obsahuje informácie potrebné na včasnú identifikáciu týrania, zneužívania a

⁸⁷ Piovarčiová T., Halašová D., Miháliková J., Bagalová E., Gogolová D.: Novovznikajúce potreby detí na Slovensku – Výskumná štúdia, IUVENTA a Nadácie pre deti Slovenska, Bratislava 2010

⁸⁸ Vypracoval: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky

⁸⁹ § 3 bod r) zákona č. 245/2008 Z.z. o vzdelávaní a odbornej príprave (Školský zákon) v znení neskorších zmien a doplnkov

zanedbávania dieťaťa, ako praktický návod krok za krokom, ako postupovať v týchto situáciách.

Národný akčný plán predpokladá vytvorenie záväzných právnych a sektorových predpisov pre podmienky a postupy použitia ochranných izieb v osobitných školských zariadeniach, ako sú ústavy rezidenčnej starostlivosti. Ich súčasťou je ustanovenie o tom, že sa tieto izby už nebudú používať na trestanie. Národný akčný plán predpokladá monitorovanie programu „hniezd záchrany“, ktoré využívajú matky na to, aby sa anonymne vzdali dieťaťa po narodení bez toho, aby bol stíhaný. Týmto deťom sa okamžite poskytuje lekárska starostlivosť. Výsledky tohto monitorovania sa využijú na zrevidovanie programu „hniezd záchrany“.

Národný akčný plán pre deti obsahuje zoznam osobitných opatrení na zabezpečenie ochrany detí voči násiliu, a to aj preventívne. Napríklad Národný program boja proti obchodovaniu s ľuďmi na roky 2008 – 2010 s osobitnej pomocou maloletým obetiam obsahuje požiadavku podpísať a ratifikovať medzinárodné dokumenty (t.j. Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a zneužívaním). Tieto opatrenia nie sú zamerané na konzultácie s deťmi, ale na ochranu práv detí. Národný akčný plán však predpokladá konzultácie s deťmi pri svojom zavádzaní.

Okrem Národného akčného plánu pre deti sa otázke násilia voči deťom venuje niekoľko ďalších programov a stratégií, ktorých úlohy a aktivity súvisia s Národným akčným plánom pre deti. Je to napríklad Akčný plán prevencie všetkých foriem diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a iných prejavov netolerancie, či Národný akčný plán prevencie a odstránenia násilia páchaného na ženách a v rodinách na roky 2005 – 2008.

Nezávislé mechanizmy na ochranu práv detí vo Slovenskej republike, vrátane práva na ochranu pred násilím sú zavedené a zahŕňajú verejného ochrancu práv (ombudsman), Slovenské národné stredisko pre ľudské práva a Výbor ministra pre deti (v súčasnosti Výbor pre deti a mládež). Zriadenie nezávislého ombudsmana pre deti čaká na realizáciu.⁹⁰

Mechanizmy podávania správ zamerané na deti

V Slovenskej republike majú deti celé spektrum možností nahlásiť nevhodné správanie voči nim. Môžu ho nahlásiť učiteľovi, školskému psychológovi, polícii, okresnému pediatrovi, lekárskej záchranej službe 112, úradu práce, sociálnych vecí a rodiny a orgánu miestnej samosprávy. Nie je zrejmé, či sú o všetkých týchto osobách a orgánoch deti informované.

Detské linky pomoci sú formou nahlasovania, ktorá je veľmi vhodná pre deti. V Slovenskej republike existuje zoznam detských liniek pomoci. Niektoré sú regionálne, iné sú v nepretržitej prevádzke a obsluhujú ich školení profesionáli, ako je napríklad detská linka pomoci slovenskej pobočky UNICEF (116 111, non-stop), či detská linka pomoci pre týrané, zneužívané a nezvestné deti (116 000, non-stop), čo je linka harmonizovaná v EÚ v štátnom jazyku. Okrem toho existuje detská linka dôvery, detská záchranná linka a existuje detská linka pomoci a dôvernej pomoci v Košiciach a Prešove. Okrem liniek pomoci sú tu webové stránky, na ktoré sa deti môžu obrátiť, vrátane stránky ombudsmana.

⁹⁰ Pozri oddiel: Právna a politická analýza

V celej krajine sú zriadené krízové centrá. Dovedna je ich 28, z toho 13 spravujú miestne samosprávy a 15 neziskové organizácie. K týmto krízovým centrom sú pripojené osobitné linky pomoci a osobitné linky pomoci pre obeť násilia a ohrozené deti.

Prieskum uskutočnený na účely tejto revízie zistil, že deti si myslia, detské linky pomoci sa maximálne snažia chrániť ich právo byť vypočuté a brané vážne. Viac než 40% si ich myslí, že to robia „naozaj veľmi dobre“ alebo „veľmi dobre“ a ďalších 20% si myslí, že to robia „pomerne dobre“. Výsledky prieskumu ukazujú, že veľká väčšina detí v Slovenskej republike vie o detských linkách pomoci. Tieto non-stop linky ročne vybavujú v priemere 15 000 telefonátov. Okrem toho je na stránke pomoci pre deti www.pomoc.sk zverejnených takmer 500 odkazov na ďalšiu pomoc. Deti najčastejšie kontaktujú linky pomoci z dôvodu problémov v rodine (17,9%), problémov vo vzťahoch (20%) a problémov v škole so spolužiakmi, učiteľmi alebo rodičmi (10,6%). Takmer 6% telefonátov sa týka násilia a 13% volajúcich sa s niekým potrebuje porozprávať.

Názory detí na násilie

Výskum UNICEF o právach dieťaťa, ktorý sa uskutočnil v marci 2009, ukazuje, že viac než 90% detí vo veku 13 – 15 rokov nepovažuje telesné tresty vo výchove za správne. Absolútna väčšina detí si myslí, že telesný trest poškodzuje sebaúctu a sebadomie dieťa⁹¹. Takmer 30 % detských respondentov prieskumu uviedlo, že zažilo násilné správanie voči deťom i vo vlastnej rodine (3% často, 8% občas a 17% výnimočne). Deti tiež uviedli, že najčastejšie sa s násilím na deťoch stretávajú v televízii (31,9% často, 41,8% občas). Až 75% respondentov uviedlo, že má osobnú skúsenosť s násilným správaním v škole (8,1% často, 29,7% občas, výnimočne 37,3%) a 66,1% detí sa dozvedelo o násilí na Internete (často 16%, občas 30%, výnimočne 20,1%). Organizácia UNICEF si všimla rozdiely týkajúce sa školského násilia medzi školami štátnymi a neštátnymi (v štátnych školách bola skúsenosť s ním častejšia o 8%). i rozdiely podľa typu rodiny (o polovicu zriedkavejšia skúsenosť s násilím v rodinách s oboma rodičmi než v rodinách iného typu).

Porušovanie ľudských práv v školskom prostredí

V roku 2009 uskutočnila organizácia UNICEF prieskum medzi žiakmi základných a stredných škôl, týkajúci sa ich skúseností s násilím na školách. 41.9% nezažilo porušovanie ľudských práv v škole a 9,5% žiakov nedokázalo odpovedať na otázku. V skupine tých, ktorí nezažili porušovanie ľudských práv v škole bolo o čosi viac žien (44.5% žien, 39.4% mužov) a o čosi viac žiakov stredných škôl (43% žiakov stredných škôl, 40,6% žiakov základných škôl). Žiaci z väčších aglomerácií sa s násilím v škole stretávajú častejšie, najmä vo veľkých mestách.

Celkom sa stretlo s násilím v škole 677 žiakov (37.6%), čo je menej než v roku 2007 (859). Najčastejšie typy porušovania práv na základných a stredných školách: nemožnosť vyjadriť svoj názor a šikanovanie. Do kategórie šikanovania boli zaradené prípady porušovania práv žiaka žiakmi. Dôvody pre šikanovanie žiakov žiakmi sú rôzne, no najčastejšie sú tieto: vzhlád, pohlavie, vek, rodinné zázemie, vyjadrenie odlišného názoru a odlišné správanie.

⁹¹ Guráň P. Filadelfiová J.: Deti a ich práva – Slovensko 2009. Záverečná správa výskumu pre slovenský výbor UNICEFu, Bratislava 2009

Šikanovanie

So šikanovaním sa v škole stretlo viac dievčat (19.8%) než chlapcov (13.9%), viac žiakov základných škôl (24.2%) než stredných (13,6%), najčastejšie žiaci ôsmeho (24.2%) a deviateho (24,9%) ročníka základnej školy a žiaci z väčších miest, do 100 000 obyvateľov (18.2%) a nad 100 000 obyvateľov (19.6%). S rastúcou veľkosťou obce bydliska šikanovanie rastie. Šikanovanie ako porušovanie ľudských práv hlásili najčastejšie deti žijúce len s jedným rodičom (22.5%).

Štátna školská inšpekcia uvádza, že v roku 2008 dostala 22 sťažností na šikanovanie, z čoho 5 prípadov sa týkalo šikanovania žiakov učiteľmi. V roku 2009 dostala 18 sťažností a v roku 2010 dostala 29 sťažností na šikanovanie, z čoho 5 prípadov sa týkalo šikanovania žiakov učiteľmi. Zdá sa, že tá posledný rok bude sťažností žiakov na šikanovanie viac. Pokiaľ ide o prípady údajného šikanovania žiakov učiteľmi, ide skôr o pocit diskriminácie, neobjektívneho hodnotenia, príliš tvrdých sankcií za priestupky, než šikanovanie. Ak sa ukáže, že sťažnosť je opodstatnená, školskí inšpektori prijmú opatrenia na odstránenie nedostatkov. Slovenské Ministerstvo školstva vytvorilo webovú stránku prevencie šikanovania: <http://www.prevenciasikanovania.sk/>

Nemožnosť vyjadriť názor

Nemožnosť vyjadriť názor je najčastejšou formou porušovania práv v škole (37.3%). Do tejto kategórie patrí porušovanie práv dieťaťa učiteľmi a vedením školy. Prejavy sú rôzne, no najčastejšie ide o tieto situácie: neschopnosť prijať iný názor, riešenia žiaka za jeho neprítomnosti, nemožnosť obhájiť sa v prípade obvinenia, potrestanie za vyjadrenie názoru, nemožnosť brániť sa pokiaľ ide o známkovanie, znevažovanie žiakových názorov, vyhlasujú, že je to nezmysel alebo drzosť, diskriminácie pri poskytovaní príležitostí na vyjadrenie názoru. Nedostatok príležitosti vyjadriť názory, alebo neprijatie názorov hlásilo viac dievčat (19.7%) než chlapcov (16.4%). Nespokojnosť s možnosťou vyjadriť názor vyjadrili častejšie starší žiaci, tretiaci na stredných školách (27,0%), ale aj prváci na stredných školách (24.2%). Frekvencia poukazovania na porušenia práva na slobodné vyjadrenie a na vyjadrenie svojho názoru je vyššia u žiakov stredných škôl (22.5%) než u žiakov základných škôl (12,5%).

Porovnanie údajov

Na základe porovnaní typu porušovania práv v školách v analyzovanej štúdii (za rok 2009) a v štúdii z roku 2007 môžeme poznamenať, že v oboch prípadoch boli najčastejšie nahlásené tieto typy porušovania práv na školách : nemožnosť vyjadriť názor, diskriminácia a šikanovanie. Výsledky však potvrdili, že porušovanie práva na slobodné vyjadrenie nadobúda na význame, najmä na stredných školách. Je to preto, lebo mladí ľudia sú si dnes čoraz častejšie vedomí svojho práva na vlastný názor. Zároveň je zaujímavé, že čoraz viac žiakov základných a stredných škôl je presvedčených, že na školách nedochádza k porušovaniu ľudských práv (30% v roku 2007 a 4,9% v roku 2009), a to napriek nárastu počtu hlásení násillia a šikanovania v školách.

Typy trestania na školách

Žiaci základných a stredných škôl boli požiadaní, aby uviedli do štúdie, aké formy trestania používajú učitelia na školách najčastejšie. Respondenti dostali zoznam najčastejších foriem trestov a boli požiadaní, aby vyznačili tie, ktoré ich učitelia používajú najčastejšie.

Z 1800 oslovených žiakov základných a stredných škôl 11.2% uviedlo, že ich učiteľ nepoužíva pri vyučovaní tresty, 15.0% na otázku neodpovedalo a 5.6% odpovedať nevedelo. Podľa získaných odpovedí bola najčastejšou formou trestu poznámka alebo iný spôsob komunikácie s rodičmi (35,2%), potom písomná skúška, ústna skúška, domáca úloha navyše (24.6%) a poslanie žiaka von z triedy alebo príkaz zostať po škole (13.6%). Na štvrtom mieste podľa frekvencie výskytu trestov zo strany učiteľov bolo pokarhanie, vynadanie alebo iné slovné tresty (12.9 %). Približne 8 % žiakov hlásilo ako najčastejšiu formu trestania žiakov učiteľmi zníženú známku zo správania. Stále je znepokojujúce, že 131 žiakov (7.5%) hlásilo, že učitelia používajú telesné tresty a táto hodnota sa od roku 2007 nezmenila.

Spôsob potrestania žiaka učiteľom je ovplyvnený viacerými faktormi. Jedným je pohlavie žiaka. Nasledujúce typy trestov sa uplatňujú častejšie voči dievčatám než voči chlapcom: poznámka alebo iný spôsob komunikácie s rodičmi, potom písomná skúška, ústna skúška, domáca úloha navyše, poslanie žiaka von z triedy alebo príkaz zostať po škole. Nasledujúce typy trestov sa uplatňujú častejšie voči chlapcom než voči dievčatám: telesný trest. Chlapci častejšie neodpovedali na otázku o trestaní alebo povedali, že nevedia.

Iný faktor ovplyvňujúci typ potrestania je vek žiakov. U mladších žiakov (na základných školách) sa významne častejšie používajú tieto formy trestov: poznámka alebo iný spôsob komunikácie s rodičmi (čím mladšie dieťa, tým častejšie, s vekom frekvencia klesá), telesný trest, poslanie žiaka von z triedy a príkaz zostať po škole. U starších žiakov (na stredných školách, v prvom až treťom ročníku) sa častejšie používajú tieto formy trestov: písomná alebo ústna skúška, pokarhanie, vynadanie alebo iné slovné tresty, znížená známka zo správania.

Všeobecne možno povedať, že typ najčastejšie používaného trestu na školách sa mení s vekom respondentov. Toto zistenie môže svedčiť o zmenenej funkcii rôznych typov trestov v rôznom veku žiaka.

Výskyt istých typov trestov okrem toho ovplyvňuje aj miesto a veľkosť obce. Čím je obec väčšia, tým menej žiakov uviedlo, že učitelia v škole tresty nepoužívajú. Na druhej strane s rastom veľkosti obce rastie podiel slovného potrestania, poznámok a volania rodičov. Použitie niektorého typu telesného trestu dominuje v menších mestách a vo väčších mestách do 100 000 obyvateľov, kde ho potvrdil každý desiaty oslovený žiak základnej alebo strednej školy.

Keď porovnáme výsledky štúdie pre žiakov základných a stredných škôl, vidíme, že trestanie učiteľmi je významnejšie na základných školách než na stredných.⁹²

Záverečné poznámky

⁹² Bieliková M.: *Výchova a uplatňovanie ľudských práv v prostredí školy a rodiny*, IIFE SR 2009

Slovenské právo zakazuje všetky formy násilia, a to ako v spoločnosti, tak vo východe a v školách. Deti majú k dispozícii široké spektrum liniek pomoci, na ktoré môžu nahlásiť násilie, zneužívania a iné formy porušovania ich práv, čo väčšina detí oceňuje. Veria, že detské linky pomoci sa maximálne snažia chrániť ich právo na to, aby boli vypočuté a aby ich brali vážne.

Národný akčný plán pre deti na roky 2009 – 2012 obsahuje zoznam osobitných opatrení na zabezpečenie ochrany detí voči násiliu, a to aj preventívne. Tieto opatrenia sú však zamerané na ochranu práv detí a nie na konzultovanie s nimi. Národný akčný plán však predpokladá konzultácie s deťmi pri svojom zavádzaní.

Deti sa stretávajú s násilím najčastejšie v školách, a to vo forme šikanovania. Na šikanovanie sa môžu sťažovať na Školskej inšpekcii.

Odporúčania:

- Je potrebné lepšie presadzovať zásadu výchovy a vzdelávania bez násilia, napríklad formou školenia učiteľov, aby sa naučili používať iné metódy trestania než sú telesné tresty. Školská inšpekcia by mala túto zásadu monitorovať.
- Je potrebné monitorovať a hlásiť sľúbené konzultácie s deťmi v súvislosti so zavádzaním Národného akčného plánu pre deti v súvislosti s opatreniami na ochranu dieťaťa.
- Výskum toho, ktoré detské linky pomoci deti najčastejšie využívajú a dôvodov, prečo deti volajú, môže podporiť rozvoj nových koncepcií a programov pre deti.

Súdne a správne konania

Zmluvné štáty majú špecifické povinnosti týkajúce sa súdnych a správnych konaní:

- právo dieťaťa na vypočutie v občianskom súdnom konaní, vrátane tých, ktoré zahŕňajú rozvod a odlúčenie, oddelenie od rodičov, náhradnú starostlivosť a adopciu,
- právo dieťaťa na vypočutie v trestnom súdnom konaní, vrátane detských páchatel'ov, detských obetí a detských svedkov,
- právo dieťaťa byť vypočuté v správnom konaní, napríklad deti môžu vyjadriť svoje názory na otázky disciplíny na školách, v nápravných zariadeniach pre mladistvých a v prípade, keď dieťa bez sprievodcu žiada o azyl.

Podľa § 100 odseku 3 Občianskeho súdneho poriadku („OSP“) „súd zisťuje názor maloletého dieťaťa prostredníctvom jeho zástupcu (...) alebo výsluchom maloletého dieťaťa aj bez prítomnosti rodičov alebo iných osôb zodpovedných za výchovu maloletého dieťaťa.“

To znamená, že súd musí zvážiť okolnosti daného prípadu a vybrať vhodný nástroj na zisťovanie názorov dieťaťa, s prihliadnutím na duševnú schopnosť dieťaťa mentálnou porozumieť konaniu. Podobným spôsobom má súd rozhodnúť, či dieťa bez sprievodcu môže mať prítomných právnych zástupcov svojich rodičov. Občiansky súdny poriadok nevyklučuje opakované vyšetrenie detí, čo sa javí byť nevhodné pre neploleté osoby, takže by sa tomu

mali sudy snažiť vyhábať. Ochrana práv detí a mladistvých prichádza medzi občianskoprávnymi prípadmi na rad ako prvá.⁹³

Procesná spôsobilosť maloletého v občianskom súdnom konaní

Fyzická osoba dosiahne plnú procesnú spôsobilosť vo veku 18 rokov. Maloletí majú obmedzenú procesnú spôsobilosť, zodpovedajúcu ich vyspelosti a veku. Nakoľko zákon neustanovuje nijakú konkrétnu vekovú hranicu, každý konkrétny prípad musí byť založený na objektívnom zvážení každej osoby podľa jej aktuálneho veku. Maloleté dieťa je zastúpené oboma svojimi rodičmi. Žiaden z rodičov však nemôže zastupovať svoje dieťa pri právnych úkonoch, pri ktorých môže dôjsť ku konfliktu záujmov medzi rodičmi a dieťaťom, alebo vzájomne medzi deťmi. V takýchto prípadoch súd vymenuje ad litem opatrovníka dieťaťa, ktorý ho bude zastupovať v konaní. Ak nie je nažive ani jeden z rodičov dieťaťa, alebo ak boli obaja rodičia zbavení rodičovských práv, súd ustanoví opatrovníka dieťaťa, ktorý sa stane jeho zákonným zástupcom.

Deti, ktoré sa zúčastnili na diskusiách cieľovej skupiny, mali zlé skúsenosti so súdnym konaním. Uvádzali, že sa „cítili vylúčení z rozvodového konania“ alebo museli veľmi dlho čakať na výsledok a nechápali, čo sa vlastne na súde deje.

„Mojej dcére (11 rokov) pri rozvodovom súdnom konaní, v časti vzťahujúcej sa na starostlivosť o maloletú, umožnili vyjadriť sa k veci. Ja, ako človek, s ktorým bývala, som mala zabezpečiť jej prítomnosť na konaní a jej výsluch naplánovali ako prvý. Myslím si, že, napriek tomu, že sudca umožnil mojej dcére vyjadriť sa, podcenil vhodnosť prostredia, v ktorom sa odohrával výsluch. Nakoľko súdne konanie, v časti venovanej starostlivosti a kontaktom s otcom, trvalo až dva roky, navrhla som sudcovi, aby vypočul dcéru v prostredí, ktoré je pre ňu známe, čiže v škole, za prítomnosti jej triednej učiteľky, alebo v kancelárii pedagogicko-psychologickej poradne za prítomnosti psychológa. Sudca však nedokázal pochopiť, že súdna sála je pre moju dcéru neznámym prostredím, ktoré môže zničiť jej sebadôveru, ktorá je v jej prípade veľmi krehká, aj v dôsledku trestov. Vyhlásenie v tomto zmysle predniesla aj triedna učiteľka, ako svedkyňa v konaní. To znamená, že moja dcéra mala dostatok priestoru, no sudca podcenil vhodnosť prostredia.“

Matka jedenásťročného dieťaťa s poruchou zraku.⁹⁴

Súdna starostlivosť o maloletých

V záležitostiach týkajúcich sa súdnej starostlivosti o maloleté deti súd rozhodne o kontaktoch rodičov s maloletým dieťaťom, o pozbavení alebo pozastavení rodičovských práv a o predĺžení ústavnej výchovy a pestúnskej starostlivosti o dieťa po tom, ako dieťa dosiahlo 18 rokov. Pokiaľ je to možné, súd rozhodne v záležitostiach týkajúcich sa súdnej starostlivosti o maloleté deti bez zbytočného odkladu, maximálne do šiestich mesiacov odo dňa začatia konania. Súd obvykle zistí stanovisko orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately alebo iných orgánov a osôb oboznámených s prípadom ku vhodnosti navrhovaných opatrení. Ak je to vhodné, bude súd skúmať názory maloletého na tieto opatrenia.

⁹³ Števíček/Ficová a spol.: Občiansky súdny poriadok, komentáre, C.H.Beck, 2009

⁹⁴ Vypracoval: Národná rada osôb so zdravotným postihnutím

Otázka je, kedy súd zistí, že je to „vhodné“ konzultovať s dieťaťom rozhodnutia o starostlivosti. Musí sa stať pravidlom, že sa s dieťaťom budú konzultovať všetky rozhodnutia, ktoré sú dôležité pre jeho osobné životné okolnosti, okrem prípadu, kedy to protirečí jeho najlepším záujmom.

Okresné sudy vedú, okrem iného, súdnu evidenciu prípadov týkajúcich sa opatrovníctva a starostlivosti o maloleté deti. Túto agendu obyčajne vybavujú na súdoch výlučne dvaja sudcovia. To znamená, že na súdoch už existuje osobitná „detská agenda“. Súd uprednostňuje prípady, do ktorých sú zapojení mladiství.

Podľa slovenských zákonov možno podať sťažnosť na súdne konanie môže byť podaný, napríklad pokiaľ ide o dĺžku konania. Nie je zrejmé, či môžu podať sťažnosť na súdne konanie aj deti do 18 rokov a ak áno, či dostávajú podporu profesionálov.

Konanie o osvojení

V konaní o osvojení, súd vždy vypočuje osobu vykonávajúcu starostlivosť o dieťa. Okrem toho súd preskúma okolnosti dieťaťa, vylučujúce splnenie účelu prijatia.

Súd rozhodne o osvojení bez zbytočného odkladu, najneskôr do troch mesiacov. Súd bude vyšetrovať dieťa podliehajúce osvojeniu len vtedy, keď dieťa dokáže pochopiť význam osvojenia a keď toto vyšetrovanie nie je v rozpore so najlepšimi záujmami dieťaťa podľa UNCRC.⁹⁵

Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, Centrum medzinárodnej právnej ochrany detí a mladých ľudí, obecné a regionálne orgány alebo iné fyzické osoby poverené zákonom sú povinné starostlivo predchádzať ohrozeniu a porušeniu práv dieťaťa a presadzovať najlepšie záujmy dieťaťa. Za najdôležitejší aspekt pri rozhodovaní o dieťati sa považuje ochrana práv a oprávnených záujmov dieťaťa. V takýchto prípadoch majú názory maloletého dieťaťa vždy rozhodujúci význam, pričom sa berie do úvahy jeho vek a duševné schopnosti. Názory maloletého dieťaťa predkladá pri súdnom konaní orgány sociálnoprávnej ochrany detí.

Zákon č 305/2005 Z.z. o sociálno-právnej ochrane detí a sociálnej kuratele zavádza povinnosť zistenia názoru dieťaťa pri sprostredkovaní náhradnej starostlivosti, vrátane prípravy dieťaťa na náhradnú starostlivosť, zohľadnenia názorov dieťaťa, súhlasu dieťaťa s osvojením a úplného zohľadnenia názorov dieťaťa pri rozhodovaní o pridelovaní jeho vreckového v detskom domove. Od roku 2008 sa v oficiálnej štatistike osobitne monitoruje počet prípadov, v ktorých sa zohľadnili názory a rozhodnutia detí. Štatistiky z rokov 2008 – 2009 ukazujú, že narástol počet detí, s ktorými sa konzultovalo pri rozsudkoch a s ktorými konzultoval pracovník podpory z Centra pre medzinárodnú právnu ochranu detí a mládeže a s ktorými konzultovali obce. Tento nárast môže vysvetliť mierny pokles počtu detí, ktoré vyslovili svoj názor z vlastnej iniciatívy.

Treba poznamenať, že pokiaľ ide o profesionálne zistenie názorov, toto vykonávajú profesionálni pracovníci orgánov sociálnoprávnej ochrany a v zložitých prípadoch

⁹⁵ Vypracoval: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky a Števček/Ficová a kol.: Občiansky súdny poriadok, komentáre, C.H.Beck, 2009

psychológovia. Počas súdneho konania v prípadoch súdnych starostlivosti o maloletých orgán sociálnoprávnej ochrany detí vykonáva funkciu opatrovníka ad litem a ako nezávislý orgán chrániaci záujmy dieťaťa priamo v rámci rozhovoru s dieťaťom zvyčajne prostredníctvom psychológa, resp. odborníka na poradenstvo v týchto záležitostiach. Je tiež povinný poskytnúť dieťaťu potrebnú pomoc pri uľahčení formulovania jeho názoru na konanie a zabezpečiť, aby názor dieťaťa bol s ohľadom na jeho mentálnu vyspelosť a vek braný do úvahy.

Pred vyslovením súhlasu s osvojením súd preskúma, či sú splnené podmienky pre prijatie dieťaťa, vrátane zisťovania názoru dieťaťa a preukázateľného nesúhlasu dieťaťa s osvojením, ak je dieťa, vzhľadom na svoj vek a stupeň duševného vývoja schopné posúdiť dôsledky osvojenia.

Podľa odporúčania Úradu generálneho prokurátora Slovenskej republiky, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny inštruovalo všetky úrady práce, sociálnych vecí a rodiny o vykonávaní funkcie opatrovníka v konaniach proti mladistvým a v konaniach, v ktorých sú obeťami deti, čo je v praxi zabezpečené tým istým zamestnancom úradu. Dieťa teda zastupuje zásadne ten istý zamestnanec po celý čas predsúdneho a trestného konania, čo má významný vplyv na ochranu práv a oprávnených záujmov dieťaťa. Počas konania sa preskúmajú životné podmienky dieťaťa, zistia sa jeho názory, je pripravená správa o rodinných podmienkach a vytvoria sa plány sociálnej práce alebo vzdelávací projekt, pričom sa berie do úvahy mentálny vývoj dieťaťa.

Poradenstvo

Slovenské právo (zákon č 305/2005 Z.z.) zakotvuje povinnosť poskytovať deťom profesionálnu poradenskú a psychologickú pomoc. Sem patria krízové linky pomoci, linky dôvery, bezplatné poradenské služby pre deti, ktoré sa boja, že sa stanú obeťami domáceho násillia. Profesionálni psychológovia, sociálni pracovníci a právnicki im poskytujú im pomoc, radu a správne vedenie pri riešení akýchkoľvek problémov v rôznych životných situáciách.

Usporiadanie pojednávacej miestnosti pri konaní⁹⁶ stanovuje, že všetci, s výnimkou osôb mladších ako 14 rokov, sú zásadne oslovení zdvorilou formou. Iba osoby mladšie ako 14 rokov možno osloviť, ak sa to javí účelné, na prekonanie ich hanblivosti, len menom. V odôvodnených prípadoch možno tykať maloletým starším ako 14 rokov.

Deti vypočúvané v trestnom súdnom konaní

V trestnom konaní môže byť dieťa páchatel', obeť alebo svedok. Ak je dieťa príbuzným prvého stupňa, súrodencom, osvojiteľom, osvojencom, manželským partnerom alebo druhom/družkou obvineného, potom má právo odmietnuť svedčiť.

Ak vypočúvaný uvedie, že neovláda dostatočne jazyk konania, potom má právo na tlmočníka alebo prekladateľa.

Zákon nedefinuje ani podmienky ani vekovú hranicu, ktorá by bránila vystupovať ako svedok. Maloleté dieťa môže takto vystupovať ako svedok (Neodporúča sa však, aby ako

⁹⁶ Ustanovenia o pojednávacej miestnosti sú zakotvené v § 42 vyhlášky Ministerstva spravodlivosti SR č. 543/2005 Z.z. o spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy.

svedkovia vystupovali deti v predškolskom veku). Aj osoby trpiace fyzickou alebo duševnou poruchou môžu vystupovať ako svedkovia.

Pravidlá Trestného poriadku obsahujú ustanovenia pre prípad, keď dieťa do 15 rokov svedčí v trestnom súdnom konaní ako svedok alebo obeť a spomienky na tieto veci by mohli vzhľadom na jeho vek mať nepriaznivý vplyv na jeho duševný a mravný vývoj. Sem patria najmä sexuálne delikty, najmä ak je dieťa do 15 rokov obeťou trestného činu alebo násilného trestného činu (vražda, vážne ublíženie na zdraví). Takéto osoby je potrebné informovať na úrovni zodpovedajúcej ich veku a stupňu duševného vývoja. Vypočúvaná osoba má dostať možnosť voľne opísať udalosť. Otázky sa majú klásť len v tom prípade, keď vypočúvaná osoba nedokáže pokračovať alebo keď je potrebné podrobné vysvetlenie konkrétnych okolností. Otázky je potrebné klásť zrozumiteľne, s ohľadom na vek vypočúvanej osoby. Výsluchu sa má zúčastniť vychovávateľ alebo iný odborník na výchovu mládeže, ktorý môže, s ohľadom na predmet pojednávania a stupeň mentálnej spôsobilosti vypočúvaného, prispieť k správne smerovaniu vypočúvania. Zákonný zástupca sa prizve k výsluchu ak sa predpokladá, že jeho prítomnosť prispeje ku správnosti výsluchu. Opätovnému výsluchu osôb mladších ako 15 rokov sa treba podľa možnosti vyhnúť. Pri výsluchu dieťaťa do 15 rokov a v prípade, že čin bol spáchaný voči blízkej osobe alebo vedúcej osobe, alebo je zrejmé, že výsluch by mohol negatívne ovplyvniť psychický a morálny rozvoj tejto osoby, možno použiť technické zariadenia na prenos zvuku a obrazu.

Dieťa v pozícii obvineného v trestnom konaní súdnom.

Základné práva a povinnosti obvinených sú upravené v § 34 trestného poriadku, ktorý stanovuje, že obvinený má právo vyjadriť svoj názor o všetkých skutočnostiach, týkajúcich sa obvinení a súvisiacich dôkazov, ale zároveň má právo odprieť výpoveď.

Spôsobilosť obvineného dieťaťa na právne úkony je v dôsledku nedostatočného veku obmedzená. Preto maloletý, ktorý mal v dobe spáchania trestného činu 14 – 18 rokov, môže tiež byť obvineným. Trestná zodpovednosť začína vo veku 14 rokov. Vo výnimočných prípadoch, najmä v súvislosti s prípadmi sexuálneho zneužívania môžu byť trestne zodpovedné iba deti a mladiství nad 15 rokov.

Konanie s mladistvými

Pri konaní s mladistvými je potrebné čo najdôkladnejšie zistiť stupeň duševného a morálneho vývoja mladistvého. Súd obyčajne nariadi štátnemu orgánu starostlivosti o mladých ľudí, aby stanovil podmienky mladistvého. Tieto podmienky je potrebné vyšetriť aj iným vhodnými metódami, ako je napríklad vyšetrovanie rodičov a vyžiadanie vyhlásenia od školy. V prípade dieťaťa do 15 rokov sa vždy musí vyšetriť jeho schopnosť rozpoznať nezákonnosť činu a schopnosť ovládať svoje konanie. Obvinený mladistvý môže byť vzatý do väzby len vtedy, keď účel väzby nemožno dosiahnuť inými prostriedkami.

Je dôležité, aby pri konaní s mladistvým bolo vyšetrovanie a rozhodnutie zverené osobám, u ktorých sú zaručené ich osobné skúsenosti i skúsenosti s výchovou mladých ľudí. Proces a verejné rozhodovanie súdu o dohode o vine a treste sa nemôže konať v neprítomnosti mladistvého. Spojené súdne konania proti mladistvému sú možné v prípade, keď sú na to dôležité príčiny, napríklad skrátenie väzby mladistvého.

V trestnom súdnom konaní môže dieťa vystupovať buď ako svedok , obeť alebo ako obvinený. Trestný poriadok rozlišuje dva základné postupy pri výsluchu dieťaťa v pozícii svedka: jeden sa používa pri deťoch mladších než 15 rokov a je opísaný vyššie. Pre osoby vo veku medzi 15-18 rokov sa v súlade s výsluchom uplatňujú rovnaké ustanovenia ako pre dospelých. Podľa Dohovoru OSN o právach dieťaťa, je potrebné za najdôležitejšie považovať najlepšie záujmy dieťaťa v rámci verejných alebo súkromných inštitúcií, súdov, správnych orgánov alebo legislatívnych orgánov. Cieľom „Pravidiel OSN týkajúcich sa spravodlivosti pre maloleté obeť a svedkov trestných činov“ je chrániť všetkých mladistvých ako obeť a svedkov trestných činov. Tento dokument tiež definuje „obeť a svedkov nižšieho stupňa“ ako deti do veku 18 rokov.

V tejto súvislosti odporúčame, aby boli novelizované príslušné pravidlá a právne nariadenia týkajúce sa vypočúvania detí, ktoré sú v pozícii obeť alebo svedka v súdnych konaniach tak, aby zahŕňali aj deti do veku 18 rokov.

Trestný poriadok neuvádza výslovne, že by sa detská obeť musela nevyhnutne vypočuť. Môžu existovať prekážky, ako sú vek dieťaťa, váha dôkazov atď., ktoré umožnia vynechať výsluch dieťaťa. Trestný poriadok neuvádza výslovne nijaké vekové kritérium, pokiaľ ide o výsluch dieťaťa. Teoreticky teda možno vypočuť dieťa bez ohľadu na jeho vek. Vzhľadom na to, že výsluch malého dieťaťa v trestnom konaní nie je ani vhodný, ani užitočný, obvyčajne vedie takýto výsluch odborník psychológ. Výsluch maloletého nad 15 rokov sa robí podľa predpisov, ktoré sa vzťahujú na všetkých svedkov.⁹⁷

Správne konanie

V slovenskom práve je minimálna veková hranica zodpovednosti za správne delikty 15 rokov. Mladšie deti nie sú brané na zodpovednosť. Zákon hovorí výslovne o osobách vo veku 15 – 18 rokov (ďalej len „mladiství“). Slovenské právo má osobitné ustanovenia o mladistvých⁹⁸, vrátane istých výnimiek a odchýlok pri výsluchu mladistvých v prípade správnych deliktov. Napríklad pokuty pre mladistvých sú obmedzené na polovicu výšky platnej pre dospelých a mladistvým páchatelom sa v správnom konaní venuje osobitná pozornosť.

Výsledky stretnutia cieľovej skupiny a prieskumu ukazujú, že deti veľmi nerozumejú tomu, čo sa deje na súde a veľká skupina detí odpovedala, že právnici, sudcovia a policajní dôstojníci „sotva kedy“ alebo len „niekedy“ počúvajú ich názory a berú ich vážne. Toto je znepokojujúce, pretože deti bežne nebývajú s týmito ľuďmi v kontakte, čo im môže spôsobiť traumatickú skúsenosť. Je potrebné vyškoliť príslušných úradníkov, aby informovali deti (spôsobom, ktorý deťom vyhovuje) o súdnom konaní a je potrebné ich naučiť, ako môžu počúvať názory detí a brať ich vážne.

Výsluch detí v prípade migrantov a žiadateľov o azyl

Detský domov je povinný zistiť stanovisko maloletého bez sprievodu ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa ho týkajú, pri čom musí zohľadňovať jeho vek a stupeň duševného vývoja. V praxi je potrebné zistiť stanovisko dieťaťa v prípade jeho premiestnenia, zaradenia

⁹⁷ Vypracoval: Úrad generálneho prokurátora SR

⁹⁸ § 19 Zákona o priestupkoch

do rodiny, vrátenia do krajiny pôvodu a azylu a pred požiadanim o azyl. Pri zisťovaní stanoviska dieťaťa poskytne detský domov tlmočenie do jazyka, ktorému dieťa rozumie.

Konanie o azyle je v Slovenskej republike regulované zákonom č. 480/2002 Z.z. o azyle (ďalej len „Zákon o azyle“). Zákon o azyle dáva dieťaťu príležitosť predložiť dôvody svojej žiadosti o azyl: „Za cudzinca, ktorý nenadobudol plnoletosť, vyhlásenie podáva jeho zákonný zástupca alebo súdom ustanovený opatrovník“. To znamená, že žiadosť o azyl v mene mladistvého žiadateľa o azyl smie podať len rodič alebo súdom ustanovený opatrovník alebo kurátor.

Maloletí žiadatelia o azyl bez sprievodcu

V prípade maloletého bez sprievodcu (čo je maloletý, ktorého na území Slovenskej republiky nesprevádza jeho zákonný zástupca) bude v žiadosti o azyl uvedený dôvod, ktorý uviedol maloletý žiadateľ o azyl.

Domov pre deti bez sprievodcu v Hornom Orechovom

Maloletým bez sprievodcu sa poskytuje starostlivosť v detskom domove pre maloletých bez sprievodcu. Tu sa rešpektuje jeho zázemie a kultúrne a náboženské charakteristiky. Detský domov pre maloletých bez sprievodcu poskytne lekárske vyšetrenie a, ak je to potrebné a vhodné pre ďalší vývoj dieťaťa, zariadi vyučovanie slovenčiny. Detský domov je povinný zistiť stanovisko maloletého ku všetkým skutočnostiam a rozhodnutiam, ktoré sa ho týkajú, pri čom musí zohľadňovať jeho vek a stupeň duševného vývoja. To sa týka jeho premiestnenia, zaradenia do rodiny, vrátenia do krajiny pôvodu a azylu a žiadosti o azyl. Keď detský domov zisťuje názory dieťaťa, zariadi pri tom tlmočenie do jazyka, ktorému dieťa rozumie.

Zákon o azyle ustanovuje, že maloletý bez sprievodcu musí byť zastúpený súdom určeným opatrovníkom vo všetkých úkonoch súvisiacich s konaním o azyle. Tento opatrovník musí správne pripraviť maloletého bez sprievodcu na všetky akty, a to v jazyku, ktorému žiadateľ rozumie. Zákon o azyle stanovuje, že pokiaľ ide o ubytovanie, je potrebné zvážiť osobitné potreby dieťaťa bez sprievodcu.

Opatrovník a zariadenie, v ktorom je maloletý žiadateľ o azyl bez sprievodcu ubytovaný, zodpovedajú za poskytnutie informácií o jeho situácii a o rôznych riešeniach. Tieto informácie sa maloletému poskytnú prevažne písomne.

Opatrovník v rámci celého procesu starostlivosti a podpory zabezpečí, aby všetky prijaté rozhodnutia boli v najlepšom záujme maloletého bez sprievodcu, okrem iného tým, že bude s maloletým konzultovať, bude ho sprevádzať pri výsluchoch v rámci konania o azyle, zabezpečí, aby sa výsluch konal prijateľným spôsobom, bude fungovať ako prostredník medzi maloletým a organizáciami, ktoré mu môžu pomôcť a bude vyhľadávať trvalé riešenia, ktoré sú v najlepšom záujme maloletého bez sprievodcu.

Povinnosti opatrovníka pri konaní o azyle a pri doplnkovej ochrane: príprava maloletého na výsluchy, dôkladné vysvetlenie situácie maloletému pred výsluchom, prítomnosť pri výsluchu maloletého žiadateľa o azyl bez sprievodcu.

Poskytovanie informácií dieťaťu žiadajúcemu o azyl

Zákon o azyle zakotvuje právo dieťaťa na príslušné informácie vo vlastnom jazyku o právach dieťaťa, dostupných službách, komunikačných prostriedkoch a o konaní, ktoré sa vzťahuje na cudzincov a na žiadosti o azyl. Ďalšie osobitné opatrenie v záujme dieťaťa žiadajúceho o azyl: ak je to potrebné, bude osoba vedúca výsluch i tlmočník toho istého pohlavia ako dieťa. Opatrovník pripraví dieťa na výsluch. Vysvetlí mu význam výsluchu a jeho možné dôsledky. Pri ubytovaní dieťaťa v azylovom stredisku bude Ministerstvo vnútra zohľadňovať vek, zdravotný stav, úzke (rodinné) vzťahy a náboženské, etnické a národné charakteristiky dieťaťa. Školopovinný žiadateľ o azyl je povinný navštevovať kurzy slovenčiny. Sociálni pracovníci zabezpečia, aby školopovinné deti mali dve hodiny dennej prípravy na vyučovanie v príslušnom azylovom zariadení.

Záverečné poznámky

Pokiaľ ide o konzultovanie s maloletými deťmi pri súdnom a správnom konaní, deti sú konzultované, pokiaľ je to v súlade s ich vekom a stupňom duševného vývoja. V občianskom súdnom konaní neexistujú žiadne osobitné vekové hranice na konzultovanie s deťmi. Platí však, že ak to nie je v rozpore so záujmami dieťaťa, potom sú pri súdnom konaní deti zastupované rodičmi alebo iným zákonným zástupcom.

V prípade súdnej starostlivosti o dieťa súd vypočúva názory dieťaťa, ak sa to považuje za „vhodné“. Otázka je, kedy súd zistí, že je „vhodné“ konzultovať s dieťaťom rozhodnutia o starostlivosti.

Pri konaní o osvojení sa dieťa vypočúva len ak dokáže porozumieť významu osvojenia a ak je to v jeho záujme. Ak sa dieťa vypočúva v rámci konania o osvojení, potom má jeho názor rozhodujúci význam pre rozhodnutie.

Pokiaľ ide o trestné konanie, v ktorom dieťa vystupuje ako svedok alebo ako obeť, ani tu nie sú definované vekové limity. V zásade v takýchto prípadoch majú vždy možnosť byť v trestnom konaní vypočuté. Pokiaľ ide o prípad, kedy je dieťa obvinené z trestnej činnosti, na Slovensku sú deti trestne zodpovedné od 14 rokov. Pre deti v pozícii svedka mladšie než 15 rokov boli zavedené osobitné ochranné opatrenia. S deťmi v pozícii svedka staršími než 15 rokov sa zaobchádza podobne ako s dospelými.

Pokiaľ ide o deti žiadajúce o azyl, tieto majú príležitosť byť vypočuté len vtedy, keď nemajú sprievodcu. V ostatných prípadoch toto robia jeho rodičia alebo zákonný zástupca. Deti žiadajúce o azyl bez sprievodcu dostanú opatrovníka, ktorý je povinný informovať dieťa v zrozumiteľnom jazyku o konaní a jeho dôsledkoch a ktorý pripravuje dieťa na výsluch a je prítomný pri výsluchu. Tu sa berie do úvahy najlepší záujem dieťaťa.

Odporúčania:

- Je potrebné implementovať a monitorovať uplatnenia Zákona o rodine a Občianskeho súdneho poriadku, aby sa zabezpečilo, že sa s dieťaťom budú, bez ohľadu na jeho vek, konzultovať všetky rozhodnutia o starostlivosti, ktoré sú dôležité pre jeho osobné životné okolnosti, okrem prípadu, kedy to protirečí jeho najlepším záujmom.
- Všetky deti do 18 rokov potrebujú osobitné ochranné opatrenia na súde a pri súdnych konaniach.
- Justiční úradníci (sudcovia a právnici), musia byť vyškolení o tom, ako komunikovať

spôsobom priateľským pre dieťa a ako zabezpečiť, že aby sa ich názory brali vážne v rámci jednotlivých konaní. Bolo by vhodné zvážiť vytvorenie špeciálne vyškolených právnych štruktúr na prácu s deťmi a mladistvými.

Verejný život a občianska spoločnosť

Participácia detí sa vo veľkej miere realizuje na miestnej a komunitnej úrovni, ako napríklad miestne a mestské rady mládeže. Avšak podľa Výboru OSN by sa malo deťom pomôcť tiež pri zriaďovaní ich vlastných organizácií vedených mládežou a iniciatívach, ktoré vytvoria priestor pre zmysluplnú participáciu a zastúpenie.

Organizácie vedené mládežou

„Mladí ľudia nie sú považovaní za rovnoprávných pri spravovaní mládežníckych organizácií.“

Výrok slovenského dieťaťa, ktoré sa zúčastnilo na stretnutí detskej cieľovej skupiny

Začiatky štátnej podpory pre detské a mládežnícke organizácie

Po revolúcii v roku 1989 trvalo štátu niekoľko rokov, kým definoval svoju politiku pre mládež vo forme dokumentu – Princípy štátnej politiky vo vzťahu k deťom a mládeži (1992). Už v tomto dokumente sa uvádza, že je potrebné vyvinúť podmienky pre participáciu mládeže v živote demokratickej spoločnosti. Špecifické programy na podporu ochrany detí a mládeže boli hlavným zdrojom financovania národných detských a mládežníckych organizácií.⁹⁹

Súčasná podpora štátu pre detské a mládežnícke organizácie

Ministerstvo školstva každoročne vyhlasuje programy finančnej podpory pre detské a mládežnícke aktivity v Slovenskej republike v tzv. **ADAM programoch**. Cieľom programov ADAM je zabezpečiť systematickú, cielenú a efektívnu podporu aktivít pre deti a mládež mimo formálneho vzdelávacieho procesu. Programy ADAM sa zameriavajú na nasledujúce prioritné oblasti: systematická a pravidelná práca s mladými ľuďmi, aktívne využívanie voľného času, **participácia mládeže v spoločnosti**, dobrovoľná mládežnícka práca, **informačné a konzultačné služby pre mládež**, **neformálne vzdelávanie mládeže**, lepšie nahliadnutie do situácie mladých ľudí prostredníctvom výskumu, vzdelávania personálu pre ľudí pracujúcich s mládežou a mladých vedúcich pracovníkov.

ADAM sa skladá z troch podprogramov: ADAM 1 podporuje veľké národné a regionálne detské a mládežnícke organizácie; ADAM 2 financuje projekty odzrkadľujúce priority európskych a národných mládežníckych politík a ADAM 3 je určený na podporu strešných organizácií zastupujúcich záujmy detských a mládežníckych organizácií.

Detské a mládežnícke organizácie na regionálnej a národnej úrovni môžu byť financované prostredníctvom podprogramu ADAM 1. Minimálnou podmienkou je mať najmenej 100

⁹⁹ V roku 2009 bol jednou z priorit programu ADAM 2 rozvoj nových mládežníckych informačných centier – čo bolo výnimkou v rámci systému štátnej podpory a odvtedy sa to neopakovalo v žiadnej výzve.

členov a pobočky v piatich okresoch. ADAM 1 podporuje okrem iného rozvoj poznatkov mladej generácie v oblasti uplatňovania ich občianskych a ľudských práv a tvorbu podmienok, ktoré zvýšia počet detí zapojených do pravidelných aktivít.

V roku 2011 zdroje v rámci programu ADAM 1 podporujú 22 organizácií s celkovým počtom členov 57 508¹⁰⁰ až do veku 30 rokov. Detské a mládežnícke organizácie zahŕňajú hlavne deti vo veku do 15 rokov¹⁰¹.

Financovanie udržateľnosti a miera dostatočnosti

Hodnotenie dopadu programov ADAM v období 2008 – 2010 preukázalo, že veľká časť detských a mládežníckych organizácií na pokračovanie v svojej práci nevyhnutne potrebuje štátne príspevky. Mnoho organizácií považuje finančný príspevok od štátu za nepostačujúci. V rámci úsporných opatrení na zníženie rozpočtov v štátnych organizáciách (napr. o 10% v roku 2010) tieto „škrty“ tiež ovplyvňujú výzvy ministerstiev na predkladanie žiadostí o grant.

Na Slovensku sú dostupné mnohé iné finančné možnosti prostredníctvom grantových schém rozličných sponzorov a nadácií. Program Európskej Únie Mládež v akcii podporuje tiež niektoré projekty a prácu detských a mládežníckych organizácií v Slovenskej republike. Analýza vykonaná Radou mládeže Slovenska v roku 2010¹⁰² ukázala, že detské a mládežnícke organizácie, ktoré získali granty na základe programu ADAM 1, získali takmer 65% z ich celkových príjmov z iných zdrojov.

Organizácia vedená mládežou na Slovensku existuje. V skutočnosti väčšinu mládežníckych mimovládnych organizácií založili mladí ľudia (mladí dospelí), ktorí sú dnes v strednom veku a niektorí z nich sú stále aktívni v mládežníckych organizáciách. Zapojenie nových mladých členov do riadenia organizácií je primerané. Väčšina mládežníckych organizácií sa venuje deťom a mládeži, ale **zapojenie detí do riadenia organizácie nie je automatické** a jednoduché. Avšak podľa inštitútu IUVENTA deti a mládež hlavne vo veku 11 -12 rokov sú začlenené do riadenia organizácií.

Momentálne je na Ministerstve vnútra registrovaných 1 789 detských a mládežníckych organizácií.¹⁰³

Dopad programov ADAM na aktivity detských a mládežníckych mimovládnych organizácií¹⁰⁴

Hodnotenie programov ADAM ukázalo, že program vedie mladých ľudí k aktívnemu životu a reaguje na dôležité spoločenské potreby. Sú vnímané tak, že majú pozitívny dopad na povedomie o dobrovoľníctve, neformálne vzdelávanie a všeobecný rozvoj štátnej politiky vo

¹⁰⁰ Počet detí združených v detských a mládežníckych organizáciách podporených programami ADAM do veku 15 rokov je 31 221, počet detí vo veku 16 až 19 rokov je 13 272.

¹⁰¹ Zdroj: databázový systém Ministerstva školstva, VIVANT, 4. marca 2011

¹⁰² Zdroj: Analýza dopadu zníženej podpory v programoch ADAM Ministerstva školstva na činnosť detských a mládežníckych organizácií, Rada mládeže Slovenska, 2010

¹⁰³ Dodatočná štatistika týkajúca sa registrovaných detských a mládežníckych organizácií: detské – 340, študentské – 68, mládežnícke – 132, mládežnícke v rámci vyššieho vzdelávania – 175, iné mládežnícke (vrátane Informačných centier mládeže) – 1 074

¹⁰⁴ Keďže program ADAM 1 podporuje činnosť detských a mládežníckych mimovládnych organizácií – je možné aplikovať hodnotenie dopadu tiež na hodnotenie dopadu týchto organizácií.

vzťahu k deťom a mládeži. V neposlednom rade bol program nápomocný aj pri ponúkaní príležitostí na založenie nových partnerstiev a zapájania sa do ďalších projektov.¹⁰⁵

Detské parlamenty a rady mládeže

Na Slovensku existuje viacero foriem zastúpenia detí a mládeže na miestnej a národnej úrovni.

Žiacke a školské rady

Slovenské právo (Zákon č. 596/2003) zavádza na stredných školách žiacke školské rady pre žiakov vo veku 15–19 rokov. V roku 2009 boli založené na 95% stredných škôl. **Slabou stránkou je ich fungovanie a skutočný vplyv na rozvoj demokracie v škole¹⁰⁶, čo potvrdili aj deti, ktoré sa zúčastnili na stretnutí cieľovej skupiny v rámci slovenského prehľadu.** Žiacka školská rada je volený orgán, ktorý zastupuje názory a záujmy svojich vrstovníkov pred vedením školy. Od roku 2007 sa realizuje pravidelné akreditované vzdelávanie pre koordinátorov školských rád. Každoročne sa týchto kurzov zúčastňuje okolo 100 učiteľov vo všetkých regiónoch. Na účely rozvoja študentských kompetencií sú pripravované osobitné projekty, realizované v spolupráci s regionálnymi mládežníckymi centrami v Banskej Bystrici, Košiciach a Trenčíne (*pozri ďalšiu časť o vzdelaní a škole*).

Mestské mládežnícke parlamenty a rada mládeže

Miestne samosprávy sú zodpovedné za zriadenie mestských alebo obecných mládežníckych parlamentov a rád mládeže a vytvorenie podmienok pre ich fungovanie. **Veľmi často ide iba o symbolický prístup a skutočný vplyv týchto subjektov na demokratický chod samosprávy je otázný. Nie sú dostupné žiadne štatistické údaje,** ktoré by poskytli informácie o ich počte alebo zložení. V praxi sú väčšinou tieto orgány tzv. „študentskými parlamentmi“ zloženými zo zástupcov škôl v meste alebo obci a zastúpenie pracujúcej mládeže alebo nezamestnaných mladých ľudí je nepatrné.

„O všetkom sa dozvedáme až keď už sa o tom rozhodlo.“

Výrok slovenského dieťaťa, ktoré sa zúčastnilo na stretnutí cieľovej skupiny

Rady mládeže a strešné organizácie

Rady mládeže zastupujú záujmy ich členov, občianskych združení detí a mládeže a mimovládnych organizácií. Na národnej úrovni pôsobí Rada mládeže, občianske združenie zastupujúce 39 členských organizácií. Na regionálnej úrovni momentálne existuje 7 regionálnych rád mládeže, ktoré spájajú detské a mládežnícke organizácie a v niektorých prípadoch aj žiacke školské rady a mestské mládežnícke parlamenty.

Programy ADAM sa tiež zameriavajú na podporu fungovania zastupujúcich mládežníckych štruktúr vo forme regionálnych rád mládeže a iných strešných organizácií.

¹⁰⁵ Zdroj: IUVENTA

¹⁰⁶ Viac informácií je dostupných v štúdiách IIFE (kontakt: p. Bieliková)

Demokracia v organizáciách

Cieľom programov ADAM je „podporovanie výchovy mladej generácie k demokracii“. Hodnotenie programu ukázalo, že približne jedna štvrtina vedúcich kolektívov (hlavne mladých vedúcich pracovníkov vo veku 15 rokov a viac) v občianskych združeníach nevedela, či by mohli byť členom riadiaceho orgánu a zhruba jedna pätina vedúcich kolektívov uviedla, že nemôže voliť alebo sa uchádzať o zvolenie. Na druhej strane až 85% vedúcich kolektívov povedalo, že má prístup k informáciám od vyšších štruktúr. Môžu tiež pripomienkovať ich rozhodnutia a takmer 80% vedúcich kolektívov môže podľa ich vyjadrenia zastávať vedúcu funkciu.

Rozvinuté kompetencie týkajúce sa participácie

V rámci hodnotenia programov ADAM 73% až 80% respondentov uviedlo, že deti a mládež si v ich organizácii hlavne **rozvíjajú sociálne zručnosti, komunikáciu v materinskom jazyku a iniciatívu**. Viac ako polovica respondentov (68%) sa vyjadrila, že takmer vôbec alebo iba v obmedzenej miere pokrývajú vzdelávanie v oblasti ľudských a občianskych práv. Viac pozornosti venujú vzdelávaniu v oblasti tolerancie (podľa 88% respondentov) a solidarity (podľa 78% respondentov). Podľa názoru štatutárnych zástupcov organizácií vedú mladých ľudí svojou prácou k aktívnejšiemu a zodpovednejšiemu životu.

Iné iniciatívy

V roku 2008 inštitút IUVENTA zverejnil **manuál výchovy mládeže k ľudským právam KOMPAS**, ktorý ponúka učiteľom, pracovníkom s mládežou a vedúcim skupín mládeže nielen teóriu ale aj praktické aktivity pre rozvoj participácie, tolerancie, solidarity, atď. Ďalšou významnou iniciatívou v oblasti propagovania participácie mladých ľudí je pilotný projekt **vzdelávania miestnych samospráv Partnerstvo**, ktorý pripravila IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže spolu so Združením miest a obcí Slovenska. Počas obdobia vzdelávania bol čas venovaný metodológii novo vznikajúcich potrieb detí, ktoré zahŕňali diskusiu a zapájanie detí. **Na toto vzdelávanie boli pozvané deti, zúčastnili sa diskusie** a reflektovali na priority stanovené dospelými účastníkmi. Zámerom projektu je zvýšiť kompetencie pracovníkov samospráv pri tvorbe modernej politiky voči mládeži na úrovni miest a obcí, rozvíjať schopnosti pracovníkov samospráv potrebné pri koordinovaní mládežníckej politiky na miestnej úrovni. Celý cyklus vzdelávania v rámci projektu Partnerstvo úspešne ukončilo 30 zástupcov samospráv.

V roku 2007 bola vykonaná štúdia s názvom **Mládežnícka politika regiónov a miest na Slovensku**. Cieľom výskumu bolo analyzovať mládežnícku politiku samosprávnych regiónov, ktorých je na Slovensku osem a miest so zameraním sa na neformálne vzdelávanie, participáciu, informovanosť a dobrovoľníctvo. Výskum ukázal, že hodnotenie úrovne mládežníckej politiky je vo všeobecnosti v mestách/obciach na Slovensku problematické. Proces decentralizácie kompetencií na samosprávy v oblasti práce s mládežou má za následok veľmi rozličné stupne rozvoja mládežníckej politiky. V niektorých regiónoch a mestách je to úplná absencia akejkoľvek stratégie a priorít v oblasti mládežníckej politiky, zatiaľ čo v iných sú rozvinuté dobre formulované ciele a aktivity zamerané na potreby mladých ľudí. Najviac podporovanými oblasťami sú neformálne vzdelávanie a participácia.

Odporúčania zahŕňali **rozvíjať vzdelávací program pre pracovníkov miestnych a regionálnych samospráv, zvýšiť zastúpenie mládeže v miestnych rozhodovacích a poradných orgánoch samospráv, vytvoriť mládežnícke parlamenty,** spolupracovať s podnikateľským sektorom v rámci problematiky mládežníckej politiky a zviditeľňovať pozitívne príklady mladých aktívnych ľudí.

Záverečná správa projektu Rozvoj regionálnej mládežníckej politiky vypracovaná inštitútom IUVENTA v roku 2010¹⁰⁷ zistila, že regionálna úroveň odzrkadľuje národnú úroveň. V správe sa uvádza, že je potrebný **nový prístup, ktorý prekračuje tradičné hranice a predošlé tradície a systémy.** Vo zvýšenej miere sú potrebné medzisektorové a medzirezortné konzultácie, čo podporuje väčšina úradov regionálnej samosprávy.

Správa o mládeži 2010¹⁰⁸, komplexný dokument mapujúci aktuálne podmienky života mladých ľudí na Slovensku uvádza, že na členskom princípe sa aktivít mládežníckych organizácií a školských zariadení zúčastňuje približne 11 % celkovej populácie mladých ľudí. S výnimkou činnosti žiackych školských rád vo formálnych školských systémoch, **mladý človek nemá veľa príležitostí (mimo formálneho vzdelávania) získať kompetencie potrebné pre participáciu v demokratických procesoch.** Výsledky výskumných štúdií dokumentujú záujem mladých ľudí o politiku v širšom zmysle slova (napr. čo sa deje v mieste ich bydliska).

Výzvy v oblasti participácie detí a mládeže na Slovensku

Na Slovensku sú mladí ľudia dlhodobo vnímaní skôr ako spoločenská skupina „**spôsobujúca problémy, ktoré je potrebné riešiť**“ než ako **potenciálny zdroj možných riešení.** Prekážkou pri zvyšovaní participácie mládeže je **absencia tradície konzultácií v politickej kultúre na Slovensku na všetkých úrovniach.** Táto tradícia sa začala vytvárať až v poslednej dobe a ešte stále nie je súčasťou bežnej praxe, trvalé funkčné štruktúry a platformy ešte neboli vybudované alebo nie sú pre mladých ľudí atraktívne. Rozvoj občianskej participácie mládeže je cieľom viacerých národných podporných programov (ADAM), nadačných a európskych programov, ale ich kapacity sú obzvlášť čo sa týka finančných zdrojov obmedzené.

Do úvahy je nutné vziať podmienky pre skutočnú participáciu pri rozvoji mládežníckej politiky, ktorá má **posilniť kompetencie mladých ľudí,** aby im umožnila angažovať sa v týchto procesoch, vytvoriť **priestor a nástroje** atraktívne pre mladých ľudí a vytvoriť **atmosféru partnerstva generácií.**

Záverečné poznámky

Pozitívnym vývojom je, že tak skoro po páde komunizmu v roku 1989 organizácie vedené deťmi a mládežou prijímajú značnú finančnú podporu od slovenskej vlády. Hoci zapájanie detí priamo do riadenia mimovládnych organizácií nie je jednoduché, realizuje sa.

Ako už bolo uvedené v časti o vzdelaní a škole, samosprávnych prípadových štúdiách a vo výsledkoch zo stretnutí cieľovej skupiny, školské rady a miestne rady mládeže alebo parlamenty nemajú skutočný vplyv na záležitosti a rozhodnutia ovplyvňujúce deti a mládež.

¹⁰⁷ http://www.iuventa.sk/files/documents/4%20iuventa/projekty_aktualne_temy/regionalna_mladeznicka_politik_a_zaverecna_sprava_2010.pdf

¹⁰⁸ http://www.iuventa.sk/files/documents/legislativa/sprava_omladezi2010_final.pdf

Pozitívnym trendom je, že veľká časť stredných škôl má školské rady, avšak to sa netýka základných škôl. Keďže vzdelávacieho procesu sa zúčastňuje každé dieťa, toto je tiež miestom, kde sa deti môžu naučiť participovať na individuálnej a skupinovej úrovni.

Odporúčania:

- Vymeniť si príklady dobrej praxe mimovládnych organizácií vedených mládežou a deťmi s ostatnými mimovládnymi organizáciami s cieľom stimulovať väčšiu angažovanosť detí v detských a mládežníckych organizáciách.
- Zabezpečiť školské rady vo všetkých typoch škôl a zabezpečiť, aby nemali iba formálnu funkciu (pozri odporúčania v časti o vzdelaní).
- Zvážiť možnosť reformy vzdelávacieho systému tak, aby poskytoval viac priestoru na participáciu deťom a mládeži.
- Podporiť miestne úrady a občiansku spoločnosť, aby začali vo svojej práci používať neformálne spôsoby komunikácie
- Na základe dobrého príkladu vzdelávania poskytovaného miestnym samosprávam a deťom zabezpečiť, aby sa vo vyššej miere poskytovalo vzdelávanie pre zástupcov miestnych samospráv a deti tak, aby bolo možné zriadiť miestne rady mládeže a mládežnícke parlamenty, ktoré môžu mať vplyv na miestnu politiku. Miestne úrady by mali byť zodpovedné za implementáciu tohto odporúčania.

Závery

„Ak mám cieľ a nikto ma nepočúva, nemôžem ho realizovať!“

Výrok slovenského dieťaťa zo stretnutia cieľovej skupiny

Hodnotenie obsahuje konkrétne závery a odporúčania týkajúce sa realizácie práva detí participovať v rozličných prostrediach a situáciách v slovenskej legislatíve a politike. Okrem toho existuje viac všeobecných záverov a odporúčaní, ktoré je možné z neho čerpať.

Vo všeobecnosti participácia detí a mládeže nebola reálne v slovenskej kultúre zakorenená do roku 1989, kedy v krajine nastala demokracia. Ak vezmeme do úvahy tento fakt, slovenská vláda už stihla podniknúť významné kroky v legislatíve, politike a akčných programoch, ktoré usmerňujú a uľahčujú participáciu detí a mládeže v Slovenskej republike.

Kľúčový záver, ktorý je možné čerpať zo slovenského prehľadu, sa spája s históriou krajiny. Pred rokom 1989 neexistovala tradícia participácie v politickej kultúre na všetkých úrovniach, vrátane absencie detskej a mládežníckej participácie. **Aby sa v kultúre dosiahla zmena**, občania vrátane **rodičov, profesionálov, zástupcov miestnych, regionálnych a národných samospráv a detí** sa musia oboznámiť s právami detí a právom dieťaťa byť vypočutý a braný vážne. Na tieto účely by sa mohla organizovať **kampaň zvyšujúca povedomie**. Preto bol navrhnutý proces po jednotlivých krokoch, aby sa na Slovensku zlepšila participácia detí a mládeže.

Tento proces musí zahŕňať prieskum medzi dospelými o tom ako vnímajú participáciu; navrhnutie kampane zvyšujúcej povedomie, vrátane jasnej definície participácie detí a čo presne znamená v praxi; vyškolenie detí a odborníkov pracujúcich s deťmi a pre deti o participácii; zabezpečenie rovnakej participácie všetkých detí; vytvorenie legislatívy, ktorá by zavádzala detské a mládežnícke konzultačné orgány; diskusiu a konzultácie detí s vládou na všetkých úrovniach v súvislosti s prípravou legislatívy, politik a akčných programov týkajúcich sa detí.

Jeden z problémov, ktoré sa objavili pri konzultáciách s deťmi bol, že „staršie“ deti reagujú na názory „mladších“ detí rovnako ako dospelí reagujú na názory detí a mladých ľudí. Sú presvedčení, že deti sú „príliš mladé“ na to, aby diskutovali o dôležitých veciach a aby boli brané vážne. Riešením tejto situácie je zabezpečiť, že **participačné štruktúry a iniciatívy sa realizujú pre rozličné vekové skupiny detí**.

Hoci verejný ochranca práv (ombudsman) robí veľa pre propagáciu a ochranu detských práv vrátane konzultácií so samotnými deťmi, po zdĺhavých konzultáciách a diskusiách sa odporúča, aby bol s konečnou platnosťou vymenovaný vlastný **nezávislý ombudsman pre deti** na základe Odporúčani Výboru OSN pre práva dieťaťa.

Niekoľko **formálnych participatívnych štruktúr** sa zaviedlo hlavne v oblasti vzdelávania a na školách. Avšak v praxi sa zdá, že tieto formálne štruktúry nefungujú takým spôsobom, aby názory detí a mladých ľudí boli vypočuté a brané vážne. Príklady iných participatívnych štruktúr, organizovaných samotnými deťmi a/alebo učiteľmi – **takzvané prístupy „zdola**

nahor“, sa ukázali na Slovensku ako efektívnejšie. Príkladmi sú prieskumy verejnej mienky organizované deťmi na školách alebo organizácia ich vlastných mimoškolských klubov.

Okrem podpory prístupov „zdola nahor“ detí a mládeže a profesionálov je tu aj **potreba podpory legislatívnej správy**. Obzvlášť na miestnej a regionálnej úrovni, kde takmer žiadne rady mládeže alebo detské parlamenty nie sú aktívne, ale tiež v inštitúciách rezidenčnej starostlivosti je nutné zriadiť viac „detských komunít“. Tam, kde konzultačné orgány jestvujú, týkajú sa hlavne vzdelávania a škôl. Okrem prijímania zákonov pre povinné miestne alebo regionálne detské a mládežnícke rady je potrebné poskytovať vzdelávanie zástupcom samospráv o tom, ako podporovať rady detí a mládeže. Je nevyhnutné vzdelávať deti samotné a motivovať ich, aby sa podieľali na týchto participatívnych orgánoch a musia sa oboznámiť s tým, aké výhody by tým mohli získať.

Positívnym úspechom slovenskej vlády je **Národný akčný plán pre deti na roky 2010-2012**, ktorým sa zaväzuje viesť konzultácie s deťmi pri realizácii a monitorovaní aktivít a opatrení opísaných v tomto akčnom pláne. Slovenská vláda si musí byť vedomá, že nemá zameriavať svoje opatrenia príliš na problematiku ochrany detí, ale tiež sústrediť svoju pozornosť na potrebu participácie detí a mladých ľudí v spoločnosti všeobecne a v rozličných prostrediach a situáciách týkajúcich sa detí a mladých ľudí.

Vzdelávanie profesionálov, ktorí pracujú s deťmi a pre deti týkajúce sa spôsobov ako realizovať participáciu detí a mládeže poskytuje hlavne občianska spoločnosť a mimovládne organizácie. Toto vzdelávanie sa ukázalo ako veľmi efektívne, avšak je potrebné značne zvýšiť mieru tohto vzdelávania nielen pre profesionálov a deti. Nielen profesionáli nevedia, čo znamená participácia detí a mládeže a ako ju realizovať, ale ani samotné deti a mladí ľudia často nevedia ako uplatňovať toto právo. V súvislosti s vyššie uvedeným je potrebné vzdelávať profesionálov a deti každého veku o právach detí vo všeobecnosti.

Princíp poskytovania **zrozumiteľných informácií** deťom o otázkach, ktoré sa ich týkajú, sa takmer vôbec nedodriava. V **lekárskej a zdravotníckej oblasti a v právnej oblasti**, napr. pri súdnom konaní, deti väčšinu z času nerozumejú tomu, čo sa okolo nich deje.

Hodnotenie sa nesústreďuje hlbkovo na to, či **deti z minoritných skupín** na Slovensku alebo deti zo znevýhodnených skupín sú schopné dosiahnuť, aby boli ich hlasy vypočuté a brané vážne. To zahŕňa **Rómov (9,17% populácie), maďarskú menšinu (9,7% populácie) a zdravotne postihnuté deti**. Vnímanie na Slovensku je, že tam, kde existujú participatívne štruktúry, hlavne vo vzdelávacom systéme, všetky deti na škole majú rovnakú šancu v nich participovať. V praxi si deti volia svojich zástupcov školskej rady spomedzi výrečnejších detí, ktoré sú schopné prezentovať ich stanoviská, preto je nepravdepodobné, že medzi nimi často nájdeme znevýhodnené a zraniteľné deti. Počas diskusií cieľovej skupiny, ktorých sa zúčastnilo niekoľko detí zo znevýhodneného prostredia, vrátane detí so špeciálnymi potrebami, bolo povedané, že s každým by sa malo jednať bez diskriminácie, avšak pozitívna diskriminácia detí so špeciálnymi potrebami bola vnímaná ako zveličená.

V praxi slovenská vláda potrebuje zaistiť, že deti z maďarskej a rómskej menšiny sú rovnako schopné participovať v školských radách a iných participatívnych aktivitách, vrátane odpovedania na prieskumy. V prípade prieskumu vykonaného na účely prehľadu bolo 4,4% všetkých detí maďarského pôvodu a 2,6% rómskeho pôvodu, čo je dobrý krok, ale nie je zastúpením celej populačnej skupiny. „**Špeciálne školy**“ navštevujú deti so špecifickými

potrebami vzdelávania, vrátane zdravotne postihnutých detí, ale tieto školy navštevuje aj mnoho rómskych detí. Nespomína sa, či tieto školy majú školské rady alebo iné prostriedky pre žiakov, aby mohli participovať na rozhodovaní o vzdelávaní a ich školskom prostredí.

PRÍLOHA I: Metodológia hodnotenia politiky v oblasti participácie detí a mládeže

Projekt hodnotenia národnej politiky v oblasti participácie detí a mládeže vychádza zo všeobecného komentára Výboru OSN pre práva dieťaťa č. 12 (2009)¹⁰⁹, podľa ktorého „právo dieťaťa byť vypočuté ukladá povinnosť zmluvným štátom prehodnotiť alebo pozmeniť ich legislatívu za účelom zavedenia mechanizmov, ktoré umožnia deťom prístup k náležitým informáciám, adekvátnej podpore, ak je potrebná, prostriedkom pre podávanie sťažností, žiadostí o pomoc alebo odškodnenie a ktoré poskytnú spätnú väzbu na dôležitosť, aká sa prikladá ich názorom“ (bod 48 všeobecného komentára). Zmluvné štáty Dohovoru OSN o právach dieťaťa by mali podľa vyjadrenia Výboru pozorne načúvať názorom detí vždy, keď ich pohľad môže zlepšiť kvalitu rozhodnutí (bod 27 všeobecného komentára).

Deťmi a mladými ľuďmi sa v súvislosti s týmto hodnotením majú na mysli deti podľa definície Dohovoru OSN o právach dieťaťa, teda jednotlivci **do veku 18 rokov**.

Úlohou **národného hodnotiaceho tímu, vedeného národným koordinátorom v spolupráci s európskym konzultantom**, bude:

- 1) zozbierať predbežné dáta a
- 2) hĺbkové dáta na tému participácie detí a mladých ľudí
- 3) podporne bude popri národnom hodnotiacom tíme pôsobiť **detská reflexná skupina**.

Je nevyhnutné, aby **výber detí** (spolu 6) bol vyvážený z pohľadu veku, pohlavia, zázemia, atď. Výber uskutoční národný hodnotiaci tím., pričom zabezpečí, aby vo výbere detí figurovali aj dve deti zo znevýhodneného prostredia, dve deti vo veku mladšom ako 12 rokov a dve deti vo veku 13-18 rokov.

Predbežný zber dát týkajúci sa zmluvnej strany

Analyza legislatívy a politiky štátu

V záujme naplnenia záväzku podľa článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa je povinnosťou zmluvných strán Dohovoru prijať najrôznejšie opatrenia. Úlohou národného hodnotiaceho tímu je metódou desk research a osobných rozhovorov zmapovať tieto opatrenia:

Otázky:

- prijala Slovenská republika vo vzťahu k ustanoveniu článku 12 Dohovoru **obmedzujúce vyhlásenie, prípadne výhradu?**
- je článok 12 Dohovoru zakotvený v ústave štátu?

¹⁰⁹ Organizácia spojených národov, Výbor pre práva dieťaťa, Všeobecný komentár č. 12 (2009), CRC/C/GC/12, 1. júl 2009

- má Slovenská republika **vládnú inštitúciu alebo organizačný útvar** zodpovedný za implementáciu článku 12 Dohovoru?
- má Slovenská republika **národnú stratégiu alebo politiku** na podporu článku 12 Dohovoru? Ak áno, je táto vyslovene určená na podporu implementácie článku 12 Dohovoru?
- Aké (**všeobecné**) **zákony, predpisy, vnútorné organizačné akty (institutional codes) a programové dokumenty (policy documents)** má Slovenská republika k dispozícii pre utváranie vhodných podmienok pre to, aby deťom zabezpečila a povzbudzovala ich k využívaniu práva vyjadrovať svoje názory? (*Zákony a predpisy platné v špecifických oblastiach budú vyžiadané osobitne a podrobnejšie, vid nižšie*). Sú tieto zákony a predpisy **pravidelne vyhodnocované** z pohľadu ich účinnosti?
- Boli prijaté **súdne rozhodnutia**, ktoré sa osobitne odvolávajú na právo dieťaťa byť vypočuté?
- Má Slovenská republika **nezávislú inštitúciu ochrany ľudských práv**¹¹⁰, ako napríklad detského ombudsmana alebo komisára so širokým mandátom chrániť práva dieťaťa? Ak áno, môžete uviesť rozsah jeho mandátu a aktivít? Ak nie, prečo nie?
- Sú poskytované **školenia** týkajúce sa článku 12 a jeho praktickej aplikácie všetkým profesionálom pracujúcim s deťmi alebo pre deti, vrátane advokátov, sudcov, prokurátorov, policajtov, azylových úradníkov, sociálnych pracovníkov, komunitných pracovníkov, psychológov, opatrovateľov, ústavných zamestnancov, pedagógov na všetkých stupňoch vzdelávacieho systému, lekárov, sestier a iných zdravotníckych pracovníkov, štátnych zamestnancov a verejne činných predstaviteľov? Ak áno, o aký typ školení ide? Je účinnosť tohto školenia vyhodnocovaná vo vzťahu k participácii detí? (napríklad, je školenie zabezpečované kontinuálne pre každého novonastúpeného zamestnanca?) Ak nie, prečo nie? Je školenie dostupné pre dobrovoľné združenia?
- **Právo na informácie** (článok 17 Dohovoru) je nesmierne významné práve v spojení s článkom 12. Deti potrebujú prístup k informáciám vo formátoch zodpovedajúcich ich veku a schopnostiam vo všetkých oblastiach, ktoré sa ich týkajú. Uvedené zahŕňa napríklad informácie o ich právach, národnej legislatíve, politikách, miestnych službách, možnostiach odvolať sa voči rozhodnutiam a možnostiach podávať sťažnosti. Zmluvné štáty Dohovoru by mali konzistentne zahŕňať práva dieťaťa do školských osnov. Právo na informácie je vo veľkej miere predpokladom pre efektívne využívanie práva vyjadrovať svoj názor.
- Zabezpečuje Slovenská republika to, aby deti a mladí ľudia dostávali **informácie ohľadne záležitostí, ktoré sa ich týkajú, v im prístupnom jazyku (child-friendly)**?
- Sú k dispozícii **zákony alebo predpisy zabezpečujúce, že deti dostávajú dostatočné informácie** umožňujúce im prijímať rozhodnutia a vyjadrovať svoje názory? (*Napríklad v otázkach zdravia: deťom musí byť v záujme efektívneho plánovania a nastavenia liečby a zdravotných služieb poskytnutá informácia ohľadne liečby, jej účinkov a výsledkov vo formátoch zodpovedajúcich ich veku.*) Konzultujte s deťmi, ktoré prešli systémom zdravotníckej starostlivosti, či sú tieto zákony a predpisy v skutočnosti dodržiavané.
- Dostávajú deti **nezávislé informácie** napríklad vo vzťahu k súdnemu konaniu, kde je úlohou právnych zástupcov poskytnúť dieťaťu nezávislú informáciu? Ako je uvedené regulované napríklad v prípadoch rozvodu a odlúčenia?

Vedomosť detí o práve byť vypočuté a úloha médií

¹¹⁰ Pozri všeobecný komentár Výboru pre práva dieťaťa č. 2 (2002) o úlohe nezávislých inštitúcií ochrany ľudských práv

V súvislosti s článkom 12 je dôležité aj právo na slobodné vyjadrovanie názoru podľa článku 13 Dohovoru. Sloboda vyjadrovania sa vzťahuje na právo utvárať a vyjadrovať svoje názory, vyhľadávať a získavať informácie prostredníctvom ktoréhokoľvek média. Kombinácia týchto dvoch článkov prispieva k budovaniu schopnosti detí vykonávať ich právo slobodne sa vyjadrovať.

Otázky:

- Aký je vo všeobecnosti postoj spoločnosti voči právu dieťaťa byť počuté? V prípade, že postoje sú negatívne, podniká vláda nejaké verejné kampane, pri zapojení názorových lídrov (opinion leaders) a médií, v záujme zmeny zavedeného a rozšíreného ponímania dieťaťa?
- Aký je postoj médií vo vzťahu k právu dieťaťa byť počuté? Sú deti zobrazované v pozitívnom alebo v negatívnom svetle, alebo sú zobrazované vyvážené? Uveďte konkrétne príklady.

Viete uviesť nejaké medzery v národnej legislatíve alebo politikách?

- vo vzťahu k výsledkom predchádzajúcich otázok, aké sú ešte medzery pre zabezpečenie plnej implementácie práva dieťaťa na participáciu?
- uznáva zmluvná strana Dohovoru rôzne vekové hranice pre účely realizácie práva byť vypočuté? (*napríklad vo väčšine štátov deťom mladším ako 16 rokov nie je umožnené voliť, alebo sú zavedené vekové obmedzenia pre účasť na rozhodovaní o zdravotných úkonoch či účasti v súdnych konaniach*). Ak áno, v akých súvislostiach?

V oblastiach, ktoré pokrýva národná legislatíva a politiky, je názorom detí daná primeraná vážnosť zodpovedajúca ich veku a vyspelosti? Inak povedané, sú deti nielen vypočuté, ale sú ich názory dôsledne posudzované vo vzťahu k opatreniam, ktoré sa ich týkajú? Vo vzťahu k uvedenému, je nutné zodpovedať otázku: zúčastňujú sa deti aktívne na rozhodovaní o svojom živote a ak áno, ako?

Súčasne to znamená, že najlepší záujem dieťaťa (článok 3)¹¹¹ a právo na nediskrimináciu (článok 2) musia byť rešpektované a brané do úvahy tam, kde má štát povinnosť vypočuť dieťa ako to ukladá článok 12 Dohovoru.

Hĺbkový zber dát

Implementácia práva dieťaťa byť vypočuté v rôznych prostrediach a situáciách

Právo dieťaťa byť vypočuté je nutné implementovať v rozličných prostrediach a situáciách, v ktorých deti vyrastajú, rozvíjajú sa a učia. K dispozícii sú rôzne spôsoby ovplyvňovania samotnej realizácie práva dieťaťa byť vypočuté, ktoré môžu zmluvné štáty použiť na podporu participácie detí.

¹¹¹ Pozri Stoecklin, D. (2009). Réflexivité, participation et capabilité. *Le droit des enfants de participer. Norme juridique et réalité pratique: contribution à un nouveau contrat social* (J. Zermatten & Stoecklin Eds.), Sion: IUKB/IDE, str.75-109, v ktorej autori hlbšie rozoberajú to, ako konkrétne nástroje hovoria v prospech zohľadnenia názoru dieťaťa pri sledovaní jeho najlepšieho záujmu.

Rodina

Rodina je primárnym miestom, kde deti vyrastajú, „*kde môžu slobodne vyjadriť svoje názory a byť brani vážne od najútlejšieho veku*“ (paragraf 90 všeobecného komentára). Zmluvné strany by mali prostredníctvom **právnych predpisov a politiky** podnecovať rodičov, poručníkov a opatrovníkov k tomu, aby počúvali deti a aby náležite zohľadňovali ich názory vo veciach, ktoré sa ich týkajú. Zmluvná strana by tiež mala povzbudzovať a podporovať **vzdelávacie programy pre rodičov**, ktoré stavajú na vzťahu vzájomného rešpektu medzi rodičmi a deťmi; na zapojení detí do účasti na rozhodovaní; na dôsledkoch dávania náležitej váhy názorom každého člena rodiny; na porozumení, podpore a rešpekte voči rozvíjajúcim sa schopnostiam dieťaťa a na rôznych spôsoboch riešenia rodinných konfliktov. Rozhodujúcim je v rámci rodinných vzťahov zameranie sa na právo dieťaťa byť vypočuté.

Otázky:

- Má zmluvná strana právne predpisy alebo politiky, ktoré podnecujú rodičov k tomu, aby vypočuli svoje deti a dali náležitú váhu ich názorom vo veciach, ktoré sa ich týkajú? Opíšte existujúce právne predpisy a politiky a opýtajte sa i detí, či sú konzultované v rodinnom živote a či sa domnievajú, že ich názory sú brané vážne/ že sú vypočuté.
- Má zmluvná strana vzdelávacie programy pre rodičov, zahŕňajúce jeden či viacero z vyššie popísaných problémov? Ak áno, existujú štatistické údaje o tom, koľko rodičov využíva tieto vzdelávacie programy?

Náhradná starostlivosť

Vo všetkých členských štátoch Rady Európy žije časť detí v inštitucionálnej starostlivosti, a to z rôznych dôvodov. Môže ísť napríklad o náhradnú starostlivosť ako (dočasnú) náhradu rodiny, nápravné ústavy pre mladistvých a iné inštitúcie.

Otázky:

- Má zmluvná strana právne alebo správne opatrenia, ktoré zabezpečia deťom vo všetkých formách náhradnej starostlivosti, vrátane inštitucionálnej, možnosť slobodne vyjadrovať vlastné názory? Ak áno, aké?

Tie by mali zahŕňať:

- Právne predpisy, ktoré poskytujú dieťaťu právo na informácie o akomkoľvek umiestnení, starostlivosti alebo liečebnom pláne,
 - Právo dieťaťa byť vypočuté a právo na zohľadnenie jeho/jej názorov pri tvorbe deťom priateľských (child-friendly) služieb starostlivosti
 - Príslušné monitorovacie inštitúcie ako napríklad ombudsmana pre deti
 - Vytvorenie mechanizmov, ako napríklad rada zástupcov detí v ústavnej starostlivosti s mandátom podieľať sa na rozvoji a implementácii politík a pravidiel v inštitúcii
- Kde tieto pravidlá alebo predpisy existujú, sú implementované do praxe? (**otázka pre deti**)

Zdravotná starostlivosť

Dieťa by malo mať právo participovať pri rozhodovaní o individuálnej zdravotnej starostlivosti a tak isto by malo mať právo sa zapojiť do rozvoja zdravotnej politiky a jej služieb.

Otázky:

- Má zmluvná strana právne alebo správne opatrenia, ktoré zabezpečia že deti majú prístup k dôvernému lekárskeму poradenstvu a pomoci bez súhlasu rodičov, bez ohľadu na vek dieťaťa, ak je to potrebné pre bezpečnosť dieťaťa alebo pre jeho blaho?
- Má zmluvná strana pevne stanovený vek dieťaťa, kedy môže samo dieťa dať súhlas k lekárskeму ošetrovaniu? Ak áno, majú aj mladšie deti možnosť vyjadriť svoj informovaný názor na svoje zdravie, liečebné postupy s tým, že je ich názoru daná náležitá váha?
- Majú deti a mladí ľudia jasné a dostupné informácie o svojom práve byť účastní pediatrického výskumu a klinických testov lekármi a zdravotníckym zariadením? Ak áno, popíšte prosím o aký typ informácií ide.
- Obdržali deti, ktoré prešli systémom zdravotníckej starostlivosti, dostatočné informácie, zodpovedajúce ich veku, o navrhovanej liečbe, jej účinkoch a výsledkoch, aby mohli prijať rozhodnutie o zdravotnom ošetrovaní? (**otázka pre deti**)
- Je deťom umožnené prispievať svojimi názormi a skúsenosťami k plánovaniu a programovaniu služieb týkajúcich sa ich zdravia a vývoja? Tieto informácie možno získať prostredníctvom mechanizmov spätnej väzby od detí využívajúcich tieto služby alebo zapojených do výskumu a konzultačných procesov, a ktoré sa ďalej prenášajú do miestnych a národných detských rád a parlamentov.

Vzdelávanie a škola

Rešpektovanie práva dieťaťa byť vypočuté má zásadný význam pre realizáciu práva na vzdelanie.

Otázky:

- Ako zahŕňajú vzdelávacie inštitúcie názory detí a ich rodičov do plánovania učebných osnov a školských programov?
- Ako sú nastavené mechanizmy umožňujúce deťom vyjadriť svoje názory ohľadom tvorby a implementácie školských politík a kódexov správania, ako napríklad školská rada, zastúpenie študentov v školskej rade vedenia, triedna rada a podobne? Existujú v školách také mechanizmy, ktoré dovoľujú deťom už od raného veku podieľať sa na vytváraní ich vzdelávacieho prostredia? Ak tieto mechanizmy existujú, ako fungujú v praxi a ako ich oceňujú samotné deti a mladí ľudia, ktorí sa ich zúčastňujú?
- Majú deti pocit, že sa môžu zúčastňovať rozhodovacieho procesu na školách? (**otázka pre deti**)
- Sú ľudské práva a práva dieťaťa súčasťou osnov školského vzdelávania (ak áno, na ktorých stupňoch?)
- Je súčasťou školských osnov vzdelávanie o demokracii a aktívnom občianstve a ak áno, na ktorých stupňoch?
- Konzultuje zmluvná strana s deťmi všetky aspekty vzdelávania na miestnej i národnej úrovni? Je citelný rozdiel v konzultácii na miestnej a národnej úrovni a ak áno, v ktorej a ako je to možné vysvetliť?
- Existuje nezávislá študentská alebo žiacka organizácia? Ak áno, aké percento žiakov/študentov je jej členmi? (vo vekovej kategórii do 18 rokov)

- Majú deti možnosť vyjadriť svoj názor pri prechode na iný stupeň školy, ak áno, ako?
- Existujú nejaké školenia pre učiteľov ako zahrnúť účasť detí do vzdelávania? Zapájajú učitelia deti do plánovania vzdelávania a iných aktivít súvisiacich so vzdelávaním? **(otázka pre deti)?**
- Môžu sa deti zúčastňovať mimoškolských aktivít aj po tom, ako zanechajú školu alebo keď ukončia školu vo veku 16 rokov?

Hra, odpočinok, športy a kultúrne aktivity

Deti majú nárok na hru, odpočinok a fyzické i kultúrne aktivity pre ich vývin a socializáciu.

Otázky:

- Je s deťmi konzultovaná podoba detských ihrísk a prístupnosť a vhodnosť zariadení na hru, odpočinok, športovanie a kultúru? Ak áno, aké spôsoby participácie sa na to využívajú? Podmieňuje vláda výstavbu detských ihrísk predchádzajúcou konzultáciou s deťmi? Ak vláda zapája deti do rozhodovacieho procesu, v ktorej fáze tohto procesu sa tak deje? Deje sa tak od úplného začiatku?
- Sú vytvorené osobitné mechanizmy, ktoré umožňujú veľmi malým deťom a deťom so špecifickými potrebami (telesným postihnutím) vyjadriť svoje želania v súvislosti s hrou, odpočinkom, športovaním a kultúrnymi aktivitami? Ak áno, akým spôsobom?
- Sú s deťmi konzultované aktivity pre deti a mládež v ich okolí? Sú im o nich poskytované informácie? Ako tieto konzultácie prebiehajú?
- Je s deťmi konzultovaná podoba nových školských klubov, vrátane ich programov a činností a spôsobu, akým sú tieto činnosti organizované? Ak áno, ako?
- Sú s deťmi konzultované „kultúrne“ aktivity určené pre minoritné skupiny v krajine, napríklad deti migrantov? Ak áno, akým spôsobom sa to deje?

V prípadoch násillia

Dohovor OSN o právach dieťaťa zakotvuje právo dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násillia a ukladá zmluvným stranám, aby toto právo zabezpečili pre každé dieťa. Štúdia o násillí na deťoch zostavená Paulom Sergiom Pinheirom, vo svojom závere konštatuje, že *„deti majú právo vyjadriť svoje názory a tiež právo na to, aby tieto ich názory boli brané do úvahy pri implementácii stratégií a programov,“* a *„detské organizácie a deťmi vedené iniciatívy zamerané na boj proti násilliu pri zachovaní najlepšieho záujmu dieťaťa by mali byť podporované a podnecované.“*

Otázky:

- Zakazuje zmluvná strana všetky formy násillia voči deťom a v každom prostredí? Ak áno, akým spôsobom?
- Prijala zmluvná strana národnú stratégiu, politiku alebo akčný plán na boj proti násilliu voči deťom, s realistickými a časovo ohraničenými cieľmi, koordinovaný osobitným orgánom s kompetenciami na zapojenie viacerých sektorov vrátane detí a mladých ľudí do široko zameranej implementačnej stratégie?
- Konzultuje zmluvná strana s deťmi proces tvorby a implementácie legislatívnych, politických, vzdelávacích a iných opatrení na boj proti všetkým formám násillia? Ak

áno, aké formy participácie sa v tomto procese využívajú a do akej miery sú v ňom zainteresované deti najviac zraniteľné a pochádzajúce zo znevýhodneného prostredia (napr. deti žijúce na ulici, deti utečencov, vykorisťované deti)?

- Aké deťom prispôbené (child-friendly) mechanizmy nahlasovania neprimeraného správania voči deťom majú deti k dispozícii, ako napr. telefónne linky pomoci alebo iné miesta, kam sa môžu deti obrátiť bezpečne a dôverne?

Súdne a administratívne konania

Zmluvné štáty majú osobitné povinnosti s ohľadom na súdne a administratívne konania:

- právo dieťaťa byť vypočuté v občianskom súdnom konaní, vrátane rozvodového konania a odluky, odlúčenia od rodičov a náhradnej starostlivosti, adopcie;
- právo dieťaťa byť vypočuté v trestnom súdnom konaní, či už v ňom vystupuje ako páchateľ, obeť alebo svedok;
- právo dieťaťa byť vypočuté v správnom konaní, napríklad v prípadoch týkajúcich sa disciplíny v školách alebo v nápravno-výchovných zariadeniach, či v prípadoch žiadosti o azyl maloletých bez sprievodu

Otázky:

- Existujú zákony a usmernenia, ktoré zabezpečujú, že deti sú vypočuté vo všetkých spomínaných konaniach? Ak áno, je daná veková hranica pre realizáciu práva dieťaťa byť vypočuté?
- V súvislosti s migráciou, môže dieťa, ktoré práve prišlo na územie štátu ako cudzinec, vyjadriť svoje očakávania v oblasti vzdelávania a zdravotnej starostlivosti?
- V súvislosti so žiadosťami o azyl, je dieťaťu daná možnosť uviesť dôvody svojej žiadosti o azyl? Ak áno, sú mu poskytnuté všetky relevantné informácie v jeho/jej jazyku, o jeho/jej oprávneniach, o dostupných službách, prostriedkoch komunikácie a o cudzineckom a azylovom konaní?

Verejný život a občianska spoločnosť

Veľký podiel participácie detí sa odohráva na obecnej a miestnej úrovni, ktorú predstavujú napríklad rady mládeže. Avšak podľa Výboru OSN by mali byť deti podporované pri formovaní svojich vlastných mládežníckych organizácií a iniciatív, ktoré vytvoria priestor pre ich zmysluplnú participáciu a reprezentáciu.

Otázky:

- Podporuje zmluvná strana zakladanie a rozvoj mládežníckych organizácií, resp. organizácií vedených mladými ľuďmi? Akým spôsobom sú tieto organizácie financované? Je toto financovanie dostatočné a udržateľné? *Táto otázka môže generovať rôzne odpovede v závislosti od toho, či sa mládežnícke organizácie, či iní aktéri rozhodnú odpovedať na túto otázku*
- Ak sú mládežnícke organizácie (organizácie vedené mladými ľuďmi) podporované, aký počet ich aktuálne existuje, aký vekový rozsah tieto organizácie pokrývajú, sú regionálne, lokálne, národné alebo tematicky orientované a aký bol doterajší dopad ich činnosti?
- Existujú lokálne, regionálne a/alebo národné detské parlamenty alebo rady? Ak áno, aké vekové skupiny zahŕňajú? Sú v nich bez diskriminácie zahrnuté rozličné skupiny

detí, t.j. chlapcov/dievčat, znevýhodnené deti, ako napríklad deti so zdravotným postihnutím, deti žijúce na ulici (street children), deti utečencov, deti s neukončenou školskou dochádzkou a pod.? Aký je ich mandát?

- Aká je úloha mimovládnych organizácií, občianskej spoločnosti a cirkvi/náboženských inštitúcií v súvislosti s podporou participácie detí bez toho, aby šlo len o formálne gesto? Ako zmluvná strana podporuje mimovládne organizácie a občiansku spoločnosť v ich práci v oblasti detskej participácie?

Metodológia hodnotenia špecifických oblastí

Odpovede na otázky týkajúce sa špecifických oblastí budú získané formou desk research, online dotazníka, stretnutia cieľových skupín detí, prípadových štúdií, a osobných rozhovorov.

Desk research

- desk research bude zahŕňať zmapovanie existujúcej legislatívy, predpisov a politických dokumentov. Okrem uvedeného je potrebné tu zahrnúť aj akademické výskumy a dostupné výsledky prieskumov a konzultácií

Cieľové skupiny detí a osobné rozhovory

- osobné rozhovory sa uskutočnia s relevantnými aktérmi, vrátane detí, vo vyššie popísaných tematických oblastiach. Na výbere osôb/inštitúcií, s ktorými budú tieto osobné rozhovory vedené, sa dohodne národný hodnotiaci tím
- v záujme stimulácie schopnosti detí a mladých ľudí uvažovať o svojich vlastných životoch a tým aj o svojich skúsenostiach s participáciou sa zostavia cieľové skupiny detí a mladých ľudí
- v oboch vyššie uvedených prípadoch (osobné rozhovory a cieľové skupiny) sa využije metóda vyvinutá Danielom Stoecklinom, známa ako „kaleidoskop zážitkov“, kombinovaná s technikou „world cafés“ (viac na <http://www.co-intelligence.org/P-worldcafe.html>), ktorá predstavuje živú sieť konverzácií o relevantných otázkach
- predstavitelia, s ktorými budú vedené osobné rozhovory (dospelí), budú zástupcami národných, regionálnych a miestnych orgánov, škôl, MVO, mládežníckych pracovníkov, zdravotníkov, zamestnancov zariadení starostlivosti o deti, atď.
- cieľové skupiny detí a mladých ľudí a individuálne rozhovory s deťmi by mali byť vedené s reprezentatívnou vzorkou detí, v zmysle zastúpenia rôznych vekových kategórií a rôzneho sociálneho zázemia (chlapci, dievčatá, migranti, etnikum, deti so zdravotným postihnutím, deti umiestnené v náhradnej starostlivosti, atď.)
- výber týchto detí uskutoční národný hodnotiaci tím, pričom zabezpečí, že dôjde k zahrnutiu aj znevýhodnených detí. Cieľové skupiny budú pracovať primárne s existujúcimi skupinami detí. Zostavené budú minimálne 4 cieľové skupiny

pozostávajúce zo štyroch detí vo veku menej ako 18 rokov, vrátane detského kontrolného tímu.

- usmernenie a otázky pre tieto osobné rozhovory zostaví európsky konzultant

Prípadové štúdie vo vybraných samosprávach

- pre tento účel budú vybrané (dve, prípadne viac) samosprávy, ktoré budú zahŕňať väčšiu a menšiu obec, reprezentatívne zastupujúcu mesto a vidiek, pri rovnomernom geografickom rozložení. Na týchto samosprávach budú vybraní traja kľúčoví zamestnanci, vrátane jedného zástupcu detí/mládeže, s ktorými budú následne vedené osobné rozhovory. Za realizáciu týchto rozhovorov bude zodpovedať národný hodnotiaci tím, prípadne môže túto úlohu delegovať na kompetentného experta.
- rozhovory sa budú zameriavať hlavne na oblasti, v ktorých je dostupný najmenší počet údajov v súvislosti s vyššie spomenutými témami

Online-dotazník určený deťom

- pre deti vo veku 7-18 rokov (cieľovou skupinou bude cca $\pm 0.25\%$ celkovej populácie detí v štáte) bude zostavený online dotazník obsahujúca niekoľko uzavretých otázok (s možnosťou viacnásobných odpovedí). Tento prieskum bude zahŕňať len široko formulované otázky a výsledky tejto štúdie budú slúžiť ako doplnkový zdroj informácií získaných osobnými rozhovormi v cieľových skupinách a v prípadových štúdiách samospráv
- je potrebné zabezpečiť pilotné otestovanie dotazníka skupinou detí pred tým, než bude umiestnený na internet (touto môže byť napríklad cieľová skupina detí). Dotazník bol použitý pri pilotnom hodnotení národnej politiky v oblasti participácie detí a mládeže vo Fínsku
- v záujme dosiahnutia čo najširšieho záberu a získania odpovedí od širokej vzorky detí je potrebné zabezpečiť dobrú marketingovú stratégiu dotazníka. Je potrebné zabezpečiť, aby sa do online prieskumu zapojili aj existujúce detské a mládežnícke rady na národnej aj miestnej úrovni
- je potrebné zabezpečiť, aby sa prieskumu zúčastnili aj deti zo znevýhodneného prostredia, ktoré napríklad nemajú prístup k internetu, alebo z dôvodu zdravotného postihnutia, a to formou osobných rozhovorov, v cieľových skupinách alebo za pomoci ich rodičov alebo opatrovateľov, aby sa zabezpečil inkluzívny prístup aj k týmto deťom (nakolko deti nepredstavujú homogénnu skupinu)
- dotazník bude distribuovaný prostredníctvom existujúcich mechanizmov, webových stránok, detských a mládežníckych organizácií, mimovládnych organizácií a podobne

Hĺbková analýza a vyhodnotenie

- získavanie dát, národné zasadnutie/pracovný seminár k návrhu hodnotiacej správy zostavenej európskou konzultantkou, vrátane výsledkov desk research, prípadových štúdií v samosprávach, online prieskumu, osobných rozhovorov a skupinových diskusií

- tohto stretnutia sa zúčastní aj detská reflexná skupina, členovia národného hodnotiaceho tímu, a členovia európskeho hodnotiaceho tímu.

PRÍLOHA II: Online dotazník

Ahoj,

vraavel Ti už niekto z dospelých o tom, že máš **PRÁVO VYJADRIŤ SVOJ NÁZOR**?

Vieš, že toto právo Ti dáva možnosť zúčastňovať sa na rozhodovaní o veciach, ktoré sa bezprostredne týkajú Tvojho života? Že vďaka nemu môžeš ovplyvňovať rozhodnutia, ktoré sa vo vzťahu k Tebe robia – napríklad doma v rodine, v škole či v inom blízkom okolí?

Vieš, že **TENTO TVOJ NÁZOR MUSÍ BYŤ VYPOČUTÝ A DOSPELÍ BY HO MALI BRAŤ VÁŽNE**?

Máš pocit, že Ťa dospelí berú vážne? Že prihliadajú na Tvoje názory? Áno? Nie?
alebo

Máš pocit, že sa Ťa dospelí na nič nepýtajú a rozhodujú za Teba bez toho, aby si Ťa čo i len vypočuli? Áno? Nie?

NEVIEME, AKÉ BY BOLI TVOJE ODPOVEDE, ALE CHCEME TO VEDIET!

...a keďže detí a mladých ľudí je na Slovensku veľa, pripravili sme nasledujúci dotazník, aby ste nám to povedali sami. Jeho vyplnenie by Ti nemalo zabráť viac ako 10 minút a ak chceš, alebo potrebuješ, môže Ti pri tom pomáhať aj niekto z dospelých.

Na tento dotazník už odpovedali deti a mladí ľudia vo Fínsku. Teraz je rad na vás, aby ste nám povedali, ako sa podľa vás môžu deti a mladí ľudia na Slovensku zapojiť a ovplyvňovať rozhodnutia, ktoré zasahujú do ich života. Link na tento dotazník môžeš preto poslať ďalej Tvojim kamarátom na Slovensku.

VÁŠE ODPOVEDE NÁM POMÔŽU LEPŠIE CHÁPAŤ TO, AKO V SKUTOČNOSTI VNÍMATE A ROZUMIETE PRÁVO BYŤ VYPOČUTÍ A BRANÍ VÁŽNE A LEPŠIE VÁS TAK CHRÁNIŤ.

Tento dotazník je anonymný, nebudeme sa preto pýtať na Tvoje meno. Veľmi nám však pomôže, ak nám odpovieš aj na otázky v úvode, lebo tak získame lepšiu predstavu o tom, aké deti a mladí ľudia nám odpovedali - či nám napríklad odpovedali deti z celého Slovenska alebo len z niektorej jeho časti, alebo aj deti, ktoré sa na Slovensku nenarodili, ale žijú tu.

Odpovedaj tak, že označíš jedno príslušné okienko alebo do prázdneho políčka napíšeš svoju odpoveď.

10 otázok na úvod

1. Pomáha ti niekto pri vyplnení tohto dotazníka?

- áno
- nie

2. Koľko máš rokov?

- 7-9
- 10-11
- 12-13
- 14-15
- 16-17
- 18 a viac

3. Si chlapec alebo dievča?

- chlapec
- dievča

4. Kde si sa narodil/a?

- na Slovensku
- v inom štáte Európy
- mimo Európy
- neviem

5. Kde sa narodil tvoj otec ?

- na Slovensku
- v inom štáte Európy
- mimo Európy
- neviem

6. Kde sa narodila tvoja mama ?

- na Slovensku
- v inom štáte Európy
- mimo Európy
- neviem

7. Môj rodný jazyk je

- slovenský
- maďarský
- rómsky
- iný (napíš aký)

8. Aký druh školy navštevuješ ?

- žiadnu
- základnú školu
- školu pre deti a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami
- 8-ročné gymnázium
- gymnázium
- strednú odbornú školu
- inú (napíš akú)

9. Ako sa volá mesto alebo obec, kde žiješ?(napíš meno mesta alebo obce)

10. Ako si sa dozvedel či dozvedela o tomto dotazníku?

- od kamarátov cez internet
- od kamarátov v škole
- od učiteľov v škole
- inak (napíš pri akej príležitosti, prípadne o akú webstránku, organizáciu či osobu šlo)

11. Myslíš si, že dospelí počúvajú názory detí a mladých ľudí a berú ich vážne?

- vždy
- väčšinou
- občas
- málokedy
- nikdy
- nie som si istý/istá

12. Myslíš si, že títo dospelí počúvajú a berú tvoje názory vážne ?

	Vždy	Väčšinou	Občas	Málokedy	Nikdy	Nie som si istý/istá	Neviem kto to je	Toto sa ma netýka
rodičia/ opatrovatelia								
učitelia								
lekári zdravotníci								
pracovníci starajúci sa o deti v v ústavnej starostlivosti (napr. v detských domovoch, krízových centrách a podobne)								
právnici, sudcovia a policajti								
v médiách (TV, rádio internet, časopisy, noviny...),								
vláda								

13. Aký veľký máš podľa teba vplyv na rozhodnutia, ktoré robia dospelí? Ako veľmi môžeš rozhodnutia dospelých ovplyvňovať a meniť?

	veľmi	trocha	málo	vôbec	nie som si istý/istá	Toto sa ma netýka
v tvojej rodine						
v tvojej škole						
v tvojom okolí						
u tvojho lekára, alebo iného zdravotníka						
v tvojom zariadení ústavnej starostlivosti (napr. detskom domove, krízovom centre a podobne)						
u právnikov, sudcov alebo policajtov						
vo vláde						

14. Podľa Teba, ako veľmi nasledujúce organizácie a dospelí pomáhajú ochraňovať právo detí a mladých ľudí byť vypočutý a braný vážne?

	vôbec	len veľmi málo	skôr málo	skôr dobre	veľmi dobre	naozaj veľmi dobre	nie som si istý/istá	toto sa ma netýka
v tvojej rodine								
v tvojej škole								
v tvojom okolí								
u tvojho lekára, alebo iného zdravotníka								
v tvojom zariadení ústavnej starostlivosti (napr. detskom domove, krízovom centre a podobne)								
u právnikov, sudcov alebo policajtov								
vo vláde								

15. Povedal ti niekto z týchto ľudí v posledných 12 mesiacoch (teda za posledný rok), že máš právo vyjadriť svoj názor, právo byť vypočutý a že tvoj názor má byť braný

vážne?

(môžeš zaškrtnúť viac odpovedí)

- Tvoji rodičia/ opatrovatelia/asistenti
- Tvoji súrodenci
- Ostatní členovia rodiny
- Ostatné deti a mladí ľudia
- Učitelia a lektori
- Dospelí, ktorí s tebou pracujú na krúžkoch (šport, hudba, atď.)
- Pracovníci v zariadení ústavnej starostlivosti
- Doktori a zdravotníci
- Právnici, sudcovia alebo policajti
- Pracovníci s mládežou
- Členovia miestneho parlamentu
- Iní dospelí
- Nie som si istý, istá
- Nikto mi nepovedal o práve dieťaťa byť vypočuté a byť brané vážne

Právo dieťaťa na participáciu (inak povedané právo vyjadriť svoj názor, byť vypočuté a braný vážne) upravuje medzinárodný Dohovor OSN o právach dieťaťa. Hovorí sa v ňom (v článku 12), že máš právo zúčastňovať sa rozhodovaní, ktoré sa bezprostredne týkajú Tvojho života. Dáva tiež každému dieťaťu možnosť ovplyvňovať rozhodnutia, ktoré sa vo vzťahu k nemu robia – napríklad v rodine, škole či v blízkom okolí. Názor dieťaťa má byť braný do úvahy v každej oblasti ktorá sa ho týka.

Neznamená to automaticky, že všetky Tvoje návrhy musia byť splnené, ale vyjadrenie názoru Ti dáva možnosť tieto rozhodnutia ovplyvňovať, a zároveň tak pomôcť aj dospelým rozhodnúť, čo je v danej situácii v Tvojom najlepšom záujme.

Tento prieskum pomôže nielen dospelým na Slovensku. Prieskum je súčasťou väčšieho projektu, ktorý realizuje Rada Európy - európska organizácia, členmi ktorej sú takmer všetky štáty v Európe. Výsledky prieskumu sa stanú súčasťou správy, ktorú jej Slovensko predloží v lete tohto roka a na základe ktorej potom táto organizácia bude pomáhať ďalším deťom v Európe pri ochrane ich práva byť vypočuté.

Ak ťa tento prieskum zaujal a myslíš si, že by sa doň chceli zapojiť aj iné deti, môžeš im poslať [link](https://www.surveymonkey.com/s/PARTICIPACIA_DETIA_MLADYCH) na tento dotazník https://www.surveymonkey.com/s/PARTICIPACIA_DETIA_MLADYCH

ĎAKUJEME, ŽE NÁM SVOJOU ÚČASŤOU POMÁHAŠ LEPŠIE TI ROZUMIEŤ!

PRÍLOHA III: Pracovné metódy cieľovej skupiny

Program dňa

Čas	Názov bloku	Ciele
10:20 – 10:00 – 10:20	Privítanie a úvod	1) privítať účastníkov a poďakovať sa im za to, že prišli 2) vysvetliť cieľ stretnutia cieľovej skupiny 3) prezentovať program dňa 4) poskytnúť organizačné informácie a predstaviť tím facilitátorov a organizačný tím
10:20 – 10:50	„Prelomenie ľadov“ a budovanie tímu	1) vzájomné zoznámenie 2) „prelomiť ľady“ pred diskutovaním o hlavných témach
10:50 – 11:00	Dohoda	1) nechať účastníkov súhlasiť s pravidlami, ktoré sa budú dodržiavať počas dňa, aby sa cítili bezpečne a chceli participovať
11:00 – 11:30	1.ČASŤ Kaleidoskop skúseností	1) použiť metódu brainstormingu vo vzťahu k hlavným témam zahrnutým v metodológii Kaleidoskop 2) oboznámiť sa s témami, o ktorých sa bude ďalej diskutovať počas World Café v 2. a 3. časti
11:30 – 11:45	Prestávka na čaj, občerstvenie	Dobrovoľné testovanie online dotazníka
11:45 – 12:00	Rozdelenie do skupín, základy World Café	1) vysvetliť princípy metódy World Café a pravidlá diskusie 2) rozdeliť účastníkov do 4 zmiešaných skupín
12:00 – 13:20	2.ČASŤ World Café – 1.kolo	1) Diskusie 4 x 20 minút na témy: • Rodina • Vzdelanie • Mimoškolské aktivity • Verejný život/občianska spoločnosť
13:20 – 14:00	Obedňajšia prestávka	Dobrovoľné testovanie online dotazníka
14:00 – 14:15	Energizér	1)pritiahnúť pozornosť účastníkov tak, aby po obede nastala pracovná atmosféra 2)rozdeliť do skupín pre 2. časť
14:15 – 15:00	3.ČASŤ World Café – 2.kolo	1) Diskusie 4 x 10 minút na témy: • Zdravotníctvo • Alternatívna starostlivosť • Súdne a správne konania • Deti v médiách
15:00 – 15:10	Prestávka	Dobrovoľné testovanie online dotazníka

15:15– 15:40	Záverečné zhrnutie tém	1)sumarizovať 2. a 3.časť z pohľadu facilitátorov 2)získať od detí súhlas na záznamy napísané facilitátormi počas 2. a 3.časti
15:40– 16:00	Záver stretnutia, hodnotenie	1) získať spätnú väzbu od účastníkov 2) každému sa poďakovať a rozlúčiť sa

Na stenu sa nakreslí kaleidoskop skúseností vo forme kruhu a vysvetlí sa účastníkom. Vysvetlí sa, že je to nástroj podporujúci kreatívne myslenie ohľadom piatich hlavných tém vrátane aktivít, vzťahov, vnímania samého seba a motivácií, ktorý sa použije na začatie konzultácie (1. časť).

1.časť (45 minút):

V tejto prvej časti začneme s individuálnou úlohou

Požiadajte účastníkov, aby umiestnili červenú farbu na aktivity a odpovedali (na papier) na nasledujúce body:

- 1) Uved'zte (na hárok papiera) rozličné aktivity, ktorým sa venujete (napríklad štúdium na škole, voľný čas, športy, atď.)
- 2) Pri každej aktivite opíšte s kým prichádzate do kontaktu (napríklad vzťahy, učítelia, atď.). Spomedzi týchto ľudí podčiarknite tých, ktorí neberú do úvahy vaše stanovisko predtým, než prijmu rozhodnutie, ktoré ovplyvňuje váš život.
- 3) Podľa vášho názoru prečo títo ľudia neberú do úvahy vaše stanovisko? Aké sú za tým dôvody (hodnoty)?
- 4) Aké to vo vás vyvoláva pocity? (vnímanie samého seba)
- 5) Čo chcete v tomto smere podniknúť? (motivácie)

Poznámka: 3. otázka pomáha odhaliť hodnoty a/alebo štrukturálne aspekty, ktoré bránia detskej a mládežníckej participácii: Tieto prvky je možné považovať za „parametre” participácie.

2.časť (70 minút):

Zdieľanie individuálnych odpovedí pri stoloch so 4 účastníkmi:

Každé kolo trvá 15 minút:

- 1.kolo: ABCD (pri 4 stoloch sú deti označené písmenami ABCD)
- 2.kolo: každé dieťa A sa premiestni k ďalšiemu stolu
- 3.kolo: každé dieťa B sa premiestni k ďalšiemu stolu
- 4.kolo: každé dieťa C sa premiestni k ďalšiemu stolu

Dieťa označené písmenom D vystupuje ako zapisovateľ spolu s facilitátorom. Dieťa D sa nemusí premiestňovať k stolom, ale ostáva pri rovnakom stole (ostatné deti sa k nemu/k nej pridajú každé kolo. Všetci zapisovatelia D (4) a facilitátori dokončia a vyhotovia správu plenárne (30 minút).

Práca vykonaná v 1. a 2. časti bude veľmi prospešná pri štruktúrovaní a kontrole údajov v 3.časti.

3.časť (90-120 minút)

Plenárna časť.

Zabraňujú prvky, ktoré ste zvýraznili v 1. a 2. časti participácii v nasledujúcich oblastiach?

- Rodina;
- Náhradná starostlivosť;
- Zdravotníctvo;
- Vzdelanie a škola;
- Hra, rekreácia, športové a kultúrne aktivity; Situácie spojené s násilím;
- Súdne a správne konania;
- Verejný život a občianska spoločnosť;
- Všeobecné informácie.

A čo vo vašom prípade v skutočnosti napomáha participácii v týchto oblastiach?

Pripravte flipcharty s oblasťou, ktorej priradíte názov (napríklad rodinný život) s dvoma stĺpcami: +(prvky podporujúce participáciu) a – (prvky zabraňujúce participácii).

Použite nasledujúce otázky na stimulovanie odpovedí na konkrétne aspekty týkajúce sa každej cieľovej oblasti

Otázky týkajúce sa rozličných cieľových oblastí:

Rodina

- Pýtajú sa tvoji rodičia alebo opatrovníci na tvoj názor ohľadom záležitostí v tvojej rodine, o ktorých si myslíš, že sa ťa týkajú? Môže sa to týkať jednoduchých záležitostí ako je možnosť vybrať si jedlo až po možnosť voľby školy, športového klubu, aktivít vo voľnom čase, atď.
- Ak áno a ty povieš svoj názor, počúvajú tvoje stanoviská a berú ich vážne keď sa rozhodujú?

Náhradná starostlivosť

- Ak žiješ v náhradnej starostlivosti, pýtajú sa tvoji opatrovníci na tvoj názor na rozhodnutia prijímané v inštitúcii, v ktorej žiješ a ktoré ovplyvňujú tvoj život? Môže sa to týkať menej alebo viac dôležitých vecí.
- Vieš, či môžeš v inštitúcii, v ktorej žiješ založiť radu mládeže, ktorej je povolené participovať na rozhodnutiach prijímaných inštitúciou?
- Vieš, kde máš ísť ak sa chceš sťažovať alebo ak by si chcel hovoriť o záležitostiach týkajúcich sa tvojich životných podmienok v inštitúcii s niekým kto je nezávislý, napríklad detským ombudsmanom?

Zdravotníctvo

- Keď ťa vyšetruval lekár alebo zdravotná sestra, poskytli ti informácie, ktorým si rozumel o tom, čo ti idú robiť alebo o tvojej liečbe, napríklad účinky liečby a očakávané výsledky? Boli pre teba informácie zrozumiteľné natoľko, aby si sa vedel rozhodnúť ohľadom svojej liečby? Rovnakú otázku je možné položiť v súvislosti s klinickými skúškami a pediatrickým výskumom.
- Vieš, že máš právo vidieť dôverné informácie, právo na konzultácie a radu týkajúcu sa tvojho lekárskeho ošetrovania bez súhlasu rodičov ak je to potrebné pre tvoju bezpečnosť alebo zdravie?
- Ak máš menej ako 13 rokov: opýtali sa ťa lekári alebo zdravotné sestry, či súhlasíš s tvojou liečbou po tom, ako ti povedali čo a prečo ti idú robiť v pre teba zrozumiteľnom jazyku?
- Opýtali sa ťa po lekárskom vyšetrení čo si o ňom myslíš alebo bol nejaký spôsob ako si mohol na to spätne reagovať (napr. vyplnenie dotazníka)?
- Existuje spôsob ako by si mohol prispieť k rozvoju zdravotníckeho systému v komunite, v ktorej žiješ, napríklad prostredníctvom miestnej rady mládeže alebo národných detských a mládežníckych rád a parlamentov?

Vzdelanie a škola

- Opýtali sa ťa tí, ktorí majú právomoc rozhodovať /miestne úrady alebo štátne úrady čo si myslíš, že by malo byť zahrnuté do školských programov? Ak áno, ako sa to stalo a bol si s konzultáciou spokojný?
- Sú na tvojej škole nejaké školské rady alebo školské výbory alebo študentské zastúpenia, ktoré zastupujú deti na škole a môžu sa vyjadrovať k školskej politike, pravidlám správania, školským pravidlám, atď.? Ak áno, ako fungujú v praxi a aký je tvoj názor na tieto školské rady, atď. (napr. myslíš si, že sú dôležité alebo vedú iba „odborné diskusie bez dopadu na prax“ alebo ich riaditelia berú vážne?)
- Máš pocit, že sa môžeš vyjadriť k rozhodnutiam, ktoré prijíma škola?
- Učia vás na vašej škole ľudské práva a práva detí?
- Máš pocit, že ťa tvoji učitelia zapájajú do plánovania vzdelávania a súvisiacich aktivít?

Otázky pre deti a mladých ľudí vo veku 12 rokov a viac:

- Učia ťa na tvojej škole o demokracii a aktívnom občianstve (napr. byť politicky aktívny)?
- Vieš, či existuje nezávislá študentská organizácia alebo únia vo Fínsku? A ak áno, vieš, či je väčšina študentov členmi?
- Keď si išiel na ďalší stupeň vzdelávania (stredná škola alebo vyššie vzdelanie), mohol si sa vyjadriť k rozhodnutiu, na ktorú školu pôjdeš?
- Vieš, či sa deti a mladí ľudia môžu zúčastňovať na mimoškolskom vzdelávaní a aktivitách, napríklad keď odídu zo školy alebo opustia školu skoro?

Hra, rekreácia, šport a kultúrne aktivity

- Konzultoval s tebou niekto dizajn ihrísk, napríklad či je ihrisko prístupné a čo by malo byť na ihrisku, to sa môže týkať zábavných, rekreačných, športových a kultúrnych

zariadení v štvrti, v ktorej žiješ? Ak s tebou diskutovali, stalo sa to úplne na začiatku alebo až neskôr alebo v poslednej fáze?

- Vieš, či deti so špecifickými potrebami (zdravotne postihnuté deti) sú schopné vyjadriť sa k ihriskám, rekreačným, športovým a kultúrnym aktivitám a ak áno, ako sa to uskutočňuje?
- Konzultoval s tebou niekedy niekto pracovné aktivity miestnej mládeže? Ak áno, ako sa to uskutočnilo a čo si o tom myslíš?
- Konzultuje tvoja škola s deťmi zriadenie nových školských klubov a ich aktivít?
- Vieš, či sú s deťmi z menších konzultované kultúrne aktivity, ktoré sú pre nich plánované? Ak áno, ako sa to uskutočňuje?

Situácie spojené s násilím

- Čo rozumieš pod pojmom „násilie“ na deťoch?
- Uvedomuješ si, že existujú zákony, ktoré zakazujú všetky formy násilia na deťoch vo Fínsku?
- Poznáš konkrétne akcie alebo projekty, ktoré bojujú proti násiliu na deťoch? Ak áno, konzultujú sa tieto akcie alebo projekty s deťmi?
- Vieš, kde môžeš nahlásiť ak sa niekto voči tebe správa násilnícky? (napríklad bezplatná telefónna linka pomoci alebo dôveryhodné osoby, ktoré poznáš?)

Súdne a správne konania

Otázky pre deti migrantov alebo utečencov:

- Keď si prišiel na Slovensko, dostal si informácie, ktorým si rozumel o tom, aké služby sú pre teba dostupné a aké sú tvoje práva?
- Keď si prišiel na Slovensko, pýtali sa ťa na tvoje zdravie a na akej škole/v akom vzdelaní by si chcel pokračovať?

Verejný život a občianska spoločnosť

- Vieš, či existujú organizácie, ktoré vedú mladí ľudia? Ak áno, vieš ako sú tieto organizácie financované a je to postačujúce na udržiavanie chodu týchto organizácií?
- Si zapojený do miestnej, regionálnej a/alebo národnej rady mládeže alebo mládežníckeho parlamentu? Vieš povedať, ktoré vekové skupiny sa zapájajú a sú všetky deti schopné zúčastňovať sa bez ohľadu na to, či sú to chlapci alebo dievčatá, zdravotne postihnuté deti, deti migrantov alebo utečencov?
- O čom sa rozprávate v miestnej alebo národnej detskej rade, môžete o tom rozhodovať sami alebo vám ostatní dajú program diskusie?

Otázky týkajúce sa všeobecných informácií

- Máš pocit, že vo všeobecnosti sa vám (deťom a mladým ľuďom) na Slovensku venuje pozornosť pri prijímaní rozhodnutí, ktoré vás ovplyvňujú? Napríklad keď si sa vyjadril k rozhodnutiu ovplyvňujúcemu tvoj život na škole alebo v tvojej rodine, počúvali ťa dospelí a brali tvoj názor do úvahy pri rozhodovaní? Možno môžeš uviesť pre vysvetlenie príklad.

- Ak sa príbehy o deťoch objavia v médiách, napr. v televízii, rádiu, na internete, v novinách, myslíš si, že sa ich názory berú do úvahy? Môžeš uviesť konkrétne príklady?
- Robia médiá rozhovory s deťmi a mladými ľuďmi o záležitostiach, ktoré sa ich týkajú a môžeš uviesť konkrétne príklady?
- Vieš, či deti vo veku menej ako 16 rokov môžu v určitých konaniach na Slovensku hlasovať? A ak áno, kde je to povolené? Napríklad deťom nie je povolené hlasovať v národných, regionálnych a miestnych voľbách ak majú menej ako 18 alebo 16 rokov, ale možno existujú organizácie alebo inštitúcie, kde je deťom povolené voliť? Ak áno, viete, kde je to možné?

Prestávka (20 minút)

4.časť: (45 minút)

Plenárna diskusia

Táto posledná časť je dobrý spôsob ako uzavrieť diskusiu a môže viesť k záverom a odporúčaniam zo strany účastníkov a očakávaniam zo strany detí a mládeže.

Čo je pre teba v tejto situácii (situáciách) dôležité a prečo ti na tom záleží?

(Tu je možnosť aktualizovať/znovu prehodnotiť odpovede na otázky 4 a 5 z 1.časti: čo si deti myslia teraz o tom, čo robili v celom cvičení).

Záver (10 minút)

Hodnotenie dňa. Keďže to bol pre deti dlhý deň, táto časť by mala byť krátka. Môžete deti požiadať, aby napísali pomocou kľúčových slov na žlté lepiace štítky čo si myslia o tomto dni (napr. zábava, vzdelávacia skúsenosť, noví priatelia, atď.) a môžu ich všetky prilepiť na veľký kus papiera na stene.

- Informujte deti o tom, čo sa stane s výsledkami z ich diskusií.
- Poďakujte deťom a mladým ľuďom za ich účasť a facilitátorom za ich angažovanosť a podporovanie detí.
- Každému dieťaťu a mladistvej osobe dajte osvedčenie podpísané Ministerstvom školstva a kultúry, v ktorom sa uvádza, že sa tohto dňa zúčastnili.

Ak je to možné, pozvite rodičov /opatrovníkov na záverečnú časť.

PRÍLOHA IV: Národný hodnotiaci tím

Sekretariát Výboru ministrov pre deti/Spoločný sekretariát výborov, Výbor pre deti a mládež

- Janka Divincová – národný koordinátor
- Stanislava Bazsová – spolu-sprostredkovateľ pre deti

Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny

- Marián Filčík

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

- Renáta Brennerová

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

- Viera Hybenová

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky

- Eva Masárová (členka riadiaceho výboru pre mládež Rady Európy)
- Marcela Bieliková (Ústav informácií a prognóz školstva)
- Martina Slovíková (Ústav informácií a prognóz školstva)
- Ladislav Macháček (odborník pre problematiku mládeže a výskum)

IUVENTA

- Viliam Michalovič – generálny riaditeľ
- Jana Miháliková

Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky

- Hana Rajkovičová

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky

- Jarmila Strelková (Národné osvetové centrum)

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

- Andrea Eliášová
- Juliana Bencová

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky

- Viera Benčátová

Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky

- Slavomír Kantor

Generálna prokuratúra Slovenskej republiky

- Marta Kolcunová

Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity

- Igor André

Úrad verejného ochrancu práv (Ombudsman)

- Janka Milan Laššáková

Združenie miest a obcí Slovenska

- Eva Štastná

Združenie SK8 – Združenie samosprávnych krajov

- Kvetoslav Grék

Národná rada občanov so zdravotným postihnutím

- Miroslava Petrovičová

Rada mládeže Slovenska

- Ondrej Gallo

Spoločnosť priateľov detí z detských domovov – Úsmev ako dar

- Jozef Mikloško

Detský fond Slovenskej republiky

- Štefan Matula

UNICEF Slovensko

- Alexandra Draková

Únia materských centier

- Lenka Sokolová

Reflexná skupina detí a mládeže

- Miroslav Horváth (14 rokov)
- Kristína Mat'ková (8 rokov), počas hodnotenia bol nahradený Jadrankou Marič
- Justína Hatašovská (15 rokov)
- Michal Brichta (17 rokov)
- Adrián Baláž (13 rokov)
- Pavla Geschwandtnerová (9 rokov)

Spolupracujúci odborníci

- Tatiana Cárová – detský sprostredkovateľ
- Viliam Figush – riaditeľ bývalého informačného strediska Rady Európy na Slovensku
- Elena Višacká – Štatistický úrad Slovenskej republiky
- Milica Jančulová – Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny
- Anna Reháková – Národná rada občanov so zdravotným postihnutím